

РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
СОВЕТ ЗА БОРБА ПРОТИВ ПЕРЕЊЕ ПАРИ И ФИНАНСИРАЊЕ НА ТЕРОРИЗАМ
УПРАВА ЗА ФИНАНСИСКО РАЗУЗНАВАЊЕ

ИЗВЕШТАЈ ЗА НАЦИОНАЛНА ПРОЦЕНКА НА РИЗИКОТ ОД ПЕРЕЊЕ ПАРИ

септември, 2025 година

КРАТЕНКИ

НРА- Национална проценка на ризикот од перење пари, финансирање на тероризам, финансирање на оружје за масовно уништување и други поврзани ризици

ФАТФ- Оперативната Група за определување на дејствија за спречување перење пари и финансирање на тероризам
ЕУ- Европска Унија
ООН/ ОН- Организација на Обединети Нации
РСМ- Република Северна Македонија
КЗ- Кривичен Закон
ЗСППФТ- Закон за спречување на перење пари и финансирање на тероризам
Moneyval Комитет- Комитет на експерти за евалуација на системите за спречување на перење пари и финансирање на тероризам при Советот на Европа
Советодавно тело- Совет за борба против ПП и ФТ
ПП- Перење пари
ФТ-финансирање на тероризам
СППФТ- Спречување перење пари и финансирање на тероризам
УФР- Управа за финансиско разузнавање
НБРСМ- Народна банка на Република Северна Македонија
КХВ- Комисијата за хартии од вредност на Република Северна Македонија
ЦДХВ- Централниот депозитар за хартии од вредност
УЈП- Управа за јавни приходи
АСО- Агенција за супервизија на осигурување
МАПАС- Агенцијата за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување
МФ- Министерството за финансии
МВР- Министерството за внатрешни работи
ФИУ- Единица за финансиско разузнавање
ДНФБП- Нефинансиски дејности и професии
СТР- Извештај за сомнителна трансакција
ОЈОКК - Основно јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција
ЦУ - Царинска управа
УФП - Управа за финансиска полиција
ЦР - Централен регистар
ДБКИ - Дирекција за безбедност на класифицирани информации
ЗКП - Закон за кривичната постапка
НВО- Граѓански организации и фондации
Санкциони листи- Листите на ЕУ, ОН и лица опфатени согласно Законот за рестриктивни мерки
АРО- Агенција за пронаоѓање на имот
МПП- меѓународна правна помош
АУОИ- Агенција за управување со одземен имот
Брз трансфер на пари- еднократни прекугранични платежни трансакции врз основа на парични дознаки

Содржина

ВОВЕД	4
КРАТОК ПРЕГЛЕД – РИЗИК ОД ПЕРЕЊЕ ПАРИ	5
ПОСЛЕДИЦИ.....	10
ПРЕПОРАЧАНИ МЕРКИ	Error! Bookmark not defined.

I.РИЗИК ОД ПЕРЕЊЕ ПАРИ	Error! Bookmark not defined.
1.ЗАКАНИ ОД ПЕРЕЊЕ ПАРИ	12
1.2 Секторска анализа	22
1.3.Закани од перење пари кои потекнуваат од регионот или од другите држави.....	25
1.4. Типологии за перење на пари	32
1.5.Анализа на случаи	35
2. РАНЛИВОСТ НА НАЦИОНАЛНИОТ СИСТЕМ ЗА СПРЕЧУВАЊЕ ПЕРЕЊЕ ПАРИ	40
2. А. НЕФОРМАЛНА ЕКОНОМИЈА	Error! Bookmark not defined.
2.А.1. НИВО НА ФИНАНСИСКИ ИНТЕГРИТЕТ.....	Error! Bookmark not defined.
2.А.2 ЕФИКАСНОСТ НА СПРОВЕДУВАЊЕ НА ДАНОЧНИТЕ ЗАКОНИ	Error! Bookmark not defined.
2.А.3. НИВО НА ФОРМАЛИЗАЦИЈА НА ЕКОНОМИЈАТА.....	1
3. ПРОЦЕНКА НА РИЗИКОТ ОД ПЕРЕЊЕ ПАРИ НА БАНКАРСКИОТ СЕКТОР .	Error! Bookmark not defined.
4.ПРОЦЕНКА НА РИЗИКОТ ОД ПЕРЕЊЕ ПАРИ НА СЕКТОРОТ ЗА ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ.....	156
5.ПРОЦЕНКА НА РИЗИКОТ ОД ПЕРЕЊЕ ПАРИ НА ОСИГУРИТЕЛНИОТ СЕКТОР ВРЕДНОСТ ...	186
6. ПРОЦЕНКА НА РИЗИКОТ ОД ПЕРЕЊЕ ПАРИ НА ОСТАНАТИТЕ ФИНАНСИСКИ ИНСТИТУЦИИ.....	212
6.1. ОПШТО ЗА СЕКТОРОТ ОСТАНАТИ ФИНАНСИСКИ ИНСТИТУЦИИ	212
6.2. ОВЛАСТЕНИ МЕНУВАЧИ.....	217
6.3. ДАВАТЕЛИ НА УСЛУГИ БРЗ ТРАНСФЕР НА ПАРИ.....	219
6.4. ДАВАТЕЛИ НА ФИНАНСИСКИ ЛИЗИНГ	221
6.5. ФИНАНСИСКИ ДРУШТВА.....	223
6.6. ДРУШТВА ЗА УПРАВУВАЊЕ СО ДОБРОВОЛНИ ПЕНЗИСКИ ФОНДОВИ	226
7.ПРОЦЕНКА НА РИЗИКОТ ОД ПЕРЕЊЕ ПАРИ НА НЕФИНАНСИСКИТЕ ДЕЈНОСТИ И ПРОФЕСИИ ОД ПП	1

ВОВЕД

РСМ го постави и го гради системот за СППФТ согласно меѓународните стандарди и најдобрите меѓународни практики, адекватно на утврдениот ризик.

За ефикасно управување со ризикот, ЗСППФТ дефинира обврска за спроведување НРА, која ефикасно се извршува од страна на надлежните институции. Во овој контекст подготвени се повеќе извештаи за спроведени национални проценки или стратешки анализи на начин што ги спроведуваат меѓународните стандарди на високо ниво на ефикасност. НРА од 2023 година¹ е најновиот циклус на НРА со кој истовремено се идентификуваат ризиците од ПП, ФТ, а за прв пат и заканите од финансирање на оружје за масовно уништување (пролиферација)².

Резултатот од спроведената НРА се заклучоците за претходно споменатите ризици, презентирани во посебни извештаи. Нивната цел е повеќекратна. Имено се користат за подготвување на

¹ Претходните процеси на НРА се извршени во 2016 и 2020 година, подготвените Извештаи се достапни на веб-страницата на УФР

² Исто така, направена е засилена анализа и посебен осврт е даден на ранливоста од неформалната економија, игрите на среќа и градежниот сектор

Национална стратегија чии активности ќе влијаат на подобрување на националната регулатива, надминување на недостатоците на системот за СППФТ, дефинирање на активности кои треба да се применуваат во идентификуваните сектори со помал или поголем ризик, како и за алокација на ресурси согласно дефинираните приоритети. Дополнително, овој имаат своја употребна вредност и за субјектите за кои претставува рамка за спроведување на интерните проценки на ризик на ниво на клиент или субјект.

НРА е комплекс од активности, координирани од страна на Советодавното тело, а реализирани од работна група формирана од страна на директорот на УФР, како раководител на Советодавното тело³. Во овој процес покрај институциите вклучени во системот за СППФТ, вклучени се и претставници од приватниот сектор. Во работната група за утврдување на ризиците од ФТ вклучени се претставници на сите институции кои на директен или индиректен начин се справуваат со ризиците од тероризам и ФТ.

Во континуитет со претходните циклуси, во процесот на изготвување на НРА се користи методологијата на Светска банка за утврдување на ризиците од ППФТ⁴.

Анализирани се податоци за период од пет години, односно од 01.01.2019 до 31.12.2023 година.

Следејќи ја методологијата, во процесот на НРА беа обезбедени податоци од различни извори и тоа: извештаи за работа на институциите, официјални статистики на институциите, податоци обезбедени по барање на работните групи, специјално подготвени сеопфатни прашалници, истражувања, анализи на меѓународни тела и институции⁵, анализи на НВО секторот и др. Повеќегодишното професионално искуство, искуството во спроведувањето на НРА и водењето на други стратешки анализи на членовите на работната група, хетерогеноста во структурта на работната група, обезбедената меѓуресурска консултација и мултидисциплинарен пристап се значајни фактори кои упатуваат на реална идентификација на потенцијалниот ризик и ризични фактори, преку утврдените закани и ранливост.

КРАТОК ПРЕГЛЕД – РИЗИК ОД ПЕРЕЊЕ ПАРИ

Ризикот се квалификува како сооднос меѓу идентификуваните закани и степенот на ранливост на системот. При спроведувањето на Националната проценка на ризик (НРА), беа земени предвид релевантните географски, политички и економски фактори, како и специфични услови и околности од значење за Република Северна Македонија.

Сеопфатната анализа⁶ укажува дека во Република Северна Македонија (PCM):

³ Решение под бр. 03-2/13(24) од 13.02.2024 год и Решение бр 03-2/43(24) од 28.03.2024 год е формирана работната група составена од 10 различни подгрупи за: утврдување на закани од перење пари; ранливоста на системот за спречување перење пари и финансирање на тероризам; ризикот од даночна политика и неформалната економија; ризиците од перење пари кај банкарскиот сектор; ризиците од перење пари кај сектор на хартии од вредност; ризиците од перење пари кај осигурителниот сектор; кај небанкарскиот финансиски сектор; кај нефинансиските дејности и професии; ризиците од финансирање на тероризам и ризиците од финансирање на оружје за масовно уништување (пролиферација).

⁴ Дополнително се користат искуствата од INTERPOL и САД

⁵ Вклучително и на ЕУ, Moneyval

⁶ Период од 1 јануари 2019 година до 31 декември 2023 година

Ризикот од ПП е на средно ниво.

Закана од ПП во РСМ е средно ниво.

При утврдување на заканите од ПП земен е предвид видот и висината на приноси од казниво дело, начинот на извршување и организираноста на сторителите, присутноста на карактеристики на организиран криминал, без оглед дали дејствијата се извршени во РСМ или во друга држава. Спроведената анализа укажува дека висока закана за ПП се: коруптивните дела (вклучително и злоупотребата на службена положба), неовластената трговија со дрога, даночното затајување и криумчарењето на мигранти и трговија со луѓе. Споредено со претходните циклуси не е забележана промена во кривичните дела кои се висока закана. При анализата на секторите, идентификувани се секторите кои се злоупотребени за ПП, како и начините на кои нелегалните приходи се вложуваат. Во однос на утврдувањето на заканите од другите држави, со анализа на широк сет на информации, се доаѓа до истиот заклучок како и во претходно спроведените стратешки анализи (Бугарија, Кипар, Грција, Србија, Швајцарија, Турција, Велика Британија и САД)⁷.

Утврдената е средно ниво на ранливост на националниот систем за спречување СПП.

Генерално повеќе фактори го прават националниот систем ранлив на ризиците од ПП, меѓу кои недостатокот на човечки или технички капацитети, немањето на електронски системи за управување со случаи, недоволната употребата на системот за интероперабилност, електронскиот пристап до бази на податоци, потесното толкување на одредбите од кривичниот законик, несоодветната примена на прописите за конфискација, немањето бази на податоци за обезбден и конфискуван имот и др. Нивото на неформална економија е исто така значаен фактор кој го прави системот за СПП ранлив на заканите од ПП поради протокот на готовина и потешкотијата во негово следење од страна на институциите за спроведување на законите.

Покрај утврдената ранливост на национално ниво, утврдена е и секторската ранливост на финансискиот и нефинансискиот сектор⁸, како и степенот на ризик⁹.

Банкарскиот сектор е најголем и најзначаен сектор во финансискиот систем. Анализата на изложеноста на банкарскиот сектор на ризикот од ПП, упатува на средна ранливост на ризикот од ПП. Дополнително, оваа анализа укажува дека достапноста на административни санкции, како и ефикасноста на откривање и следење на СТР се фактори кои го прават овој сектор ранлив на ризикот од ПП. Со анализата на одредени банкарски производи и услуги¹⁰, во која се земаат предвид повеќе параметри, кај платежните сметки на нефинансиски правни лица, платежните сметки на физички лица, кредитни картички и безготовински девизни приливи и одливи утврдено

⁷Претходни НРА, Стратешка анализа за проценка на прекуграничните закани

⁸Банкарскиот сектор, пазарот за хартии од вредност, пазарот на осигурување и останатите финансиски институции

⁹Презентирано во анекс - Вовед - АНАЛИЗА НА СЕКТОРИ- Ризик од перење пари

¹⁰ Депозити на домаќинства и нефинансиски правни лица, кредити на домаќинства и нефинансиски правни лица, безготовински девизни приливи и одливи, платежна сметка на нефинансиски правни лица и физички лица, кредитни картички и коресподентно банкарство

е инхерентното ниво на ранливост во распон од средно-високо до високо ниво. По активирањето на интерните контролни механизми и преземените мерки и дејствија, инхерентниот ризик се намалува, со тоа што резидуалниот ризик на средно-високо ниво, односно средно останува кај платежна сметка на нефинансиски правни лица¹¹ и безготовинските приливи и одливи¹². Овој сектор најчесто бил користен во анализираните случаи на ПП. Констатацијата за изложеноста на овој сектор на закани од ПП не се разликува од заклучоците изведени и со претходните НРА. Ваквиот заклучок и причините зошто овој сектор е атрактивен го објаснуваат повеќе фактори, вклучително фактите поврзани со големина, типот на производите и услугите кои се нудат на финансискиот пазар, како и бројот и вредноста на трансакциите. Во РСМ постои висок степен на финансиска инклузија, најголем процент од населението има платежна сметка преку која се исполнуваат обврските за исплата на плата (види 3.3. Ризикот од ПП и ефектот врз финансиската инклузија кај банките). До крајот на 2023 година, банките беа единствени носители на платниот промет (даватели на услуги на платен промет) кој што претставува значаен фактор за користење на истите како канал за реализирање на трансакциите особено имајќи ја предвид забраната за готовински плаќања пропишана со ЗСППФТ. Овие фактори кумулативно влијаат сите парични средства стекнати по различни основи, од легални и нелегални извори, да се користат легално понатаму (односно се пласираат/пренесуваат во државата или во странство, да се купува имот, хартии од вредност) само ако се внесени на платежна сметка во банка. На овој начин, како и широкиот спектар на финансиски услуги кои ги нуди банкарскиот сектор го прават истиот привлечен и се користи во трите фази од ПП.

Ранливоста од ПП за брокерските друштва и банките со дозвола за работа со хартии од вредност, како и за друштвата за управување со инвестициски фондови е на средно, односно ниско ниво. Споредбено со претходниот период, нема промени во однос на ранливоста и постои тенденција да се намалува поради новата регулатива¹³, како и зајакнатите овластувања на КХВ. Најголемата ранливост сеуште останува кај приватните инвестициски фондови, кај кои сеуште не постои доволна законска регулираност и достапноста на доволен број на податоци за нивната големина и обем, иако се преземени чекори¹⁴ за намалување на овие фактори на ранливост. При анализата на секторите и нивната инволвираност во случаите на ПП, хартиите од вредност се користат како начин на вложување на криминално стекнатите парични средства, особено доколку истите се вложат во акции на профитабилни правни лица, тие и понатаму генерираат дополнителни приходи по основ на дивиденди. Во анализираните случаи хартиите од вредност се користат во фазата на раслојување.

Во рамки на македонскиот финансиски систем кој се карактеризира со релативно едноставна структура, осигурителниот сектор е третиот сегмент, веднаш после банкарскиот сектор и пензиските фондови. Учеството на осигурителниот сектор во структурата на вкупните средства на финансискиот сектор во 2023 година изнесува 3,82%. Вкупната вредност на активата на сите

¹¹Причини: сите клиенти согласно законската регулатива задолжително поседуваат платежна сметка за реализација на трансакциите. Во типологиите како најчест индикатор претставува вршењето на трансакции во големи износи кои не одговараат на имотната состојба, циркулација на големи износи од сметка на сметка во рамките на затворен круг на клиенти на банката.

¹²Причини: оваа услуга опфаќа трансфери на средства со високоризични држави, а во периодот на спроведување на НРА има и значително зголемување на девизните трансакции на резидентите со високоризичните држави.

¹³ Закон за финансиски инструменти и Закон за проспекти и обврски за транспарентност за издавачите за хартии од вредност, ќе стапат на сила во 2025 година, во согласност со европската регулатива, ќе се зајакнат организационите барања на брокерските куќи, ќе се зајакне заштитата на клиентите

¹⁴ се подготвува законска регулатива (Закон за алтернативни инвестициски фондови), согласно која друштвата за управување со приватните фондови ќе бидат предмет на лиценцирање и надзор од страна на КХВ

субјекти на пазарот на осигурување на крајот од 2023 година, изнесува 37.428 милиони денари, што претставува 4,52 % од националниот БДП. Врз основа на спроведената анализа на податоците утврдено е дека општата профитабилност е подобрена во споредба со 2022 година, и тоа во двата пазарни сегмента, неживот и живот, како и утврден е раст на секторот животно осигурување со продажба на класичен вид на производи на животно осигурување. Имајќи ги предвид скромното учество на пазарот на осигурување на живот во вкупното портфолио на ниво на индустрија, обемот на трансакциите со осигуреници (резиденти), учеството на еднократната премија, пазарот се карактеризира со низок степен на ранливост од ПП. При анализата на секторите и нивната инволвираност во случаите на ПП, идентификувано е дека вложувањето во полиси за животно осигурување, на лично име, како и на име на членови на потесното семејство (сопруг/а, деца) се користи како начин на прикривање на паричните средства. Имајќи во предвид дека уплатите за ваков вид на полиси можат да ги вршат сосема други лица, се јавува и можност за појава на коруптивни елементи. Но, битно е да се напомене дека со спроведените теренски супервизии за СППФТ во последните две години во осигурителниот сектор, констатирано е дека најголем дел од уплатите за полисите за живот се реализираат преку банка, што претставува дополнителен заштитен механизам.

Во системот за СППФТ активно вклучени и останатите финансиски институции и тоа: овластените менувачи, небанкарски даватели на платежни услуги (давателите на услуги брз трансфер кои вршат еднократни прекугранични платежни трансакции врз основа на парични дознаки) и субагентите, давателите на финансиски лизинг, финансиските друштва и друштвата за управување со доброволни пензиски фондови. Анализата на овој сектор упатува на агрегатно средно ниво на ранливост. Секторот на останатите финансиски институции во вкупниот финансиски систем има мало учество од аспект на големината и обемот на трансакции кои се извршуваат, а истите се лиценцирани согласно посебни закони при што се запазени критериумите на fit and proper при давање на нивната дозвола за работење.

При анализата на изложеноста кај различни финансиски институции утврдено е различно ниво на ранливост од законите од ПП. Споредено со претходните анализи не се забележуваат значајни промени во степенот на ранливост. Ранливоста на услугатата брз трансфер на пари е на средно-високо ниво, додека останатите учесници имаат средно-ниско и ниско ниво на ранливост. При анализата на секторите и нивната инволвираност во случаите на ПП, утврдено е дека услугата на брз трансфер на пари била користена при случаите на ПП од приноси од трговија со дрога и криумчарење на мигранти. Овие услуги се употребени во споменатите случаи поради: брзината, ефикасноста, како и достапноста на глобално ниво.

Менувачниците не се даватели на платежни услуги (и оттука не може да се користат за интеграција на средствата во финансискиот систем), а поради немањето на (законски) лимит за износот на средства кој може да се конвертира- размени, може да се злоупотребат во фазата на раслојување (втора фаза од ПП).

Нефинансиските дејности и професии се значаен сектор во системот за СППФ, претставен со различни субјекти задолжени да преземаат мерки и дејствија за СППФТ. Поради разновидноста

на дејноста која ја вршат нивното основање, лиценцирање и целокупно работење е регулирано со различни закони, но постапувањето во сферата на СППФТ е регулирано со ЗСППФТ и се врши надзор од страна на УФР и соодветните надзорни органи: УЈП, Комисија за надзор на адвокати и Комисија за надзор на нотари. Спроведената анализа на овој сектор лоцира повеќе слабости во овој сектор:

- непостоење на посебна законска регулатива за основање, лиценцирање и работење на агенциите за посредување во промет со недвижности;
- слаб систем за следење и пријавување на СТР;
- низок квалитет на доставените СТР –и;
- недоволно ниво на разбирање на ризиците од ПП/ФТ;
- недоволно ниво на знаење на обврските од ЗСППФТ (адвокатите и адвокатските друштва)
- недоволен број на вршители за надзор над сметководителите за примената на мерките и дејствијата за СППФТ;
- непостоење на законска регулатива за основање, лиценцирање и работење на заложувалниците и др.

Имајќи го предвид значењето и големината на секторот игри на среќа, направена е детална и сеопфатна анализа која ги идентификува следните слабости:

- отсуство на механизми за надзорните органи односно органот кој издава лиценца за сите приредувачи на игри на среќа, за подобност на управителите, сопствениците и вистинските сопственици и нивните соработници со кои ќе се осигура дека истите немаат негативна репутација;
- во процесот на регистрација или лиценцирање на казината, автомат клубовите и обложувалниците, не се бараат податоци и информации за вистинските сопственици на истите;
- препознавање на сомнителни трансакции и недоставување СТР.

Спроведената анализа на правните лица чија дејност е градежништво и физичките лица инвеститори во областа на градежништвото ги лоцира следните слабости:

- анализираните типологии укажуваат на употреба на готовина и трансакции помеѓу правните лица - градежните компании и нивните основачи, како и трансакции помеѓу правните лица - градежните компании и поврзани правни лица;
- не постои единствен јавен регистар на издадени градежни дозволи во кој ќе бидат вклучени и приватните инвеститори-физички лица;
- отсуство на единствена методологија за утврдување на нормите на потрошувачка на материјали во градежништвото, со што би се намалил и ризикот од набавка на материјали во готовина односно, преценување или потценување на потрошувачката на материјали за градба (за што е потребно да се создаде единствена методологија за утврдување на нормите на потрошувачка на материјали во градежништвото);
- постапката за легализација на дивоградбите може да биде предмет на злоупотреба од лица/обвинети инвеститори или сопственици на објекти кои се изградени спротивно на законот за градење, сепак се предмет во постапка на легализација пред надлежен орган, а се со цел да се оствари понатамошен промет на градење преку оваа постапка, со легализирање на објектот, бидејќи при донесување одлука за легализација на објект не се врши контрола на потеклото на средствата вложени во изградбата на таквите објекти.

Во периодот од 01.01.2019 година до 31.12.2023 година, највисок степен на ранливост (средно висок) е утврден кај приредувачите на игри на среќа во автомат клуб, правните лица чија дејност е градежништво и физички лица инвеститори во областа на градежништвото, а најнизок (средно низок) кај правните и физички лица кои вршат посредување во промет со недвижности и ревизорите. Различен е степенот изложеност на различните учесници во овој сектор со случаите на ПП. Вложувањето во недвижен имот е најискористен метод во последната фаза од ПП - интеграција, односно најголем дел паричните средства кои се стекнати со вршење на кривично дело подоцна се искористени за купување на недвижен имот (земјиште, станови, деловен простор и сл.). Во определени случаи недвижниот имот се купува и продава по цени неадекватни на пазарната вредност или се стекнува со договор за дар помеѓу физички лица кои не се во роднинска врска. Инвестирањето во недвижниот имот го усложнува утврдувањето на изворот на средства или постои сомнение дека плаќањето се врши во готовина.

Услугите кои ги обезбедуваат нотарите, адвокатите и сметководителите се користат во случаите на ПП. Услугите кои ги обезбедуваат овие категории на професии се идентификувани во фазите на пласман и прикривање, поконкретно услугите на совети и изработка на документација заради прикривање на потеклото на паричните средства и основите на реализирање на трансакциите (изготвување на фиктивни фактури, фиктивни договори, лажно прикажување на факти и доведување во заблуда на државни институции и сл.).

Статистичките податоци укажуваат на мал број на предмети во кои услугите од приредувачите на игри на среќа се инволвирани. Врз основа на професионалното искуство на членовите на работната со оваа анализа се идентификува средно висок степен на закана за казината и субјектите кои вршат дејности за коцкање и обложување. Имено овие сектори се атрактивни за вршителите на кривични дела кои располагаат со парични средства во готово. Дополнително, неточното односно неверодостојно прикажување на добивка од овој сектор може лесно да се употреби како начин на легализирање на нелегално стекнатите парични средства.

ПОСЛЕДИЦИ

При проценката на ризикот од ПП, покрај проценката на заканите и ранливостите, се зема предвид и проценката на последиците за системот, кои претставуваат штета за финансискиот, правниот, безбедносниот систем, односно на општеството во целина.

Имајќи предвид дека заканите и ранливоста се оценети на средно ниво, така и последиците по системот треба да се рангираат на исто ниво. Како глобален но, и национален проблем, ПП доведува до полесно и побрзо навлегување на криминалот и корупцијата во економијата, образованието, здравството, полицијата, правдата, целиот државен систем, а со тоа и дополнително криминализирање на целото општество. ПП е феномен кој изискува креативност во идентификувањето и спроведувањето на ефективни мерки за навремено откривање, спречување и сузбивање. ПП добива нови облици, со употреба на различни методи, средства и современи технологии. Преку повеќе стратешки документи потврдено е дека преку ПП се обезбедуваат,

односно заштитуваат потребните средства за понатамошно извршување на други кривични дела. Истите по својата природа (трговијата со луѓе, опојни средства и др) може да го загрозат животот и здравјето на жртвите на овие дела, но и на многу поширок круг на лица. Дополнително, случаите на ПП на средства стекнати со корупција имаат негативен ефект и придонесуваат да се наруши интегритетот на институцијата и нејзината доверба кај другите институции во националниот систем, кај меѓународните партнери, но и најбитно се нарушува довербата на граѓанинот во капацитетите на државата.

Најголемите и најсериозните негативни ефекти од ПП најпрвин може да се видат на економски план преку негативното влијание на буџетот и наплатата на даночните приходи, транспарентноста и ефикасноста на финансискиот систем, зголемувањето на „сивата економија“. Даночното затајување, неформалната економија доведува до еродирање на даночната основа и го отежнува прибирањето на буџетските приходи, нарушување на интегритетот на даночниот систем, пазарната конкуренција и слобода во водењето на бизнисот.

Се проценува дека и последиците од злоупотребите во определени сектори имаат ограничен негативен ефект по општиот финансиски правен и безбедносен систем поради општите карактеристики на самиот сектор. Сепак останува без дилема, создавањето и одржувањето на ефикасен систем за борба против овој проблем бара континуирано унапредување на законодавната и на институционалната рамка со јасни задачи во превентивниот, но и во репресивниот дел на системот.

ПРЕПОРАЧАНИ МЕРКИ ЗА ЕФИКАСНО УПРАВУВАЊЕ СО РИЗИЦИТЕ

Врз основа на спроведените анализи и изведените заклучоци е подготвена листа со препорачани активности, чија реализација може позитивно да влијае на управувањето со констатираните ризици.

Советот за борба против перење пари и финансирање на тероризам од овој закон врз основа на наодите од извештајот подготвува предлог Национална стратегија за борба против перење пари и финансирање на тероризам со акционен план на мерки и активности за намалување и управување со идентификуваните ризици и последици од перење пари и финансирање на тероризам, финансирање на ширење оружје за масовно уништување и други поврзани ризици. Владата на Република Северна Македонија ја донесува Националната стратегија за борба против перење пари и финансирање на тероризам со акциониот план на мерки и активности за период од четири години.

РИЗИК ОД ПЕРЕЊЕ ПАРИ

1.ЗАКАНИ ОД ПЕРЕЊЕ ПАРИ

Во рамките на оваа проценка на ризик од ПП поточно во делот на утврдувањето на заканите врз основа на извршените анализи, утврдено е средно ниво на закана од перење пари во РСМ.

Горенаведениот заклучок е резултат на прибирање и анализа на голем опсег на податоци за период од 2019 до 2023 година кои се однесуваат на: статистички податоци од соодветните институции согласно методологијата, кривични дела чие извршување резултира со стекнување противправна имотна корист, износот на откриената/одземената/проценетата противправна имотна корист од основното кривично дело, потенцијални предикатни кривични дела како и нивната зачестеност, анализа на предметите каде е поведена постапка за ПП, анализа на пресудите за ПП, анализа на организирани криминални групи и нивната вклученост во извршувањето на кривичните дела, професионалното искуство на членовите на работната група, годишни извештаи на соодветните институции, студиите на релевантните меѓународни организации и др.

Анализата на прибраните податоци укажува на фактот дека РСМ не е регионален финансиски центар во кој се пласираат криминално стекнатите средства, туку дека нејзиниот финансиски систем се користи како транзит.

РСМ се наоѓа во централниот дел на Балканскиот полуостров и претставува раскрсница на коридорот исток – запад, односно север – југ што овозможува зголемен проток на лица низ територијата на РСМ од една страна, но и зголемен проток на нелегални стоки низ територијата на РСМ. Фактот дека дел од соседните држави на РСМ претставуваат земји извор на одредени нелегални производи, првенствено дроги и акцизни стоки, домашните и странските криминални групи ја користат територијата на РСМ како транзит територија, но и како земја крајна дестинација за тие нелегални стоки. РСМ е транзит држава за трговија со луѓе и криумчарење на мигранти од областите со висока миграција до Западно европските држави.

Како индикатори за одредување на степенот на закана е начинот на извршување на кривичното дело и организираноста на сторителите, а како битен индикатор се издвојува видот и висината на противправно стекнатата имот и други приноси од казниво дело. Како елементи за категоризација со степен на ризик на конкретни кривични дела се издвојува и поврзаноста на кривичните дела со кривични дела кои се од висок ризик, а истите се реални во конкретни криминални ситуации кои имаат карактер на организиран криминал со соодветна структура на криминалните организации и структури и соодветни криминални улоги на инволвираните сторители. По направената сеопфатна анализа на криминалните случаи од аспект на наведените индикатори се диференцираат предикативни кривични дела од висока, средна и ниска закана на перење пари.

Спроведената анализа над податоците укажува дека недозволена трговија со дрога, коруптивни кривични дела, даночното затајување и трговија со луѓе и криумчарење мигранти се кривични дела кои се дефинирани во ниво на висока закана.

Висока закана	-Недозволена трговија со дрога -Даночно затајување -Трговија со луѓе и криумчарење мигранти -Коруптивни кривични дела
Средна закана	-Узурпација на недвижности -Царинска измама -Прикривање на стоки предмет на криумчарење и царинска измама -Избегнување на плаќање акциза -Кривични дела од областа на насилниот криминал
Ниска закана	-Кривични дела против имотот -Злоупотреба на лични податоци -Осигурителна измама -Оштетување или уништување на добра под привремена заштита или културно наследство или природни реткости- -Фалсификување или уништување на деловни книги -Повреда на права од индустриска сопственост и неовластена употреба на туѓа фирма -Фалсификување исправа -Недозволена трговија со оружје

1.1.Предикативни кривични дела како закана за перење пари

1.1.1.Предикативни кривични дела со **висока закана** за перење пари

Недозволена трговија со дрога

Од анализираните статистички извештаи и квалитативни анализи, кривичните дела поврзани со недозволена трговија со дрога не само што имаат висок ризик од перење пари туку имаат сериозни и многу штетни последици за една држава, опфаќајќи различни аспекти од економијата, безбедноста, јавното здравје и општеството во целина. Трговијата со дрога често води до перење пари, кое го комплицира финансискиот систем и може да ги оштети легалните бизниси при што создава и нелојална конкуренција. 50 (педесет) % од организираните криминални групи се инволвирани во криминалниот пазар со дрога. Трговијата со дрога често води до зголемена стапка на криминал, вклучувајќи насилни кривични дела, кривични дела против имотот и убиства како начин на елиминација на конкуренцијата. Корупцијата и перењето пари и понатаму остануваат клучни двигатели на оваа криминална активност. Во извештајниот период биле поднесени вкупно 2870 кривични пријави од кои за Неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори - Член 215, 2438, а за Овозможување на употреба наркотични дроги- Член 216, биле поднесени 432.

Табела за трендовите на цените на илегалниот пазар со дрога¹⁵

Вид на дроги	2023	2022	2021
Хероин (EUR/kg)	18.000-20.000	12.000-18.000	12.000-18.000

¹⁵Цените се претставени во евра.

Хероин (доза 0.2 гр.)	6-8	6-8	6-8
Хероин (доза 1 гр.)	20-30	20-30	20-30
Опиум (килограм)	1.000	1.000	1.000
Опиум (грам)	15	15	15
Марихуана (килограм)	3000-5000	1000-3000	1000-3000
Марихуана (2 грама)	3-8	3-8	3-8
Хашиш (килограм)	3.000-5.000	3.000-5.000	3.000-5.000
Хашиш (гр)	5-10	5-10	5-10
Кокаин (килограм)	40.000-60.000	40.000-60.000	40.000-60.000
Кокаин (0,5 грама)	50-80	50-80	50-80
Кокаин (1 грам)	100	100	100
Екстази (парче на големо)	1	1	1
Екстази (парче на мало)	5-8	5-8	5-8
Метамфетамин (килограм)	4.000-6.000	4.000-6.000	4.000-6.000
Метамфетамин (грам)	5-10	5-10	5-10
ЛСД (маркица на големо)	15	15	15
ЛСД (маркица на мало)	15-20	15-20	15-20

Доколку ја анализираме цената на дрогата во продажба на големо, имајќи во предвид дека запланетото количество на наркотична дрога марихуана за 2022 и 2023 година, изнесува околу 8 тони или 8000 килограми, цената на големо на запланетата марихуана¹⁶ би изнесувала приближно 16 милиони евра, пресметана со просечна вредност од 2000 евра за килограм. Оваа сума го претставува потенцијалниот приход кој криминалните групи можеле да го заработат само од продажбата на марихуана, не сметајќи ја црната бројка на количини на дрога како што се кокаин, хероин, марихуана, амфетамин и други синтетички супстанции, сумата од улична продажба сигурно во најмала рака неколкукратно би се зголемила. Треба да имаме предвид дека поголемите количини од запланетата марихуана беа произведени во лиценцирани фабрики за производство на марихуана за медицински намени.

Даночно затајување

¹⁶Марихуаната е земена како индикатор имајќи во предвид што нејзината заплена е во количина која е неспоредлива со другите видови на запланети дроги. Исто така треба да имаме во предвид најголемите количини на запланета марихуана потекнува од фабриките кои поседуваат лиценци за производство на канабис за медицински цели.

Даночно затајување претставува кривично дело во кое физички или правни лица намерно не ги пријавуваат своите приходи, не плаќаат даноци или ги намалуваат своите даночни обврски со користење на незаконски методи. Ова директно го намалува приходот на државата, кој би можел да се користи за унапредување на јавните услуги, исто така ја намалува довербата на граѓаните во правниот и даночниот систем бидејќи лицата кои не плаќаат даноци можат да имаат неправедна предност над оние кои ги исполнуваат своите обврски. Даночното затајување може да биде поврзано со други форми на криминал како што се злоупотребата на службената положба и овластување, фалсификување документи, организиран криминал, криумчарење, измами и др. Во извештајниот период биле поднесени 342 кривични пријави, а според податоците било утврдено дека по основ на затајување данок државата била оштетена за околку 40 милиони евра. Во однос на истрагите за даночно затајување во споредба со истрагите за дрога, важно е да се разбере дека бројот на истраги не секогаш ја одразува вистинската големина на проблемот. Истрагите за дрога често се повеќе на број затоа што се поврзани со видливи криминални активности и се приоритет за многу држави поради јавната безбедност, додека даночното затајување останува честопати во сивата зона за институциите за спроведување на законите.

Коруптивни кривични дела (Злоупотреба на службена положба и овластување- Член 353, Несовесно работење во службата- Член 353 в, Примање награда за против законито влијание/против законито посредување чл.359)

Злоупотреба на службена положба и овластување- Член 353, Несовесно работење во службата- Член 353 в, Примање награда за против законито влијание/против законито посредување чл.359, претставуваат значителна закана за ПП поради нивната природа и можноста за злоупотреба на системите за финансиски текови. Несовесното работење во службата, иако се однесува на несовесно или небрежно работење кое предизвикува штета или загуба за институцијата, иако не е секогаш намерно, може да биде искористено за незаконити активности.

Корупцијата во последните години се јавува како најголем проблем за граѓаните и претставува сериозен проблем и за државната безбедност. Сите три коруптивни дела овозможуваат неовластено стекнување на парични средства кои подоцна можат да бидат легализирани преку ПП, сторителите ја злоупотребуваат својата службена положба за лична корист или друг и го нарушуваат интегритетот на институциите и довербата на јавноста во нив. Во најголем дел станува збор за злоупотребени буџетски средства. Во извештајниот период биле поднесени околу 950 кривични пријави, а проценката на штетата е околу 25 милини евра. Она што мора да се укаже е дека и понатаму институциите имаат проблем со идентификување на штетата и противправната имотна корист и собирањето на статистичките податоци, поради отсуство на дигитални платформи за меѓусебна поврзаност на институциите како на пример систем за следење на предмети од областа на корупцијата и организираниот криминал.

Трговија со луѓе и криумчарење мигранти

Трговијата со луѓе, криумчарењето на мигранти, и организирањето и поттикнувањето на овие криминални дејности се сериозни кривични дела кои предизвикуваат значителни човечки и социјални штети. Сите овие дела вклучуваат експлоатација на луѓе, било преку присилување на мигранти или трговија со луѓе за различни форми на злоупотреба. Овие дела често имаат меѓународна димензија, бидејќи вклучуваат преминување на државни граници и координација меѓу криминални групи во повеќе земји. И во трговијата со луѓе и во криумчарењето на мигранти,

обично се вклучени организирани криминални групи кои имаат структурирани мрежи за извршување на овие активности. Според криминалистичко разузнувачките информации криминалниот пазар со криумчарење мигранти и трговија со луѓе се смета за втор криминален пазар после трговијата со дрога по бројот на инволвирани криминални групи. Овие дејности се високо профитабилни за криминалците, што ги прави атрактивни и тешки за искоренување. По бројот на кривични пријави за Трговија со луѓе биле поднесени вкупни 3 кривични пријави, за Криумчарење мигранти - 229 кривични пријави, а за Организирање на група и поттикнување на извршување на делата трговија со луѓе трговија со малолетно лице и криумчарење на мигранти биле поднесени 141 пријава. Кога се анализира бројот на поднесени кривични пријави за трговија со луѓе треба да се наведе дека во извештајниот период, при извршени акциски контроли на МВР во содејство со трудова и пазарна инспекција и службеници од УЈП, во угостителски објекти биле затекнати вкупно 1037 женски лица. Најчесто земјите на потекло на овие женски лица се држави од Источна Европа, како што се Украина, Русија, Молдавија, Србија, Бугарија, Романија, Албанија но и од Македонија. Во однос на криумчарењето мигранти во 2023 година во рамки на 111 случаи било спречено криумчарење на 1334 мигранти, а имало 13.954 обиди за илегално минување на државната граница. Цената за криминалната услуга која ја плаќаат мигрантите за транзит преку рутата која минува низ РСМ изнесува од 300-500 евра по лице. Имајќи во предвид дека реалната бројка е многу поголема ако ја земеме во предвид официјалната статистика на FRONTEX, тогаш проценките се дека криминалниот профит на криминалните групи од овој кримален пазар изнесува неколку милиони евра.

1.1.2.Предикативни кривични дела со *средна закана* за перење пари

Кривични дела против животната средина

("Загадување на животната средина и природата" Член 230, Пустошење на шума- Член 226, Предизвикување шумски пожар- Член 227, Загадување на животната средина и природата - Член 218)

Кривичните дела против животната средина исто така може да претставува предикативно дело за перење пари бидејќи вклучува активности кои можат да генерираат значителни нелегални приходи. Нелегалното управување со отпад каде компании или лица кои не ги следат прописите за управување со отпад со цел да избегнат трошоци за правилно отстранување на отпадот и со тоа да остварат финансиска корист. Овие средства можат да се перат преку легални финансиски системи за да се прикрие нивното нелегално потекло. Нелегална експлоатација на ресурси: Компании или лица кои нелегално експлоатираат природни ресурси, како што се сеча на дрва или експлоатација на минерални сировини без дозвола, можат да остварат значителни приходи. Најчесто за овие кривични дела двигатели се корупција и поткупот или несовесното вршење на службената должност. Пустошењето на шуми и предизвикувањето на пожари во шуми се сериозни кривични дела кои имаат значителни еколошки, економски и социјални последици. Пустошењето на шуми и предизвикувањето на шумски пожар често е поврзано со нелегална сеча на дрва, која создава значителни нелегални приходи. Во извештајниот период за овие кривични дела биле поднесени вкупно 223 кривични пријави од кои најголем број за кривичното дело „Пустошење на шуми“ (Член 226) вкупно 151 и Загрозување на животната средина и природата со отпад (Член 230),

вкупно 57 кривични пријави. Покрај бројот на поднесени кривични пријави¹⁷ за проценката на заканите од овие кривични дела. земени се во предвид резултатите од академските и новинарските истражувања, истражувањата на невладините организации и истражувањата за перцепција на јавноста.

Компјутерски криминал (Оштетување и неовластено навлегување во компјутерски систем- Член 251, Компјутерска измама- Член 251 б)

Процесите на дигитализација во општеството имаат значително влијание на кривичните дела поврзани со оштетување и неовластено навлегување во компјутерски системи, како и компјутерската измама. Со растот на дигитализацијата, повеќе системи и податоци се пренесуваат и складираат дигитално, што создава повеќе потенцијални цели за хакери и криминални групи. Како што сè повеќе активности се префрлаат на интернет, бројот и сложеноста на компјутерските кривични дела се зголемуваат. Ова вклучува различни форми на кибернапади, измами и кражба на идентитет. Хакерите можат да пристапат до чувствителни финансиски информации, како што се банкарски сметки, податоци за кредитни картички, или други лични информации кои можат да се користат за измамнички трансакции. Со користење на малициозен софтвер, хакерите можат да ги шифрираат податоците на жртвите и да бараат откуп (рансомвер). Кривичните дела како оштетување и неовластено навлегување во компјутерски системи и компјутерската измама значително придонесуваат кон перењето пари. Нелегалните средства добиени од овие активности се перат преку сложени мрежи, користејќи различни финансиски инструменти и дигитални платформи. Ова создава значителни предизвици за органите на прогонот и бара координирани напори за откривање и спречување на овие активности. Со постојано унапредување на технологијата и безбедносните мерки, можно е да се намали ризикот и да се подобри борбата против перењето пари поврзано со компјутерски криминал.

Бесправно градење- Член 244 а

Бесправно градење се однесува на градење на објекти или изведување на градежни работи без потребните дозволи и одобренија од надлежните органи. Ова вклучува градење на приватни станбени или комерцијални деловни објекти на земјиште кое не е легално одобрено за такви активности. Корупција често е присутна во процесот на бесправно градење. Во овие случаи се применуваат коруптивни активности кон службени лица за да се добијат неформални дозволи или за да избегнат инспекции и санкции. Истите кои најчесто се одговорни за издавање на дозволи или за спроведување на законот можат да ја злоупотребат својата позиција за лична корист, дозволувајќи бесправно градење во замена за финансиски или други бенефиции. Локални политички фигури или други влијателни лица можат да вршат притисок врз службениците да дозволат бесправно градење. Во замена, тие можат да добиваат поддршка во вид на финансиски донации или други услуги. Бесправно градење може да биде средство за перење на пари. Нелегално стекнатите средства се инвестираат во градежни проекти за да изгледаат како легитимни инвестиции. Откако ќе се изгради и продаде објектот, нелегалните средства се интегрираат во легалниот финансиски систем.

Измама- Член 247

¹⁷Недостасува бројот на поднесени обвиненија и спроведени истраги од ЈО

Измамите најчесто се однесуваат на намерно доведување во заблуда на друго лице со цел да се стекне имотна корист, предизвикувајќи штета на другото лице. Измамата може да биде извршена преку различни методи, вклучувајќи лажни претстави, криење на факти, или лажни ветувања. Измамниците можат да користат финансиски институции за перење на парите. На пример, тие можат да отвораат сметки под лажни имиња или да вршат трансакции кои не привлекуваат внимание. Ова кривично дело е поврзано и со злоупотребата на личните податоци. . Во извештајниот период за овие кривични дела биле поднесени вкупно 1137 кривични пријави. Во проценката за заканите од ова кривично дело беа земени во предвид и негативните трендови во глобални рамки особено поради зголеменото користење на дигитални алатки, прекугранични трансакции и сложени финансиски мрежи за пренос на готовина преку државните граници.

Измама на штета на средства на Европската заедница- Член 249 а

Ова кривично дело се однесува на дејствија кои вклучуваат измамничко поведение со цел да се стекнат средства од фондовите на ЕУ. Ова дело е специфично заштитено во законот поради важноста на средствата на ЕУ и потребата за нивна заштита од злоупотреба. Ова вклучува незаконско добивање или користење на фондови или субвенции кои потекнуваат од буџетот на ЕУ, со цел да се стекне неправедна финансиска корист. Во извештајниот период иако се поднесени 5 кривични пријави треба да се има во предвид дека во рамки на OLAF беа отворени повеќе истраги во врска со сомневања за злоупотреба на европските фондови. Некои од можните појавни облици на ова кривично дело вклучуваат финансиски измами со цел стекнување на средства преку лажни проекти или активности, врски со службени лица кои можат да помогнат во добивање на средства на нелегален начин. За ова кривично дело во извештајниот период поднесени се 5 кривични пријави, меѓутоа во предвид се земени и криминалистичко разузнавачките информации и информациите поврзани со отворени истраги од страна на OLAF.

Криумчарење- Член 278

Криумчарењето се однесува на нелегално преминување на границата на стока, или други предмети со цел да се избегнат царински, фискални или други законски обврски. Ова вклучува активности како што се криумчарење на разни комерцијални стоки за широка потрошувачка, лекови, акцизни стоки (цигари, нафтени деривати, алкохол). Иако, бројот на поднесени кривични пријави е 126 сепак треба да се земе во предвид и статистиката за сивата економија во државата. Криумчарењето овозможува избегнување на високи даноци, царини и други давачки кои инаку би се платиле при легално увезување или извоз на стоки. Ова значително ги намалува трошоците и ја зголемува маржата на профит. Многу од криумчарените производи (на пример, фалсификувани добра на брендирани или заштитени марки) се произведени по многу ниска цена, што овозможува голем профит при нивната продажба.

1.1.3.Предикативни кривични дела со *средно ниска* закана за перење пари

Узурпација на недвижности

Кривичното дело "Узурпација на недвижности" може да претставува предикативно дело за ПП бидејќи вклучува активности кои можат да генерираат нелегални приходи и да овозможат легализација на тие средства. Лицата кои незаконски заземаат недвижности можат да ги

продаваат на трети лица или да ги користат за изградба на станбени и деловни објекти. За да се легализира узурпацијата, често пати се фалсификуваат документи за сопственост, а и често вклучува корупција и подмитување на службеници за да се избегнат санкции или да се добијат дозволи за користење на недвижноста/ земјиштето. Потоа со парите добиени од продажбите на ваквиот имот се вршат различни финансиски трансакции за да се прикрие нивното нелегално потекло.

Царинска измама- Член-278 а

Кривичното дело Царинска измама, се однесува на намерно избегнување на плаќање на царински давачки и даноци при увоз или извоз, преку давање на лажни податоци или неисполнување на законски обврски. Иако ова кривично дело е во надлежност на ЦУ за што во извештајниот период се поднесени 15 (петнаесет) кривични пријави, сепак „Царинската измама“ претставува закана за финансискиот и правниот систем на државата бидејќи го ослабува буџетскиот приход и го поттикнува нелегалниот проток на средства. Намалувањето на ефикасноста на царинските органи ја намалува довербата во институциите и го поттикнува криминалот.

Прикривање на стоки предмет на криумчарење и царинска измама - Член 278 б

Уште едно кривично дело кое може да го наречеме од групата на царински кривични дела. Дејствието се однесува на прикривање стоки кои се предмет на царинска измама или криумчарење, што директно го поврзува со прекршување на царинските прописи. Прикривањето на стоки кои се внесени или изнесени од земјата преку нелегални патишта значително ја попречува царинската контрола. Ова влијае на приходите кои би требало да бидат собрани преку царински давачки и даноци, што е примарна грижа на царинските служби. Исто така, треба да имаме во предвид дека постои силна корелација помеѓу степенот на сивата економија и царинските кривични дела и се тесно поврзани со избегнување на државните регулативи и даночните обврски.

Избегнување на плаќање акциза- Член 279 в

Сите три дела (278-а, 278-б и 278-в) се насочени кон манипулација и измама со цел да се избегнат законските финансиски обврски и се поврзани со измами во финансискиот и даночниот систем на државата. Овие царински кривични дела може да се манифестираат на различни начини, како што се фалсификување документи преку изработка на лажни фактури, декларации или други документи потребни за царинење на стока како и прикривање на вистинскиот квалитет, количина или вредност на стоката и давање на неточни информации за стоката со цел да се избегне плаќање на полна царинска давачка. Пријавување на стоките се врши под различна шифра за да се избегнат повисоки царински давачки. Ова вклучува неправилно пријавување на квалитет, квантитет, вредност или потекло на стоките но и корумпирање на службеници за да се избегне контролата и откривањето на незаконските активности. За ова кривично дело биле поднесени вкупно 28 кривични пријави, но исто така во предвид земени се и криминалистичко разузнавачки информации во земјата и регионот.

Кривични дела од областа на насилниот криминал (Изнуда- Член 258, Уцена- Член 259, Лихварство- Член 260)

Овие кривични дела кои често вклучуваат насилство или закани кои создаваат нелегални приходи¹⁸ што бараат ПП за да се прикрие нивното потекло. Сите три дела вклучуваат насилство или закани како средство за остварување на имотна корист и генерираат нелегални приходи кои мораат да се перат за да се прикријат и легитимизираат. Изнудата и уцената обично се манифестираат преку директни закани до жртвата, барајќи пари или услуги под закана за физичка повреда или откривање на компромитирачки информации. Лихварство се манифестира преку давање на заеми под исклучително неповолни услови, каде што жртвата е принудена да ги прифати условите поради својата финансиска состојба и често има насилни аспекти. Иако самото лихварство не вклучува насилство по дефиниција, во пракса, лихварите можат да користат насилство или закани за да принудат должниците да ги исплатат долговите. Ова може да вклучува физичко насилство, закани, или психолошки притисок.

1.1.4. Предикативни кривични дела со ниска закана за перење пари

Кривични дела против имотот (Тешка кражба- Член 236 и Разбојништво- Член 237)

Кривичните дела против имотот опфаќаат дејствија кои се насочени кон нелегално присвојување, оштетување или уништување на туѓ имот. Во оваа категорија се вклучени дела како што се тешка кражба и разбојништво кои опфаќаат дури 78% од вкупниот број на пријавени кривични дела. Сепак овие кривични дела акумулираат мали приходи на против правна имотна корист, но се највидливиот дел од вкупната бројка на кривични дела за граѓаните.

Злоупотреба на лични податоци - Член 149

Кривичното дело "Злоупотреба на лични податоци" може да претставува предикативно дело за ПП бидејќи вклучува криминални активности кои можат да се искористат за остварување финансиска корист. Бројот на кривични предмети за ова дело се зголеми како резултат на глобалните процеси на дигитализација на општествата. Во извештајниот период поднесени се вкупно 649 кривични пријави. Личните податоци можат да се користат за извршување финансиски измами, како што се кражба на идентитет или злоупотреба на кредитни картички. Средствата добиени од овие измами можат да се "испратат" преку различни трансакции за да се прикријат нивното незаконско потекло. Со злоупотреба на лични податоци, можат да се создадат лажни профили или компании за да се отвораат банкарски сметки, да се добиваат кредити или да се вршат други финансиски активности. Пристапот до лични податоци може да овозможи влез во компјутерски информатички системи каде што се чуваат финансиски информации. Овие податоци можат да се користат за префрлување на средства и нивно перење преку различни финансиски канали.

Осигурителна измама- Член 250

Осигурителните измами најчесто се однесуваат на неистинито претставување или манипулирање со информации со цел да се добие финансиска корист од осигурителни компании, поднесување на лажни или неистинити пријави за осигурување, како на пример пријавување на

¹⁸Поради недоволно спроведени финансиски истраги, земени се во предвид криминалистичко разузнавачки информации

фиктивни или фингирани кражби, пожари, лажни пријави за оштетување на возила, домови или друга сопственост, здравствени проблеми или несреќи.

Оштетување или уништување на добра под привремена заштита или културно наследство или природни реткости- Член 264

Се однесува на намерно оштетување или уништување на објекти кои се заштитени поради нивната културна, историска или природна вредност, вандализам, кражба, или уништување на културни добра, објекти од културно историско значење, или природни реткости, кражба на археолошки предмети, или уништување на природни резервати. Овие активности често се поврзани со нелегалната трговија на црните пазари во регионот и светот и профит кој бара да се прикрие потеклото.

Фалсификување или уништување на деловни книги- Член 280

Фалсификување или уништување на деловни книги е кривично дело кое се однесува на намерно фалсификување, измена или уништување на деловни книги и документи со цел да се прикријат незаконски активности или да се избегнат законските обврски. Појавните облици на ова дело е преку внесување на лажни податоци во деловните книги, измени на постојни записи за да се прикажат лажни информации, создавање на фиктивни документи како фактури, сметки, извештаи и други, намерно уништување на деловни книги и документи за да се прикрие вистинската состојба, измени во книговодствените записи за да се прикажат пониски приходи или повисоки трошоци со цел да се избегне плаќање на даноци.

Повреда на права од индустриска сопственост и неовластена употреба на туѓа фирма- Член 285

Повреда на права од индустриска сопственост и неовластена употреба на туѓа фирма е сериозно кривично дело кое може да има значителни финансиски и правни последици. Незаконското користење на заштитени права не само што ја нарушува правната сигурност на сопствениците на тие права, туку и го нарушува економскиот систем преку нелегална конкуренција и измами. Ефикасното откривање и санкционирање на ваквите дела е клучно за заштита на интелектуалната сопственост и одржување на правната и економската стабилност на државата. Мотивите за кривичните дела се остварување на профит преку продажба на фалсификувани или нелегално произведени производи како и користење на туѓи иновации или дизајни. Како и кај фалсификувањето на документи или производи, и овде има фалсификување на интелектуалната сопственост.

Фалсификување исправа - Член 378

Користењето на лажни документи за измама и остварување на незаконски добивки не само што го нарушува правниот систем, туку исто така може да биде и дел од пошироки криминални активности како што се перење пари но и други сериозни кривични дела.

Недозволена трговија со оружје

(Изработување и набавување оружје и средства наменети за извршување на кривично дело- Член 395 и Недозволено изработување, држење и тргување со оружје или распрсчувачки материји чл.396)

Недозволена трговија со оружје претставува сериозно кривично дело кое директно влијае на јавната безбедност и правниот поредок. Незаконското производство, поседување и трговија со оружје и експлозивни не само што ги нарушува законите, туку исто така го зголемува ризикот од криминални активности, тероризам и насилство. Ефикасното откривање, спречување и санкционирање на ваквите активности е од клучно значење за заштита на јавната безбедност и правниот поредок. И двете кривични дела вклучуваат незаконско производство и трговија со оружје. Недозволената трговија со оружје во Западен Балкан но и во РСМ, претставува значајна закана не само за регионот, туку и за Европа во целина. Овој проблем е особено изразен поради историските конфликти и нестабилноста во регионот, што доведе до голем број нелегални оружја во оптек. Трговијата со нелегално оружје во последните години еволуирала во контекст на новите технологии и промените во глобалната безбедносна ситуација.

1.2 Секторска анализа

Ако претходниот дел од анализата на предикативните кривични дела се однесува на утврдување на обемот на приходите кои се остварени со вршење на кривичните дела, овој дел овозможува анализа на тоа во кои сектори и како нелегалните приходи се инвестираат, односно кои сектори се злоупотребени за целите на ПП.

Врз основа на анализираните податоци за доставени извештаи од УФР, поднесени кривични пријави (од страна на МВР, УФП, УЈП и ЦУ), поднесени обвиненија и пресуди за ПП¹⁹, во период од 2019 до 2023 година, утврдени се секторите, кои се злоупотребени во случаите на ПП.

Банкарски сектор

Имајќи ја во предвид големината, сложеноста и важноста на банкарскиот сектор во рамките на целокупниот финансиски систем, како и големиот број на различни услуги кои ги нудат деловните банки, истиот е еден од најизложените сектори на закана за ПП. Фактот што целокупното деловно работење на правните лица се врши преку нивните платежни сметки отворени во различни деловните банки, како и забраната за вршење на плаќања во готово согласно член 58 став 1 од ЗСППФТ ги изложува на ризик од вложување на нелегално стекнатите пари и нивно прикривање. На овој начин банкарскиот сектор и широкиот спектар на финансиски услуги кои ги нудат деловните банки ги прават привлечни да се користат во трите фази од ПП.

Банкарските сметки се за уплата на средства кои потекнуваат од вршење на кривично дело, кои потоа се користени за вложување во правни лица преку зголемување на основачки влог, давање на позајмици, реализирање на трансакции врз основа на фиктивни фактури, договори и сл., приливи од странство и нивно користење на различни начини, подигање на парични средства во готово во големи износи.

¹⁹ За целите на подготвување на овој извештај направена е анализа на 170 извештаи од УФР, 9 истраги, 1 обвинение и 11 пресуди

Брз трансфер на пари

Врз основа на анализираните случаи, утврдено е дека услугата на брз трансфер на пари била користена при случаите на перење на пари од приноси, односно се идентификува како еден од најкористените сектори при перење на приноси од вршење на кривичните дела поврзани со трговија со дрога и криумчарење на мигранти. Брзиот трансфер на пари нуди брзина и ефикасност. Исто така, овие услуги се достапни на глобално ниво, што им овозможува на криминалците да префрлат пари меѓу различни земји за многу кратко време.

Примање и испраќање на средства од/кон лица кои потекнуваат од земји кои се познати по продажба на дрога, како и користење на брзиот трансфер на пари за трансфер на средства поврзани со криумчарење на мигранти имајќи ја во предвид местоположбата на РСМ на рутата на движење на мигрантите.

Недвижен имот

Со анализата е утврдено дека вложувањето во недвижен имот е најискористен сектор кога станува збор за последната фаза од ПП - интеграција, односно најголем дел паричните средства кои се стекнати со вршење на кривично дело подоцна се искористени за купување на недвижен имот (земјиште, станови, деловен простор и сл). Инвестирањето во недвижниот имот често пати го усложнува следењето на вистинскиот извор на средствата, во некои случаи, недвижниот имот може да се купува и продава по цени кои се значително повисоки или пониските од пазарната вредност. При анализирањето на случаи забележани се и начини на стекнување на недвижен имот со Договор за дар помеѓу физички лица кои не се во роднинска врска, со што се јавува сомнение дека плаќањето за недвижниот имот се врши во готовина. Она што останува сива зона за институциите на системот е вложувањето на финансиски средства во изградба на објект или објекти без потребните законски одобренија и дозволи (дивогради).

Вложување на приносите од кривично дело во купување на недвижен имот и тоа по цена која е значително пониска од пазарната вредност на недвижниот имот.

Нотари, адвокати и сметководители

Не треба да се занемарат и услугите кои ги даваат нотарите и адвокатите сметководителите. Овој вид на професии нудат услуги кои го олеснуваат процесот на ПП, особено во фазите на пласман и прикривање, преку нудење на совети и изработка на документација заради прикривање на потеклото на паричните средства и основите на реализирање на трансакциите.

Изготвување на фиктивни фактури, фиктивни договори, лажно прикажување на факти и доведување во заблуда на државни институции и сл.

Казина и дејности за коцкање и обложување

Иако статистичките податоци укажуваат на мал број на предмети, сепак казината и субјектите кои вршат дејности за коцкање и обложување се атрактивни за вршителите на кривични дела кои располагаат со парични средства во готово. Прикажувањето, односно лажирање на добивка од овој сектор може лесно да се употреби како начин на легализирање на нелегално стекнатите парични средства.

Лажна исплата на добивки од обложување, заради прикривање на средствата кои потекнуваат од кривично дело

Возила

Анализите на податоците укажува на фактот дека криминалците и криминалните групи сакаат да располагаат со луксузни возила, па поради тоа дел од криминално стекнатите средства ги вложуваат во купување на возила. При купување на возилата обично истите се со потценета вредност, на начин што плаќањето се врши во готово со средствата со кои располагаат, без притоа да се користи банкарскиот сектор за износи кои го надминуваат законски утврдениот лимит за плаќање во готово. Доколку се користи банкарскиот сектор, тогаш обично паричните средства се уплаќани во готово па потоа со нив се купуваат возила.

Употреба на парични средства во готово за купување на луксузни возила по потценета вредност

Хартии од вредност

Хартиите од вредност се користат како начин на вложување на криминално стекнатите парични средства, особено доколку се има знаење истите да се вложат во акции на профитабилни правни лица кои и понатаму ќе генерираат дополнителни приходи пооснов на дивиденди. Во анализираниите случаи хартиите од вредност како инструмент се користат во фазата на раслојување.

Купување на акции од правни лица кои носат дивиденда

Осигурување на живот, Менувачници и НВО

Вложувањето во полиси за животна осигурување, на лично име, како и на име на членови на потесното семејство (сопруг/а, деца) се користи како начин на прикривање на паричните средства. Имајќи во предвид дека уплатите за ваков вид на полиси можат да ги вршат сосема други лица, се јавува и можност за појава на коруптивни елементи.

Кај менувачниците нема законски лимит за размена на валута која може да ја врши едно физичко лице, поради што истите се примамливи за вршителите на кривични дела кои имаа готовина.

Невладините организации (здруженија и фондации) како организационен облик се злоупотребуваат во делот на користење на средствата обезбедени за одредени намена, односно не се трошат за целта за која се обезбедени.

Анализата на обезбедените податоци укажува на тоа дека секторите образование, фармација, туризам и спорт многу ретко се користат во процесот на ПП.

1.2.6.Виртуелни средства

УФР, правосудната полиција, како и правосудните органи сеуште не располагаат со доволно практично искуство, но и специјализирани алатки како што се аналитички апликации за дигиталните платформи за целите на откривање, следење и обезбедување на докази во случаите во кои се искористени виртуелните валути. Ваквото отсуство на пракса не значи дека виртуелните валути не се користат како инструмент во ПП, на домашно, а посебно на меѓународно ниво. Детално виртуелните средства се разработени во секторската Проценка на ризик од ПП и ФТ со користење на виртуелни средства и даватели на услуги поврзани со виртуелни средства.

1.3.Закани од перење пари кои потекнуваат од регионот или од другите држави

Согласно податоците за реализирани девизни трансакции 2019-2023 година од клиентите во банкарскиот сектор прибрани со Прашалникот испратен до сите банки во 2024 година (мај-јуни 2024 година), се утврди дека резиденти на банките имале **најмногу девизни приливи од** следните пет земји: **Швајцарија, Бугарија, Хрватска, Албанија и Турција**, а **најмногу девизни одливи кон** следните пет земји: **Бугарија, Швајцарија, Турција, Албанија, Кина и Хрватска**. Од друга страна нерезидентите имале најмногу девизни **приливи од** следните земји: **Швајцарија, Бугарија, Хрватска, Обединети Арапски Емирати, Латвија и Турција**, а **најмногу одливи кон** следните земји: **Хрватска, Швајцарија, Албанија, Кипар, Литванија, Руска Федерација, Бугарија и Кина**.

Надворешната трговска размена (стокова) на нашата земја во анализираниот период, во најголем дел се реализира со земјите во Европа, и тоа со земјите кои се членки на ЕУ или се наши соседните земји, пред се како резултат на природно развиените деловни односи помеѓу субјекти од нашата држава и соседните земји, како и аспирациите за членство на нашата земја со ЕУ. Согласно *Податоците за стокова размена по земји за период 2019-2023 година* (Извор: Државен завод за статистика, кумулативни податоци) најголем увоз има нашата држава со следните пет земји (наведени се по редослед на земјата со која најмногу имаме увоз и редоследот е непроменет за целиот анализиран период 2019-2023 година): Велика Британија, Германија, Грција, Кина и Србија. Потоа на списокот се следните десет земји: Турција, Италија, Бугарија, Полска, Соединети Американски Држави, Русија, Унгарија, Романија, Холандија и Австрија. Од друга страна најголем извоз нашата држава има со следните пет земји: Германија, Косово, Србија, Бугарија и Грција при што од вкупниот извоз околу 44% отпаѓа на извозот кон Германија, а приближно ист процент во вкупниот извоз е извозот кон земјите: Србија, Бугарија, Косово и Грција кои се наши соседни земји. По овие пет земји следат следните десет земји: Унгарија, Белгија, Чешка Република, Италија, Словачка, Турција, Шпанија, Романија, Велика Британија и Хрватска.

Ако се погледне листата на географски реони и економски зони, најголеми директни инвестиции во РСМ се од Европа (види Табела – најголеми директни инвестиции каде инвестициите се дадени во милиони евра по години 2019-2023).

Табела – најголеми директни инвестиции

Извор:

објавени статистички податоци на НБРСМ

Ако се погледнат петте земји кои во 2023 година имале најмногу директни инвестиции во РСМ тоа се: Турција, Германија, Унгарија, Австрија и Холандија. А потоа следат земјата: Албанија, Словенија и Соединетите Американски Држави листата кои се земји кои имаат над 20 милиони директни инвестиции во нашата земја (во следната табела инвестициите се дадени во милиони евра).

Табела -директни инвестиции по држави

Извор:

НБСтат од НБРСМ

Од друга страна нашата земја во 2023 година имала најмногу директни инвестиции во Грција приближно половина од вкупните директни инвестиции во странство и во Словенија над 20% од вкупните директни инвестиции во странство, а потоа следат директните инвестиции во Бугарија, Албанија и Германија (види Табела 2 каде инвестициите се дадени во милиони евра за 2023 година).

Табела најмногу директни инвестиции во странство

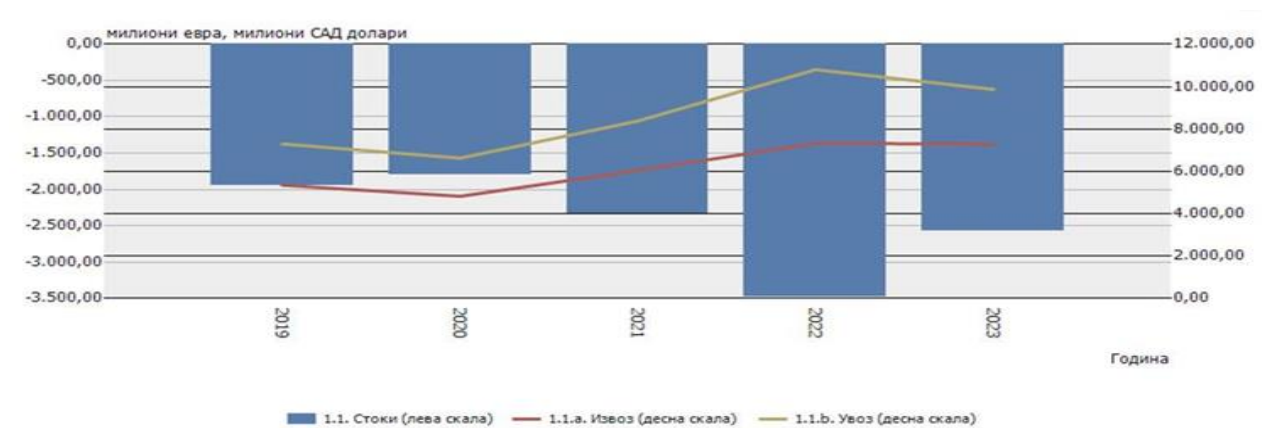

Извор:

НБСтат од НБРСМ

Во Табелата подолу прикажано е движењето на извозот и увозот по основ на услуги согласно податоците од платниот биланс, каде се гледа континуиран пораст на услугите во анализираниот период 2019-2023 година.

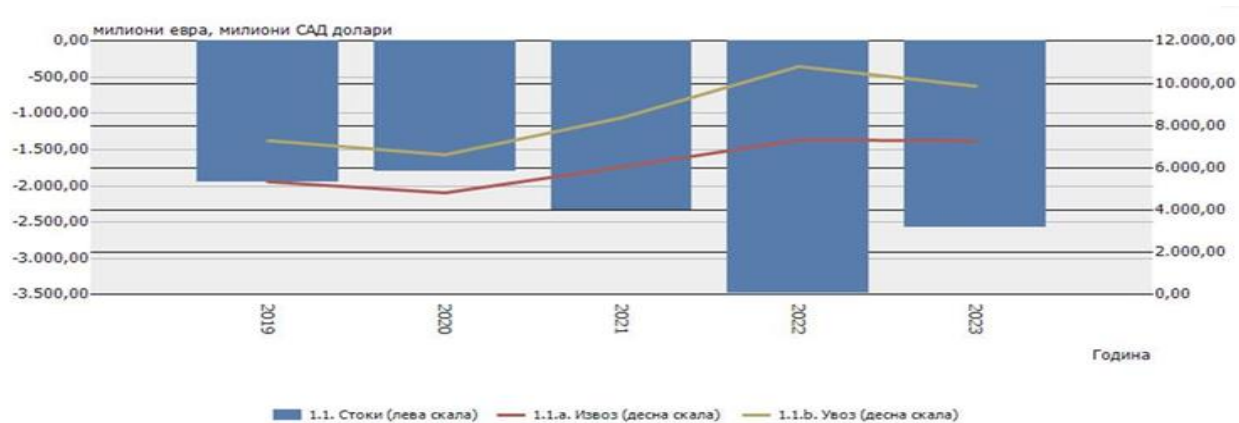
Табела - движење на извозот и увозот

Извор: НБСтат од НБРСМ

Во следната табела е прикажан трговскиот дефицит на движењето на извозот и увозот по основ на стоки согласно податоците од платниот биланс, каде се гледа дека 2019-2022 има зголемување на трговскиот дефицит, а во 2023 година има опаѓање на дефицитот.

Табела трговскиот дефицит

Извор: НБСтат од НБРСМ

1.3.1. Парични дознаки

Парични дознаки на резиденти и нерезиденти во странство по основ на најголем вкупен износ на уплати во евра по земји за целиот период од 2019 до 2023 година се: **Србија, Германија, Албанија, Турција и Бугарија**. Вкупниот износ на уплати во евра во анализираниот период континуирано расте и кај овие 5 земји имало уплати во износ над 1 мил евра во 2019 година (Србија има најмногу вкупни уплати над 4 милиони евра); во износ над 2 милиони евра во 2020 година (Србија има најмногу вкупни уплати приближно 6 милиони евра); во износ над 4 милиони евра во 2021 година (Турција има најмногу вкупни уплати над 14 милиони евра; над 1 милион евра во 2022 година (Турција има најмногу вкупни уплати над 10 милиони евра); над 4 милиони евра во 2023 година (Турција има најмногу вкупни уплати над 24 милиони евра). Ако се погледне кои лица во РСМ ги вршеле уплатите (вкупни уплати во евра) кон Турција како земја со најголем вкупен износ на уплати по основ на парични дознаки во 2022 и 2023 година се утврди дека 76% се резиденти, а 24% се нерезиденти, односно 86% се резиденти и 14% се нерезиденти во 2021 година.

Графикон -вкупни уплати во евра во анализиран период 2019-2023 година за 5те земји со најголеми уплати.

Парични дознаки на резиденти и нерезиденти во странство по основ на најголем вкупен износ на исплати во евра по земји за целиот период од 2019 до 2023 година се: **Германија, САД, Италија, Швајцарија и Австрија**, а потоа следат Белгија и Австралија. Вкупниот износ на исплати во евра во анализираниот период континуирано расте, со исклучок на 2022 година, и кај овие 5 земји имало исплати во износ над 9 милиони евра во 2019 година (Германија има најмногу вкупни исплати над 76 милиони евра); во износ приближно 19 милиони евра во 2020 година (Германија има најмногу вкупни исплати над 118 милиони евра); во износ над 38 милиони евра во 2021 година (Германија има најмногу вкупни исплати над 241 милион евра; над 19 милион евра во 2022 година (Германија има најмногу вкупни исплати над 129 милиони евра); над 37 милиони евра во 2023 година (Германија има најмногу вкупни исплати над 272 милиони евра).

Графикон -вкупните исплати во евра во анализиран период 2019-2023 година за 5те земји со најголеми исплати

1.3.2 Меѓународна размена на податоци

Согласно ЗСППФТ, УФР за период 2019 – 2023 има упатено вкупно 291 барања за добивање податоци за целите на спречување на перење пари и финансирање на тероризам до ФИУ на странските држави. Во периодот од 2019 – 2023 година УФР има добиено вкупно 174 барања за размена на податоци од ФИУ на странските држави. За сите примени барања се доставени одговори изготвени согласно законските надлежности на УФР.

Приказ на добиени/доставени барања на УФР и спонтани информации (2019-2023)

Доставени барања по години	Примени барања по години
----------------------------	--------------------------

2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023
74	79	50	46	42	36	34	53	19	32

Добиени Спонтани информации до УФР					Доставени Спонтани информации од УФР				
2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023
32	31	38	19	11	37	50	43	16	15

Анализата на примените и доставени барања од /до странски единици за финансиско разузнавање укажува на фактот дека најголема меѓународна размена на податоци е остварена со земјите од соседството (Бугарија, Србија, Косово, Албанија и Грција) како и со Швајцарија, Турција, Италија, Германија и Австрија.

1.3.3.Пренос на парични средства преку државната граница

Согласно ЗСППФТ, ЦУ е должна да го евидентира секое внесување и изнесување на готови пари или хартии од вредност преку царинската линија на РСМ, ако износот на парите или на хартиите од вредност на доносител го надминува со закон или друг пропис дозволениот максимум од 10.000 евра. За секое внесување, односно изнесување ЦУ е должна по електронски пат или преку средствата за телекомуникации да ја извести УФР.

Во период 2019-2023, на граничните премини на РСМ, вкупно при влез, излез и транзит биле пријавени следните 4 валути кои се со најголем износ и тоа: 56.460.318 евра, 6.196.640 швајцарски франци, 4.784.567 американски долари, 424.305.914 македонски денари.

Ако се погледне во периодот од пет години, се забележува пад на пријавените парични средства на сите валути во 2020 година, пред се заради ситуацијата со пандемијата на Covid-19. Во следните години, особено 2022 и 2023 година износот на пријавени парични средства бележи континуиран пораст во скоро сите водечки странски валути, како и за македонскиот денар.

Табела – Пријавени парични средства на граничните премини во период 2019-2023 год.

	2019	2020	2021	2022	2023	Вкупно
EUR	12,537,413.00	4,598,540.00	10,927,705.00	11,802,114.00	16,594,546.04	56,460,318.04
CHF	1,299,200.00	347,870.00	1,788,270.00	1,189,200.00	1,572,100.00	6,196,640.00
USD	416,630.00	254,900.00	1,153,107.00	1,680,500.00	1,279,430.00	4,784,567.00
GBP	21,000.00	77,000.00	8,000.00	14,250.00	5,735.00	125,985.00
MKD	168,992,090.00	50,812,000.00	10,556,476.00	78,565,701.00	115,379,647.00	424,305,914.00
CAD	144,200.00	6,000.00	116,905.00	65,000.00	99,446.00	431,551.00
AUD	94,000.00			71,300.00	120,500.00	285,800.00

SEK	121,000.00		200,000.00	210,000.00	110,500.00	641,500.00
NOK	110,000.00			0.00	0.00	110,000.00
DKK	157,000.00	217,000.00		331,450.00	0.00	705,450.00
TRY	4,320.00					4,320.00
ESP	80,500.00				4,050.00	84,550.00

1.3.4. Заплена на парични средства

Во период 2019-2023 на граничните премини на РСМ се заплени вкупно 1.158.931 евра, 92.301.110 американски долари од кои 92.000.000 долари во хартии од вредност и 301.110 долари во готовински средства, 130.000 швајцарски франци, 88.500 британски фунти, 3.948.025 руски рубљи и друго.

Притоа, на излез од државата се заплени парични средства во противвредност на €1,306,129.76 (без износот на хартиите од вредност), додека на влез во државата се заплени парични средства во противвредност на € 415,438,63.

Исто како и кај пријавените парични средства, така и кај запленилите парични средства, поради пандемијата на Covid-19, во 2020 година е регистриран забележителен пад на запленилите средства, а во следните години износот на запленили средства континуирано се зголемува.

Табела – Заплени парични средства на граничните премини во период 2019-2023

Заплени парични средства	2019	2020	2021	2022	2023	Вкупно
EUR	281,310.00	107,200.00	80,986.00	274,320.00	415,115.00	1,158,931.00
USD	21,700.00			279,410.00	92,000,000.00	92,301,110.00
CHF	10,500.00		119,500.00			130,000.00
GBP			88,500.00			88,500.00
MKD	9,500.00					9,500.00
RUB				3,938,525.00		3,938,525.00
ALL					1,890,000.00	1,890,000.00
AUD					15,050.00	15,050.00

Ако се гледа по државјанство на лицата од кои се заплени паричните средства, најголем дел се македонски државјани (заплени средства во противвредност на € 831,954.39), а потоа заплени парични средства од турски државјанин во износ противвредност на € 82,088,130.00*. Овие државјани се јавуваат како најчести прекршители, односно против истите Царината водела прекршочна постапка. Исто така, како чести прекршители се јавуваат и грчките државјани од кои се заплени парични средства во противвредност на € 188,023.50.

Притоа прекршочните постапки се водат најчесто поради сторен девизен прекршок кој е регулиран во Законот за девизно работење.

Табела – Запленети парични средства во евра на граничните премини во период 2019-2023 по државјанство на лицата

Држава-број на сторители прекршок	2019	2020	2021	2022	2023	Вкупно во €
TR (Турција) - 4			90,530.00		81,997,600.00*	82,088,130.00*
MK (Македонија) - 42	66,300.90	36,200.00	66,139.60	471,792.75	191,521.14	831,954.39
GR (Грција) - 12	15,930.00	25,000.00	64,314.40	49,779.10	33,000.00	188,023.50
IT (Италија)- 1	141,000.00					141,000.00
CH (Швајцарија) - 1					90,000.00	90,000.00
RS (Србија)- 5	26,000.00	25,000.00			32,765.00	83,765.00
AL (Албанија) - 2	18,500.00		29,023.00			47,523.00
MR - 1				39,850.00		39,850.00
GB – (Велика Б.) 1			27,194.20			27,194.20
BG – (Бугарија)2	10,450.00		12,900.00			23,350.00
UA - (Украина)2	8,550.00			11,233.51		19,783.51
DE – (Данска)3	4,000.00	15,000.00				19,000.00
CN – (Кина)2	18,850.79					18,850.79
PL – (Полска)1					18,144.00	18,144.00
HK – (Хонг Конг) 2		6,000.00				6,000.00
IQ - Иран 1					5,000.00	5,000.00
Вкупно	309,581.69	107,200.00	290,101.20	572,655.36	82,368,030.14*	83,647,568.39*

*Сумата е пресметана заедно со хартии од вредност во износ од € 81,926,000.00.

1.4. Типологии за перење на пари

Врз основа на анализа на правосилните пресуди за перење пари во предметниот период, поднесени обвиненија, поднесени кривични пријави од страна на истражните органи (МВР, ЦУ и ФП) како и врз основа на СТР работени во УФР, утврдени се следните типологии/трендови за ПП.

- Приносите кои се генерираат од кривичното дело криумчарење на мигранти во најголем дел се добиваат преку услугата брз трансфер на пари. Односно физичките лица примаат парични средства во повеќе наврати од различни физички лица преку услугата брз трансфер на пари и за

истите знаат дека потекнуваат од казниво дело и ги подигнуваат во готово како принос од истото. Понатамошното нивно користење понекогаш не може да се види, освен во случаи кога лицата немаат други редовни приходи, а уплаќаат готовина на сопствените картички, отплаќаат рати на кредити или плаќаат режиски трошоци. Поголем дел од трансферите потекнуваат од соседна држава, но се од физички лица кои според имињата и презимињата не се државјани на истата, но не се исклучува и можноста приливите да се од лица од европска држава.

- Кривичните дела поврзани со неовластеното производство или трговија со дрога генерираат значителни износи на парични средства, кои во финансискиот систем се вклучуваат на различни начини меѓу кои забележани се следните типологии. Имено. физичко лице паричните средства кои ги генерирал од продажба на дрога, ги дава на други две физички лица по што едно од нив ги уплаќа на сопствена сметка и ги подига во готово, а другото физичко лице ги користи за купување на недвижен имот. Уплатите се во поединечни заокружени износи и воедно треба да се истакне дека овие лица знаеле дека тие парични средства се приноси од казниво дело. Воедно лица кои генерираат парични средства од ова кривично дело ги уплаќаат на сметка на малолетен син, а со дел купуваат моторно возило.

- Лице член на организирана криминална група која долги години врши криумчарење на стока (шверц) и продажба на дрога, зачестено се јавува како добитник на игри во играчници и обложувалници во реонот каде дејствува криминалната група. Ова упатува на можноста лицето преку купување на чипови и уплатни ливчиња и издавање на добитни налози, да ги легализира приносите стекнати од нелегална продажба на дрога.

- Физички лица сопственици и управители на правни лица неовластено организирале и приредувале игри на среќа без лиценца. Остварените приходи од нелегалните автомат клубови ги уплаќале на сметките на сопствените правни лица, а дел користеле за купување на недвижен имот и моторни возила. Уплатата на средствата била за основање на правни лица, позајмици кон сопствените правни лица, зголемување на основачки влог, прикривање на загуби на правните лица, и сл. на кој начин ја прикривале нивната локација, движење и сопственост, прикажувајќи ги како легален имот во правниот промет.

- Повеќе правни лица во сопственост на различни физички лица се вклучени во реализирање на меѓусебни банкарски трансфери врз основа на изготвени фиктивни фактури за наводно реализирани продажби на делови за градежни машини со платен ДДВ. Врз основа на фиктивната документација паричните средства завршуваат кај правни лица во сопственост на едно физичко лице, кое тие парични средства ги подига во готово, а за себе задржува од 1 до 2 % од префрлениот износ. Останатите парични средства на рака им ги враќал на сопствениците на правни лица вклучени во целокупното движење на паричните средства врз основа на фиктивната документација. Тој ги користел сопствените правни лица издавајќи и заверувајќи фактури со оригинални печати иако знаел дека реално не бил извршен промет на стоки.

- Многу чест начин на внесување на готови парични средства во финансискиот систем се уплати на готовина на лични сметки, сметки на сопствениците на правни лица од каде потоа се трансферираат по основ давање на позајмици. Готовината исто така се користи и за градење на објекти без градежни дозволи и плаќање на комуналии.

- При подигањето на готовината од сметките на правни лица се користи основот материјални трошоци, додека кај сметките на физички лица паричните средства по основ на дивиденди во најголем дел се подигаат во готово (при што се плаќаат даночните обврски). Приливите на паричните средства постои сомнение дека се по основ на фиктивни фактури од други првни лица, бидејќи се со дејности кои не кореспондираат меѓу себе, износите се заокружени, а од друга страна правните лица немаат поднесено завршни сметки. При тоа, кога има подигање на готовина особено од нерезидентни сметки забележани се случаи на непријавување на готовината при излез од државата.

- Еден ист регистрационен агент (адвокат) во име на неколку физички лица на ист датум основа правни лица (фантом компании), чии сметки се користат за реализирање на само неколку трансакции. Најголем дел од трансакциите се во рамките на затворен круг на правни лица поврзани помеѓу себе по сопственичката структура. На сметките на правните лица реализирани се приливи по основ на поврат на ДДВ со кој се стекнале по пат на изготвување на фиктивни фактури. На овој начин со создавање на должничко-доверителски односи по пат на формирање на фантом компании, изготвување и книжење на фиктивни фактури преку користење на механизмот на даночни гаранции, правните лица се стекнале со приноси од казниво дело, кои подоцна се користат за купување на недвижен имот.

- Парични средства стекнати со кривично дело извршено во странство се трансферираат кон правно лице во РСМ и се вложени во изградба на производствен процес за производство на електрична енергија. Воедно забележани се активности поврзани со резидентни правни лица за производство на електрична енергија кои се основаат со удели од резидентни физички и правни лица кои по добивањето на потребните лиценци за работа за краток временски период се продаваат на нерезидентни правни или физички лица за значително поголема вредност на уделите, а притоа за истите добиваат провизија во вид на консултантски услуги за посредување при продажба. Ваквиот начин на вршење на трансакции овозможува внес на нелегални пари од други држави за кои во одредени случаи постојат потешкотии во потврдувањето нивното нелегално потекло. Во овие случаи се поставува прашањето на целта и намената на формираните правни лица како и начинот на кој истите ја добиле лиценцата за работа.

- Зачестени се случаи каде се врши злоупотреба на лични документи и податоци за земање на брзи кредити и основање на правни лица. Воедно зачестени се и интернет измамите за инвестирање, измама со фалсификуван документ, и сл.

- Физички лица кои се сомничат за лихварство/ изнуда, располагаат со значително висок износ на парични средства кои ги внесуваат на сопствените сметки, од каде по основ на позајмица веднаш ги трансферираат кон сметки на трети физички лица со кои имаат склучено договори за заем, кои биле пронајдени од страната на полициските службеници при претреси во нивните домови. Средствата кои физички лица ги добиваат од третите физички лица по основ на враќање на позајмица, ги подигаат во готово или истите ги користат за купување на имот.

- При редовна царинска контрола на автобус кој се обраќа на редовна линија било откриено поголемо количество на злато на различни места во автобусот, воедно кај шоферот се пронајдени непријавени парични средства. По изготвената финансиска анализа не се утврдени средства кои би потекнувале од кривичното дело.

- Злоупотребата на службената положба и коруптивните активности се забележани преку потпишување на сомнителни договори, врз основа на кои се врши последователно префрлање на парични средства кои на крајот завршуваат на сметка на физичко лице кое ги подига во готово и ги изнесува од државата. Јавните набавки се добиваат од страна на правни лица кои се во индиректна поврзаност односно сопственост со лице носител на јавна функција кое воедно ја дава јавната набавка. Дел од правните лица кои ги добиваат тендерите се новоосновани, но исто така тендери добиваат и правни лица со долгогодишно работење, но и правни лица кои не ги исполнуваат условите. Дел од паричните средства се трансферираат на поврзани правни лица понекогаш врз основа на фиктивни фактури, од каде се користат на различни начини, односно за купување на возила, градежна механизација, се подигаат во готовина или се трансферираат на сметки на физички лица нивни сопственици по основ на дивиденди во значителни износи од каде исто така се подигаат во готово. При подигањето на готовината се доведува во прашање нивното понатамшно користење, како и тоа што понатаму може да се користат за одредени коруптивни активности, со оглед на тоа што истите се добиени од тендери од државни органи.

- Физичко лице вработено во државен орган покрај редовните месечни примања по основ на плата, зачестено ја користи услугата брз трансфер на пари од каде меѓу другото детектирани се трансакции од фамилијарно поврзани лица на лица кои отслужуваат казна затвор. Ваквите трансакции можат да бидат поврзани со коруптивни дејствија.

- На сметки на невработени физички лица се реализираат приливи по основ на договори за компјутерски услуги (дигитален маркетинг консалтинг) во значителни вкупни износи од страна на правни лица (интернет платформи) регистрирани во различни земји. Во договорите согласно кои се исплаќаат средствата не се прецизирани услугите и вредноста на истите. За овие парични средства физичките лица плаќаат годишен данок на личен доход, иако за дадените компјутерски услуги постојат јавно достапни негативни информации. Голем дел од добиените парични средства се подигаат во готовина, се користат за купување на недвижен имот или возила. Невообичаено големите износи добиени по сомнителни договори и готовински исплати се сомнителни од аспект на нивно понатамошно легално користење со оглед на тоа што согласно член 58 став 1 од ЗСППФТ е забрането плаќање со готовина на стоки и услуги над определен износ што не е извршено преку банка, штедилница или преку сметка во друга институција која дава платежни услуги.

1.5.Анализа на случаи

Даночно затајување

Поднесена е кривична пријава против физичко лице поради постоење на основано сомнение дека пријавениот го сторил кривичното дело "Перење пари и други приноси од казниво дело" предвидено и казниво по чл. 273 став 1 и став 2 од КЗ, при што во периодот од 01.01.2016 до 24.08.2017 година во промет биле пуштени вкупно 63.845.147, 00 денари или 1.038.132, 00 евра противправно стекнати парични средства.

Имено, пријавеното физичко лице, основач и управител на правно лице со дејност транспорт, со намера да се стекне со противправна имотна корист, во периодот од 01.01.2016 до 24.08.2017 година во промет пуштил парични средства, противправно стекнати од деловни активности на правното лице на начин што истиот не го евидентирал и уплаќал во целост дневниот промет од деловните активности на правниот субјект, вршел фалсификување на деловни книги и со тоа ја прикривал и намалувал даночната основица врз основа на која се пресметуваат и плаќаат даночните обврски по основ на Данок на додадена вредност (ДДВ), Данок на добивка и Персонален данок, што претставува кривично дело предвидено и казниво по член 279 „Даночно затајување“ и по член 280 „Фалсификување или уништување на деловни книги“ од КЗ, како и по член 60-а од Законот за данок на додадена вредност.

Пријавениот, за да противправно стекнатите парични средства ги сокрие од државните даночни органи, од комерцијалните банки подигал кредити на негово име како физичко лице, како и на име на уште две лица вработени во ова правно лице, а за кои кредити не постои економска логика и оправданост, и истите предвременно биле отплаќани.

Исто така, кривично-пријавениот со намера целокупниот износ на нелегално стекнатите парични средства да бидат префрлени на трансакциски сметки отворени на негово име во комерцијалните банки во државата, извршил и повеќе раситнети трансакции „од“ и „кон“ правното лице, а по негов налог, еден дел од овие средства во износ на 500.000,00 евра, на ден 01.02.2017 година по основ на „вложување во акции и удели“ биле префрлени на трансакциска сметка во странска држава, отворена на име на правно лице во таа држава во кое пријавеното физичко лице се јавува како сопственик.

Од сето наведено, произлегува дека пријавеното физичко лице преземал дејствија кои имаат обележја на битието на кривично дело „Перење пари и други приноси од казниво дело“ предвидено и казниво по член 273 од КЗ, при што во промет биле пуштени парични средства во вкупен износ од 63.845.147,00 денари или 1.038.132,00 евра кои произлегуваат од казниво дело.

Рекет

Предметот е оформен по пријавата која сведокот ЈК ја поднел на записник за примање на кривична пријава во Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција по што бола отворена предистражна постапка каде во својство на сведоци биле сослушани пријавителот и неговата сопруга како и повеќе други сведоци. По ова била донесена наредба за спроведување на истражна постапка и во текот на истата биле сослушани дополнителни сведоци и биле обезбедени материјални докази. Во текот на истражната постапка била спроведена финансиска истрага и биле извршени поголем број на вештачења.

Во периодот од месец ноември 2018 година до месец април 2019 година во Скопје, обвинетиот БЈ со искористување на своето претпоставено влијание врз обвинетата КЈ, јавен обвинител на Јавното обвинителство за гонење на кривични дела поврзани и кои произлегуваат од содржината на незаконското следење на комуникациите, преку претходно воспоставени пријателски односи, влијаел да се изврши службено дејствие што не би смеело да се изврши во врска со водење на кривичната постапка по наредба на обвинетата КЈ за спроведување на истражна постапка против

ЈК во предметот со работен наслов „Империја“-да ја олесни неговата положба во постапката со предлог да му се укине мерката притвор, да му се определи поблага мерка-куќен притвор при постоење на исти неизменети околности врз основа на кои по нејзин предлог притворот бил определен и продолжен и во понатамошниот тек на постапката да му даде својство на заштитен сведок и со наредба да ја запре истражната постапка или да склучи со него предлог спогодба за вина за полесни кривични дела и да плати незначителен износ на штета, да му се укине мерката на претпазливост-привремено одземање на неговите патни исправи, а во што битно придонел обвинетиот ЗМ со договарање континуирани средби и воспоставување меѓусебен контакт на обвинетиот БЈ со сведокот АК и сведокот ЈК на кои средби ги увериле во влијанието на обвинетиот БЈ врз обвинетата КЈ, а за посредувањето примиле награда во вкупен износ од 1.500.000 евра.

Обвинетите БЈ и ЗМ дошле во домот на сведокот ЈК кој откако во патна торба заедно со сведокот МБ ставиле 1.000.000 евра во различни апоени врзани во пачки за кои сочиниле спецификација, торбата им ја дал на обвинетите по што тие заминале од неговиот дом, а на точно неутврден датум во периодот месец март-април 2019 година обвинетата КЈ до судот доставила писмена согласност на ЈК да му се издаде временна патна исправа, па обвинетата КЈ за преземените службени дејствија со искористување и пречекорување на својата службена положба и овластувања за себе прибавила значителна имотна корист и тоа предмети-мебел во износ од 296.040,00 денари и пари во износ од 50.000 евра, а за противзаконитото влијание обвинетите БЈ и ЗМ примиле награда од 1.500.000 евра.

Обвинетиот БЈ во временскиот период од месец декември 2018 година до 15.07.2019 година ги пуштил во оптек паричните средства што ги прибавил со кривичното дело - Примање награда за противзаконито влијание, со тоа што купувал луксузен мебел, облека и обувки и престојувал во луксузни летувалишта ресорти во странство, иако е невработен, со блокирани трансакциски сметки и без приход.

Обвинетиот БЈ огласен за виновен за сторено кривично дело - Примање награда за противзаконито влијание и кривично дело-Перење пари и други приноси од казниво дело по чл.273 ст.1 од КЗ и му е изречена единствена казна затвор во траење од 9 години.

Обвинетата КЈ е огласена за виновна за сторено кривично дело - Злоупотреба на службената положба и овластување и е изречена казна затвор во траење од 7 години.

Од осудениот БЈ со пресудата се конфискувани:

Парични средства: 8 банкноти во апоени од 500 евра, 15 банкноти во апоени од 200 евра, 110 банкноти во апоени од 50 евра, 4 банкноти во апоени од 20 евра, 1 банкнота во апоен од 5 евра, 1 банкнота во апоен од 100\$.

Имотна корист прибавена со кривичното дело како и предмети купени со присвоените противправни парични износи и тоа: уметнички слики, накит, часовници, ИТ опрема, мебел, гардероба и повеќе картички.

Од осудената КЈ со пресудата се конфискувани:

Непосредната и посредната имотна корист прибавена со кривично дело, во износ од 50.000 евра во денарска против вредност од 3.075,000,00 денари стекнати со сторување на кривично дело - Злоупотреба на службената положба и овластување.

Во пресудата е наведено дека доколку конфискацијата на непосредната и посредната имотна корист која се состои во пари, не е можна од сторителите, ќе се конфискува друг имот што одговара на вредноста на прибавената корист, односно од трети лица за кои е остварена со извршување на кривично дело. Имотната корист ќе се конфискува и од членови на семејството на сторителите на кои е пренесена ако е очигледно дека не дале надоместок што одговара на вредноста на прибавената имотна корист или од трети лица ако не докажат дека за предметот дале противнадоместок што одговара на вредноста на прибавената имотна корист.

Од осудениот БЈ со пресудата се одземени предметите што настанале од извршување на кривичното дело, како и предметите што биле наменети или се употребени за извршување на кривичното дело меѓу кои се одземени и голем број на Tax Free фискални сметки на високи парични износи во евра.

Од осудената КЈ со пресудата се одземени предметите што настанале од извршување на кривичното дело, како и предметите што биле наменети или се употребени за извршување на кривичното дело и тоа: мобилни телефони, лаптоп компјутери, хард дискови, повеќе USB, една кожна ташна марка Louis Vuitton со златни иницијали КЈ и мебел.

Невладина организација

На 08.07.2017 година е донесен Акциски план на невладината организација 2017-2018 со кој е предвиден проект „Европски центар за возрасни лица и мобилен сервис (европски центар за стари лица). На 14.07.2017 година обвинетиот БЈ како претседател на обвинетата невладина организација донел Одлука за спроведување и реализирање на проектот Европски центар за возрасни лица и мобилен сервис. Како проектен тим покрај себе како претседател на обвинетата невладина организација именувал и други лица за координатори на проектот и едно лице како автор на проектот. На 17.07.2017 година обвинетиот БЈ како претседател на обвинетата невладина организација склучува договор за соработка со лицето ЉТ-автор на проектот, со кој договор ЉТ идејните материјални авторски права ги пренесува на обвинетата невладина организација а истата се обврзала по наоѓање на стратешки партнер да и исплати хонорар за проектот. Обвинетиот БЈ како претседател на обвинетата невладина организација потпишал Меморандуми за соработка со две општини на 23.11.2017 година и на 04.01.2018 година, со што се оставал впечаток дека зад овој проект стои извршната власт, по што откако во месец октомври 2017 година на оштетениот АА во просториите на невладината организација од страна на обвинетите БЈ му бил презентираан проектот „Европски центар за возрасни лица и мобилен сервис“ при што му било кажано дека доколку е заинтересиран за проектот треба да плати 350.000 евра.

На 07.11.2017 година е потпишан Преддоговор за стратешко партнерство и деловна соработка помеѓу обвинетата невладина организација претставуван од обвинетиот БЈ со правно лице претставувано од АА. По потпишувањето на обвинетиот БЈ оштетениот АА во готово на рака му дал 350.000 евра.

На 13.12.2017 година е потпишан Преддоговор за стратешко партнерство и деловна соработка помеѓу невладината организација претставуван од обвинетиот БЈ и второ правно лице претставувано од СМ. По потпишувањето на Преддоговорот преку авторска агенција второто правно лице на 15.12.2017 година име на ЉТ уплаќа хонорар во износ од 44.295.756,00 денари (околу 726.160 евра). Во врска со наведената трансакција од страна на банка до УФР доставен е Извештај за сомнителна трансакција. УФР по спороведената анализа достави Извештај до ОЈО за ГОКК во врска со претходно наведената трансакција како и податоци за ЉТ која е пензионер и дипломиран фармацевт на чии сметки претходно не се реализирани приливи од авторски агенции и чие занимање не одговара на предметниот проект за кој истата како автор ги добива средствата. Овој прилив значително отстапувал во однос на износот од нејзините редовни приливи кој од страна на ЉТ бил повлечен во готово.

На 28.12.2017 година биле потпишани договори за стратешко партнерство и деловна соработка со двете правни лица согласно кој првото правно лице преку авторска агенција на име на ЈМ уплатила вкупно околу 498.258,00 евра во денарска противвредност во неколку наврати, кои парични средства не се употребени за реализирање на целите на договорот туку откако биле подигнати во готово од страна на ЈМ која ги добила на име хонорар како наведен коавтор на проектот, и му ги дала на обвинетиот БЈ. Исто така откако на 13.04.2018 година износот од 44.295.756,00 денари (околу 726.160 евра) префрлен од страна на второто правно лице, ЉТ го подигнала во готово од својата сметка во Банка во Скопје, веднаш и бил земен од страна на обвинетата ХБ, и предаден на обвинетиот БЈ со умисла помагајќи му на истиот овие парични средства да ги пушти во оптек иако знаел дека потекнуваат од кривично дело Измама, финансирајќи отварање на телевизиски медиум и купувајќи повеќе предмети за свои лични и домашни потреби.

Обвинетата ЈМ со умисла му помогнала на обвинетиот БЈ да пушти во оптек пари за кои знаела дека потекнуваат од кривично дело Измама и Примање награда за противаконито посредување, на начин што откако обвинетиот БЈ и дал готовински средствата истата во вид на донација и по основ на позајмица ги уплаќала на правните лица кои се во сопственост на БЈ. Воедно ЈМ уплаќала парични средства во готово и на своите банкарски сметки односно уплатила вкупно 208.000,00 евра, за кои средства нема покритее дека потекнуваат од легални приходи.

Обвинетиот МЈ татко на обвинетиот БЈ со умисла му помогнал на обвинетиот БЈ да пушти во оптек пари за кои знаел дека потекнуваат од кривично дело Измама и Примање награда за противаконито посредување, на начин што откако обвинетиот БЈ ќе му дадел готовински средства МЈ ги уплаќал на својата банкарска сметка во готовина во повеќе наврати односно вкупно 220.000,00 евра. Паричните средства по основ поврат на позајмица се префрлани на сметките на нивните правни лица. Обвинетиот МЈ за парични средства кои ги уплаќал во готово на своите банкарски сметки нема покритее дека потекнуваат од легални приходи.

Основниот кривичен суд Скопје на 07.04.2022 има донесено пресуда со која Обвинетиот БЈ е осуден на 9 години затвор дека сторил кривично дело – „Измама,, и кривично дело - „Перење пари и други приноси од казниво дело,, по чл.273 ст.1 од КЗ,

-Обвинетата ЈМ е осудена со казна затвор од 4 години затвор дека сторила кривично дело - „Измама и кривично дело - „Перење пари и други приноси од казниво дело,, по чл.273 ст.1 в.в. чл.24 од КЗ.

-Обвинетата ХБ е осудена со 1 година затвор дека сторила кривично дело „Измама,, по од КЗ и кривично дело - „Перење пари и други приноси од казниво дело,, по чл.273 ст.1 в.в. чл.24 од КЗ,

-Обвинетиот МЈ е условно осуден од 2 години дека сторил кривично дело „Перење пари и други приноси од казниво дело,, по чл.273 ст.1

-Обвинетата невладина организација дека го сторила кривично дело -„Измама,, е осудено казна од 1.000.000,00 денари

Империја

Обвинетиот С.М заедно со лицата Ј.К, Н.Ј и А.И во 2006 година основале правно лице А во РСМ. За да ја прикријат сопственоста како сопственици на правното лице во Централниот регистар на РСМ користеле различни правни лица, па наместо обвинетиот С.М како сопственик е регистрирана офшор фирма од Белизе, наместо Ј.К како сопственик, офшор фирма од регистрирани се САД и правно лице сопственост на А.И. За да ги прикрие вистинските сопственици, обвинетиот С.М со помош на Ј.К и Н.Ј извршил премногу промени во сопственичката структура на домашното правно лице менувајќи ги основачите и регистрирајќи офшор фирми како сопственици така што конечно на 02.07.2011 година го регистрирале А.И. како корисен сопственик, иако како вистински сопственици на правното лице биле обвинетите С.М со 46% од уделот, Ј.К со 33% и А.И со 21% од уделот.

Во мај 2011 година Ј.К ја продал офшор компанијата од САД (која била дел од сопственичката структура на домашното правно лице А) на друга оф-шор компанија од Швајцарија, чијшто вистински сопственик била сопругата на обвинетиот С.М., па домашното правно лице А и неговиот имот преминал во сопственост на правно лице чиј сопственик била сопругата на обвинетиот С.М.

На 18.06.2015 година, обвинетиот С.М како службено лице спротивно на законската должност од чл. 33 став 2 од Законот за спречување на корупцијата, со намера да го прикрие имотот стекнат од него и членовите на неговото семејство, при вршење на неговите работни задачи, што во голема мера ги надминува неговите законски приходи, по престанокот на функцијата директор дал нецелосни информации за имотот во сопственост на него и членовите на неговото семејство до Државната комисија за спречување на корупцијата, а во анкетниот лист не го пријавил имотот што е регистриран на правното лице А чиј основач и сопственик во РСМ било правното лице од Швајцарија кое корисен сопственик била неговата сопруга и имотот кој бил заведен на правното лице кое претставува 46% од сопственоста на правното лице А од неговото основање во 2006 година му припаѓале на обвинетиот С.М и заради прикривање на незаконски стекнатиот имот кој во голема мера го надминува неговиот законски приходи, лицето А.И. е заведен како сопственик во Централниот регистар на РСМ.

Во текот на истрагата, јавниот обвинител побара меѓународна правна помош, со која обезбеди податоци за вистинските сопственици на правните лица регистрирани во други земји, но чијшто вистински сопственици се домашни физички лица инволвирани во случајот. Добиените податоци беа од важност и беа користени во судска постапка за докажување на поврзаноста на лицата и нивната намера.

Во јули 2022 година, судот донесе пресуда со која обвинетиот С.М го осуди за кривично дело „Примање награда за противзаконито влијание“ и за кривично дело „Злосторничко здружување“. Уште едно лице во овој случај е осудено за сторено кривично дело „Перење пари и други приноси од казниво дело“ по член 273 од Кривичниот законик.

Со осудата на правните лица им е одземен следниот имот:

Средства од 336.814.160 МКД и 612.616 евра, хартии од вредност од 21.639.000 МКД, деловен простор во вредност од 2.799.241 евра, земјиште во вредност од 7.201.032 евра, 29 станови во вредност од 2.639.000 евра. Исто така, од физичко лице е одземена сума од 320.918.372 денари.

2. РАНЛИВОСТ НА НАЦИОНАЛНИОТ СИСТЕМ ЗА СПРЕЧУВАЊЕ ПЕРЕЊЕ ПАРИ

Ранливоста на националниот систем за СППФТ е определена од капацитетите за спречување и сузбивање на ПП и ФТ на надлежните институции и од ранливоста на секторско ниво. Извештајот за НРА (2018 година) констатира дека капацитетот на системот е поставен во границите на ниско-средно до високо ниво, а ранливоста на системот е определена како вредност обратно пропорционална на вредностите на капацитетот.

И покрај тоа што системот за спречување на перење пари и финансирање на тероризам континуирано се унапредува, констатирано се следните области, кои изискуваат ефикасна реакција за надминување на утврдените слабости: интегритетот и независноста на судиите, кој е оценет со најголема ранливост, понатака, капацитетите за заплена и конфискација на имот, ефективност во меѓународната соработка, капацитетите на обвинителите и истражителите за водење на финансиска истрага, како и казнената политика, која иако не е оценета како посебен критериум, со анализата утврдено е дека истата е многу слаба и неефикасна. Нивото на неформална економија е исто така значаен фактор кој го прави системот за СПП ранлив на заканите од ПП поради протокот на готовина и потешкотијата во негово следење.

Утврдената состојба и анализата укажуваат средно ниво на ранливост на националниот систем за спречување на перење пари и финансирање на тероризам.

Перењето на пари е криминална активност преку која лицата обезбедуваат легитимен извор за нелегално добиени пари. Во овој процес може да се искористат слабите точки во финансиските системи, лоша регулатива и надзор, невоспоставени политики и стратегии, недоволната примена на мерките и дејствијата за СПП од страна на субјектите, слабата гранична контрола, транспарентноста, пристапот и достапноста на податоци, како и недоволните капацитети и интегритетот на истражните и правосудните органи.

Како одговор на ваквите закани, системот за борба против ППФТ во Република Македонија започна да се гради со стапувањето во сила на Законот за спречување на перење пари и

финансирање на тероризам (во понатамошниот текст ЗСППФТ²⁰, од септември 2001 година, со кој се формираше единица за финансиско разузнавање - Дирекцијата за спречување на перење пари, која како орган во состав на МФ функционира од март 2002 година, и во текот на своето функционирање е применувана два пати за да го добие сегашниот назив Управа за финансиско разузнавање (УФР).

Законодавната и институционалната рамка е заокружена со инкриминирање на кривичното дело перење пари во КЗ и со донесувањето на превентивниот ЗСППФТ, како и со донесувањето на низа други закони и подзаконски акти.

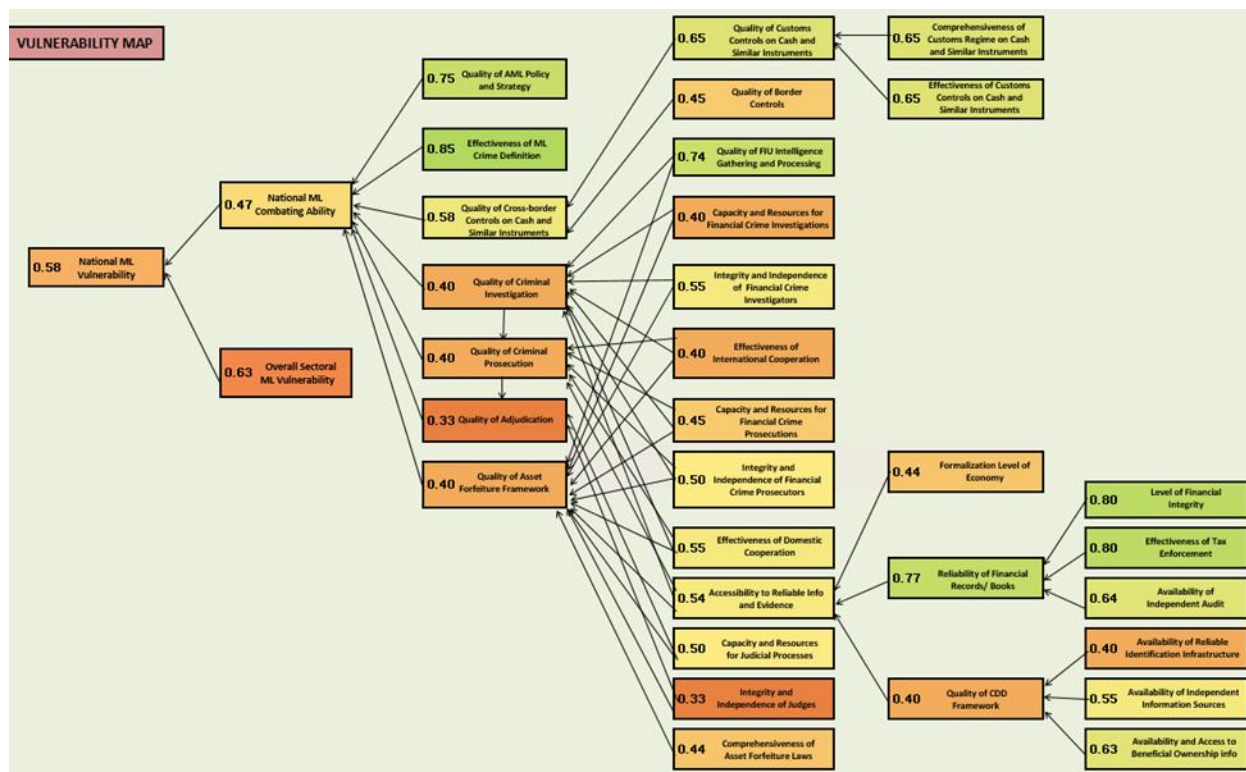
Во системот за СППФТ активно учествуваат субјектите од ЗСППФТ кои се задолжени да преземаат мерки и дејствија за спречување на перење пари и финансирање на тероризам, органите на надзор, органите за спроведување на законите и правосудните органи. Централна институција, која дејствува како посредник меѓу овие институции е УФР.

Познавањето на слабостите на овој систем е исклучително важно, пред се заради воспоставување на механизми за спречување на негови злоупотреби.

Утврдувањето на степенот на ранливост на националниот систем за СПП опфаќа проценка на постоечките национални механизми на заштита и реакција за спречување ПП, како и проценка на ранливоста на различните сектори кои би можеле да бидат злоупотребени за ПП. Степенот на ранливост е утврден со анализа и проценка по однос на повеќе варијабли. Секоја варијабла е оценета во ранг од пет нивоа на усогласеност: ниско (0,00-0,20), ниско-средно (0,21-0,40), средно (0,41-0,60), средно-високо (0,61-0,80) и високо (0,81-1,00), со тоа што се смета колку нивото на усогласеност е повисоко, толку нивото на ранливост на националниот систем е пониско и обратно.

Според анализираните информации се идентификува дека нивото на ранливост на националниот систем за СПП е на средно ниво.

²⁰Објавен во „Службен весник на Република Македонија“, бр.70/2001

2.1 ЕФЕКТИВНОСТ НА КРИМИНАЛИЗАЦИЈАТА НА ПЕРЕЊЕТО ПАРИ

Со оваа варијабла²¹ се проценува дали кривичното дело ПП е сеопфатно криминализирано и дали се предвидени и се применуваат сразмерни и одвратувачки санкции.

Перењето пари е криминализирано со член 273 од КЗ. Одредбите со кои се криминализира перењето пари се менувани и дополнувани со цел усогласување со меѓународните стандарди во борбата против корупцијата и организираниот и економски криминал.²²

Перењето пари е инкриминирано на следниот начин:

Перење пари и други приноси од казниво дело
Член 273
(1) Тој што ќе пушти во оптек или промет, прими, преземе, замени или раситни пари или друг имот што го прибавил со казниво дело или за кој знае дека е прибавен со казниво дело, или со претворање, промена, пренос или на друг начин ќе прикрие дека потекнува од таков извор или ќе ја прикрие неговата локација, движење или сопственост прикрие неговата локација, движење или сопственост, ќе се казни со затвор од една до десет години.
(2) Со казната од ставот (1) на овој член ќе се казни и тој што поседува или употребува имот или предмети за кои знае дека се прибавени со извршување на казниво дело или со фалсификување на исправи, непријавување на

²¹Оценка: 0,85

²²Во рамки на работната група во Министерство за правда изготвени се измени на КЗ меѓу кои и на членот 273 „Перење пари и други приноси од казниво дело“ со кои се очекува да бидат надминати утврдените недостатоци.

факти или на друг начин ќе прикрие дека потекнуваат од таков извор, или ќе ја прикрие неговата локација, движење или сопственост.

(3) Ако делото од ставовите (1) и (2) е сторено во банкарското, финансиското или друго стопанско работење или ако со разделување на трансакцијата ја избегнува должноста за пријавување во случаи определени со закон, сторителот ќе се казни со затвор најмалку три години.

(4) Тој што ќе го стори делото од ставовите 1, 2 и 3, а бил должен и можел да знае дека парите, имотот и други приноси од казниво дело или предмети се прибавени со казниво дело, ќе се казни со парична казна или со затвор до три години.

(5) Тој што делото од ставовите 1, 2 и 3 ќе го стори како член на група или друго здружение што се занимава со перење пари, противправно прибавување на имот или други приноси од казниво дело, или со помош на странски банки, финансиски установи или лица, ќе се казни со затвор најмалку пет години.

(6) Службено лице, одговорно лице во банка, осигурително друштво, друштво кое се занимава со приредување на игри на среќа, менувачница, берза или друга финансиска институција, адвокат, освен кога постапува како бранител, нотар или друго лице кое врши јавни овластувања или работи од јавен интерес, што ќе овозможи или ќе дозволи трансакција или деловен однос, спротивно на неговата законска должност или ќе изврши трансакција спротивно на забраната изречена од надлежен орган или привремена мерка одредена од суд или нема да го пријави перењето пари, имот или имотна корист, за кое дознало во вршењето на својата функција или должност, ќе се казни со затвор најмалку пет години.

(7) Службено, одговорно лице во банка или друга финансиска институција, или лице кое врши работи од јавен интерес, кое според закон е овластен субјект за примена на мерки и дејствија за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело, кое неовластено ќе открие на клиент или на неповикано лице податоци што се однесуваат на постапката на испитување на сомнителни трансакции или на примена на други мерки и дејствија за спречување на перење пари, ќе се казни со затвор од три месеца до пет години.

(8) Ако делото е сторено од користољубие или заради користење на податоци во странство, сторителот се казни со затвор најмалку една година.

(9) Ако делото од ставот (7) на овој член е сторено од небрежност, сторителот ќе се казни со парична казна или затвор до три години.

(10) Ако постојат физички или правни пречки за утврдување на претходното казниво дело и гонење на неговиот сторител, постоењето на таквото дело се утврдува врз основа на фактичките околности на случајот и постоењето на основано сомнение дека имотот е прибавен со такво дело.

(11) Знаењето на сторителот, односно должноста и можноста да знае дека имотот е прибавен со казниво дело можат да бидат утврдени врз основа на објективните фактички околности на случајот.

(12) Ако делото од став 1 го стори правно лице, ќе се казни со парична казна.

(13) Приносот од казниво дело се одзема, а ако одземањето не е можно од сторителот ќе се одземе друг имот што одговара на нивната вредност.

Во согласност со „all crime“ пристапот²³, наметнат со одредбите на релевантните ратификувани конвенции, објект на дејствието на основното дело се пари или имот стекнати со извршување на кривично дело или прекршок. Анализата на Moneyval Комитетот идентификува висок степен на усогласеност на оваа инкриминација со препораката 3 на ФАТФ, но постои минорен технички

²³ Пристап кој ги вклучува сите кривични дела како предикативни дела.

недостаток чие надмиување ќе доведе до обезбедување на целосна усогласеност со стандардот. Исто така, идентификуван е широк опсег на одвратувачки санкции за физички и за правни лица.²⁴

Според податоците од анализираниот период 2019-2023 година, за предметното кривично дело правосилно осудени биле вкупно 20 лица. Највисоката изречена казна за кривичното дело „Перење пари и други приноси од казниво дело“ од член 273 од КЗ е казна затвор од 5 години за 2 лица, додека против 4 лица изречена е казна затвор од 1 до 4 години. Парични казни не се изречени, ниту има обвинети правни лица за ова кривично дело. За 13 лица била изречена условна осуда, а за едно лице изречена е казна затвор од 6 месеци. Најчесто изречена е условна осуда.

Како што може да се забележи, бројот на пријавени физички лица за ПП е релативно мал. Во поглед на казнената политика, може да се заклучи дека алтернативната мерка -условна осуда е најзастапена. Оттука, произлегува дека судовите имаат блага казнена политика, што ја зголемува заштитата на државата од вршење на перење пари. Овие податоци се однесуваат на физички лица, односно кривичната одговорност на правните лица е конципирана како паралелна одговорност на правните лица и физичките лица кое во негово име и за негова сметка го преземаат забранетото дејствие. Во однос на казнената политика евалuatorите на Манивал препорачуваат судските органи да ја ревидираат политиката на казнување за случаите на ПП што ќе обезбеди примена на одвраќачки санкции.

Со измените на КЗ од септември 2023 година беа намалени казните за кривичните дела „Злоупотреба на службената положба и овластување“ и „Несовесно работење во службата“, како и за кривичното дело „Злосторничко здружување“, што е основа на организираниот криминал. Ваквите измени може да делуваат спротивно на целите за специјална и генерална превенција.

Со оглед на тежината и сериозноста на кривичното дело Перење пари и други приноси од казниво дело, како и максималната казна затвор од десет години предвидена во КЗ, може да се заклучи дека генерално казнената политика треба да се заостри, со оглед на фактот што само за две лица е изречена казна затвор во траење од по пет години.

Наод и препорачани активности:

Во пракса се јавува проблем во процесуирањето на случаите за кривичното дело, со оглед на тоа што за докажување на Перење пари и други приноси од казниво дело се јавува потреба за докажување на сторено предикатно казниво дело. Поради тоа, се укажува на потребата за натамошна анализа на усогласеноста во примената на ставот (10) од членот 273 на КЗ, од аспект на нивно прецизирање заради усогласување со усвоената меѓународна пракса при процесуирање на случаи за перење пари, кога нема потреба од докажување на предикативното дело туку само потеклото на парите.

Наведените недостатоци се констатирани и во последниот Извештај на Манивал Комитетот²⁵: „PCM треба да се погрижи да се осигура дека толкувањето и разбирањето на делото за перење пари од страна на судството се усогласени со меѓународните стандарди и дека постоењето на

²⁴За физичко лице предвидена е казна затвор од една до десет години, додека за правно лице предвидена е парична казна.

²⁵Извештај од 5-от круг на евалуација на системот за спречување на перење пари и финансирање на тероризам спроведен од Moneyval Комитетот (2022-2023 год.)

осуда за главното дело не е предуслов за поднесување обвиненија за ПП пред судот. Во севкупниот опфат, тимот на евалуатори е на став дека постојат мали недостатоци по однос на кривичното дело перење пари. Препораката.3 е оценета како во голема мера усогласена“.

Во однос на казнената политика за случаите за перење пари судовите имаат блага казнена политика, што ја зголемува заканата за државата од вршење на перење пари.

2.2 КВАЛИТЕТ НА ПОЛИТИКАТА И СТРАТЕГИЈАТА ЗА СПРЕЧУВАЊЕ ПЕРЕЊЕ ПАРИ

Со оваа варијабла²⁶ се проценува дали државата на ефективен начин ја формулира својата државна политика и стратегија за СПП, заснована на проценка на ризикот спроведена од сите релевантни органи и учесници од приватниот сектор и нејзино редовно ажурирање во согласност со околностите.

Одлучната и неселективна борба со организираниот криминал и корупцијата е еден од врвните стратешки приоритети на Владата на РСМ.²⁷

Со ЗСППФТ од 2022 година²⁸ воведени се нови одредби кои ги определуваат целите, координацијата и обврската за спроведување на Националната проценка на ризик од ПП и ФТ, како и обврската и периодот за нејзино ажурирање. Согласно воведените одредби во законот, РСМ спроведува НРА заради идентификување, проценување, разбирање и намалување на ризикот поврзан со ПП и ФТ и врши нејзино ажурирање најмалку на секои четири години. Советот за борба против ПП и ФТ е надлежен за координирање на активностите за спроведување на НРА во РСМ и изготвување извештај за НРА. Извештајот за НРА, Советот за борба против ПП и ФТ го доставува на усвојување до Владата на РСМ. Извештајот за НРА се објавува на интернет страницата на УФР.

Иако, Советот е надлежен да ја следи имплементацијата на активностите од Стратегијата за СППФТ и Акцискиот план, сепак не постои формална процедура за начинот на следење и начинот на утврдување на степенот на имплементирање на активностите.

Во РСМ, спроведувањето на НРА започна во мај 2014 година. НРА се спроведе со следење на методологијата на Светска банка, под координација од УФР, со вклученост на претставници на надлежните државни органи и субјекти вклучени во системот за спречување на перење пари и финансирање на тероризам. Ажурирањето на НРА е спроведено во текот на 2019 година, во кој предмет на анализа се податоците релевантни за периодот 2016 – 2018 година. Во реализацијата на НРА беа вклучени околу 100 претставници на надлежните државни органи и субјектите сите вклучени во системот за спречување на перење пари и финансирање на тероризам.

²⁶Оцена: 0,75

²⁷Одлука за утврдување на стратешките приоритети на Владата на Република Северна Македонија во 2022 година („Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 97/2021); Одлука за утврдување на стратешките приоритети на Владата на Република Северна Македонија во 2023 година („Службен весник на Република Македонија“, бр. 122/2022).

²⁸ член 3 и 4 од ЗСППФТ објавен во „Службен весник на Република Македонија“, бр. 151 од 04.07.2022 год

Работата на сите учесници беше организирана во 8 различни групи²⁹. Овој извештај е национална проценка, кој го идентификува и проценува ризикот поврзан со перење пари и финансирање на тероризам и служи за негово разбирање и намалување на последиците.

Извештајот за извршената проценка на ризикот од перење пари и финансирање на тероризам (2016-2018) е усвоен од Владата на Република Македонија во март 2020 година. Истиот е објавен на веб страната на УФР.

Националната проценка на ризик е дополнета со дополнителни секторски и тематски проценки на ризик, како што се проценки за давателите на услуги за виртуелни средства, НПО, проценка на ризикот од ФТ и Национална проценка за закана од сериозен и организиран криминал (СОКТА), како и секторски проценки на ризик од финансиски супервизори и неколку стратешки анализи подготвени од УФР.

Во Извештајот од Манивал Комитетот на експерти за оценка на системот за спречување на перење пари и финансирање на тероризам³⁰ е наведено: „Севкупниот впечаток на тимот на евалуатори е дека РСМ генерално добро ги разбира своите ризици за ПП и ФТ. Како што веќе беше забележано, УФР покажа највисок степен на разбирање на ризикот. Супервизорите (особено одговорните за финансиските институции) и истражните органи покажаа добро ниво на разбирање на ризиците. Иако разбирањето на ризикот на ЈО е задоволително, истото не може да се каже и за судските органи“.

Исто така во извештајот од Манивал се препорачува „РСМ треба да го подобри своето разбирање за ризикот од ПП/ФТ, особено преку понатамошни проценки на ризикот кај специфични секторот, како што се правни лица и нивната злоупотреба за ПП/ФТ, казина и неформална економија. Исто така, треба да се изврши подлабока проценка на последиците од прашањата за интегритет во судството и обвинителството и нивното влијание врз ефективност на севкупните напори за борба против ПП/ФТ во земјата“.

За целите на зајакнување на системот за СППФТ досега се подготвени и донесени пет национални стратегии³¹ кои на среден рок и врз основа на извршената проценка на ризици ги рангираат приоритетите и ги дефинираат активностите за унапредување на системот за СППФТ. Покрај тоа што стратегиите се изготвени со примена на пристапот базиран на ризик согласно Извештаите за НРА, тие ги имплементираат и Препораките на ФАТФ и одредбите на релевантните ЕУ Директиви, а со крајна цел зголемување на степенот на ефикасност на системот СППФТ на национално ниво. Секоја стратегија дефинираните мерки и активности детално ги разработува во акционите планови кои се составен дел на стратегијата. За секоја мерка и активност определена е институција надлежна за нејзино спроведување, фискални импликации и временска рамка за реализација.

²⁹Работна група која ги утврди законите од перење пари, работна група која ја утврди ранливоста на системот за спречување на перење пари, пет работни групи кои ги утврдија секторските ризици (банкарскиот сектор, секторот за хартии од вредност, осигурителниот сектор, секторот на другите финансиски институции и секторот на нефинансиските дејности и професии) и работна група која ги утврди законите од финансирање на тероризам.

³⁰ Извештајот од 5-от круг на евалуација на системот за спречување перење пари и финансирање тероризам на Комитетот MONEYVAL при Советот на Европа е усвоен во мај 2023 година.

³¹Националната стратегија за борба против перењето пари и финансирањето на тероризмот и тоа за следните периоди: (2005 – 2008), (2009–2011), (2012-2014), (2017-2020) и (2021-2023).

Активностите утврдени со стратегија се имплементираат од субјектите задолжени да преземаат мерки и дејствија за СППФТ, органите на надзор, УФР, како и органите надлежни за гонење на сторителите на кривични дела ПП и ФТ.

Национална стратегија за борба против ПП и ФТ со акционен план (2021-2024) е усвоена од Владата во август 2021 година. Основната цел на оваа стратегија треба да биде постигната преку реализација на 15 посебни цели³² за кои се предвидени посебни мерки и активности дефинирани со Акциониот план кој е составен дел на оваа Стратегија. Советот за борба против ПП и ФТ ја следи имплементацијата и ги координира активностите за навремено и целосно спроведување.

За целите на утврдување на степенот на реализација на мерките од акциониот план, УФР како орган кој раководи со работата на Советот, полугодишно го доставува акциониот план на ажурирање на институциите кои се задолжени за негова имплементација. Врз основа на обезбедените информации, до сега имплементацијата на мерките утврдени со акциониот план генерално се одвива според планираната динамика. Според анализата направена од страна на УФР, а согласно информациите доставени од страна на надлежните органи задолжени за имплементација на активностите од Акцискиот план, од вкупно 71 активност, завршени се 26 активности, 34 активности континуирано се спроведуваат и 10 активности треба да се реализираат (од кои 4 се во тек на реализација)³³.

Утврдено е дека одредени активности и цели сè повторуваат во неколку последователни Национални стратегии за СППФТ и Акциски планови, како што се активностите: зајакнување на капацитетите на истражните и судските органи, зголемување на бројот и квалитетот на СТР, зголемена ефикасност во откривањето, обработката и соодветното санкционирање на сторителите на кривичното дело ПП, конфискација на незаконски стекнати приходи и инструменти, со што се поставува прашањето за ефикасно и навремено спроведување на одредени цели и активности.

На 25 мај, 2022 година, Владата на РСМ донесе Упатство за структурата, содржината, начинот на подготвување, спроведување, следење, известување и оценување на секторските и мултисекторските стратегии, кое дава конкретни насоки на институциите за подготовка и следење на сите стратегии на унифициран начин.

³²1. Владата ги формулира политиките и надлежните институции преземаат координирани мерки адекватно на ризиците од перење пари и финансирање на тероризам; 2. Зајакнување на меѓународната соработка; 3. Унапредување на систем за водење на статистички податоци на национално ниво и нивно користење; 4. Законската рамка за спречување и гонење на перење пари и финансирање на тероризам усогласена со меѓународните стандарди; 5. Надзор над системот за спречување на перење пари и финансирање на тероризам адекватен на ризикот од перење пари и финансирање на тероризам; 6. Зголемена ефикасност на субјектите за спречување на перење пари и финансирање на тероризам согласно ризикот од перење пари и финансирање на тероризам; 7. Зголемена транспарентност на имеателите на сметки и сефови; 8. Заштита на системот од злоупотреба на правните лица за целите на перење пари и финансирање на тероризам; 9. Управата за финансиско разузнавање изготвува квалитетни извештаи и известувања кои надлежните органи ги користат во истрагите и постапките во случаи на перење пари и финансирање на тероризам; 10. Зголемена ефикасност во откривањето, процесуирањето и соодветно санкционирање на сторителите на кривичното дело перење пари; 11. Нелегално стекнатите приходи и инструменти се конфискувани; 12. Зголемена ефикасност во откривањето, процесуирањето и соодветно санкционирање на сторителите на кривичното дело финансирање на тероризам; 13. Зајакнати механизми за превенција од злоупотреба на непрофитните организации (НПО) за целите на финансирање на тероризам;

14. Спречување на користење на средства на лица определени со резолуциите на ООН и 15. Спречување на користење на средства за целите на финансирање на распространување на оружје за масовно уништување.

³³Во Анекс 7 приказ на имплементацијата на активностите од Стратегијата и Акцискиот план 2021-2024 година

Во рамки на „Проектот за зајакнување на Капацитетите на УФР“ финансиран од страна на Кралството Холандија, преку ангажирање и вклучување на домашен експерт, работна група формирана од министерот за финансии³⁴ за проценка на ризикот од ПП и ФТ со користење на виртуелни средства и даватели на услуги поврзани со виртуелни средства, ги изготви документите „Проценка на ризик од ПП и ФТ со користење на виртуелни средства и даватели на услуги поврзани со виртуелни средства“ и „Компаративна анализа за пристапот кон регулацијата на виртуелните средства и давателите на услуги поврзани со виртуелни средства“. И двата документа беа публикувани во декември, 2021 година и доставени до министерот за финансии, а беше реализирана и презентација на истите. Работната група беше координирана од страна на претставници на УФР, а членови се претставници на НБРСМ, КХВ, УЈП, УФП, МФ-Секторот за јавни приходи и даночна политика и Секторот за финансиски систем како и Министерството за информатичко општество и администрација. Од страна на приватниот сектор, во изготвувањето на проценката на ризик и анализата вклучени беа и претставниците на банкарскиот сектор преку Македонската Банкарска Асоцијација (МБА).

Стратегија за јакнење на капацитетите за водење финансиски истраги и конфискација на имот (2021-2023 година) со Акционен план за нејзино спроведување, усвоена од Владата во мај, 2021 година, е дел од активностите предвидени во „Планот за борба против корупцијата“³⁵ усвоен од страна на Владата на РСМ кој има за цел да ги зајакне функционалноста на институциите во борбата против корупцијата, преку воспоставување на јасни механизми за соработка и градење на општество ослободено од корупција. Оваа Стратегија беше изготвена од страна на експертска работна групасоставена од претставници од ЈОРСМ, МВР, УФП, ЦУРСМ, УФР, УЈП, АРО, АУОИ, МП, МИОА, АСЈО, Основниот кривичен суд Скопје и судскиот совет. Спроведувањето на активностите од стратегијата и нивното оценување го врши Националната комисија за следење на акциониот план на стратегијата³⁶.

Во 2021 година по методологија на Европол изготвена е нова Проценка за идентификување на заканите од сериозен и организиран криминал-СОКТА 2021. Проценката беше изготвена од работен тим од претставници од МВР, ЦУ, УФП, УФР и Државниот инспекторат за животна средина. Истата, содржи широка разузнавачка слика и систематски ги идентификува заканите од организираниот и сериозен криминал во РСМ. Оваа проценка треба да се користи како управувачка алатка за успешно креирање на стратешките цели, градење на националните стратегии и утврдувањето на приоритетите за спречување на криминалот од овој домен.

Наод и препорачани активности:

Може да се заклучи дека постојат политики и стратегии за борба против ПП на национално ниво, како и формирани тела кои ја следат нивната имплементација и исполнетост, сепак потребно е

³⁴ Решение број 04-8431/1 од 27.08.2021 година донесено од министерот за финансии

³⁵ Планот за борба против корупција е достапен на следниов линк: https://vlada.mk/sites/default/files/img/plan_zab_orba_protiv_korupcija_mk_al_akcija_21.pdf

³⁶ Решение за формирање на Националната комисија за следење на акционите планови на стратегијата објавено во Службен весник бр. 244/21 од 01.11.2021 година

поголема посветеност и ангажман од страна на надлежните органи за исполнување на сите мерки и активности кои ќе резултираат со конкретни резултати во пракса.

Иако имплементацијата и степенот на исполнетост на активностите предвидени во рамки на роковите определени во Националната стратегија за СППФТ и Акцискиот план се следи од страна на Советот за борба против ПП и ФТ, сепак одредени активности и цели се провлекуваат во неколку последователни стратегии како нереализирани, како на пример зајакнувањето на капацитетите на истражните и правосудните органи, зголемување на бројот на СТР-и, зголемена ефикасност во откривањето, процесуирањето и санкционирањето на сторителите на кривичното дело перење пари, конфискација на нелегално стекнатите приходи и имот, што го доведува во прашање навременото имплементирање на одредени цели и активности и посветеноста на институциите за нивна реализација.

Се препорачува во следната Национална стратегија за СППФТ да се предвиди формална процедура за начинот на следење и начинот на утврдување на степенот на имплементирање на активностите од стратегијата и Акцискиот план.

2.3 КВАЛИТЕТ НА СОБИРАЊЕТО И ОБРАБОТКАТА НА ИНФОРМАЦИИТЕ ОД УПРАВАТА ЗА ФИНАНСИСКО РАЗУЗНАВАЊЕ

Со оваа варијабла³⁷ се проценува ефективноста на УФР во поддржувањето на истражните активности за ПП и одземање имот, односно дали УФР на ефикасен и ефективен начин прибира, чува, анализира и доставува СТР и ја спроведува својата надзорна улога во рамки на своите надлежности.

УФР е ЕФР основана за целите на прибирање и анализа на СТР и други информации од значење за спречување и откривање ПП и ФТ и доставување на резултатите од анализата и други дополнителни релевантни информации до надлежните органи кога постојат основи за сомневање за ПП и ФТ.

УФР е орган на државната управа во состав на МФ, со својство на правно лице, организиран во три сектори со вкупно 10 одделенија. Во рамките на Секторот за спречување на перење пари и финансирање на тероризам функционираат три одделенија³⁸ во кои работат вкупно 15 аналитичари-финансиски разузнавачи. За целите на зголемување на своите капацитети, во период 2019 – 2023 година УФР го зголеми бројот на нови вработени од кои 3 лица во одделението за надзор и едно лице во одделението за спречување на финансирање на тероризам (кое влегува во вкупната бројка од 15 аналитичари).

Директорот и вработените на УФР подлежат на безбедносни проверки, согласно со прописите за безбедност на класифицирани информации, и поседуваат безбедносни сертификати издадени од

³⁷ Оценка: 0,74

³⁸ Одделение за спречување на перење пари, Одделение за спречување на финансирање на тероризам и Одделение за аналитика.

Дирекцијата за безбедност на класифицирани информации, во зависност од степенот на доверливост на податоците и информациите со кои ракуваат.

Финансиските разузнавачи во текот на своето работење се оценувани еднаш годишно од страна на непосредно претпоставениот раководен финансиски разузнавач. Оценувањето на финансиските разузнавачи се врши врз основа на податоци кои се однесуваат на стручното знаење и способности во работењето, залагањето, постигнатите резултати, креативноста и совесноста.

Во ЗСППФТ утврдени се постапката и условите за вработување, како и правата и обврските на финансиските разузнавачи. Финансискиот разузнавач има обврска, меѓу другото, да ја врши својата работа непристрасно и без влијание од политичките партии, да не се раководи од свои политички уверувања, од лични финансиски интереси, да не ги злоупотребува овластувањата и статусот и да го штити угледот на УФР, како и да ги почитува сите безбедносни мерки и да ракуваат и да ги чува класифицираните информации согласно со прописите за класифицирани информации. Исто така, податоците, информациите и документацијата кои ги прибира, анализира, обработува и доставува УФР согласно со закон се класифицирани. За непридржување на овие прописи вработените може дисциплински да бидат казнети. Во периодот предмет на овој извештај не се спроведени дисциплински постапки против вработените во УФР за споменатите основи. Истото е во насока на она што е констатирано со Извештајот на Moneyval „Во однос на безбедноста и доверливоста на информациите, УФР и нејзините сродни органи се чини дека имаат сеопфатни правила за безбедност и доверливост на информациите за да се избегнат какви било гранки или неовластено откривање доверливи информации.“

Вработените аналитичари континуирано посетуваат обуки од областа на спречување на ПП и ФТ, организиран криминал, корупција и финансиски истраги, употреба на крипто валути и со цел зајакнување на своите аналитички капацитетот и знаења.

Потребните финансиски средства за финансирање на УФР се обезбедуваат од Буџетот на РСМ.

Зајакнувањето на капацитетите на УФР е една од целите во рамките на проектот „Борба против економски криминал“, одобрен од Европската унија, а имплементиран од Совет на Европа. По завршување на првата фаза се продолжи со имплементација на втората и третата фаза во периодот 2019-2026 година. Проектот има за цел да ја зајакне довербата во владеењето на правото и демократијата преку зајакнување на антикорупцијата, борбата против ПП и ФТ. Проектот ги поддржува надлежните органи за ефективно спроведување на клучните препораки од страна на телата за набљудување на Советот на Европа – Комитетот на експерти за евалуација на мерките против ПП и ФТ (MONEYVAL) и Групата на држави против корупција (GRECO) и ќе придонесе кон соодветните реформски процеси на државата.

Во изминатиот период со поддршка на Амбасадата на Кралството на Холандија, УФР го реализираше проектот „Зајакнување на капацитетите на УФР“, во рамките на кој беа успешно реализирани 9 активности кои директно влијаеја на зајакнување на институционалните капацитети на УФР, меѓу кои воспоставување на рестриктивна веб страна наменета за субјектите и надлежните органи, изготвување на Методологија и Процедура за водење на стратешки анализи, ажурирање на индикаторите за финансирање на тероризам, изготвување на компаративна анализа и проценка на ризик од перење пари и финансирање на тероризам со користење на виртуелни валути.

Исто така, со поддршка на Германското друштво за техничка соработка-ГИЗ, УФР спроведе активности за зајакнување на своите ИТ капацитети, подготовка на процесот на 5-от круг на евалуација на системот за СППФТ од страна на Манивал Комитетот при Совет на Европа, обуки за вработените и др.

Согласно ЗСППФТ, УФР е самостојна и оперативно независна при извршувањето на надлежностите пропишани со ЗСППФТ и има овластување целосно слободно да ги извршува своите надлежности, вклучувајќи и одлучување во однос на анализирање, барање, проследување и доставување на резултатите од своите анализи и информации, податоци и документација до надлежните органи и единици за финансиско разузнавање на друга држава.

УФР еднаш годишно изготвува извештај за работите од својата надлежност и програма за работа за следната година и ги доставува до министерот за финансии и до Владата на РСМ.

Субјектите од ЗСППФТ имаат обврска да доставуваат податоци за конкретни деловни активности со своите клиенти во зависност од нивниот делокруг на работа, над одреден износ утврден со ЗСППФТ³⁹. Во Анекс 1 табела 6 даден е статистички преглед на доставени податоци од субјектите за трансакции над законски утврден износ. Од статистичките податоци може да се види дека бројот на доставени податоци за трансакции над одреден износ се движи на слично ниво во континуитет или е со благо зголемување или намалување, освен кај доставените податоци за осигурување на живот каде има пад на бројот на доставени податоци по години, додека кај податоците за реализирани трансакции доставени од давателите на услуги на парични дознаки, казината и другите приредувачи на игри на среќа има зголемување на бројот на доставени податоци, што може да се должи на подигање на свеста кај овие субјекти за обврската за доставување на ваквите податоци до УФР.

ЦУ задолжително по заштитен електронски пат, а во случај кога тоа не е можно, во писмена форма го пријавува до УФР внесувањето или изнесувањето на пари и физички преносливите средства за плаќање над 10.000 евра во денарска противвредност, најдоцна во рок од три работни дена од евидентирањето. Статистика за пријавени парични средства на граничните премини е дадена во Анекс 4. Овие податоци УФР ги користи во изготвувањето на стратешките и оперативните анализи.

Согласно ЗСППФТ, субјектите се должни да достават податоци, информации и документи до УФР во случај кога се сомневаат или имаат основи за сомневање дека било или е извршено ПП или ФТ или е направен обид или се прави обид за ПП или ФТ.⁴⁰ Министерот за финансии на предлог на

³⁹ Регулирано во член 64 од ЗСППФТ.

⁴⁰ Согласно член 65 од ЗСППФТ субјектите имаат обврска да достават до УФР податоци, информации и документи кога се сомневаат или имаат основи за сомневање дека:

- знаат, се сомневаат или имаат основи за сомневање дека со трансакциите, било или е извршено перење пари и/или финансирање на тероризам или е направен обид или се прави обид за перење пари и/или за финансирање на тероризам, без оглед на износот на трансакцијата;

- знаат, се сомневаат или имаат основи за сомневање дека имотот претставува принос од казниво дело;

- знаат, се сомневаат или имаат основи за сомневање дека имотот е поврзан со финансирање на терористички акт, терористичка организација или терорист или лице кое финансира тероризам или финансирање на оружје за масовно уништување;

директорот на УФР ги пропишува формата, видот и категориите на податоците од извештајот од став 4 од член 65⁴¹ од ЗСППФТ.

Според статистичките податоци за бројот на доставени СТР може да се заклучи дека истиот се движи од 200 до 300 СТР годишно⁴². УФР доставува повратна информација до субјектите за исходот од секој доставен СТР. Утврдено е дека одредени субјекти немаат воопшто доставено СТР до УФР.

Секогаш кога постојат основи на сомневање за ПП и/или ФТ, или за друго кривично дело, УФР веднаш изготвува и поднесува извештај, односно известување до надлежните државни органи (табеларен приказ со статистички податоци за доставени извештаи/известувања во период од 2019 – 2023).

За да го утврди квалитетот на доставените СТР, од 2022 година УФР води евиденција за оценување на квалитетот на СТР врз основа на утврдени критериуми, кој може да биде висок, среден или низок. Секој финасиски разузнавач кој врши финансиски анализи го оценува квалитетот на СТР-от. Во текот на 2022 и 2023 година, квалитетот на доставените СТР од банките е на задоволително средно високо ниво, но доставните СТР од страна на давателите на услугата за брз трансфер на пари, нотари, адвокати се на ниско ниво, односно не содржат соодветна и квалитетна анализа.

Согласно ЗСППФТ, податоците, информациите и документацијата кои ги прибира УФР ги анализира во рамките на:

- оперативна анализа што се однесува на лица, трансакции, активности, имот и
- стратешка анализа што се однесува на одредување на трендови и типологии за ПП и ФТ.

Постапката за работа на предмети е регулирана со интерни процедури изготвени согласно процедурите за квалитет ISO 9001. Процедурата за првични проверки и Процедурите за работа на Одделението за аналитика, Одделението за спречување на ПП и Одделението за спречување на ФТ детално ги опишуваат постапките за работа на предмети, од добивање на СТР, анализата на податоците, до изготвување и доставување на извештај или известување до надлежните истражни органи.

Надлежните државни органи може да достават иницијатива до УФР, ако постојат причини за сомневање на ПП и ФТ. Членот 130 од ЗСППФТ предвидува кои податоци и информации треба да ги содржи иницијативата.

УФР продолжува да го употребува воспоставениот систем за електронско доставување и обработка на податоците – АСК, со помош на кој доставувањето на сите СТР и целата комуникација помеѓу УФР и задолжените субјекти се одвива по електронски пат. Ова во голема мера влијае на брзината на добивање на потребните податоци, како и на квалитетот и брзината на анализата на податоците. УФР има воспоставено систем за размена на информации и податоци по

⁴¹Субјектите за сомневањата се должни да достават точни податоци, информации и документи до Управата во форма на извештај во рок од 24 часа од кога ги сознал основите на сомневање.

⁴²Во Анекс 1 табела бр. 1 се прикажани статистички податоци за доставени СТР и исход по постапувањето изразени во проценти (2019-2023).

електронски пат со надлежните органи за спроведување на истрага и со органите на надзор заради СППФТ.

УФР има електронски пристап и користи податоци од базите на податоци на сите релевантни институции кои располагаат со податоци потребни за извршување на нејзините надлежности, при што во ЗСППФТ таксативно се наведени сите институции и видови на податоци со кои располагаат до кои УФР треба да има електронски пристап. УФР има електронски пристап до базите на податоци на Централниот регистар, Агенцијата за вработување, Клириншката куќа КИПС кој го води Единствениот регистар на трансакциски сметки и Агенцијата за катастар на недвижности. Исто така, УФР има воспоставено и безбеден начин на електронска размена на податоци, по пат на доставување на барање преку назначеното лице во НКЦ со МВР, УЈП, УФП и ЦУ.

Покрај тоа што УФР има воспоставено електронски пристап до одредени бази на податоци, УФР е вклучена во проектот за интероперабилност од самиот почеток и има потпишано Меморандуми за размена на податоци преку интероперабилност со Министерство за информатичко општество, Министерство за правда, Централен регистар и Царинската Управа, сеуште не е воспоставена и обезбедена електронска размена на податоци со овие институции преку системот за интероперабилност. Се препорачува УФР да воспостави електронска размена на податоци со овие институции како и со останатите институции вклучени во интероперабилноста, со кои треба да се потпишат Меморандуми како предуслов за електронско добивање на податоците преку овој систем, со цел побрзо и поефикасно електронско добивање на податоците од државните институции.

Во 2023 година отпочна да се користи електронскиот начин на добивање и доставување на иницијативи, извештаи и известувања преку АСК-системот и контакт точки назначени од МВР, ЦУ и УФП (не и со ЈО).

За подобро да се оцени квалитетот на доставените СТР-и од субјектите и квалитетот на доставените извештаи/известувања од УФР до надлежните органи, неопходно е континуирано пополнување на податоците во системот на повратни информации од страна на истражните органи и ЈО во врска со доставените извештаи и известувања од страна на УФР.

Врз квалитетот на извештаите кои ги подготвува и доставува УФР меѓу другото свое влијание имаат и информациите обезбедени од ЕФР на другите држави. УФР е членка на ЕГМОНТ Групата од јуни 2004 година и редовно разменува податоци и информации со сите ЕФР членки, а притоа применувајќи ги сите правила и најдобри практики за размена на податоци и заштитувајќи ја доверливоста на добиените информации. Во рамките на меѓународната соработка, УФР разменува податоци и информации со единиците за финансиско разузнавање на други држави, по доставени/добиени барања или спонтани информации со сомнение за перење пари или финансирање на тероризам (табеларен приказ со статистички податоци за период од 2019 до 2023 година)⁴³. Со ЗСППФТ од 2022 година, УФР врши само вонреден надзор над банките, менувачниците и давателите на услуги на брз трансфер на пари, додека редовниот надзор над овие субјекти го врши НБРМ.

⁴³Статистички податоци за разменети информации со ФИУ на други држави се прикажани во Анекс 2 табела бр. 5

Спроведувањето на надзор над имплементацијата на мерките за СППФТ е надлежност на УФР која влијае на субјектите заради правилно спроведување на воспоставените мерки. УФР согласно годишните програми за вршење на надзор и согласно член 151 од ЗСППФТ во период од 2019 до 2023 година извршила редовен, вонреден и контролен надзор. Во изминатиот период УФР просечно на годишно ниво спровела надзор над 58 субјекти, од кои 54 редовни надзори, а 4 вонредни надзори. Во случаите кога се утврдени прекршувања на законот, УФР спроведува постапка за порамнување, која доколку не успее покренува прекршочна постапка пред суд.

УФР на годишно ниво утврдува кои се најчесто употребувани типологии, трендови и техники на ППи ФТкористени од страна на лицата кои биле предмет на анализа и обработка, со цел да им помогне на субјектите во идентификување на сомнителните активности.

На субјектите и на органите на прогонот во процесот на идентификување на случаите на ПП и ФТ во голема мера може да помогнат наодите кои се презентирани во стратешките анализи кои одредуваат трендови и типологии, подготвени од страна на УФР. Во периодот предмет на овој извештај подготвени се повеќе стратешки и секторски анализи, и тоа:

-Годишна стратешка анализа за податоците доставени од субјектите за 2020, 2021, 2022 и 2023 година;

-Стратешка анализа за финансирање на пролиферација, изготвена и објавена во 2022 година;

-Стратешка анализа за надворешни закони, изготвена и објавена во 2022 година;

-Стратешка анализа за ризиците на кои се изложени правните лица изготвена и објавена во 2022 година;

-Стратешка анализа за трансфери од/ кон Пакистан, изготвена и објавена во 2022 година;

-Стратешка анализа за потребите за воведување на финансиските рестриктивни мерки против лица кои претставуваат безбедносна закана за РСМ, изготвена и објавена во 2022 година.

Овие анализи им се достапни на субјектите и на органите на прогонот преку рестриктивната страна на УФР. Во 2022 УФР ја вовеле рестриктивна веб платформа во 2022 година, чија цел е зголемување на соработката помеѓу УФР и субјектите кои имаат обврска да го применуваат ЗСППФТ и Законот за рестриктивни мерки, како и овозможување на бесплатна алатка која има за цел да им олесни на субјектите подобра усогласеност со законите. Платформата е составена од четири сегменти:

- Консолидирана листа (ги вклучува рестриктивните мерки воведени од страна на Обединети нации и ЕУ);
- Типологии и индикатори наменети за субјектите;
- Документи (инклузивна платформа за безбедна комуникација со субјектите и Управата)
- Листа на ризични држави (објавени на страната на FATAF и EU).

Наод и препорачани активности:

Со оглед на ограничените просторни капацитети на УФР, се укажува на потребата од дополнителни простории, со оглед и на фактот што вработените располагаат со доверливи и класифицирани податоци.

Останува потребата УФР да превземе соодветни активности за подигање на свеста кај одредени субјекти за доставување на СТР-и, особено кај субјектите кои воопшто немаат доставено СТР. Во оваа насока потребно е да се направат дополнителни обуки, состаноци како и изготвување на едукативен материјал од страна на УФР наменет за нотарите, давателите на услуги на парични дознаки-брз трансфер на пари, како и за субјектите кои не доставиле СТР, во насока на подобрување на квалитетот на СТР кои ги доставуваат овие субјекти, а воедно и за зголемување на бројот на доставени СТРи.

Дополнително во Извештајот од Манивал Комитетот дадени се следните препораки: „УФР треба да преземе мерки за да обезбеди соодветно известување од сите сектори, особено во однос на секторите со најмал обем на СТР, особено казината и менувачниците. Овие мерки треба да бидат достапни до субјектите за да се уверат во апсолутната доверливост на доставувачот на СТР“.

Останува потребата надлежните органи континуирано да внесуваат податоци за исходот од нивното постапување по доставените Извештаи и Известувања од УФР во системот за следење на случаи, што со ЗСППФТ од 2022 година претставува и нивна законска обврска.

Во Извештајот од MONEYVAL Комитетот е наведено: „УФР има соодветни технички алатки за спроведување на финансиско разузнавачката анализа кои ги поддржуваат потребите на своите партнери. Органите за спроведување на законот и ЈО сметаат дека финансиското разузнавање произведено од УФР е квалитетно и корисно за спроведување на истрагите. Недостигот на повратни информации од надлежните органи до УФР за тоа како се користи финансиското разузнавање, оневозможува УФР да го добие исходот од неговата употреба.“

Како што е констатирано во Извештајот на Moneyval, УФР е независна во вршењето на овластувањата пропишани со ЗСППФТ и има овластување слободно да ги врши своите овластувања, вклучително и одлучување за анализа, барање, проследување и доставување на резултатите од своите анализи и информации, податоци и документација до надлежните власти и единици за финансиско разузнавање на друга земја (член 75, член 78 од ЗСППФТ). Иако не е прифатено од страна на УФР, сепак во извештајот е изразена определена загриженост за влијание на министерот за финансии во работата на УФР заради можноста директорот да биде разрешен по основ на „непрофесионално извршување на должноста директор“ како основа за независност на ЕФР.

2.4 ЕФЕКТИВНОСТ НА ДОМАШНАТА СОРАБОТКА

Со оваа варијабла⁴⁴ се проценува дали, во случај на потреба, релевантните државните институции надлежни за борба против ПП и ФТ меѓусебно се координирани и соработуваат на ефективен начин со цел спречување ПП.

⁴⁴ Оценка: 0,55

Домашната оперативна соработка меѓу институциите во областа на спречување на ПП и ФТ се одвива согласно законската рамка⁴⁵, донесените интерни акти⁴⁶, како и врз основа на меморандуми и протоколи за соработка.

Со поддршка на Центарот за Европска перспектива, а во рамки на проектот за зајакнување на капацитетите на органите за спроведување на законот поддржан од словенечката Влада беа изготвени и потпишани Заедничките насоки за финансиски истраги во РСМ⁴⁷ меѓу ЈО на РСМ, ОЈОГОКК, МВР, УФП, ЦУ, УЈП, УФР и Централниот регистар.

ЦУ во текот на 2021, 2022 и 2023 година потпиша договори за соработка и размена на информации во електронска форма со повеќе институции⁴⁸.

За целите на зајакнување на меѓуинституционалната соработка, ЈО на РСМ во текот на 2023 година потпиша Меморандуми и Протоколи за соработка со повеќе институции (Анекс 10).

УФП во текот на 2019-2023 година за целите на зајакнување на меѓуинституционалната соработка има потпишано Меморандуми за соработка со неколку институции.⁴⁹

ЗСППФТ во членот 139 и дава надлежност на УФР да потпишува меморандуми или протоколи за соработка со надлежните државни органи. Обврската за соработка со надлежните органи и институции е регулирана во член 5 од законот. УФР има потпишано меморандуми и договори за соработка и електронска размена на податоци со неколку институции, како и со органите за надзор во насока на меѓусебна координација и соработка при вршење на надзор за примена на мерките и дејствијата за СППФТ од страна на субјектите.⁵⁰

Владата на РСМ на предлог на министерот за финансии во јануари 2018 година донесе Решение за формирање на Совет за борба против ПП/ФТ⁵¹ со кој раководи директорот на УФР. Членовите на Советот имаат свои заменици.

⁴⁵ Согласно ЗКП, јавниот обвинител ја раководи истрагата вклучувајќи ја и предистражната постапка, што значи дека јавниот обвинител одлучува за видот на меѓу-институционалната соработка и активностите кои ќе бидат преземени. Воедно институциите имаат можност за меѓусебна соработка без одлука на јавен обвинител согласно меѓусебните Меморандуми за соработка.

⁴⁶ Во МВР соработката на меѓу-институционално и меѓународно ниво е подетално разработена со „Упатството за начинот на спроведување на кривични истраги во полицијата при МВР“ кое вклучува посебен дел за „Спроведување на заедничка кривична истрага“.

⁴⁷ Потпишан во Љубљана во јуни, 2019 година

⁴⁸ Царинската Управа има потпишано договори за соработка и размена на информации во електронска форма со: Министерството за информатичко општество за пристап до Националниот регистар на население, Управата за водење на матични книги, Агенцијата за вработување, МВР, МП, Агенцијата за катастар на недвижности, Фондот за пензиско и инвалидско осигурување, Фондот за здравствено осигурување, Централниот регистар на РСМ, УЈП, УФР, УФП, Државниот пазарен инспекторат и Министерството за здравство - Државен санитарен и здравствен инспекторат.

⁴⁹ МФ склучен на ден 21.06.2023, ДЗР, склучен на ден 31.03.2023, ЦУ, склучен на ден 07.12.2023, Биро за јавни набавки, склучен на ден 28.07.2021, Академија за судии и јавни обвинители, склучен на ден 24.03.2021, Британска Царина и Јавни приходи, склучен на ден 27.06.2019, Договор за соработка со Врховен суд, ЈОРСМ, Кривичен суд, ОЈО ГОКК, ОЈО Скопје, Министерство за одбрана, МВР, АНБ, УФП, ЦУ и ОТА склучен на 22.07.2021 година

⁵⁰ Меморандум за соработка потпишан со Министерството за информатичко општество за пристап до Централниот регистар на население потпишан на 08.05.2023, 14.03.2022 Договор за соработка и размена на податоци во електронска форма потпишан со Министерство за правда, 12.10. 2021 Меморандум за соработка, потпишан со Централен Регистар, Договор за соработка и размена на податоци во електронска форма, потпишан со Царинска Управа, Меморандум за соработка со Нотарската Комора потпишан на 27.03.2019 година, Меморандум за соработка со Агенција за супервизија на осигурување потпишан на 14.11.2019 година, Меморандум за соработка со Комисија за хартии од вредност потпишан во јануари, 2019 година..

⁵¹ Членови на Советот се раководни и одговорни лица од Министерство за правда, Министерство за финансии, Основно јавно обвинителство за гонење на организиран Криминал и корупција, Управата за финансиска полиција, Царинската управа, Управата за јавни приходи, Народната банка на Република Северна Македонија, Комисијата за хартии од вредност, Агенцијата за супервизија на осигурувањето, Агенцијата за супервизија на капитално финансираното пензиско осигурување, Агенцијата за пошти, како и претставници

Согласно член 140 од ЗСППФТ, Советот за борба против ПП/ФТ е надлежен за политиките за спречување на ПП/ФТ, зајакнување на меѓуинституционалната соработка и координација на спроведувањето на НРА активности.

Во согласност со неговиот Деловник за работа, Советот е задолжен за обезбедување на соработката при развивањето и усвојувањето на стратешките документи (како стратегијата за спречување ПП/ФТ, регулативи релевантни за спречување на ПП/ФТ, вклучувајќи насоки за воедначена примена на прописите итн.) и координација на релевантните надзорни и оперативни активности. Советот се користи како платформа за воспоставување на политиките за спречување на ПП/ФТ и нивна координирана и воедначена примена од страна на сите засегнати страни. Работата на Советот за борба против ПП/ФТ е поблиску регулирана со Деловникот, кој попрецизно ги дефинира организацијата и начинот на работа. Деловникот е усвоен од Советот за борба против ПП/ФТ во 2021 година, согласно кој Советот се состанува квартално⁵².

Во однос на супервизијата за спречување на ПП/ФТ, членот 155 од ЗСППФТ предвидува УФР и надзорните тела да разменуваат информации и да ги усогласат своите годишни програми и планови за надзор, како и да соработуваат при извршувањето на нивните задачи и овластувања. Надзорните тела можат да бараат и разменуваат финансиски, административни и информации добиени при вршењето на нивниот надзор, вклучувајќи податоци за типологиите и трендовите за спречување на ПП/ФТ.

Национален координативен центар за борба против организираниот криминал и сериозен криминал воспоставен во рамките на МВР, со Одлука на Владата⁵³ функционира од 2018 година. Центарот се користи како платформа за координација и размена на оперативни информации помеѓу МВР, ЦУ, УФП, УЈП, УФР и ЈО. Организацијата, надлежностите и функционирањето на Центарот, вклучително и начините на размена на информации и евиденција се регулирани со стандардните оперативни процедури. Национален координативен центар за борба против организираниот криминал и сериозен криминал врши вкрстено поврзување, обединување, обработка и анализа на податоци со цел да се утврдат потенцијалните конекции и конекции на лица, компании, средства итн. и овозможува брза размена на информации во реално време, како и координација на меѓуагенциските активности. Од анализата на статистичките податоци, евидентирана е континуирана меѓу-институционална соработка која се остварува преку Националниот координативен центар при МВР (НКЦ).

Во рамки на ЕУ финансираниот проект „Национална платформа за интероперабилност“, спроведени се активности за поврзување со платформата за интероперабилност развиена од МИОА, за да се овозможи стандарден и безбеден начин преку кој државните институции ќе можат да разменуваат податоци и документи со користење на веќе достапните веб сервиси на

на Адвокатската комора, Нотарската комора, Институтот на овластени ревизори и Институтот на сметководители и овластени сметководители.

⁵² Совет во периодот предмет на анализа се има состанато на квартално ниво, при што на состаноците предмет на дискусија биле подготовките и спроведувањето на 5-от круг на евалуација од страна на Манивал Комитетот, спроведувањето на активностите од Националната стратегија за борба против перење пари и финансирање на тероризам и изготвувањето на ажурирана Национална проценка на ризик од перење пари и финансирање на тероризам.

⁵³ Одлука за воспоставување на Национален координативен центар за борба против сериозен и организиран криминал, („Службен весник на Република Македонија“, бр. 58/2014)

платформата како и оние сервиси кои дополнително ќе се развиваат од страна на државните институции.

Предвидено е преку системот за интероперабилност да се поврзат 21 државни институции кои меѓусебно ќе разменуваат електронски податоци и документи од своите постоечки бази. Иако не се обезбедени податоци за тоа колкав е степенот на користење и размена на податоци преку платформата за интероперабилност од страна на институциите, впечатокот е дека оваа платформа недоволно се користи од страна на институциите поради одредени технички и административни причини, како што е условот за потпишување на меѓуинституционални меморандуми за соработка и размена на податоци преку интероперабилност, како и потребните ИТ капацитети со кои располагаат институциите.

ЗКП предвидува основање на истражни центри сместени во просториите на ЈО, екипирани со припадници на правосудната полиција⁵⁴, времено распоредени во истражните центри од каде заеднички и координирано постапуваат на конкретни предмети под директна контрола и наредба на надлежен јавен обвинител. Освен тоа, согласно член 50 од ЗКП, јавниот обвинител може со наредба да ангажира и други припадници на правосудната полиција за извршување на определени дејствија во кривичните предмети.

МВР-Одделот за сузбивање на организиран и сериозен криминал, во соработка со ЦУ и УФП, спроведува меѓу-институционални криминалистички истраги, додека пак со другите организациони единици од МВР спроведува заеднички меѓу-секторски акции, заради расветлување и документирање на криминалните активности на организирани криминални групи.

Меѓу-институционалната соработка насочена кон документирање и сузбивање на организирани криминални групи, се спроведува со знаење на надлежен јавен обвинител и меѓу-институционални тимови се формираат по претходна извршена проценка за потреба од заедничко постапување, имајќи го предвид видот на криминал, надлежноста потребата од надополнување со стручно знаење или технички можности со кое располага одреден орган за спроведување на законот.

Во Мај 2023 година се спроведени огласи за вработување на истражители надлежни за економски криминал и финансиски истраги во ОЈО Скопје и Тетово и во ОЈОГОКК, по што во истражниот центар во ОЈОГОКК се ангажирани 4 полициски службеници од МВР и 2 финансиски полицајци од УФП, во ОЈО Скопје се ангажирани 10 полициски службеници од МВР и 1 финансиски полицаец од УФП и во ОЈО Тетово се ангажирани 2 полициски службеници од МВР. Дополнително по наредба на јавен обвинител се ангажираат и други истражители од органите за спроведување на законот по потреба и проценка на јавниот обвинител. Со ваквото екипирање се зајакнаа капацитетите на истражните центри особено за целите на водење на финансиските истраги.

За одбележување е фактот дека во рамки на програмата ИПА 2021 започната е постапката за воспоставување електронско следење на случаевите за организиран криминал, при што веќе е

⁵⁴ Правосудна полиција се полициските службеници од Министерството за внатрешни работи и припадниците на Финансиската полиција, со закон овластени лица на Царинската управа и овластени службени лица на Министерството за одбрана..

објавен повик за избор на консултанти кои треба да направат анализа на сегашната состојба и предлози за воспоставување. Периодот на имплементација на наведениот проект е 24 месеци.

Наод и препорачани активности:

Се препорачува надлежните институции да воведат електронско следење (ТРАК РЕКОРД) на случаите за организиран криминал, каде ќе бидат вклучени и податоците за финансиски истраги, изречени мерки за привремено обезбедување, конфискација на имотот, неговото продавање и сл.

Констатирано е дека соработката меѓу УФР и органите за спроведување на законот и надзорните органи е на задоволително ниво. Протоколот на информации во однос на барањата, се движи и во двете насоки, од УФР до органите за спроведување на законот и обратно. Ова е потврдено и во Извештајот на Манивал.

Дополнително обезбедување на човечки и техничко- материјални услови, ќе придонесе за поефикасна имплементација, односно користење на постоечките инструменти за меѓу-институционална соработка.

Сите истраги кои се однесуваат на сторено кривично дело перење пари треба да се спроведуваат со меѓуинституционални тимови поради комплексноста на ова кривично дело.

Потребно е сите институции да ја користат и да се поврзат со Платформата за интероперабилност преку која ќе разменуваат податоци на брз и безбеден начин. Утврдено е дека поради одредени административни и технички причини институциите недоволно ја користат и разменуваат податоци преку оваа платформа.

2.5 ЕФЕКТИВНОСТ НА МЕЃУНАРОДНАТА СОРАБОТКА

Со оваа варијабла⁵⁵ се проценува дали надлежните институции активно и на ефективен начин остваруваат и иницираат меѓународна соработка во врска со ПП, поврзаните предикатни кривични дела, истрагите и процесуирањето на финансискиот криминал и повратот на имот.

РСМ обезбедува широк опсег на меѓународна правна помош врз основа на различни правни аранжмани и меѓународни инструменти, кои вклучуваат конвенции на ОН, Советот на Европа, договори, ад хок договори, билатерални аранжмани за МПП, а исто така и врз основа на реципроцитет.

Постои широка националната правна рамка за иницирање и остварување на меѓународна соработка во кривичната материја. Меѓународната кривично – правна помош се врши според

⁵⁵ Оценка: 0,40

одредбите на Законот за меѓународна соработка во кривичната материја⁵⁶ (ЗМСКМ) и ЗКП. Со ЗМСКП се уредуваат условите и постапката за меѓународна соработка во кривичната материја. Она што е значајно е дека со ЗМСКМ се регулираат институционалните облици на меѓународна соработка, односно соработката со ЕВРОПРАВДА (EUROJUST), Европската правосудна мрежа во кривичната материја (European Judicial Network in Criminal Matters – EJNI), како и соработката со органите за финансиски истраги и конфискација на Европската Унија.

Министерството за правда е централен орган во РСМ за примање и доставување на барања за МПП и за извршување на барањата за екстрадиција. Најголем дел од пристигнатите барања се обработуваат преку МП или директно се упатени до надлежен суд или ЈО, кое е должно во рок од 15 дена да го извести МП за приемот на барањето. Како канал за размена податоци во доказната постапка се користи Европравда (Eurojust) преку контакт точка назначена за оваа соработка. По предлог на Јавниот обвинител на РСМ, а со одлука на Владата на РСМ, во декември, 2023 година реизбран е обвинител за врска со Европравда (EUROJUST)⁵⁷, каде се определени и дополнителни контакт лица (контакт точки), и тоа од Министерството за правда, ОЈО Скопје и ОЈОГОКК.

На 24 октомври, 2022 година ЈО потпиша Работен договор за соработка со Европското јавно обвинителство. Договорот ја олеснува меѓусебната соработка и размена на информации меѓу двете обвинителства за обезбедување ефикасна истрага и гонење на сторителите на кривични дела особено кога станува збор за злоупотреби на финансиски средства од европските фондови.

Барањето за МПП може да се достави и преку други канали, како Интерпол, Европол, СЕЛЕК, Егмонт. За добиените барања поврзани со идентификација и обезбедување на имот и приноси од криминал, комуникацијата може да се обезбеди преку Канцеларијата за поврат на имот (АРО). МП треба да биде известно за каква било помош обезбедена од АРО.

Јавниот обвинител на РСМ во 2019 година ја формираше Канцеларијата за поврат на имот, за спроведување и координација на кривични постапки и постапки за обезбедување имот во областа на следење и идентификување приноси од кривични дела или друг имот поврзан со криминални активности (Канцеларија за поврат на имот – АРО). Врз основа на оваа одлука, јавен обвинител од ЈОРСМ е назначен за лице за контакт со АРО и со мрежата КАРИН. Досега во својата работа, АРО воспоставила контакти и соработува со УФР, УФП, Агенцијата за катастар на недвижности, УЈП, КХВ, ЦУ и Агенцијата за управување со одземен имот.

АРО Канцеларијата има надлежност да презема активности за добивање информации и податоци за пронаоѓање и идентификување приноси и друг имот или имотна корист во земјата или странство. Размената на информациите и најдобрите практики преку АРО Канцеларијата се

⁵⁶Законот за меѓународната соработка во кривичната материја е објавен во Службен Весник на РСМ бр. 77 од 06.04.2021 година. Со овој закон се врши усогласување со: ОДЛУКА 187/2002/ЈНА НА СОВЕТОТ од 28 Февруари 2002 година за основање на ЕВРОПРАВДА со цел јакнење на борбата против сериозен криминал. CELEX 32002D0187, ОДЛУКА 659/2003/ЈНА НА СОВЕТОТ од 18 Јуни 2003 година за измена на ОДЛУКА 187/2002/ЈНА НА СОВЕТОТ од 28 Февруари 2002 година за основање на ЕВРОПРАВДА со цел јакнење на борбата против сериозен криминал. CELEX 32002D0187, ОДЛУКА 426/2009 НА СОВЕТОТ од 16 Декември 2008 за јакнење на ЕВРОПРАВДА и измена на ОДЛУКА 187/2002/ЈНА НА СОВЕТОТ од 28 Февруари 2002 година за основање на ЕВРОПРАВДА со цел јакнење на борбата против сериозен криминал. CELEX 32009D0426, Одлука на Советот 2007/845 / ЈНА од 6 декември 2007 година за соработка помеѓу канцелариите за одземање имотна корист на државите членки во подрачјето на следење и утврдување на имотна корист стекната со кривично дело или друг имот поврзан со кривично дело CELEX 32007D0845, ОДЛУКА 976/2008/ЈНА НА СОВЕТОТ од 16 Декември 2008 година за Европска правосудна мрежа. CELEX 32008D0976, РАМКОВНА ОДЛУКА 783/2006/ЈНА НА СОВЕТОТ од 06 Октомври 2006 година за примена на принципот на взаемно признавање на наредбите за конфискација. CELEX 32006F0783

⁵⁷ Договорот за соработка помеѓу Република Македонија и ЕВРОПРАВДА (EUROJUST) е ратификуван во април 2009 година.

остварува за целите на криминалистичкото или финансиското истражување меѓу домашните правосудни органи и органите што учествуваат во финансиското истражување или странски правосуден орган.

Од страна на МП изготвен е Предлог на Закон за Канцеларијата на поврат на имот⁵⁸, кој е во постапка за донесување пред Собранието на РСМ. Со овој закон се уредува основањето, надлежностите и финансирањето на Канцеларијата за поврат на имот, соработка со домашните органи и институции, соработка со странски држави и Електронската интегрирана база на податоци.

МП користи електронски систем за управување со предметите за МПП- ЛУРИС, преку кој се следи статусот на добиените барања. Системот ЛУРИС помага во следење и управување со тековни и завршени барања за МПП. МП барањето за меѓународна правна помош го доставува во писмена форма до централниот орган за МПП на странската држава (кој обично е МП на земјата) или надлежниот судски орган.

Сите барања за МПП од странски држави, МП преку одделението за МПП ги доставува до ЈО на РСМ.

ЈО РСМ врз основа на потпишани билатерални и мултилатерални договори остварува директна соработка за МПП со ЈО од други држави.

Просечниот период за постапување по МПП е приближно 200 дена. Причините за периодот на постапување по МПП може да бидат повеќекратни и не се поврзани само со домашните институции, туку и со државата барател.

Во периодот 2018-2022 година, ОЈОГОКК има примено 144 барања за МПП, од кои 30 се поврзани со ПП. Овие барања, во голема мера се во корелација со кривичните дела со највисок ризик идентификувани со претходната НРА. Во ОЈОГОКК просечниот период на одговарање на барањата за МПП варира помеѓу 91 ден и 243 дена. Во текот на 2023 година, преку Одделението за меѓународна правна помош во ЈОРСМ биле примени и испратени вкупно 453 барања за меѓународна правна помош, што е за 75 барања повеќе во однос на 2022 година кога биле примени 378, односно зголемување за 20%. Основните јавни обвинителства поднеле 163 барања за меѓународна правна помош. Најчести земји од кои била побарана меѓународна правна помош се соседните и воопшто балканските земји, додека од останатите по бројот на барања предничат Турција и Соединетите Американски Држави. Најчесто барања за меѓународна правна помош пристигнуваат од балканските земји, што е разбирливо со оглед на поврзаноста и неопходноста од меѓусебна соработка за разоткривање на криминалните структури. Освен ова, на листата на земји кои побарале меѓународна правна помош се и Холандија, Германија, Чешка, Словачка, Турција, Романија и други. Во ЈО во 2023 година пристигнати барања за МПП преку Министерството за правда се 247, 15 од други државни органи- МНР и МВР, 10 директно од други земји, 7 барања се од КАРИН – АРО, 9 од Европавда. Дадени се согласности за склучување на Договори за заеднички истражни тимови во вкупно 4 предмети, од кои еден со земја-членка на ЕУ, а останатите со Албанија и Косово. Дополнително остварена е билатерална соработка со земји кои не се членки на ЕУ во седум предмети и одржани се 5 координативни состаноци на

⁵⁸ донесен во 2024 и објавен во Сл.весник бр. 64/2024

билатерално ниво. Во овие барања се вклучени барања за екстрадиции, барања за достава на податоци, преземање на кривично гонење, замолници за сослушување и други замолници, известувања, информации и достава на списи.

Во однос на соработката со Европска правда, во текот на 2023 година евидентирани се 36 нови предмети, од кои 14 се предмети иницирани по 31 барање на надлежните органи на РСМ, додека 22 предмети иницирани од држави членки на ЕУ. Во текот на 2023 година завршени се вкупно 31 предмет во кој биле вклучени надлежни органи на земји-членки на ЕУ. Надлежните органи на РСМ учествувале на 4 координативни состаноци во предмети со претставници на држави-членки на ЕУ.⁵⁹

Во рамките на АРО Канцеларијата усвоени се упатства и стандардни оперативни процедури (СОП) за тоа како да се користи АРО и истите се дистрибуирани до ЈО.

ЦУ во рамките на своите законски овластувања остварува меѓународна соработка со други земји на полето на царинското работење, врз основа на потпишани договори, меморандуми и протоколи.⁶⁰

Одделот за разузнавање при ЦУ по електронски пат доставува барања за информации до други царински служби преку платформите на Светската царинска организација.

Во однос на добиените барања за меѓународна соработка Секторот за меѓународна полициска соработка при МВР во периодот на анализа примени се 127 барања поврзани со перење пари. Најголемиот дел од барањата кога станува збор за основните прекршоци се однесуваат на измама, злоупотреба на фалсификувани кредитни картички, фалсификување документи, фалсификувани банкноти, трговија со дрога и шверц на оружје.

МВР учествува во неформалната мрежа на практичари од областа на спроведување на законот CARIN (Camden Assets Recovery Inter-Agency Network)⁶¹. Во текот на 2022 и 2023 година, од членки на мрежата до МВР се доставени 4 барања за обезбедување податоци од Швајцарија, Белгија и Франција.

Финансиската полиција разменува податоци од странски земји и ИНТЕРПОЛ, ЕВРОПОЛ преку Секторот за полициска соработка при МВР. За странски банкарски трансакции се користат каналите на УФР. Претежно овие барања се однесувале на информации за даночно затајување, даночна измама и злоупотреба на службената положба и овластувања (корупција).

Во делот на меѓународната полициска соработка поддршка дава и НКЦ, кој постапува по доставени барања за проверки преку каналите на INTERPOL, EUROPOL, ILECUs и SELEC.

Врз основа на ЗСППФТ, а како членка на ЕГМОНТ, УФР може да бара податоци и да достави податоци по сопствена иницијатива, или по барање и под услови на реципроцитет до овластени

⁵⁹ Податоците се обезбедени од Извештајот од 5-от круг на Евалуација. Не се обезбедени податоци по години од надлежните органи.

⁶⁰ Меѓу потпишаните документи за соработка се следниве: Спогодба за стабилизација и асоцијација меѓу Република Македонија и Европската заедница, Договор за измена и пристапување кон Централноевропскиот договор за слободна трговија, Договор за соработка и взаемна помош за царински прашања меѓу Владата на Република Македонија и Владите на Република Црна Гора, Република Косово, Украина, Финска, Молдавија, Кралството Холандија, Словенија, Словачка, Италија, Бугарија, Руската Федерација, Кралството Данска, Албанија, Република Турција, Велика Британија и Северна Ирска.

⁶¹ Целта на КАРИН е да ја зголеми ефикасноста на земјите членки на основа на соработка помеѓу агенциите, за одземање на нелегалните приноси од криминалци. Контактите на КАРИН го поддржуваат целиот процес од започнување на истрагата која се состои потрага по приносите, па се до нивна конфискација..

тела и организации на други држави, како и меѓународни организации кои се занимаваат со спречување на перење пари и финансирање на тероризам. Исто така, за целите на меѓународната соработка, УФР може да склучува договори за соработка со овластени тела и организации на други држави, како и меѓународни организации кои се занимаваат со спречување на перење пари и финансирање на тероризам. Иако, Меморандумот за соработка не е предуслов за меѓународната соработка, до крајот на 2023 година УФР има потпишано 61 меморандуми за разбирање со ФИУ на други држави.

Согласно ЗСППФТ, ЕФР на други држави до УФР може да достават барање за размена на податоци, информации и документација, кои УФР ги обезбедува согласно своите законски надлежности. Барањето треба да биде образложено со соодветни факти кои укажуваат на перење пари или финансирање на тероризам. Во рамките на оваа соработка УФР по доставените барања од страна на ЕФР на други држави, согласно своите законски надлежности обезбедува податоци за вистински сопственик на правни лица или правни аранжмани регистрирани во Централниот регистар. На размената на податоци за вистинските сопственици позитивно влијае воспоставувањето на Регистарот на вистински сопственици.

УЈП соработува и разменува информации со други даночни администрации врз основа на склучени договори за одбегнување на двојното оданочување, Договор за размена на даночни информации и Мултилатералната конвенција за заемна административна помош за даночни прашања која е во сила во РСМ од 01.01.2021 година.

РСМ има склучено 49 меѓународни договори за одбегнување на двојното оданочување.

Согласно член 26 од ОЕЦД Моделот на даночна конвенција, надлежните органи на земјите договорнички разменуваат информации кои се однесуваат на даноци од секој вид и опис кои се воведени во државите договорнички.

Според EOIR Стандардот, даночните органи можат да упатат конкретни барања до други даночни администрации за информации што ќе им овозможат да ги продолжат своите даночни истраги/постапки.

Согласно член 178 став (1) од Законот за даночна постапка, Управата за јавни приходи врз основа на меѓународни договори, во тек на даночната постапка може да се обрати за давање правна помош до странски даночен орган и има обврска да даде таква помош на странски даночен орган.

АУОИ учествува во Балканска интер-агенциска мрежа за управување со нелегално стекнат имот (БАМИН), која ја сочинуваат регионални агенции од осум земји од Западен Балкан: Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Косово, Македонија, Црна Гора, Србија и Словенија кои се одговорни за управувањето и располагањето со нелегално стекнатиот имот и средства.

Барање заемна правна помош од кинески Тајпеј (перење пари и компјутерска измама)

Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција на 12.01.2021 година прими (преку МП) барање за ПП од Јавното обвинителство на Кинески Тајпеј поврзано со кривични дела 247, 273 (перење пари), 418-а (злосторничко здружување). По барање,

ОЈОГОКК презеде побарани мерки и изврши претрес на локацијата за да се идентификува организираната група. По извршените претреси на дадената локација дознале дека групата ја напуштила државата. ОЈОГОКК одговори на ЈО Тајван на 28.01.2021 година.

ОЈО на Кинески Тајпеј поднесе дополнително барање за друго кривично дело (компјутерска измама) поврзано со друга криминална група со различни членови на 26.04.2021 година.

Јавен обвинител издаде наредба и МВР презеде дејствија согласно законот на 05.07.2021 година при што е извршен претрес на 2 локации при што се пронајдени 42 лица од Кинески Тајпеј, како и обезбедени други материјални докази (телефони, лаптопи, Електронски Уреди).

Надлежниот обвинител преку EUROJUST организираше средба со надлежен јавен обвинител од Кинески Тајпеј и договори префрлање на кривичното гонење на надлежностите на властите на Кинески Тајпеј. Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција ги предаде сите добиени документи на ОЈО на Кинески Тајпеј на 14.05.2021.

Наод и препорачани активности:

Иако меѓународната соработка во РСМ се одвива непречено, сепак утврдена е потреба од водење на детални статистички податоци за барања за меѓународна правна помош, кои би се однесувале и за кривичното дело перење пари.⁶² На овој начин ќе се постигне приоритизација на постапувањето по барањата за МПП согласно утврдениот ризик од кривични дела, како и побрза и поефикасна размена на податоците. За поголема ефективност на навременото постапување по барањата за МПП потребно е да се воведат систем за управување со случаи во ЈО, и поврзување на ОЈОГОКК со системот за управување со предмети на МП – ЛУРИС.

Исто така потребно е да се превземат активности во насока на кадровско и техничко зајакнување на АРО Канцеларијата, и да се имплементираат мерките и активностите предвидени со Стратегијата за зајакнување на капацитетите за спроведување на финансиски истраги и конфискација на имот во насока на целокупна оперативност и функционалност на АРО. Утврдена е потреба од набавка на софтвер и хардвер за управување со статистиката, како и да се обезбеди електронски пристап на АРО Канцеларијата до одредени база на податоци, како Агенција за катастар, Агенција за вработување, Централен регистар, банкарски податоци и др.

Во Извештајот од Манивал Комитетот во однос на меѓународната соработка се препорачува да се развијат јасни цели и политики за МП, обвинителите, истражните органи и судството за да се обезбеди систематско и проактивно барање и обезбедување странска помош во согласност со истражните приоритети, како и со идентификуваните ризици. Во однос на МПП, се препорачува да се воспостави јасна процедура за рационализирање на случаите поврзани со странство и да се воведат интегриран систем за евиденција и управување со случаи.

2.6 КАПАЦИТЕТИ И РЕСУРСИ ЗА ИСТРАГА НА ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ (вклучувајќи и одземање имот)

⁶² Истото е констатирано и во Извештајот на Moneyval Комитетот

Со оваа варијабла⁶³ се проценува дали државните истражни органи имаат адекватен капацитет и ресурси ефективно да ги истражат кривичните дела на перење пари.

Согласно постоечката законска регулатива, надлежни за откривање, обезбедување, заплена, одземање и конфискација на имотот стекнат со криминал се истражителите, јавните обвинители и судиите.

Од страна на министерот за правда со решение⁶⁴ формирана е работна група која работи на изготвување на ЗКП во кој соодветно ќе бидат инкорпорирани релевантните одредби за финансиски истраги. Во сегашниот текст на ЗКП не постои експлицитна одредба со која се пропишува обврска на правосудната полиција да води финансиско истражување, кои се целите на финансиското истражување и кога тие се спроведуваат. Исто така, недостасува одредба во ЗКП која ја апострофира раководната улога на јавниот обвинител со финансиското истражување со цел идентификување на непосредната и посредната имотна корист прибавена како принос од кривичното дело.

При истражните органи работат истражители надлежни за откривање и привремено одземање на имотот стекнат од криминал.

Јавниот обвинител има раководна улога во предистражната постапка (член 41 од ЗКП). Јавниот обвинител може сам да го преземе секое дејствие потребно за откривање на кривичното дело и откривање и гонење на неговиот сторител за кое со закон е овластено МВР, УФП и ЦУ. Во предметите за кривични дела за кои гонењето се презема по службена должност, јавниот обвинител има право и должност да ги насочува дејствијата на органите надлежни за откривање и пријавување на кривичните дела и на нивните сторители, предлага или да издава наредба за преземање на посебни истражни мерки, спроведува истражна постапка, пронаоѓа, предлага и да обезбедува докази, под услови и на начин определени со ЗКП.

Во МВР неколку организациони единици постапуваат во областите финансиски криминал, ПП и корупција. Во рамки на МВР постои Одделот за сузбивање на организиран и сериозен криминал и истиот има ингеренции да постапува на целата територија на РСМ и да учествува во меѓународни истраги. Со систематизацијата на работни места од 2019 година, во МВР-ОСОК- Сектор за криминалистички истраги постојат 6 единици од кои: Единица за корупција во која работат вкупно 17 извршители – полициски службеници, Единица за финансиски криминал во која работат вкупно 14 извршители- полициските службеници и Единица за финансиски истраги во која работат вкупно 10 извршители – полициски службеници кои што се обучени за откривање, документирање и сузбивање на овој вид на криминал.

Единицата за финансиски истраги во рамките на Одделот за сузбивање на организиран и сериозен криминал, Сектор за криминалистички истраги е формирана во 2019 година и истата врши финансиско истражување за предмети оформени и по кој постапуваат организационите единици во рамките на МВР на централно ниво, како и за предмети оформени и по кој постапува ОЈОГОКК. Единицата за финансиски истраги постапува согласно Стандардната опретивна процедура за водење на финансиско истражување донесена на 29.09.2022 година. Согласно систематизацијата

⁶³ Оценка 0,40

⁶⁴ Решение бр.21-961/1 од 01.04.2021 година

на работни места предвидено е истата да има 19 извршители, а истата во моментов брои 10 полициски службеници. Обезбедување на простории за Единицата за финансиски истраги во МВР и понатаму останува предизвик и една од клучните активности од која зависи понатамошното кадровско и материјално, техничко опремување на Единицата за финансиски истраги во МВР.

Единицата за финансиски истраги во 2022 година има спроведено 100 финансиски истраги со кои биле опфатени 70 физички лица и 30 правни лица. Во 2023 година Единицата за финансиски истраги има спроведено 53 финансиски истраги со кои биле опфатени 50 физички лица и 3 правни лица.

Исто така на централно ниво, во МВР во рамки на Одделот за криминалистичка полиција воспоставен е Сектор за економски криминал и корупција кој е составен од 9 извршители составен од две единици и тоа: Единица за економски криминал и Единица за борба против корупција. Полициските службеници од Секторот за економски криминал и корупција ги координираат активностите на локално и регионално ниво на полициските службеници кои постапуваат по кривични дела од областа на економскиот, финансискиот криминал и перењето пари во 8 сектори за внатрешни работи на територијата на РСМ. Како поголема организациона единица во МВР, во рамките на Секторот за внатрешни работи - Скопје воспоставена е Единица за економски и компјутерски криминал (со вкупно 30 полициски службеници – извршители), во чиј состав има Одделение за перење пари и финансиски криминал со вкупно 12 извршители со надлежност за преземање на мерки и активности од областа на перење пари и економски и финансиски криминал, Одделение за корупција и фалсификати со вкупно 12 извршители и Одделение за компјутерски криминал со вкупно 6 извршители.

Процедурата за постапување на полициските службеници е утврдена со закон.

Во МВР имплементиран е Документ менаџмент систем во Одделот за сузбивање на организиран и сериозен криминал, иако сеуште нема електронска евиденција и електронско водење на предметите. Преку интегрираниот систем за интероперабилност, кој систем овозможува зајакнување на соработката во насока на размена на податоци, помеѓу институциите во РСМ, иако се склучени Меморандуми за соработка со неколку институции, електронски пристап е воспоставен само со Централниот регистар (пристапот е преку веб страната на ЦРМ), Агенција за вработување, Министерство за труд и социјална политика и делумно податоци од Царинската управа. Електронскиот пристап до базите на податоци на институциите е предуслов за навремено и успешно сузбивање и документирање на организираниот криминал вклучително и на перењето пари.

Во ЦУ во 2019 година во рамките на Одделението за истраги е формирана посебна Служба за финансиски истраги, во која се систематизирани 8 инспектори и раководител меѓутоа истата е 50% пополнета. Во јули 2022 година, во ЦУ е пропишана Процедура која ги дефинира стандардните оперативни процедури за спроведување на финансиските истражувања. Основна надлежност на Службата за финансиски истраги е да презема мерки и активности за пронаоѓање и идентификување на незаконски стекнат имот, како и утврдување на видот и вредноста на имотот стекнат со кривично дело и идентификација на носителите на сопственичките права, обезбедување докази за предикативното кривично дело што се истражува, и докази за кривично дело „Перење пари и други приноси од казниво дело“. Службата за финансиски истраги е надлежна и да остварува соработка со надлежни државни органи со цел остварување на

надлежноста на службата, како и да остварува комуникација со странски царински органи врз основа на меѓународни договори. Во согласност со подзаконските акти и со анализа на податоците кои се доставени од други служби, Службата спроведува финансиски истражувања, остварува непосредна врска со надлежните јавни обвинители, изготвува планови, извештаи и анализи за нејзината работа и предлага мерки за нејзино подобрување. Службата за финансиски истраги во периодот (2019-2023 година) има спроведено 41 финансиска истрага со кои се опфатени 53 физички и 27 правни лица. Во рамки на интероперабилност ЦУ е поврзана со базите на податоци на Националниот регистар на население, Управата за водење на матични книги, Агенцијата за вработување, МВР, Министерство за правда, Агенцијата за катастар на недвижности, Фондот за пензиско и инвалидско осигурување, Фондот за здравствено осигурување, Централниот регистар на РСМ, УЈП, УФР, УФП, Државниот пазарен инспекторат и Министерството за здравство - Државен санитарен и здравствен инспекторат. Во изминатиот период ЦУ потпиша Меморандуми за соработка со АНБ и УФП како и Протокол за соработка во постапка со одземен предмет во прекршочна, кривична и управна постапка со Агенцијата за управување со одземен имот. ЦУ има склучено Меморандуми и Протоколи за соработка со 12 комерцијални банки во РСМ за размена на информации за банкарски трансакции на физички и правни лица.

Во 2019 година донесен е нов Правилник за систематизација на работни места во УФП, согласно кој организационата структура на УФП се проширува на седум сектори. УФП во Јуни 2022 година ја донесе Стандардната оперативна процедура за водење на финансиско истражување која треба да обезбеди унифицирано и ефикасно постапување и чекорите кои треба да ги превземат финансиските полицајци при водење на финансиските истраги. Во УФП вработени се вкупно 65 лица од вкупно предвидени 228 систематизирани работни места. Надлежни сектори за водење на финансиски истраги во УФП се:

- Секторот за финансиски криминал од вкупно 37 предвидени работни места пополнети се 22 или 59% и

- Секторот за интегрирани финансиски истраги од вкупно 37 предвидени работни места пополнети се 21 или 57%.

Во 2019 година во рамки на Секторот за интегрирани финансиски истраги формирано е Одделение за финансиски истраги, надлежно за водење на финансиски истраги за кривични дела кои се од надлежност на УФП. Во моментот во одделението има 4 финансиски полицајци и 1 раководител на одделението. Меѓутоа, согласно воспоставената пракса на работа, финансиските истраги ги водат сите финансиски полицајци во УФП, без оглед на кое одделение/сектор припаѓаат.

Во моментот во УФП нема електронска евиденција и електронско водење на предметите и истите се водат во хартиена форма. Со цел водење и евидентирање на предметите во електронска форма УФП е во процес на имплементација на нов современ документ менаџмент систем кој ќе овозможи електронско водење и евиденција на предметите, со што ќе се овозможи побрза и поквалитетна истрага, приоритизација и следење на предметите и поефикасна размена на податоци со другите

релевантни институции. Се очекува имплементацијата на ваквото софтверско решение се очекува да биде имплементирано до крајот на 2024 година.

УФП во 2023 година со донација од Канцеларијата за програмска координација на претседателството на Турската агенција за соработка и координација ТИКА -Скопје ги зајакна своите технички капацитети со ИТ опрема која ќе се користи во форензичката лабораторија ќе допринесе во зајакнување на техничките капацитети на УФП. Во рамки на интероперабилност УФП е поврзана со базите на податоци на Агенцијата за вработување, Управата за водење на матични книги, Царинската управа и Националниот регистар на население, додека пристапот до базите на ЦРМ и Агенција за катастар на недвижности е овозможен преку нивните веб стран. Иако Финсиската полиција има потпишано Меморандуми за размена на податоци преку интероперабилност, сеуште не е воспоставен електронскиот начин на размена на податоци со сите потребни институции.

Поради промена на начинот на евидентирање на спроведените финансиски истраги постои разлика во квантитативните податоци. Во 2021 и 2022 година во УФП се водеше евиденција на бројот на спроведени финансиски истраги без при тоа да се евидентира бројот на правни и физички лица кои се опфатени со финансиската истрага. Во 2019 година спроведени се 22 финансиски истраги со кои биле опфатени 35 правни лица и 231 физичко лице, во 2020 година спроведени биле 10 финансиски истраги со кои биле опфатени 156 правни лица и 73 физичко лице, во 2021 година спроведени се 2 финансиски истраги и во 2022 година спроведени се 24 финансиски истраги. Почнувајќи од 2023 година воспоставена е подетална евиденција во делот на финансиските истраги која покрај бројот на спроведените финансиски истраги го опфаќа и бројот на физичките односно правни лица. Во 2023 година спроведени се поголем број на финансиски истраги со кои беа опфатени 122 физички лица и 98 правни лица.

Според податоците за организирани и спроведени обуки, може да се заклучи дека континуирано се спроведуваат обуки поврзани со перење пари, финансиски криминал или водење финансиски истраги, во организација на самите институции, или пак во рамките на проекти кои ги воделе институциите. Обуките се организираат и спроведуваат преку Центарот за обуки на Бирото за јавна безбедност при МВР, Академијата на судии и јавни обвинители и Здружението на јавни обвинители, размена на искуства со други држави во рамките на ТАИЕХ Програмата на Европската Комисија, твининг проекти, учество на обуки на Европол, Интерпол, СЕЛЕК, обуки во организација на Центарот за Европска Перспектива на Република Словенија (СЕР), Британската управа за приходи и царина (HMRC) и др.

За степенот на реализација на активностите од Националната стратегија за јакнување на капацитетите за водење финансиски истраги и конфискација на имот и Акцискиот план 2021-2023 година, изготвен е Извештај од страна на Националната Комисија за следење на имплементацијата на активностите од стратегијата и Акцискиот план.

Постои потреба од изработка на наставна програма за спроведување на основна и континуирана обука за водење на финансиски истраги за вработените во специјализираните единици во МВР, ЦУ и УФП не е реализирана, но потребата од нејзиното донесување е сеуште актуелна. Заедничките обуки на вработените во МВР, ЦУ,УФП и истражителите во истражните центри структурирани и задолжителни во една единствена наставна програма ќе придонесат кон

паралелно јакнење на нивните капацитети, но и на меѓусебната доверба. Констатирана е потреба и од обуки за финансиските истражители за сметководство, утврдување на вредноста на имотот од незаконско потекло, пресметување со примена на методот за нето вредност, аналитичка обработка и анализа на финансиските податоци.

Наод и препорачани активности:

Се укажува на потребата за натамошно зајакнување на техничките и кадровски капацитети на институциите за финансиски истраги и поврат на имот, и тоа на системски начин, обезбедување на соодветни кадровски, технички и материјални ресурси, специјалистичка обука и стручно усовршување за спроведување финансиски истраги и поврат на имот во МВР, УФП и ЦУ.

Според Извештајот на Манивал, човечките и техничките ресурси на надлежните органи вклучени во активностите за финансиско разузнавање треба значително да се зголемат. Техничките ресурси треба да вклучуваат и развој на електронски системи за истражните органи и ЈО за да им овозможат да добиваат информации од УФР и соодветно да ги користат алатките што веќе се достапни на УФР.

Истражните органи и обвинителите, при спроведување на финансиските истраги, треба да стават подеднаков фокус на истрагата за перење на пари, како што ставаат на истрагата за предикативните дела. Стандардни оперативни процедури (СОП) треба да го отсликаат таквиот пристап во конкретни истражни дејствија што треба да се применат.

Се препорачува и понатака институциите да ги имплементираат активностите од Стратегијата за јакнување на капацитетите за водење финансиски истраги и конфискација на имот и Акцискиот план во предвидените временски рокови.

2.7 ИНТЕГРИТЕТ И НЕЗАВИСНОСТ НА ИСТРАЖИТЕЛИТЕ ЗА ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ

Со оваа варијабла⁶⁵ се проценува дали истражителите кои спроведуваат истраги за перење пари уживаат задоволително ниво на функционална независност и самостојност, применуваат високи професионални стандарди, постапуваат со интегритет и можат да ги водат истрагите без влијанија и фаворизирање.

Истражните органи МВР, УФП и ЦУ, имаат донесено акти со кои се утврдени постапката за вработување, оценување на работата на вработените и кодексот на однесување.

На лицата што работат во органите за откривање и сузбивање на корупцијата им се обезбедува целосна заштита и независност, заради ефикасно извршување на нивните овластувања и должности и врз нив не смее да се врши притисок во работата или во преземањето конкретни дејствија.⁶⁶

⁶⁵ Оцена: 0,55

⁶⁶ Член 20 од Законот за спречување на корупцијата („Службен весник на Република Македонија“, бр. 28/2002, 46/2004, 126/2006, 10/2008, 161/2008, 145/10, 97/15 и 148/15).

МВР постапува по Етички кодекс за однесување на работниците во МВР работидонесен во 2020 година и спроведува антикорупциска програма која опфаќа систем на мерки како: вработување во МВР согласно пропишани стандарди, континуирана обука на полициските кадри кои се спротивставуваат на корупцијата, воведување на превентивни програми за спречување на корупцијата на лица вработени во МВР, мерки за јакнење на интегритетот и одговорноста на полициските службеници кои постапуваат по предмети од областа на економскиот и финансискиот криминал и сл. Дополнително, изготвен е Акционен план за спроведување на Планот за интегритет за 2023-2025 година донесен во Февруари, 2023 година согласно кој се спроведува Тест за професионален интегритет од страна на Одделот за внатрешна контрола, криминалистички истраги и професионални стандарди за полициските службеници чија форма е пропишана со Правилник. Од страна на надлежна организациона единица во МВР (Одделот за внатрешна контрола, криминалистички истраги и професионални стандарди), во периодот 2022-2023 година се поднесени вкупно 739 иницијативи за водење дисциплински постапки против вработени во МВР, од кои во 2022 година се поднесени вкупно 431, а во 2023 година вкупно 308 иницијативи.⁶⁷

Усвоен е моделот на надворешниот механизам за контрола над работата на лицата со полициски овластувања и припадниците на затворската полиција кој се состои од :

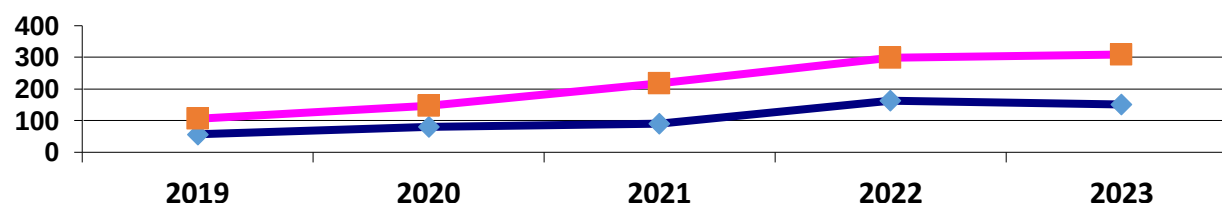
- воспоставено посебно Одделение за истражување и гонење на кривични дела сторени од лица со полициски овластувања и припадници на затворската полиција во Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција (во понатамошниот текст: Специјализирано одделение) во Декември 2018 година и
- воспоставена посебна организациона единица кај Народниот правобранител-механизам за граѓанска контрола.

Надворешниот механизам за контрола над работата на лицата со полициски овластувања и припадниците на затворската полиција има за цел да обезбеди непристрасност, објективност во постапувањето во случаите кога постои сомнение дека се сторени кривични дела од страна на лицата со полициски овластувања и припадниците на затворската полиција, а со тоа и поголема заштита на човековите слободи и права. Овој концепт се применува во случаи на постоење на сомневање за кривични дела сторени од лицата со полициски овластувања: полицискиот службеник, овластеното службено лице за безбедност и контраразузнавање со полициски овластувања, припадници на финансиската полиција, шумска полиција, со закон овластени лица на ЦУ кои работат на откривање на кривичните дела и овластени службени лица на Министерството за одбрана кои работат на откривање и истражување на кривичните дела, како и на припадниците на затворската полиција. Концептот е во согласност со реформските процеси за создавање на одговорни, транспарентни служби, каде секое постапување спротивно на законот ќе биде навремено и ефикасно гонето и соодветно санкционирано. Со одлука на Основниот јавен обвинител на Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција во Специјализираното одделение за гонење на кривични дела сторени од лица со полициски

⁶⁷ Овој број се однесува на сите вработени во МВР и ги опфаќа сите видови на прекршување на правилници и упатства по кои постапува МВР. Наведениот број не се однесува конкретно само на полициските службеници, ниту на полициски службеници кои постапуваат по предмети за финансиски истраги, финансиски криминал или корупција.

овластувања и припадници на затворската полиција се распоредени вкупно 3-тројца јавни обвинители од кои 1-еден раководител на одделението. Во текот на 2023 година беа пополнети две работни места со јавнообвинителски совеници-истражители, додека пак непотполнети се 1-едно работно место за раководител на одделението и 1-едно работно место за јавнообвинителски советник-истражител. Имајќи во вид дека од година во година се повеќе се зголемува бројот на пријавени лица со полициски овластувања и припадници на затворската полиција, неопходно е и зголемување на бројот на јавни обвинители во специјализираното одделение, а во насока на поефективно спроведување на истрагите.

Графикон- приказ на предмети против пријавени лица со полициски овластувања

Од анализата на графиконот произлегува дека иако во 2023 има благо опаѓање на бројот на оформени предмети сепак од 2019 година па се до 2023 година во континуитет се бележи раст на бројот на пријавени лица со полициски овластувања и припадници на затворската полиција.

Во текот на 2023 година за кривично дело - Злоупотреба на службената положба и овластување од чл.353 од КЗ биле примени кривични пријави против 97 новопријавени и 35 пријавени лица од претходен период. Спрема 94 лица биле донесени решенија за отфрлање на кривична пријава, до Основниот кривичен суд спрема 1 лице бил поднесен обвинителен предлог, спрема 3 лица бил поднесен предлог за казнен налог, со едно лице била склучена предлог спогодба во скратена постапка чиј епилог бил и донесување на пресуда по истата, за 7 лица кривичните пријави биле отстапени на надлежно постапување на друго јавно обвинителство.

За кривичното дело Примање поткуп од чл.357 од КЗ биле евидентирани 13 новозаведени лица, како и пријави против 6 лица од претходен период. Со решение биле отфрлени кривични пријави против 5 лица, до Основниот кривичен суд за три лица бил поднесен обвинителен предлог, за едно лице предлог за издавање на казнен налог. Со наредба се спроведувала истрага спрема 5 лица, за 1 лица кривичната пријава била отстапена на надлежно постапување на друго јавно обвинителство, со 2 лица била склучена предлог спогодба во истражна постапка која завршила со донесување на пресуда по предлог спогодба, до Основниот кривичен суд бил поднесен обвинителен акт за 2 лица додека пак за едно лице со наредба била запрена истражната постапка. Основниот кривичен суд донел пресуда врз основа на признание на вина спрема 6 лица од кои за 1 лице изрекот казна затвор, а за 5 лица алтернативна мерка – условна осуда. По одржана главна расправа биле донесени пресуди со кои на 6 лица им е изречена казна затвор, на две лица им била изречена алтернативна мерка условна осуда.

За кривичното дело - Примање награда за противзаконито влијание од чл.359 од Кривичниот законик, во текот на 2023 година во работа била кривична пријава против 1 лице пријавено од претходен период. По пријавите не е донесена јавнообвинителска одлука.

Од страна на Собранието на РСМ во Ноември 2023 година (и Јануари 2024 година) беа избрани три здруженија од областа на човековите права, полициското право и правосудството како членови на механизмот за граѓанска контрола во состав на Народниот правобранител.

ЦУ има донесено Правила за ред и дисциплина и Кодекс на однесување на царинските службеници, кои се ревидирани и дополнети со одредби со кои се зајакнува интегритетот и се поттикнува професионалното работење. Со последната измена во 2021 година, покрај постоечката изјава за почитување на основните принципи и стандарди на професионалното однесување, се воведени уште три изјави со кои се делува на совесноста и одговорноста на вработените во вршењето на работните задачи и обврски. ЦУ води електронска евиденција на анкетните листови, изјави за интереси и обрасци за промена на имотната состојба поднесени од страна на вработените, а во 2023 година е извршено унапредување на Модулот за интегритет кој е поставен на нова технологија базирана на веб платформа. Исто така, ЦУ има донесено Стратегија за интегритет и борба против корупцијата во ЦУ на РСМ 2019-2022 со Акциски план кој содржи 19 конкретни мерки, со која се дефинирани одредниците за јакнење на интегритетот и развивање на концептот на проактивни мерки за намалување на корупцијата и судирот на интереси, при што приоритет се дава на превентивното делување, а кон репресија се прибегнува во случај на констатирани девијантни појави.

Активностите предвидени во Националната стратегија за борбата против корупцијата и судирот на интереси 2021-2025 година се дел од Акциониот план за реализација на Стратегијата за развој на Царинската управа, кој содржи осум мерки за зајакнување на интегритетот, професионалното однесување и превенција на корупцијата. Врз основа на Законот за спречување на корупцијата и судирот на интереси, во 2021 година извршена е измена и дополнување на Законот за Царинската управа (Сл. весник бр. 122/21), и со член 51-а воведена е законска обврска за поднесување на изјава за имотна состојба и интереси (анкетен лист и изјава за интереси), врз основа на која сите царински службеници со посебни овластувања се должни да пријават имотна состојба и интереси и нивни измени.

Во март 2023 година ЦУ усвои Политика за интегритет и назначи лице за следење и координирање на имплементацијата. Во 2023 година се спроведе мониторирање на примена на системот на интегритет и исполнувањето на обврските, при што ЦУ меѓу 71 институција е рангирана на шесто место. На квартално ниво се изработува Регистар на ризични точки во царинското работење подложни на корупција, кој се применува како алатка за перманентно и ефикасно вршење на надзор и контрола во работата, со цел превенција и откривање на случаи на корупција. Последниот Регистар содржи 52 ризици од корупција, со кој се опфатени сите организациони единици во ЦУ.

Врз основа на донесените годишни планови и примените пријави, поплаки кои се однесуваат на незаконито и непрофесионално постапување на вработените, во периодот од 2019-2023 година Секторот за професионална одговорност при ЦУ спроведе 534 внатрешни истраги и 297 внатрешни контроли (вкупно 831 контроли). Во периодот 2019-2023 година има еден случај на нарушување на интегритетот и дисциплинските постапки за коруптивни дела, против двајца истражители кои работат во Одделението за истраги. Во врска со истото против двајцата истражители е поднесена кривична пријава до надлежно ЈО и се спроведени дисциплински постапки и им се изречени дисциплински мерки откажување на договорот за вработување.

На 05.03.2020 година УФП донесе “Процедура за заштитено внатрешно и надворешно пријавување во УФП” со која се утврдува постапката за заштитено внатрешно и надворешно пријавување, како и постапувањето и должностите на овластеното службено лице во врска со заштитеното пријавување, согласно Законот за заштита на укажувачи како и други подзаконски акти што произлегуваат од наведениот закон. Целта на оваа процедура е да се пропише процедура за заштитеното внатрешно и надворешно пријавување, како и постапувањето и должностите на овластеното службено лице во врска со заштитеното пријавување. На 29.07.2022 година, од страна на УФП донесен е “Годишниот план за спречување на корупција во УФП” со која како главен фокус во годишниот план се става на два клучни аспекта: - Екстерен аспект: што може УФП да направи на национално ниво за спречување на корупцијата и – Интерен аспект: кои мерки може да ги превземе УФП да превенира и спречи корупција одвнатре, во самата институција. Во периодот на анализа не е поведена постапка за финансиски полицаец во УФП за сторени коруптивни дејствија или нарушување на интегритетот. Согласно Законот за спречување на корупцијата⁶⁸ и Законот за спречување судир на интереси⁶⁹, истражителите се должни да пријават имотна состојба и судир на интереси.

Наод и препорачани активности:

Потребно е континуирано преземање мерки за систематско подигнување на интегритетот на истражителите, особено со обезбедување на сите потребни ресурси, со цел извршување на своите овластувања ослободени од можни политички и други влијанија.

2.8 КАПАЦИТЕТ И РЕСУРСИ НА ОБВИНИТЕЛИТЕ ЗА ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ

Оваа варијабла⁷⁰ ги проценува капацитетите и ресурсите во јавните обвинителства кои работат на случаи на перење пари, нивната ефикасност и функционалност.

Јавното обвинителство е единствен и самостоен државен орган и е составен дел на правосудниот систем. Согласно Законот за јавните обвинители, јавното обвинителство е организирано како Јавно обвинителство на РСМ, Вишо јавно обвинителство (4), ОЈОГОКК и Основно јавно обвинителство (22).

ОЈОГОКК има надлежност за постапување за предмети кои вклучуваат сериозен и организиран криминал, на територијата на целата држава. Во ОЈОГОКК, освен основниот јавен обвинител, функцијата јавен обвинител ја извршуваат 12 јавни обвинители⁷¹, што не е доволно со оглед на

⁶⁸ Објавен во „Службен весник на Република Македонија“, бр. 28/2002, 46/2004, 126/2006, 10/2008, 161/2008, 145/10, 97/15 и 148/15.

⁶⁹ Објавен во „Службен весник на Република Македонија“, бр. 70/2007, 114/2009, 6/12 и 153/15.

⁷⁰ Оценка 0,45

⁷¹ Согласно Одлуката за определување на бројот на јавни обвинители на јавните обвинителства и јавни обвинители во јавните обвинителства („Службен весник на РМ“ бр.172/23 од 15.08.2023), донесена од Советот на јавните обвинители, бројот на обвинителите кои треба да постапуваат во ОЈОГОКК изнесува 17 јавни обвинители и Основен јавен обвинител на Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција.

широкиот опсег на задачи на ОЈОГОКК. За непречено функционирање и ефикасно извршување на јавнообвинителската работа се чувствува недостатокот од 30% од предвидените обвинители, особено ако се земе предвид формирањето на Одделението за гонење на кривични дела сторени од лица со полициски овластувања и припадници на затворската полиција во кое се распоредени тројца обвинители. Иако ОЈОГОКК сè пресели во новите простории, буџетот и кадарот се недоволни за ефективно справување со случаите на корупција и на организиран криминал. Во ОЈОГОКК работат пет истражители, десет соработници како и помошен кадар што им помагаат на обвинителите, но нема финансиски експерти или аналитичари.

Во 2022 година, Советот на јавни обвинители распиша и објави 7 огласи. На овие огласи избрани се 26 јавни обвинители, од кои 6 јавни обвинители се прераспределени во ОЈОГОКК. Во 2023 година Советот на јавни обвинители, распиша и објави 4 огласи на кои беа избрани 42 јавни обвинители, од кои 3 јавни обвинители се прераспределени во ОЈОГОКК. Со оглед на наведениот прилив-одлив, бројот на пополнети места за јавни обвинители во 2023 година се зголемил незначително (за 5 обвинители) во однос на 2022 година. Во 2022 година, Советот разреши 16 јавни обвинители поради исполнување на условите за старосна пензија, а еден јавен обвинител беше разрешен по спроведена дисциплинска постапка. Во текот на 2023 година, Советот разреши 8 јавни обвинители поради исполнување на условите за старосна пензија, а 1 јавен обвинител поднесе барање за престанок на функцијата додека против него беше во тек дисциплинска постапка. Поради истек на мандатот на Јавниот обвинител на РСМ, Советот констатираше престанок на неговата функција на 25.12.2023 година.

Новиот закон за Академијата за судии и јавни обвинители, донесен во јуни 2023 година, ја потврди Академијата како единствена влезна точка во правосудството и ја примени препораката на Европската комисија да не се скратува почетната обука. Академијата продолжи активно да соработува со Европската мрежа за правосудна обука (EuropeanJudicialTrainingNetwork) и со Академијата за европско право (AcademyforEuropeanLaw). Вкупниот буџет за иницијативите за обука во 2022 година изнесува 1,74 милиони евра, што е зголемување за 46,3 % во споредба со претходната година.

Предметите на поранешното Специјално јавно обвинителство продолжија да се одвиваат главно под надлежност на ОЈОГОКК. Измените на Кривичниот законик од септември 2023 година предизвикуваат имаше големо влијание врз случаите на поранешното СЈО, бидејќи голем дел од предметите се однесуваа на делата чии одредби беа изменети. Намалените рокови на застареност влијаат, прекинуваат или дури доведуваат до запирање на голем број случаи.

На крајот на 2022 година ОЈОГОКК склучи договори за соработка со Централниот регистар и со Агенцијата за катастар на недвижности што му овозможи директен пристап до нивните бази на податоци. Слични договори треба да се склучат и со Банкарската асоцијација, Министерството за внатрешни работи, Агенцијата за вработување и други бази на податоци.

Во јуни 2024 година, Јавното обвинителството формираше Комисија за координација на активностите поврзани со информатичко комуникациската технологија во јавните обвинителства, а врз основа на претходни подготовки со ЕУ (RuleofLaw), во 2023 година. Целта на Комисијата е да се имплементира нов систем за управување со предмети CMS/CMC

Во рамки на имплементацијата на ИПА проект 2009 „Поддршка во имплементација на реформата на кривично правниот систем“, со цел зајакнување на капацитетите на јавните обвинители и

другите релевантни институции вклучени во спроведување на реформираното кривично законодавство, обезбедена е опрема за воспоставување на интегриран информатички систем во Јавно обвинителство на РМ, вклучително и автоматизиран систем за управување со предметите и систем за аудио-видео снимање. Во 2023 година, во рамките на проектот „ЕУ поддршка за владеење на правото“ започна процес на независна функционална анализа на постоечкиот систем, која ја вршат странски ИТ експерти, со цел да се утврди дали е возможна негова надградба или е потребен целосно нов систем за електронско управување со предметите дизајниран согласно потребите на обвинителството.

Јавните обвинители имаат право и обврска на постојано стручно усовршување за време на траење на нивната функција. Во Академијата за судии и јавни обвинители се спроведува континуирана обука на судиите, јавните обвинители, стручната служба во судовите и обвинителствата, полицијата, финансиската полиција, царината, како и за службени лица од други органи.⁷² Во 2022 година, вкупно 5.574 професионалци учествуваа на 227 обуки на работното место организирани од Академијата за судии и јавни обвинители.

Во насока на согледување на капацитетите на јавните обвинители претставен е вкупниот број на иницирани и завршени предмети во различни фази од кривичната постапка во следните табели.

Преглед на кривични пријави, истраги, обвиненија и пресуди за перење пари - податоци обезбедени од ОЈОКК

	Кривична пријава	Истрага		Обвинение		Првостепена пресуда		Второстепена пресуда	
год	бр. на случаи	бр. на случаи	бр. на лица	бр. на случаи	бр. на лица	бр. на случаи	бр. на лица	бр. на случаи	бр. на лица
2019	15	9	36	3	3	2	3	/	/
2020	14	4	17	4	15	3	3	3	4
2021	12	4	23	6	16	8	12	1	1
2022	8	3	7	4	/	6	16	2	4
2023	10	3	41	1	2	1	1	1	2
ВК.	59	23	124	18	36	20	35	6	11

Според статистичките податоци може да се види дека постои континуитет во иницираните и процесуирани случаи за перење пари во наведениот период, што доведува до заклучок дека е потребно институциите да спроведуваат навремени и паралелни финансиски истраги. Статистички податоци за мерки замрзнување на имот, блокирање на средства, одземање и конфискација на имот се презентирани во Анекс 3.

⁷² Во Анекс 9 даден е преглед на реализирани и спроведени обуки за финансиски криминал за јавните обвинители

Постојниот систем за електронско управување со предметите (Case-managementsystem) во ЈО е застарен и нефункционален, односно не ги задоволува потребите на јавнообвинителското постапување. Преку овој систем треба да биде овозможена и интерконективност со судовите и интероперабилноста со другите институции со цел размена на документи, односно дигитализирање на работните процеси на повисоко ниво.

Наод и препорачани активности:

Имајќи ги предвид надлежностите од ЗКП и улога на јавниот обвинител во кривична постапка, потребно е зајакнување на капацитетите на јавните обвинителства со јавни обвинители, јавнообвинителска стручна служба и технички персонал.

Главен проблем во ЈО остануваат ограничената и делумно несоодветна техничка опрема и капацитети. Потребно е да се подобри квалитетот и ефикасноста на истрагите. Механизмите за замрзнување и за конфискација се применуваат ограничено. За да се зголеми ефикасноста во водењето на истрагите, на обвинителството треба да му се доделат соодветни финансиски и човечки ресурси и да имаат подобар пристап до интегрираните бази на податоци. Се укажува на потребата во ЈО целосно да се имплементира и употребува системот за автоматско управување со предметите кој ќе овозможи централизирање на податоците со кои располагаат обвинителствата преку воспоставување на единствена база на податоци за сите предмети.

Иако истрагите и гонењето на ПП ги рефлектираат наодите од националните проценки на ризик, и типологиите од истите, број на пресуди за ПП е релативно мал. Една од клучните причини за ова се доказите за предикативните дела во случаи на ПП од трети лица и самостојноперење пари (т.е. вообичаено потребна е пресуда за предикативно дело).

Според Манивал извештајот, Јавното обвинителство треба да усвои насоки за политики кои ќе ја нагласат важноста на постапување во случаите на ПП без да се чека пресудата за основното дело. Треба да се обезбеди давање директен пристап на ЈО до релевантните бази на податоци, во согласност со законодавството за заштита на податоците во земјата.

2.9 ИНТЕГРИТЕТ И НЕЗАВИСНОСТ НА ОБВИНИТЕЛИТЕ ЗА ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ

Оваа варијабла⁷³ проценува дали обвинителите кои работат на случаи за перење пари ги водат истрагите без влијанија и фаворизирање.

Институционалната независност и функционалната автономија на јавното обвинителство се гарантирани со Уставот и со закон. Јавното обвинителство се организира според принципите на хиерархија и субординација, согласно со закон, но притоа почитувањето на овие принципи не смее да ја загрози самостојноста и одговорноста на секој јавен обвинител во вршењето на функцијата. Предвидени се законски гаранции за заштита на интегритетот на јавните обвинители.

⁷³ Оценка: 0,50

Никој не може да влијае врз самостојноста и непристрасноста на јавниот обвинител во вршењето на функцијата.⁷⁴

Јавните обвинители ги избира Советот на јавни обвинители на Република Македонија без ограничување на траење на мандатот под услови и постапка утврдена со закон,⁷⁵ освен јавните обвинители во ОЈОГОКК кои се бираат од редот на избраните јавни обвинители за време од 4 години без ограничување за повторен избор.

За јавен обвинител во основно јавно обвинителство може да биде избрано лице кое има завршено почетна обука во Академијата за обука на судии и јавни обвинители. Условите и начинот на избор на кандидати на јавните обвинители е дефиниран во Законот за Академија за судии и јавни обвинители.⁷⁶ Во овој период донесен е нов Закон за Академија на судии и јавни обвинители кој ги имплементира препораките од оценската мисија за судска обука од 2018 година.

Академијата за судии и јавни обвинители и во рамките на континуираната обука организира предавања на теми поврзани со етиката и интегритетот на обвинителите и превенција на корупцијата и судирот на интереси. При изборот и унапредувањето на јавните обвинители се зема предвид и работно – професионалното искуство, потврдените резултати во работата, поседувањето стручни и професионални квалитети и углед, а кои се утврдуваат според критериуми точно определени во законот. Изборот и разрешувањето на јавните обвинители, според однапред утврдена постапка е во надлежност на Советот на јавни обвинители.

Во декември 2020 година донесен е нов Правилник за утврдување на начинот за оцена на работата на јавните обвинители, според кој оцената ја врши непосредно повисокиот јавен обвинител за секој јавен обвинител поединечно по утврдени критериуми⁷⁷, во период на секои четири години, како редовно оценување или како вонредно оценување за пократок временски период. Во ноември 2022 година, јавните обвинители низ државата го избраа новиот шеф на ОЈОГОКК, применувајќи го за прв пат Законот за јавно обвинителство од 2020 година и измените на Законот за Советот на јавни обвинители на РСМ.

На 21 мај, 2021 година Јавниот обвинител на Република Македонија донесе нов Етички кодекс на јавните обвинители. Воспоставен е механизам за примена на кодексот.⁷⁸ Јавните обвинители имаат обврска да пријават имотна состојба и интереси до Државната комисија за спречување на корупцијата, согласно Законот за спречување на корупцијата. Довербата на граѓаните во јавното обвинителство е во опаѓање. Советот на јавните обвинители во јавноста се смета за пасивен, а

⁷⁴ Член 5 став 3 од Законот за јавното обвинителство („Службен весник на Република Македонија“, бр. 150/2007, 111/2008, 198/18 и 42/20)

⁷⁵ Постапка за избор е утврдена во Законот за Советот на јавните обвинители на Република Македонија („Службен весник на Република Македонија“, бр. 150/07,100/11 и 42/20)

⁷⁶ Објавен во Службен Весник бр. 129/23

⁷⁷ Со непосредниот увид во предметното работење на секој јавен обвинител се утврдува: бројот на кривичните пријави, предмети и поднесоци, бројот на решени кривични пријави и предмети во законски предвидениот рок, бројот на нерешени кривични пријави и предмети и причините за нивното нерешавање и квалитетот на јавнообвинителските одлуки, придржување кон законските формулации, способност за писмено изразување и јасно и прецизно образложување на одлуките.

⁷⁸ За Надзорот на почитувањето и толкувањето на Етичкиот кодекс основан е Етички совет кој го сочинуваат претседател и четири членови од редот на јавните обвинители. Членовите на Етичкиот совет ги именува и разрешува Јавниот обвинител на Република Македонија за период од 4 години, со право на уште еден мандат. Еден од кандидатите за членови на Етичкиот совет се избира на предлог на Советот на јавни обвинители на Република Македонија од редот на јавните обвинители членови на Советот на јавни обвинители на Република Македонија, а останатите се избираат од Јавниот обвинител на Република Македонија.

неговата улога како незначајна во обезбедувањето на принципот на функционална независност на обвинителите. Заради подобрување на транспарентноста на Советот, изработена е Предлог комуникациска стратегија (2018-2021).

Со цел зајакнување на одговорноста, независноста и непристрасноста, како и транспарентноста на сите правосудни институции, вклучувајќи го и Советот на јавни обвинители, усвоена е Стратегија за реформа на правосудниот сектор, за периодот 2017-2022 година.

Наод и препорачани активности:

Се укажува на потребата од подигнување на свеста за постапување по случаи на корупција од висок профил, обезбедувајќи на јавните обвинители соодветни автономни надлежности и соодветна финансиска, кадровска и техничка екипираност, како и донесување и имплементирање на релевантните стратешки документи.

2.10 КАПАЦИТЕТИ И РЕСУРСИ ЗА ВОДЕЊЕ НА СУДСКИ ПОСТАПКИ

Со оваа варијабла⁷⁹ се проценува дали судиите кои судат во овие постапки поседуваат капацитет предметите да ги процесуираат ефикасно и правично.

Според Законот за судовите, судската власт ја вршат Основни судови, Апелациони судови, Управен суд, Виш управен суд и Врховен суд на Република Македонија.

Надлежноста на судовите е определена со Законот за судовите. Со Законот за измени и дополнувања на Законот за судови од 2008 година во Основниот суд Скопје I-Скопје беше формирано специјализирано судско одделение надлежно за судење на дела од областа на организираниот криминал и корупција за целата територија на РМ. Специјализираното судско одделение меѓу другото надлежно е да суди и за кривично дело перење пари од членот 273 од КЗ. Во прв степен судовите судат во совети составени од двајца судии и тројца судии-поротници за кривични дела за кои со закон е пропишана казна затвор во траење од 20 години или казна доживотен затвор, а во совети составени од еден судија и двајца судии-поротници за кривични дела за кои со закон е пропишана поблага казна. Во втор степен судовите судат во совети составени од петмина судии за кривични дела за кои со закон е пропишана казна затвор во траење од 20 години или казна доживотен затвор, а во совети составени од тројца судии за кривични дела за кои е пропишана поблага казна. Кога суди во втор степен на расправа, советот е составен од двајца судии и тројца судии поротници. Во трет степен судовите судат во совети составени од петмина судии. Во донесувањето на одлуките во судските предмети подеднакво учествуваат сите судии или судии-поротници членови на судските совети.

⁷⁹ Оценка: 0,50

Според извештајот за оцена на спроведувањето на Стратегијата за реформи во правосудството (2017 – 2022) за 2022 година, од 227 активности, 140 се целосно спроведени, 18 се во тек, 14 се одложени, 43 бараат континуирано спроведување, 6 се однесуваат на законодавни мерки што се во тек во Собранието, а 6 беа напуштени поради промена на пристапот. Во декември 2023 година, Владата донесе нова развојна секторска стратегија за правосудството (2024 – 2028 година) и Акциски план, која има за цел утврдување, планирање и спроведување на политиките за натамошен развој на правосудниот сектор.

Во специјализираното судско одделение за организиран криминал и корупција при Основниот кривичен суд Скопје, по предметите постапуваат вкупно 8 судии. Во Одделението се распоредени 9 стручни соработници кои им помагаат на сите судии во одделот при постапување по предметите и изготвување на одлуките.

Судскиот совет на РСМ, во 2023 година изврши избор на 42 судии од кои 2 судии на Врховниот суд на РСМ, 2 судии на Апелационен суд Гостивар, 8 судии на Апелационен суд Скопје, 10 судии на Основен кривичен суд Скопје, додека останатите судии се распределени во другите Основни судови.

Согласно Законот за судски буџет, предвидено е делот на средствата „Судска власт“ во Буџетот на РСМ, потребни за функционирање на единките корисници се утврдува во износ од најмалку 0,8% од бруто домашниот производ, врз основа на фискалната политика и главните параметри за проценка на приходите и трошоците. Меѓутоа овој процент за 2023 година изнесуваше 0,3% од бруто домашниот производ. Учеството на капиталните расходи каде се вклучени и вложувања во компјутерска и софтверска модернизација во судскиот буџет е незначително и неопходно е значително зголемување на оваа ставка.⁸⁰

Согласно Законот за судовите и Законот за Академијата за судии и јавни обвинители, судиите имаат право и обврска на постојано стручно усовршување за времетраење на нивната функција. Во Академијата за судии и јавни обвинители се спроведува континуирана обука на теми поврзани со перење пари.⁸¹

Во согласност со Каталогот за обуки за 2022 година Академијата реализираше вкупно 80 обуки од областа на кривичното право, меѓу кои и за финансиски истраги, применувајќи го принципот на интердисциплинарност со вклучување на судии, јавни обвинители, претставници од МВР, УФП, УФР и друг. Со ист интензитет се спроведуваа обуки и во 2021 година.

Во текот на 2023г. во рамки на соработката помеѓу Академијата за судии и јавни обвинители и „Глобалната програма за сузбивање нелегални текови на пари“ имплементирана од ГИЗ, организирани се циклус на каскадни обуки во делот на водење на финансиски истраги и конфискација на имот. Со овие обуки беа опфатени судии од кривичните оддели, јавните обвинители со цел унапредување на знаењето и вештините за водење на финансиски истраги, конфискација на имот, како и во однос на Канцеларијата за поврат на имот (АПО Канцеларија). Исто, така во рамки на соработката со ОБСЕ, Академијата за судии и јавни обвинители организираше обука за јавните обвинители за зајакнување на вештините за водење на финансиски

⁸⁰ Годишен извештај за работата на Судскиот совет на Република Македонија за 2023 година. Истото е констатирано и во извештајот на ЕК за напредокот, 2018 година.

⁸¹ Во Анекс 9 даден е преглед на спроведени обуки за финансиски криминал за судиите

истраги. Во текот на 2023 г. во организација на Академијата реализирани се вкупно 177 обуки, со учество на 3734 учесници (1213 судии, 667 јавни обвинители, 145 претставници од другите институции), од кои 64 во областа на кривичното право.

Распределувањето и управувањето со движењето на судските предмети се врши автоматизирано, со компјутерски систем (АКМИС).⁸²Претседателот на Врховниот суд на РСМ донесе Правилник за начинот на функционирање на информатичкиот систем во судовите на РСМ,⁸³ со кој се уредува начинот на функционирање на информатичкиот систем во судовите во РСМ и начинот на користење на информатичката технологија за управување со автоматизираниот компјутерски систем за управување со судските предмети. Правилата за начинот на функционирање на информатичкиот систем се применуваат во основните и апелационите судови, Управниот, Вишиот управен суд и Врховниот суд на РСМ.

Според Извештајот за работата на судовите на Судскиот совет на РСМ за 2023 година на Кривичниот суд Скопје не успеал да го совлада приливот и од тие причини е неажурен суд. Поради тоа Кривичниот суд Скопје треба да посвети внимание на старите предмети, и покрај тоа што е еден од најоптеретените судови и под постојан надзор на јавноста. Врховниот суд на РСМ во 2023 година имал вкупно во работа 5418 предмети од сите видови согласно надлежноста на Судот, од кои 807 предмети од 2022 година и 4611 новопримени предмети, при што Врховниот суд го совлада приливот на предмети, а заостатокот е намален за 98 предмети. Апелациониот суд Скопје во 2023 година не го совладал приливот на предмети и е неажурен суд, кој работи со намален број судии што е причина за несовладувањето на приливот на предмети, но дека секој судија решавал на нормата, но сепак приливот на предмети не може да се совлада со постоечкиот број на судии.

Наод и препорачани активности:

Со оглед на трендот на зголемување на бројот на новопримени предмети, како и времетраењето на судските постапки, потребно е целосно екипирање на судовите со потребниот број на судии според организациската поставеност, како и на помошниот персонал, советници и административни работници кои работат со судиите, со цел да се олесни и забрза работата на секојдневно ниво.

Се укажува на потребата за зајакнување на финансиските, кадровските, информатичките и другите ресурси заради ефикасно работење на судовите.

2.11 ИНТЕГРИТЕТ И НЕЗАВИСНОСТ НА СУДИИТЕ

⁸²Закон за управување со движењето на предметите во судовите („Службен весник на Република Македонија, бр. 42/20).

⁸³ Правилникот е објавен во „Службен весник на РСМ“ бр. 13/24

Со оваа варијабла⁸⁴ се проценува дали судиите кои судат во судските постапки за перење пари својата работа ја извршуваат без влијанија и фаворизирање.

Согласно Уставот на РСМ, судската власт ја вршат судовите, и истите се самостојни и независни. Согласно со Законот за судовите, судиите одлучуваат непристрасно и врз основа на слободна процена на доказите. Согласно член 11 од Законот за судовите, секој облик на влијание, врз која било основа и од кој било ентитет на независноста, непристрасноста и самостојноста на судијата во вршењето на неговата/нејзината судска функција е забрането. Судската одлука може да ја менува или укинува само надлежен суд во постапка пропишана со закон.⁸⁵ Спроведувањето на правосилна и извршна судска одлука треба да се врши на најбрз и најефикасен можен начин, и тоа не може да биде попречено со одлука на кој било друг државен орган.⁸⁶

Согласно со Законот за судовите, судиите и претседателите на судовите ги избира и разрешува Судскиот совет на РСМ под услови и во постапка утврдени со закон. Судскиот совет на РСМ е самостоен и независен орган на судството кој ја обезбедува и гарантира самостојноста и независноста на судската власт, преку остварување на своите функции согласно со Уставот и законите. Следењето и оцената на работата на судиите спаѓа во делокругот на надлежностите на Судскиот совет на РСМ.

За судија во Основен суд може да биде избрано лице кое има завршено почетна обука во Академијата за обука на судии и јавни обвинители. Почетната обука се организира заради стекнување практични и теоретски знаења и вештини, со цел за создавање на високообучени, стручни и ефикасни кандидати за судии во основните судови. Пред да станат слушатели на почетната обука, заинтересираните кандидати полагаат приемен испит во рамките на кој е предвидено и полагањето на психолошки тест кој има за цел по пат на проверка на социјалните способности да ги афирмира кандидатите за вршење на функцијата судија и тест за интегритет кој се заснова врз постојните етички и професионални стандарди за вршење на функцијата судија и има за цел проверка на етичките и моралните вредности на кандидатот. Академијата за судии и јавни обвинители организира и спроведува обуки на теми поврзани со етиката и интегритетот на судиите и превенција на корупцијата и судирот на интереси. Судиите имаат обврска да пријават имотна состојба и интереси до Државната комисија за спречување на корупцијата, согласно закон.⁸⁷

Постапките за нестручно и несовесно вршење на судиската функција, како и постапката за утврдување на дисциплинска одговорност на судија во вршењето на судиската функција, се водат пред Судскиот совет на РСМ, согласно со одредбите на Законот за изменување и дополнување на Законот за Судскиот совет на РСМ со кои е уредена оваа постапка.

⁸⁴ Оценка: 0,23

⁸⁵ член 13 од Законот за судовите.

⁸⁶ член 16 од Законот за судовите.

⁸⁷ Согласно Законот за спречување на корупцијата и судир на интереси („Службен весник на Република Македонија“ бр. 12/2019).

За доследна примена на принципите на Кодексот за судиска етика, Здружението на судиите на РСМ востановува советодавно тело, кое по барање на судиите или Здружението на судиите на РСМ искажува советодавни мислења на судиите во РСМ во однос на едно или повеќе прашања поврзани со етичкото однесување, односно соодветното извршување на судиските должности и избегнување на судирот на интереси на судиите во приватниот живот и вршењето на судиската функција.

Во ноември 2022 година, претседателката на Судскиот совет поднесе оставка како резултат на наводните обиди за несоодветно влијание од судството и од бизнис-заедницата. Новата претседателка, која ја презеде функцијата во декември 2022 година, беше разрешена во април 2023 година, откако Управен суд ја укина одлуката на Судскиот совет за нејзино именување, со што се отворија прашања за почитувањето на законите и на постапките. Два члена на Судскиот совет, поднесоа оставки во јуни 2023 година. Во јули, судиите избраа двајца нови членови, од кои едниот поднесе оставка набргу потоа, повикувајќи се на лични причини. Според Процената на ризиците од корупција во правосудството, објавена во јуни 2023 година, 72 % од интервјуираните судии или целосно не се согласуваат (27%) или делумно не се согласуваат (45 %) дека Судскиот совет ефикасно ја заштитува судската независност. Само 26 % се согласуваат.

Во март 2023 година, Уставниот суд укина два члена од Законот за Судскиот совет, со што им овозможи на сите членови на Советот, а не само на оние што се избрани од Собранието, да бидат избрани за претседател или за заменик. Новиот претседател и неговиот заменик, избрани во мај и јуни 2023 година, се судии. Во октомври 2022 година, Судскиот совет донесе Етички кодекс за своите членови. Во декември, Советот го измени својот Деловник заради подобро регулирање на постапките за утврдување одговорност на судија или на претседател на суд.

Спроведувањето на Декларацијата за отворено судство, потпишана во март 2022 година од 12 различни судски институции, Граѓански организации и професионални здруженија, предводени од Врховниот суд, продолжи и придонесе за подобрување на транспарентноста во судството.

Комисијата за надзор на функционалноста на информацискиот систем за автоматско управување со судски предмети формирана од министерот за правда, спроведе девет од вкупно 19 надзори планирани за 2022 година.

Во 2023 година, поднесени се 71 барање за утврдување на одговорност за судија или претседател на суд против 123 судии. Согласно член 63 став 4 од Законот за Судскиот совет на РСМ, Комисиите на известители отфрлиле 53 барања за утврдување на одговорност на судија или претседател на суд против 104 судии, од кои 15 барања за 36 судии поднесени во 2022 година и 38 барања за 68 судии поднесени во 2023 година.

Во 2023 година, Судскиот советот на РСМ донесе одлука за запирање на 2 постапки за утврдување на одговорност против судија или претседател на суд, од кои 1 поведена во 2022 година, а 1 е поведена во 2023 година.

Во 2022 година, Судскиот совет прими 72 барања за утврдување одговорност на 144 судии или претседатели на судови. Беа разрешени пет судии. Судскиот совет издаде писмена опомена на двајца судии и парично казни еден претседател на суд и еден судија.

Врховниот суд, по иницијатива на својот претседател, донесе начелен став дека сите судови треба да ги објавуваат своите одлуки на своите веб-страници, без разлика дали се правосилни или не. Судот исто така донесе начелен став и за директна примена на Уставот и на Европската конвенција за човекови права во жалбените постапки против одлуките на Судскиот совет за разрешувањето судии или претседатели на судови. Врховниот суд донесе и објави 17 дополнителни начелни правни мислења, ставови и заклучоци.

Наод и препорачани активности:

Според анкетите, довербата на јавноста во судството е паднато на најниско ниво досега (околу 4 %). Недовербата во судството во голема мера се должи и на казнената политика која е релативно блага, како и на предолгото траење на судските постапки.

Заради надминување на утврдените слабости, особено препораките од Извештајот на ЕК од 2022 година, во однос на интегритетот и независноста во судството, од исклучителна важност е доследната имплементација на стратешките мерки и активности за јакнење на механизмите со кои се обезбедува независноста, непристрасноста и етиката на судиите предвидени во развојната секторска стратегија за правосудство и Акцискиот план (2024-2028 година).

2.12 СЕОПФАТНОСТ НА ЗАКОНСКАТА РАМКА ЗА ЗАПЛЕНА НА ИМОТ И КАПАЦИТЕТИ ЗА ЗАПЛЕНА НА ИМОТ

Со оваа варијабла⁸⁸ се проценува дали постојат соодветни закони кои овозможуваат заплена, замрзнување, одземање и конфискација на имотна корист и предмети стекнати со кривично дело.

За зајакнување на капацитетите на институциите за водење на финансиски истраги кои треба да го идентификуваат, обезбедат и конфискуваат нелегално стекнатиот имот донесени се две национални стратегии – Национална стратегија за јакнење на капацитетите за водење на финансиски истраги и конфискација. Националната стратегија со период на имплементација 2021-2023 ги надградува активностите на стратегијата која се применуваше во периодот 2018-2020.

Во постапката за конфискација се конфискува имот кој претставува еквивалент на противправно остварената имотна корист, а кој може да се состои во движен и недвижен имот и парични средства. Конфискацијата како правен институт е предвидена во КЗ, истата се користи во случај кога постојат докази дека сторителот се стекнал со против правна имотна корист, која потекнува од сторено кривично дело.

Согласно КЗ предвидена е конфискација на посредна имотна корист и проширена конфискација. Најпрво се конфискува имотот кој е прибавен со сторување на кривично дело, доколку не е во можност да се конфискува истиот, тогаш се конфискува имотна корист во соодветниот износ.

⁸⁸ Оценка: 0,44

Заради понатамошно усогласување со Директивата 2014/42/EУ замрзнување и конфискација на предмети и имотна корист остварени со казниви дела во Европската Унија, на 07 Септември 2023 година, Собранието на РСМ го донесе Закон за изменување и дополнување на Кривичниот Законик⁸⁹, кој содржи одредба со која се проширува опфатот на примената на проширената конфискација за сите кривични дела кои носат имотна корист, а за кои е предвидена затворска казна од 4 години.

Обвинителствата во рамки на своите надлежности обезбедуваат релевантни докази за имотната состојба на сторителот, по што се предлагаат привремени мерки за обезбедување на тој имот, а потоа и негова конфискација со судска постапка. Имотната корист се конфискува со судската одлука со која е утврдено извршувањето на кривичното дело под условите предвидени со овој закон. Одлука за конфискација донесува судот во постапка определена со закон и кога од фактички или правни пречки не е можно водење на кривична постапка спрема сторителот на кривичното дело. ЗКП предвидува дека имотната корист се конфискува и од членови на семејството на сторителот и од трети лица на кои е пренесена. Судот носи одлука за одземање на предмети во постапка определена со закон и кога од фактички или правни пречки не е можно водење на кривична постапка спрема сторителот на кривичното дело.⁹⁰Предвидена е и конфискација од правно лице.⁹¹ Со последните измени на КЗ (Сл. Весник бр.188/23 од 07.09.2023) е направена измена на членот 98-а Проширена конфискација, при што се утврдени каталогските кривични дела за кои може да се изрече мерката проширена конфискација. Законот предвидува дека ќе се конфискува имотот стекнат во временски период пред осудата што судот го определува според околностите на случајот, но не подолг од пет години пред сторувањето на делото.

Во идентификацијата на приносите од кривичните дела проблемите се јавуваат кога ѝ покрај сознанијата за луксузно живеење на сторителите и членовите на нивното потесно семејство, истите не поседуваат движен и недвижен имот на нивно лично име, односно кога истиот е пренесен на трети лица со кои не може да се утврди поврзаност. Исто така, како пречка во следењето на приносите од казниво дело е ѝ користењето на готовинските плаќања.

Согласно ЗСППФТ, при постоење на сомневање за кривично дело перење пари и/или финансирање на тероризам, судот може да донесе решение за определување на привремени мерки за задржување и/или забрана за вршење на трансакции, по претходно барање доставено од УФР до ЈО, кој доставува предлог до надлежниот суд⁹².

Мерките конфискација на имот и имотна корист и одземање на предмети се изрекуваат и за сторени прекршоци согласно Законот за прекршоците, со примена на соодветните одредби од КЗ. Во ЗКП е предвидена целата постапка за одземање на предмети и конфискација на имот и имотна корист прибавена со кривично дело.⁹³

Во текот на истрагите за кривични дела од кои може да произлезе незаконски стекнат имот, се врши истражување на нелегалниот имот стекнат од страна на осомничените лица, како и од лица

⁸⁹ Измените на Кривичниот Законик се објавени во (Службен весник на РСМ бр.188/2023)

⁹⁰ член 100-а од КЗ.

⁹¹ Ако со кривичното дело на сторителот е прибавена имотна корист за правно лице, користа ќе се конфискува од него. (член 100 од КЗ).

⁹² Член 120 (Привремени мерки)

⁹³ Член од 529 до 541 од ЗКП

од нивното потесно семејство или поврзани лица со нив. И покрај тоа констатирано е дека нема голема примена на институтот конфискација, туку повеќе се применува мерката одземање на предмети согласно член 100-а од КЗ, или согласно самиот член на кривичното дело за кое се товари осомничениот. Ваквото постапување произлегува поради поголема ефикасност во одземањето на противправно стекнатиот имот.

Во рамки на своите надлежности АУОИ управува, располага и го продава одземениот и конфискуваниот имот, користејќи ги основните начела на законитост, транспарентност, одговорност, професионалност и ажурност. АУОИ ги извршува правосилните пресуди, и доколку со истите е изречена мерка конфискација на имотна корист и при тоа е обезбеден износот преку замрзната сметка, АУОИ ги префрла паричните средства на својата сметка кои потоа ги префрла во Буџетот на државата. Евиденција или единствена база на податоци за одземен имот помеѓу институциите се уште не постои.

Во рамки на Програмата ИПА 2020 со поддршка на странски експерт изготвена е функционална анализа на работењето на АУОИ и дадени се препораки за зголемување на нејзината ефикасност. Препораките од наведената анализа треба да се имаат во предвид при дефинирање на идните активности во новата Стратегија за јакнење на капацитетите за водење на финансиски истраги и конфискација на имот 2024-2028 година и Акцискиот план. Во прилог се дадени статистичките податоци за префрлените средства во буџетот од АУОИ за управување со одземен имот по изречени правосилни пресуди:

Табела- Префрлени парични средства во буџетот

Година	Средства
2017	20.000.000,00 ден
2018	61.000.000,00 ден (1.000.000 евра)
2019	35.000.000,00 ден (569.000 евра)
2020	95.000.000 ден (1.550.000 евра)
2021	42.000.000 ,00 ден
2022	401.854.530,00 ден (6.534.220 евра)

Извор: АУОИ

Во текот на 2022 година по основ на конфискацијата на имотна корист од осудените конфискувани се и недвижности кои со решение на АУОИ се префрлени во сопственост на РСМ. Во Анекс 7 се дадени статистички податоци за број на примени пресуди во АУОИ на нивно постапување. Статистичките податоци за конфискуваниот имот во изминатите години покажуваат дека судските кривични правосилни пресуди за докажани кривични дела завршуваат со кривични осуди, но без одземање на нелегално стекнатиот имот или со малку успешно извршени конфискации. Во Анекс 3 табела 1 и 2 е даден табеларен преглед на привремено одземен и конфискуван имот по години. Врз основа на одредбата од ЗСППФТ за примена на привремени мерки во Анекс 3 табела 3 даден е статистички преглед на износ на привремено задржувањето и/или забраната за вршење на трансакции или привремено замрзнување на имот со решение од

судот, а по барање на УФР доставено до Јавното обвинителство. Од табелата може да се види дека УФР во континуитет ги користи оваа мерки, но исто така може да се заклучи и дека овие случаи не резултирале со конфискација.

Ако имотот кој е предмет на конфискација се наоѓа во странство истиот се обезбедува со Меѓународна правна помош согласно Законот за меѓународна соработка во кривичната материја (ЗМСКМ)⁹⁴. Под услови определени со ратификуван меѓународен договор, конфискуваниот имот може да биде вратен на друга држава.⁹⁵

Примери за добра соработка од практиката:

Согласно добиени насоки од ОЈООКК, УФР достави барање до единицата за финансиско разузнавање Монако и побара одлагање на трансакција на сметката во банка во Монако во сопственост на правно лице чиј краен сопственик е македонски државјанин.

Доставеното барање за одбивање, односно одлагање на трансакцијата во ноември, 2018 година до единицата за финансиско разузнавање на Монако е доставено врз основа на оформен предмет од ОЈООКК поради постоење основи на сомнение дека е сторено кривично дело Злоупотреба на службена положба и овластување од чл.353 ст.5 од КЗ и кривично дело Перење на пари и други приноси од казниво дело од чл.273 од КЗ на Република Македонија. Имено обвинителството располага со сознание дека во постапка за издавање центри под концесија спроведена е нетранспарентна постапка и повреда на прописите за јавни набавки, од страна на државна институција. Во октомври, 2018 година е склучен нотарски акт со кој уделот кој правно лице од Дубаи го поседува во македонското правно лице, кое ја поседува дозволата за концесија, му го пренесува во целост на купувачот, правно лице од Шведска во износ од 9.825.000,00 евра. Продажбата на уделот е направена непосредно по оформување на предметот во ОЈООКК и по преземање на одредени предистражни дејствија во предметот.

Надлежниот јавен обвинител во Монако по барање на јавниот обвинител при ОЈООКК има донесено решение за примена на привремени мерки за обезбедување на средствата.

Во септември 2018 година од Кабинет на истражен судија од Белгија преку молба за правна помош контактирано е ОЈООКК со податоци дека се води истрага во која постојат докази дека лицата Д.В и М.Б се занимаваат во широки размери со перење пари во рамките на криминална организација. Постојат докази дека лицето Д.В во извршување на кривичното дело перење пари, мистење натпревари и финансиски малверзации бил потпомаган од лицето М.Б.

Д.В парите од провизии и плати добиени на нелегален начин преку употреба на лажни договори се сомневале дека биле доставувани/ префрлани преку сметки отворени во банки во Македонија.

На барање на надлежен јавен обвинител од Белгија, ОЈООКК во соработка со УФР утврди дека префрлани се пари од белгиски сметки со кои парични средства е купен недвижен имот (стан) во Република Македонија на име на Д.В.

⁹⁴ Објавен во „Сл. Весник на РСМ“ бр 77/21 од 06.04.2021 година.

⁹⁵ член 97 од КЗ.

- *ОЈООКК поднесе барање до Основен суд за замрзнување и без право на отуѓување на недвижниот имот во вредност од 109.580,00 EUR, воедно беа блокирани и банкарски сметки во сопственост на М.Б со салдо од 6.711,00 MKD и 0,23 EYP.*

Наод и препорачани активности:

Утврдена е несоодветна примена во пракса на законска одредба со која е утврдена содржината на судската одлука со која е изречена мерка конфискација на имот и имотна корист и одземање на предмети (судските одлуки не содржат прецизни податоци за имотот што треба да се конфискува или замрзне).

Утврдувањето на правните дела склучени по извршувањето на кривичното дело, а со намера да се намали вредноста на имотот што е предмет на конфискација, треба да се врши во посебна постапка која може да вклучува и трети лица, па постапката заснована на други закони треба да се спроведе така што ќе се докаже намерата како услов за ништовност на правните дела. Ова претставува уште едно оптоварување за институциите кои ја спроведуваат постапката за конфискација.⁹⁶

Утврден е недостаток од статистички податоци за примена на мерки за заплена и замрзнување/обезбедување во РСМ, па со оглед дека нема единствена база на податоци на национално ниво, не може да се увиди ефективност на режимот за привремени мерки во случаи на приноси од казниво дело. Поради тоа, потребно е да се преземат мерки и активности за воспоставување на систем за водење на соодветна и целосна статистика за спроведување на привремени мерки и конфискација, со што ќе може во целост да се изврши анализа на ефикасноста на системот за спроведување на привремени мерки и конфискација.

Мерките за привремено одземање на имотот заради обезбедување кои се уредени во ЗКП, а кои се состојат во забрана за користење, отуѓување или располагање, може да го постигнат ефектот и да го сочуваат имотот за подоцнежна конфискација единствено ако траат до правосилно завршување на постапката. Во поткрепа е и препораката на експертите на ЕК во Извештајот од оценската мисија за борба против организираниот криминал, кои посочуваат мерката за обезбедување на имотот да биде изречена до правосилно завршување на постапката, а не до донесување на првостепената пресуда, како што е сегашното решение содржано во ЗКП.

Примената и ефективното спроведување на конфискација зависи од навремено детектирање и обезбедување на нелегално стекнатиот имот, поради што неопходно е зајакнување на капацитетите на органите за спроведување на законот и обвинителствата.

Постои силно изразена потреба за подобрување на организациската и кадровската состојба на АУОИ.

⁹⁶ Слабостите се констатирани и со *Стратегија на Република Македонија за јакнење на капацитетите за водење на финансиски истраги и конфискација на имот.*

Иако во пракса нема пречка во одземањето на имотот, сепак во Извештајот на Манивал утврдени се одредени законски ограничувања во однос на одземањето на предметите со кои е извршено кривичното дело или потекнуваат од истото, „Постојат одредени технички недостатоци, како што се одредени ограничувања во однос на одземање на предметите со кои е извршено кривичното дело“.

2.13 ДОСТАПНОСТ НА НЕЗАВИСНА РЕВИЗИЈА

Со оваа варијабла⁹⁷ се проценува дали постои квалитетна независна ревизија, штоја вклучува финансиската транспарентност и достапност на прописни и сигурни сметководствени евиденции и финансиски извештаи.

Вршењето на ревизорските и сметководствените работи во РСМ е регулирано со Законот за трговските друштва, Законот за ревизија, Законот за вршење на сметководствени работи, Законот за сметководството за непрофитните организации и други прописи со кои се регулира водењето на сметководството и ревизијата.

Буџетот на РСМ, буџетите на единиците на локалната самоуправа, буџетите и фондовите, корисниците и единките корисници на средства од буџетите, како и на другите правни лица за кои средствата за вршење на основната дејност претежно се обезбедуваат од буџетите водењето на сметководството, деловните книги, сметководствените документи и обработката на податоците, признавањето на приходите и расходите, проценувањето на билансните позиции, ревалоризацијата, финансиските извештаи, доставувањето и финансиските извештаи и други прашања во врска со сметководството го вршат согласно одредбите на Законот за сметководството за буџетите и буџетските корисници.

Водењето на сметководството во РСМ е уредено со повеќе прописи во зависност од видот на субјектите. Водењето на сметководството, деловните книги, сметководствените документи и обработката на податоците, признавањето на приходите и расходите, проценувањето на билансните позиции, ревалоризацијата, финансиските извештаи, доставувањето на финансиските извештаи и за други прашања во врска со сметководството на непрофитните организации се уредени со Законот за сметководството за непрофитните организации. Законот за трговските друштва ги уредува: водењето на сметководството, класифицирањето на трговците, обврската за водење на трговски книги, попис и усогласување на состојбите, чување на трговските книги, на сметководствените документи, на годишните сметки и на финансиските извештаи, обврската за составување годишна сметка и финансиски извештаи, изготвување и доставување на годишните сметки и на финансиските извештаи, обврската за ревизија на финансиски извештаи, обврската за доставување на извештајот на ревизијата, утврдување на финансискиот резултат и објавување на усвоената годишна сметка и одобрение на финансиските извештаи. Согласно овој закон, субјектите кои обврската за водење на сметководство ја имаат согласно овој Закон, должни се да ги применуваат Меѓународните стандарди за финансиско известување (IFRSs) објавени во „Службен весник на Република Македонија“. Дополнително, со Законот за вршење на сметководствените работи се уредува сметководствената професија. Законот ги утврдува

⁹⁷ Оценка: 0,64

условите на вршење на сметководствени работи, субјектите кои вршат сметководствени работи, условите за стекнување со статус на сметководител и овластен сметководител, организацијата и работењето на ИСОСРМ, како и други прашања кои се однесуваат на вршењето на сметководствени работи. ИСОСРМ е оперативен од 2016 година и надлежности на истиот се: водење на Регистар на сметководители, Регистар на овластени сметководители, Регистар на трговци поединци-сметководители, Регистар на трговци - поединци овластени сметководители и Регистар на друштва за вршење сметководствени работи, вршење контрола на работењето на вршителите на сметководствени работи, трговците поединци - сметководители и трговците поединци - овластени сметководители и друштвата за вршење сметководствени работи, организирање и спроведување на испит за проверка на знаење за сметководител, односно овластен сметководител, издавање на уверение за сметководител и уверение за овластен сметководител, издавање и одземање лиценци за работа на трговците поединци – сметководители, трговците поединци - овластени сметководители и друштвата за вршење сметководствени работи, одлучување по барањата за одобрување на квалификација за сметководител односно овластен сметководител стекната во странство, организирање и спроведување на испит за одобрување на квалификација за сметководител, односно овластен сметководител стекната во странство, организирање и спроведување на обука за континуирано професионално усовршување, следење на примената на Кодексот на етика за професионални сметководители на IFAC, превод на МСФИ (IFRSs) и МСФИ за МСС (IFRS for SMEs), соработка со други соодветни професионални тела во Република Македонија и во странство и други работи утврдени со Законот.

Обврската за објавување на ревидирани финансиски извештаи произлегува од Законот за трговски друштва, правилата за котирација на Македонска берза, Законот за хартии од вредност, и други закони и подзаконски акти кои што се однесуваат на работењето на банки, осигурителни друштва, итн.

Обврска за ревизија на годишни сметки и/или финансиски извештаи во РСМ е уредена во Законот за трговските друштва како и со други посебни закони. Согласно член 478 од Законот за трговските друштва, под ревизија се подведуваат големи и средни трговциорганизиран како акционерски друштва и друштва со ограничена одговорност. Во 2019 година 85% од субјектите требале да доставт ревизорски извештаи, во 2020 година 84,5% субјекти, во 2021 година 82,72% од субјектите и во 2022 година 82,29% од субјектите.⁹⁸ Со Законот за ревизија се уредува начинот и условите за вршење на ревизија на финансиските извештаи, составот и надлежностите на телото за јавен надзор и надзорот над лицата овластени за вршење на ревизорските услуги, надлежностите на ИОРРСМ, условите за издавање и одземање на лиценците за вршење на ревизорски услуги, како и други прашања кои се однесуваат на вршењето на ревизијата.

Јавниот надзор над ревизијата го врши СУНПРСМ, кое е составено од претседателот на предлог на министерот за финансии и по еден претставник од НБРСМ, Агенцијата за супервизија на осигурувањето, КХВ и од редовите на големите трговски субјекти и двајца овластени ревизори предложени од ИОРРСМ. Административно-техничките работи поврзани со работењето на

⁹⁸ Во овие податоци не се вклучени податоци за друштва чии хартии од вредност котираат на берза.

Советот ги врши стручна служба на Советот. Советот надзорот го спроведува особено преку: издавање и одземање на лиценци за вршење на ревизија врз основа на правила и постапки пропишани од Советот, иницирање и учество во контрола на квалитет на работењето на друштвата за ревизија, овластените ревизори-трговци поединци и на овластените ревизори која ја спроведува ИОРПСМ, давање согласност на Статутот и другите акти на ИОРПСМ, следење на примена на актите ИОРПСМ и давање предлози за нивно изменување и дополнување, давање насоки на ИОРПСМ за прашања за кои истиот е надлежен, проверување на извештаите за транспарентност и донесување на процедури за соработка и размена на податоци со ИОРПСМ.

Согласно Законот, ревизијата се врши во согласност со Меѓународните стандарди за ревизија на Меѓународната федерација на сметководители (IFAC) објавени во "Службен весник на РСМ" што се ажурираат на годишна основа заради усогласување со тековните стандарди онака како што се дополнети, изменети или усвоени од страна на IFAC.

Овластените ревизори, друштвата за ревизија и овластените ревизори-трговци поединци подлежат на систем за контрола на квалитетна работењето заради усогласеност на работењето на ревизорите со процедурите за вршење на ревизија пропишани со Меѓународните стандарди за ревизија, Кодексот на етика на професионални сметководители на IFAC и националното право што ја спроведува Институтот на овластени ревизориво рамки на надлежностите утврдени со Законот за ревизија.

Согласно Законот за ревизија, ИОРПСМ врши контрола на работењето на овластените ревизори, друштвата за ревизија и овластените ревизори-трговци поединци. Контролата опфаќа најмалку верификација на исполнување на условите според кои што е доделена лиценца од членовите 24 и 25 на Законот за ревизија, верификација на исполнување на условите за регистрирање во соодветните регистри, следење и верификација на извештаите на субјектот на контрола што треба да ги доставува во согласност со овој закон и теренска контрола на квалитетот на целокупното работење.

Теренската контрола на квалитет опфаќа најмалку: проверка на системот за контрола на квалитет, потврдување на независноста на овластениот ревизор од субјектот на ревизија, потврдување на усогласеноста на ревизорските процедури со ревизорските правила и стандарди; оценка на квалитетот во поглед на ангажирани ресурси, проверка на наплатениот надоместок за ревизија, како и директна контрола на овластените ревизори преку проверка на целокупната ревизорска документација на најмалку еден субјект на ревизија во периодот од последната контрола.

Институтот може да изрече дисциплински мерки: јавна опомена, парична казна, времено и трајно исклучување од членството во Институтот. Институтот е должен на својата интернет страница да објави годишен извештај за вкупните резултати од контролата и преземените мерки, најдоцна четири месеци по спроведувањето на годишната Програма за контрола. По известување од страна на Институтот и врз основа на изречените дисциплински мерки, СУНРПСМ може да ја одземе лиценцата за работа за вршење ревизија. Согласно годишен план на контроли на квалитет во периодот 2022 - 2023 година беа планирани и спроведени 19 контроли на квалитетот. Во истиот период, врз основа на извршените контроли за оценка на квалитетот, Институтот изрекол 1 дисциплинска мерка трајно исклучување од членство за овластен ревизор, 2 дисциплински мерки времено исклучување на друштво за ревизија или овластен ревизор - трговец поединци една дисциплинска мерка јавна опомена за овластен ревизор – трговец поединец.

Друштвото за ревизија или овластениот ревизор- трговец поединец има законска обврска до СУНРРМ да достави годишен извештај за транспарентност. Овој извештај се објавува најмалку и во едно јавно гласило или на веб страницата на друштвото за ревизија, во рок од три месеци од крајот на финансиската година за која се однесува истиот. Извештајот меѓу другото треба да содржи:

- опис на внатрешниот систем на контрола на квалитет на друштвото за ревизија и изјава од овластениот надлежен орган на друштвото за ревизија за ефективност на функционирањето на овој систем,
- датумот кога е извршена последната контрола на квалитетот на работењето) список на субјекти на кои е извршена ревизија во текот на претходната година,
- изјава за независното работење на друштвото за ревизија со која се потврдува дека постојат интерни процедури за проверка на усогласеноста на независноста и дека истите се спроведени,
- финансиска информација за вкупниот приход остварен од ревизијата и други надоместоци, расчленет на четири категории: од услуги на ревизија на годишни и консолидирани сметки, дополнителни услуги на уверување во квалитет, даночни советодавни услуги и други неревизорски услуги и
- информација за основата по која се утврдува хонорарот на овластениот ревизор

Надоместокот за законска ревизија не може да биде под влијание на/или заснован врз одредбите за обезбедување на дополнителни услуги на субјектот на ревизија и истиот треба да биде јасно определен во договорот за ревизија, согласно Законот за ревизија.

Податоците од годишните сметки и од финансиските извештаи се јавни и достапни на сите лица на начин и во постапка согласно со Законот за трговските друштва и друг закон. Централниот регистар издава информации, дава фотокопии од сметководствени искази и одделни податоци од електронската база. Согласно Законот за ревизија, следењето на процесот на ревизија на правното лице од јавен интерес и оценувањето на работата на друштвото за ревизија или на овластениот ревизор - трговец поединец ги врши одборот за ревизија. Законска обврска за формирање на одбор за ревизија имаат само правните лица од јавен интерес.

Друштвата за ревизија кои вршат законска ревизија на правни лица од јавен интерес се должни да достават писмена изјава до одборот за ревизија на субјектот за ревизија во која:

- друштвото за ревизија ја потврдува својата независност од правното лице од јавен интерес кое е предмет на ревизија,
- друштвото за ревизија ги обелоденува сите дополнителни неревизорски услуги кои ги обезбедува на правното лице од јавен интерес покрај законската ревизија и
- друштвото за ревизија заедно со одборот за ревизија ги разгледуваат законите за независност на законскиот ревизор, како и заштитните механизми од тие закани.

Друштвото за ревизија има обврска да го извести одборот за ревизија за клучните прашања кои произлегуваат од законската ревизија, со посебен акцент на прашањата поврзани со

материјалната слабост на внатрешната контрола на правното лице од јавен интерес, во однос на финансиското известување.

Со Законот за ревизија, обврска за ротирање на овластениот ревизор кој врши ревизија на финансиските извештаи е уредена само за правното лице од јавен интерес, и тоа на секои седум години со период на пауза од две години.

По исклучок на барањата на Законот за ревизија, Законот за банките бара исто друштво за ревизија да може да изврши најмногу пет последователни ревизии на годишните финансиски извештаи на една банка. За секторот осигурување период на ротација на исто друштво за ревизија е на секои пет години. Додека, ротацијата на друштво за ревизија при ревизија на финансиски извештаи на пензиски друштва е на секои три години.

Согласно статистиката за доставени извештаи за сомнителни трансакции до УФР, во период 2019-2023 година, друштвата за ревизија како обврзани субјекти од законот доставеле еден извештај во 2020 година, додека друштвата за сметководство немаат доставено ниту еден СТР.

Во текот на 2019-2023 година УФР спровела 9 надзори над друштвата за ревизија при што не се утврдени неправилности, додека во истиот период спроведени се вкупно 95 надзори над друштвата за сметководство, при што констатирани се неправилности кај три друштва за сметководство, од кои со две друштва е спроведено порамнување, додека за едно е наплатена глоба во износ од 50.050 евра.

Наод и препорачани активности:

Согласно Националната програма за усвојување на правото на Европската унија, планирано е да се донесе нов Закон за ревизија, заради доусогласување на националното законодавство со Директивата 2014/56 и Регулативата 537/2014 за посебните услови за законска ревизија на субјектите од јавен интерес. До комплетирањето на овој извештај нов Закон за ревизија не е донесен. Потребно е со Законот за ревизија да се утврдат специфични барања за законска ревизија на правните лица од јавен интерес.

2.14 ДОСТАПНОСТ И ПРИСТАП ДО ИНФОРМАЦИИ ЗА ВИСТИНСКИ СОПСТВЕНИЦИ

Со оваа варијабла⁹⁹ се проценуваат можностите кои би можеле да бидат злоупотребени за прикривање на вистинското сопствеништво во правните лица.

Правната рамка за основање и деловна активност на правните лица е регулирана со Законот за трговски друштва¹⁰⁰. Единствениот трговски регистар на правни лица се води на национално ниво на централизиран начин во Централниот регистар на РСМ. Во трговскиот регистар се внесуваат податоците за регистрација на правното лице како и додатоци (документарни докази) за секој субјект. Податоците меѓу другото, вклучуваат назначување и идентификација на основачите (со

⁹⁹ Оценка: 0,63

¹⁰⁰ Детална анализа на ризикот на правните лица од перење пари и финансирање на тероризам е спроведена во извештајот од националната проценка на ризик од перење пари и финансирање на тероризам кај правните лица донесена во мај, 2024 година.

име, матичен број или број на пасош, адреса, а во случај на основачи правни лица, име, седиште и регистарски број) како и податоци за членовите на управниот и надзорниот одбор.

Покрај овие податоци, според искуството стекнато од страна на банките, регулативата треба да предвиди доделување на единствен матичен број на субјектот нерезидент правно, па и физичко лице пред да отпочне со деловна активност во РСМ (за постојните компании и физички лица треба да им се определи период со разумен рок на усогласување). Ваква одредба е предвидена во предлог текстот на измените и доопнувањата на Законот за едношалтерски систем кој е во фаза на усогласување со Министерство за економија и другите институции¹⁰¹. Се цени дека со ова решение ќе се поедностави и следењето на нерезидентите и нивната анализа, а ќе се намалат можностите нерезидентите да се регистрираат со различни документи во различни или исти банки неколку пати. Постапката за регистрирање во трговскиот регистар се започнува со поднесување на пријава за упис во писмена или електронска форма преку едношалтерскиот систем, на пропишан образец кој ги содржи податоците кои согласно закон се запишуваат во соодветниот регистар. Подносител на пријавата за упис е лице кое со закон е овластено да поднесува пријава за упис или пак во негово име од страна на регистрационен агент. Пријавата за упис поднесена во електронска форма преку системот за е-регистрација се потпишува со електронски потпис во согласност со Законот за електронски документи, електронска идентификација и доверливи услуги. По приемот, евидентирањето и разгледување на пријавата за упис согласно член 39 од Законот за едношалтерскиот систем и за водење на трговски регистар и регистар на други правни лица, доколку се исполнети условите за упис се носи решение за упис.

Законот за трговски друштва предвидува секоја промена на регистрираните податоци на друштвото, вклучувајќи ги и оние поврзани со промени во сопственоста (пристапување/истапување на член/основач/содружник на друштвото), да се внесуваат во трговскиот регистар. Законот за трговски друштва предвидува исклучок во врска со промената на податоците за сопственоста кај акционерските друштва (промена на податоци за акционери) кои не се евидентираат во трговскиот регистар, туку во ЦДХВ од вредноста кој ја води акционерската книга во која се запишуваат акционерите.

Трговскиот регистар е јавно достапен и секој има пристап до податоците запишани во рамки на истиот, но јавно објавени на веб страната на Централниот Регистар се основните податоци за субјектот.

Податоците поврзани со акционери на акционерските друштва се достапни во ЦДХВ, на чија веб страна јавно се објавува листа на сите акционери кои поседуваат повеќе од 5% хартии од вредност во друштвото.

Централниот регистар нема обврска при регистрација на правните лица во Трговскиот регистар да потврдува дали внесените податоци во регистарот се вистинити и во согласност со законите. Во Извештајот на Moneyval Комитетот е констатирано, нема орган кој може да го провери идентитетот на лицата кои се предмет на регистрација со цел да спречи регистрирање лице со лажен идентитет.

¹⁰¹ Предлог текстот на ЗЕШС е повлечен, на последниот состанок одржан во МЕ со ЦРМ, одлучено е дека ќе биде потребно да се достави комплетно нов предлог-текст на Законот за ЕШС.

Заради обезбедување на транспарентност на сопственичката структура на правните субјекти, согласно одредбите од ЗСППФТ, во Централниот регистар од јануари 2021 година се воспостави информациски систем кој овозможува прием, евидентирање, обработка, чување и размена на податоци и/или документи за вистински сопственици во електронска форма¹⁰². „Регистар на вистински сопственици“ е информациски систем кој овозможува прием, евидентирање, обработка, чување и размена на податоци и/или документи за вистински сопственици во електронска форма. Централниот регистар (администратор на регистарот) го воспоставува, води, одржува и управува со регистарот во електронска форма.

Формираните правни субјекти беа должни податоците за вистинскиот сопственик да ги внесат во регистарот во рок од три месеци од денот на воспоставување на регистарот. Сите правни субјекти (новоформирани правни лица) ги внесуваат податоците за нивните вистински сопственици во регистарот во рок од 15 дена од уписот на деловниот субјект во трговскиот регистар и во регистарот на други правни лица (формирани) во рок од 15 дена од промената на податоците за вистинскиот сопственик.

Согласно ЗСППФТ „вистински сопственик“ на правно лице е физичкото лице (лица) кое крајно го поседува или го контролира правното лице преку директна и/или индиректна сопственост на доволен процент од уделите, односно акции или права на глас како и преку друг сопственички интерес во тоа правно лице, вклучително и преку акции на доносители или друг облик на контрола. Физичко лице (лица) кое има висока управувачка позиција во правното лице, односно кое со закон и интерните акти е овластено да управува и е одговорно за работењето на правното лице. Индикатор на директна сопственост е сопственоста на над 25% од уделите, правата на глас или други права во правното лице или сопственоста на 25% плус една акција. Индикатор на индиректна сопственост е сопственоста или контролата на физичко лице (лица) над едно или повеќе правни лица кои поединечно или заедно имаат над 25% од уделите или 25% плус една акција.

Обврска за обезбедување и чување на податоци и документи за вистинскиот сопственик имаат субјектите на упис во регистрите кои се водат при Централниот регистар на РСМ и трустови и други правни аранжмани основани согласно со правото на странска земја (правни субјекти). Овластеното лице за застапување и претставување на правниот субјект или овластено друго лице во нивно име (лице кое има овластување и кое поседува дигитален сертификат, вклучително регистрационен агент - адвокат или сметководител), е должно да ги внесе податоците за нивните вистински сопственици, како и податоците за промените на вистинските сопственици во регистарот. Правните субјекти се одговорни за точноста, соодветноста и ажурноста на податоците внесени во регистарот. Внесувањето на податоците се врши електронски, преку веб-порталот на администраторот на регистарот, во законски предвидените рокови, согласно со прописите за заштита на личните податоци.

¹⁰² Во Регистарот ќе се евидентираат следните податоци: а) податоци за правниот субјект назив, седиште, ЕМБС и даночен број, датум на основање и бришење на деловниот субјект и б) податоци за вистинскиот сопственик лично име, единствен матичен број или друг идентификациски број, адреса на постојан и привремен престој, датум на раѓање, даночен број, државјанство, сопственички удел или друга форма и вид на сопственост или контрола и датум на внесување и бришење на вистинскиот сопственик од регистарот.

Правните субјекти се должни да ги чуваат податоците за вистинскиот сопственик во рок од десет години од денот на основањето на правниот субјект, односно од денот на промената на вистинскиот сопственик на правниот субјект.

При уписот на вистински сопственик во Регистарот за вистински сопственици не се приложува документ за идентификација. Верификацијата се прави од страна на субјектите по член 5 од ЗСППФТ, а пред се од банките. Впрочем, субјектите вршат контрола на поднесената документација и на идентитетот на сите актери и тоа преку приложените документи за идентификација кај субјектот и споредба на истите со внесеното во самата пријава и пропратните прилози во Трговскиот Регистар и во Регистарот на вистинските сопственици.

Во случај кога субјектот ќе утврди дека податоците и информациите за вистинскиот сопственик на правниот субјект не се запишани или ажурирани во регистарот на вистински сопственици, субјектот е должен да го одложи воспоставувањето на деловниот однос, да ја одложи трансакцијата или да го одложи извршувањето на трансакција сè додека податоците и информациите не се внесат во регистарот. Доколку субјектот утврди несогласувања помеѓу информациите за вистинскиот сопственик запишани, односно ажурирани во регистарот и информациите за вистинскиот сопственик што им се достапни врз основа на спроведената анализа на клиентот, должен е веднаш да ја извести УФР. Оваа одредба во ЗСППФТ претставува дополнителна мерка за обезбедување и внесување на податоците во Регистарот за вистински сопственици. Постои мал број на известувања до УФР од страна на субјектите за постоење на разлики во поглед на податоците за вистинските сопственици идентификувани од страна на субјектите и запишаните податоци.

Од достапни податоци од Централниот регистар заклучно со месец ноември 2022 година, 6570 правни лица за кои има податоци дека поседуваат сметка во банка и е-маил адреса, но немаат запишано податоци за вистински сопственик. Дел од овие правни лица, поточно 3036 (46,2%) правни лица се неактивни, дел се со блокирани сметки, дел се правни лица кои не пријавиле деловни активности, а дел се правни лица кои не пријавиле е-маил адреса во Централниот регистар. Реалната материјалност на ризикот преку недостатокот на транспарентоста за овие правни лица може да се заклучи дека се манифестира кај помалку од 2000 правни лица.

Податоците запишани во регистарот врз основа на електронски пристап им се достапни на УФР, надлежните државни органи на прогонот, судовите, органите кои вршат надзор, субјектите од ЗСППФТ и други правни и физички лица. Податоците од регистарот за лично име, месец и година од датумот на раѓање, државјанство, земја на престој, сопственички удел или друга форма и вид на сопственост или контрола се јавно достапни.

УФР преку користење на веб сервис презема информации од регистарот на вистински сопственици за субјектите кои воопшто не ја исполниле обврската за упис на вистински сопственик во законски предвидениот рок или поднеле пријава со задоцнување. УФР врши континуирана обработка на впишаните податоци во регистарот од страна на правните субјекти, за што користи и софтверски решенија, кои ги исполнуваат прописите за заштита на лични податоци.

Пристапот до регистарот на вистински сопственици е обезбеден преку воспоставување на веб сервиси и обезбедување на информации преку Дистрибутивниот систем на Централниот регистар. Согласно ЗСППФТ информациите од обработката на податоците за сопственичката структура, преку регистарот на вистинските сопственици им се достапни на субјектите од ЗСППФТ за да ги користат за целите на примена на мерките и дејствијата за спречување перење пари и финансирање на тероризам.

Законот за трговските друштва¹⁰³ не содржи дефиниција за поимот “Вистински сопственик на трговско друштво”. Правото на сопственост на физичките лица, како акционери, содружници, основачи, се остварува преку сопственоста на влогот во основачкиот капитал на трговското друштво. Акција е хартија од вредност (којашто може да ја издаваат акционерското друштво и командитното друштво со акции), во којашто е претставен дел од основната главнина и во која се отелотворуваат правата на акционерот кој, како сопственик на акцијата, не е доверител на друштвото, ниту сопственик на еден дел од имотот на друштвото. Удел во друштвото е севкупност на права и обврски коишто содружникот ги стекнува врз основа на влогот во основната главнина во јавното трговско друштво, командитното друштво и друштвото со ограничена одговорност, при што секој содружник има еден удел, кој не може да биде претставен во хартија од вредност. Акционерите и содружниците не одговараат за обврските на друштвото, со исклучок на членот 28 од Законот, кој предвидува конкретни случаи на нивна неограничена и солидарна одговорност. Трговското друштво одговара за своите обврски со сиот свој имот. Со Законот се утврдени одредени права на содружник, односно содружници чиишто влогови заедно сочинуваат најмалку една десетина од основната главнина (статус малцински содружник), како и на акционер, или група акционери кои имаат најмалку 10% од основната главнина во трговското друштво (статус малцински акционер).

Во рамки на ЗСППФТ, осма глава, предвидени се критериуми за утврдување на вистински сопственик кај различни видови на правни лица, како труст или друг правен аранжман, трговец поединец или на самостојни вршители на дејност, буџетски корисници, правно лице во државна сопственост, правно лице кое е во постапка на стечај или ликвидација, како и вистински сопственик на други правни лица.

При спроведување постапка за упис на основање и упис на промена на трговското друштво, во прилог на пријавата за упис, во трговскиот регистар задолжително се запишуваат името и презимето, ЕМБГ, бројот на личната карта, односно бројот на пасошот ако содружникот е странско физичко лице или на друга исправа за утврдување на идентитетот-важечка во неговата земја и неговото државјанство, како и местото на живеење, односно фирмата, седиштето, ЕМБС, ако содружникот е правно лице. Кон пријавата за упис се приложува копија од пасош, или од лична карта, ако основач е физичко лице, или од друга исправа за утврдување на идентитетот – важечка во неговата земја, односно доказ за регистрација ако основач е правно лице. Секоја промена на податоците, задолжително се внесува и запишува во трговскиот регистар.

Законот за трговските друштва утврдува обврска годишната сметка усвоена од органот на управување на правното лице да се доставува до Централниот регистар најдоцна до крајот на

¹⁰³ Објавен во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 28/2004, 84/2005, 25/2007, 87/2008, 42/10, 48/10, 24/11, 166/12, 70/13, 119/13, 120/13, 187/13, 38/14, 41/14, 138/14, 88/15, 192/15, 6/16, 30/16, 61/16, 64/18 и 120/18.

месец февруари наредната година од годината за која се изготвува годишната сметка, односно до 15 март доколку истата се доставува во електронска форма. Одобрените финансиски извештаи со годишниот извештај за работа на друштвото, органот на управување најдоцна 30 дена од денот на нивното одобрување, но не подоцна од 30 јуни, во препис, ги доставуваат до регистарот на годишни сметки при Централниот регистар и ги ставаат во деловната или во друга просторија на увид. Право на увид има секој содружник или акционер. Ревидираната годишна сметка, односно ревидираните финансиски извештаи во кои се утврдени отстапувања во податоците на веќе поднесената годишна сметка, односно на веќе поднесените финансиски извештаи, Централниот регистар има обврска да ги обработи. Податоците од годишните сметки и од финансиските извештаи се јавни и достапни на сите лица на начин и во постапка согласно со овој и друг закон. Централниот регистар издава информации, дава фотокопии од сметководствени искази и одделни податоци од електронската база, во согласност со Законот за Централниот регистар. Друштвото чијшто предмет на работење се банкарски и други кредитни работи и работи на осигурување, во рок од 15 дена од денот на одржувањето на собранието, ги објавува обрасците определени со овој закон, без белешките за применетите сметководствени политики и другите објаснувачки белешки на начин пропишан со закон, а задолжително во „Службен весник на Република Македонија“. Обврската за објавување податоците од годишните сметки и од финансиските извештаи ја имаат и другите големи друштва и друштвата кои котираат на берза. Кога друштвото објавува во дневен весник годишна сметка и финансиски извештаи, дури и кога на тоа не е обврзано, мора да ги објави како што се одобрени од собирот на содружниците, односно од собранието, без измени и дополнувања, вклучувајќи го и извештајот на овластениот ревизор.¹⁰⁴ Понатаму, Законот утврдува должност за друштвото консолидираната годишна сметка, заедно со извештајот за работењето за тековната година, да ја достави на Централниот регистар, најдоцна до 31 март во наредната година.¹⁰⁵ Одобрените консолидирани годишни сметки и одобрените консолидирани финансиски извештаи, заедно со годишниот извештај за работа на друштвото, органот на управување, најдоцна 30 дена од денот на нивното одобрување, во препис, ги доставуваат до Регистарот на годишни сметки при Централниот регистар и ги ставаат во деловната или друга просторија на увид. Право на увид има секој содружник, односно акционер. Одобрената консолидирана сметка и одобрените консолидирани финансиски извештаи заедно со годишниот извештајот, од работењето и со извештај за ревизијата одобрени од собирот на содружниците, односно собранието, се објавуваат на ист начин и под исти услови како и годишната сметка и финансиските извештаи на друштвата.

Трговското друштво секоја година составува и објавува консолидирана годишна сметка и консолидирани финансиски извештаи, ако има превладувачко влијание во едно или повеќе друштва.¹⁰⁶ Остварувањето на преовладувачкото влијание е регулирано во членот 496 од Законот за трговските друштва.

Покрај ревизијата на консолидираната годишна сметка и консолидираните финансиски извештаи, Законот во основа предвидува ревизија на финансиски извештаи според членот 478, во кој е наведено дека под ревизија се подведуваат следниве трговци: 1) големи и средни трговци организирани како акционерски друштва; 2) друштва чии хартии од вредност котираат на берза и

¹⁰⁴ Член 482 од Законот за трговските друштва

¹⁰⁵ Член 506 од Законот за трговските друштва

¹⁰⁶ Член 504 од Законот за трговските друштва

з) големи и средни трговци организирани како друштва со ограничена одговорност. Друштвото е должно да има ревизорско мислење на финансиските извештаи најдоцна еден месец пред одржувањето на соборот на содружниците, односно собранието.

Трговците поединци или трговските друштва кои нема да поднесат годишна сметка и финансиски извештаи во законски утврдениот рок се должни до Централниот регистар на РСМ да достават годишна сметка и финансиски извештаи со претходно извршена ревизија од овластен ревизор, најдоцна до 31 декември во тековната година¹⁰⁷.

Доколку трговскиот субјект, постапи спротивно на одредбите за составување, објавување и доставување годишни сметки, односно консолидирани годишни сметки, финансиски извештаи и консолидирани финансиски извештаи, кога има обврска за тоа со овој закон, Законот за трговските друштва предвидува прекршочни санкции глоба и забрана за вршење дејност, односно должност, како за трговецот поединец и трговското друштво, така и за одговорното лице во трговското друштво.

Годишната сметка вклучува биланс на состојба и биланс на успех и објаснувачки белешки. Финансиските извештаи вклучуваат биланс на состојба и биланс на успех, извештај за промените во главнината, извештај за паричните текови, применетите сметководствени политики и други објаснувачки белешки подготвени во согласност со Меѓународните стандарди за финансиско известување. Централниот регистар еднаш годишно по обработката податоците од поднесените годишни сметки од страна на правните лица ги доставува до УЈП во електронска форма. Истите се обработуваат во УЈП и се вчитуваат во соодветни апликации преку кои се овозможува увид во поднесените годишни сметки и се има детален преглед за имотот и приходите на правните лица.

За трговците поединци и трговските друштва кои не вршеле никаква трговска дејност, односно поднеле изјава дека немале деловна активност се спроведува постапка за утврдување на статус на неактивен субјект, на начин што ЦР прибележува во својата евиденција дека над субјектот се води постапка за утврдување на статус на неактивен субјект и за тоа електронски ја известува УЈП. За субјектите за кои била електронски известена, УЈП поведува постапка на утврдување на статус на неактивен субјект и носи решение за утврден статус на неактивен субјект. За донесеното решение, УЈП електронски го известува ЦР заради евидентирање на решението. Доколку за одреден правен субјект, УЈП има утврдено дека три години по ред е неактивен и за тоа има донесено решенија за неактивен субјект, ЦР ги брише од Единствениот трговски регистар согласно член 552а од Законот за трговските друштва. Заради поедноставување на следењето на нерезидентите и нивната анализа, но и намалување на можностите нерезидентите да се регистрираат со различни документи во различни или исти банки неколку пати, со измените и дополнувањата на Законот за едношалтерски систем се предвидува одредба за доделување на единствен матичен број на субјектот нерезидент правно, па и физичко лице, пред да отпочне со деловна активност во РСМ (за постојните компании и физички лица треба да им се определи период со разумен рок на усогласување).

Во врска со транспарентноста на податоците за правните лица, со анализата се утврди дека постои намалена транспарентност на податоците кои се во надлежност на Судскиот регистар (по

¹⁰⁷ Член 477 став (15) од Законот за трговските друштва

прашањето на политичките партии, црквите и религиозните групи, но податоците за истите се достапни во рамки на Централниот регистар), додека пак не постјат јавно достапни податоци за сопственоста (односно за структурата на имателите на акции) на АД коишто не котираат на берза. Овие податоци се достапни во ЦДХВ исклучиво на барање на надлежен орган и пристапот е отежнат, поради тоа треба да се развиваат начини за навремена и ефикасна, електронска размена на податоци.

Наод и препорачани активности:

Во врска со податоците за вистинскиот сопственик, анализата идентификува недостаток на проверка на точноста и адекватноста на податоците за вистински сопственици, во процесот на запишување, како и чување.

Според Извештајот од Манивал, Северна Македонија треба да ги вклучи механизмите за: проверка на сите информации дадени во фазата на регистрација на правно лице; навремено детектирање и регистрација на промените на основните и информациите за вистински сопственик и надзор на точноста и навремено ажурирање на регистрираните информации.

2.15 ДОСТАПНОСТ НА ВЕРОДОСТОЈНА ИНФРАСТРУКТУРА ЗА ИДЕНТИФИКАЦИЈА

Со оваа варијабла¹⁰⁸ се оценува дали постапката за идентификација и верификација на клиентот и финансиската транспарентност на субјектите задолжени да ги преземаат мерките за СППФТ им овозможува да го потврдат идентитетот на клиентот со користење на документи, податоци и информации од сигурни и независни извори.

Во РСМ согласно законската регулатива како документ за идентификација се користат биометриски лични документи¹⁰⁹ (лична карта или патна исправа) за физичките лица, додека правните лица се идентификуваат со извод од регистрација издаден од Централниот регистар.

Иако, Централниот регистар нема обврска при регистрација на правните лица да ја проверува веродостојноста на документите и податоците за идентификација, правно лице при регистрација добива трансакциска сметка од избраната банка која согласно со одредбите од ЗСППФТ го идентификува и потврдува идентитетот на клиентот при склучување на договорот за отворање на трансакциска сметка. Согласно Закон за едношалтерскиот систем и за водење на трговскиот регистар и регистарот на други правни лица, регистрациониот агент го проверува идентитетот на лицата учесници во постапката за упис.¹¹⁰

Согласно ЗСППФТ, субјектите се должни да спроведуваат процедура за анализа на клиентот, која меѓу другото вклучува и идентификација на клиентот, ополномоштувачот и вистинскиот сопственик и потврдување на нивниот идентитет. Идентификацијата и потврдувањето на

¹⁰⁸ Оценка: 0,40

¹⁰⁹ Воведени во 2008 година, усогласени со најсовремените стандарди за нивна заштита. Податоците од документите за идентификација, како и биометриските карактеристики се чуваат во соодветна национална база на податоци во МВР.

¹¹⁰ член 35-б став 3 и 4

идентитетот на клиентот, лицето кое дејствува во име и за сметка на клиентот, ополномоштувачот и вистинскиот сопственик, субјектите се должни да го извршат пред да воспостават деловен однос или пред да извршат повремена трансакција. Субјектите може да го потврдат идентитетот на клиентот, лицето кое дејствува во име и за сметка на клиентот, ополномоштувачот или вистинскиот сопственик во текот на воспоставување на деловниот однос, за да не се наруши водењето на деловниот однос и кога постои низок ризик од перење пари и финансирање на тероризам.

ЗСППФТ точно предвидува со кои документи и податоци се идентификуваат клиентите физички лица, а со кои клиентите правни лица.

Кога клиентот е физичко лице се идентификува и се потврдува неговиот идентитет со поднесување на оригинален и важечки документ за идентификација издаден од надлежен орган. Согласно ЗСППФТ од 2022 година идентитетот на клиентот може да се потврди и со употреба на средства за електронска идентификација издадени во рамки на регистрирана шема за електронска идентификација на високо ниво на сигурност согласно со закон. Од документот и од податоците за идентификација на физички лица кои употребуваат средства за електронска идентификација, се утврдува име, презиме, дата и место на раѓање, место и адреса на живеалиште или престојувалиште, единствен матичен број или број за идентификација и број на важечкиот документ за идентификација или сериски број на средството за електронска идентификација, органот кој го издал документот и дата на важење, односно назив на издавачот на средството за електронска идентификација и периодот на важност на средството за електронската идентификација. Во 2019 година донесен е Закон за електронски документи, електронска идентификација и доверливи услуги¹¹¹, со кој се уредува создавањето, складирањето и обработката на електронските документи, електронската идентификација и доверливите услуги. Предмет на уредување на овој закон се условите под кои се признаваат средствата за електронска идентификација издадени на физички и правни лица кои спаѓаат во рамки на регистрирана или признаена шема за електронска идентификација, како и обезбедување на безбедност на средствата за електронска идентификација и безбедност при обезбедување доверливи услуги.

Кога клиентот е правно лице се идентификува и неговиот идентитет се потврдува со документ за регистрација во оригинал или копија заверена на нотар, издаден од надлежен орган на државата во која е регистрирано правното лице која не смее да биде постара од шест месеци, вклучително и со употреба на средства за електронска идентификација издадени во рамки на регистрирана шема за електронска идентификација на високо ниво на сигурност согласно со закон доколку е возможно. Документот за регистрација или основање се поднесува во хартиена и/или електронска форма. Од податоците за идентификација на правни лица кои употребуваат средства за електронска идентификација, се утврдува називот, правната форма, седиштето, даночниот број или друг регистрациски број на правното лице, законскиот застапник, органот на управување или лицата овластени за воспоставување на деловен однос, односно извршување на трансакција во име на клиентот.

Кога клиентот е правен аранжман се идентификува и неговиот идентитет се потврдува со акт за основање на правниот аранжман во оригинал или копија заверена на нотар од која се утврдува

¹¹¹Сл Весник на РСМ бр. 08-2894/1 од 16 Мај 2024 година.

формата, седиштето, даночниот број или друг регистрациски број на правниот аранжман, основачот/ите, повереникот/ците, корисник или група на корисници на правниот аранжман, законскиот застапник, органот на управување и лицата овластени за воспоставување на деловен однос, односно извршување на трансакција во име на клиентот.

Субјектите задолжително задржуваат копија во хартиена и/или електронска форма од документите за идентификација на лицата, како и електронски записи од податоците за идентификација на лица кои употребиле средства за електронска идентификација.

Субјектите, податоците за вистинскиот сопственик се должни да ги проверат од регистарот на вистински сопственици, при што, не смеат исклучиво да се потпрат на податоците внесени во регистарот. Доколку субјектите не можат да ги добијат сите податоци за вистинскиот сопственик на клиентот од трговскиот, судскиот или друг јавен регистар или регистарот на вистински сопственици, потребните податоци треба да ги обезбедат со проверка на оригиналните или заверени документи и деловни евиденции поднесени од страна на законскиот застапник на клиентот или лице овластено од него.

Во однос на обврската за идентификација на вистинскиот сопственик, ЗСППФТ предвидува исклучок за субјектите да не мора да го идентификуваат и потврдат идентитетот на вистинскиот сопственик доколку клиентот е правно лице чии хартии од вредност котираат на домашна или странска берза на хартии од вредност од држави кои ги исполнуваат меѓународните стандарди за спречување на перење пари и финансирање на тероризам или податоците за вистинските сопственици се транспарентни и јавно достапни. Согласно измените на ЗСППФТ од 2022 година се наложи обврска сите АД регистрирани во државата да пријавуваат, односно запишуваат вистински сопственик независно дали котираат на берза или не. Исклучок претставуваат само АД во државна сопственост.

За потврдување на идентитетот на клиентот, ополномоштувачот и вистинскиот сопственик, субјектите може да побараат и други документи, податоци и информации од сигурни и независни извори со цел истите да бидат сигурни дека го познаваат клиентот и неговото работење. Законот не ги ограничува субјектите кои документи, податоци и информации од сигурни и независни извори може да ги користат. Од страна на УФР на состанок со АМЛ Комисијата при Здружение на банки посочени се документи и податоци од сигурни и независни извори кои може да се користат при потврдување на идентитетот на клиентот, ополномоштувачот и вистинскиот сопственик. Сепак останува на проценка на субјектите кои податоци и документи од сигурни и независни извори ќе ги користат за да го потврдат идентитетот на своите клиенти.

Потврдувањето на идентитетот на клиентот, ополномоштувачот и вистинскиот сопственик, субјектите се должни да го извршат пред да воспостават деловен однос или пред да извршат повремена трансакција, освен во одредени случаи за да не се наруши водењето на деловниот однос и кога постои низок ризик од перење пари и финансирање на тероризам, дозволено е потврдувањето на идентитетот да се изврши во текот на воспоставување на деловниот однос.

Од статистиката за изречени санкции за прекршоци по ЗСППФТ, во период 2016-2018 година констатирани се 10 прекршоци кај субјекти за неспроведување на процедура за идентификација и потврдување на идентитетот на клиентите ополномоштувачот или вистинскиот сопственик, и тоа во 2016 год констатирани се 4 прекршоци, во 2017 година констатирани се 3 прекршоци и во 2018 година констатирани се 3 прекршоци.

Иако во претходните НРА беше обезбедена статистика за број на фалсификувани лични документи по години, како и податоци за број на лица македонски државјани кои не поседуваат документ за лична идентификација и лица кои не евидентираат во матичната книга на родени, со оваа НРА овие податоци не беа обезбедени од Министерството за внатрешни работи. Од овие причини нема можност да се направи анализа на тоа колку документи за лична идентификација се злоупотребени во предметниот период на оваа НРА.

Опис на случај „Пасош“:

Во период од јуни 2017 година, па до крајот на 2020 година, организирана група правела лажни исправи со намера да се употребат како вистински. Во случајот „Двојник“ кој започна во Биле издадени пасоши на 214 странски државјани и на еден македонски државјанин. Обвинетите издавале пасоши бидејќи, имале материјална корист. За пасошите тие, користеле идентитети на македонски државјани што досега не ваделе македонски пасоши, а се иселени од земјава или од раѓање живеат во странство и никогаш не оствариле влез во Македонија. Со податоците од овие македонски државјани и фотографија од странците што ги добивале пасошите, обвинетите ги изработувале преку системот на МВР. Со тоа обвинетите овозможиле на незаконски начин 214 странски и еден македонски државјанин да се стекнат со патни исправи на РСМ под туѓ идентитет. Пасошите биле издавани заобиколувајќи ја постапката за издавање патни исправи, визи и евиденција од Законот за патни исправи на државјаните на РМ, спротивно на Упатството за начините на спроведување на постапката за издавање патна исправа

Во овој случај беа обвинети вкупно 11 лица, од кои 10 вработени во МВР и еден посредник. Седум од нив признаа вина.

Судскиот случај „Двојник“ заврши со 16 години и 1 месец затвор за седум од вкупно единаесетмина обвинети осудени за кривичното дело „злоупотреба на службена положба. Покрај казните, вработените во МВР добија и забрана за вршење на професијата во наредните 10 години.

Овој случај претставува повреда за заштита на тајноста на личните податоци и нивната сигурност.

Наод и препорачани активности:

Субјектите од ЗСППФТ се соочуваат со одредени проблеми при идентификацијата на вистинскиот сопственик на правни лица кои имаат сложена сопственичка структура, особено при воспоставување на деловен однос со клиенти нерезидентни правни лица.

При спроведување на анализата не беа обезбедени статистички податоци за фалсификувани лични документи во РСМ. Од друга страна случајот „Пасош“ покажува ранливост на системот во злоупотребата на личните документи што резултира и со нивна злоупотреба за криминални и нелегални цели.

2.16 ДОСТАПНОСТ НА НЕЗАВИСНИ ИЗВОРИ НА ИНФОРМАЦИИ

Со оваа варијабла¹¹² се проценува достапноста на независни и веродостојни извори за утврдување вообичаениот начин на вршење на трансакциите на клиентот и неговото финансиско работење.

ЗСППФТ предвидува можност за субјектите да го идентификуваат вистинскиот сопственик врз основа на податоци и информации од сигурни и независни извори, во обем адекватен на извршената проценка на ризикот, со тоа што ќе бидат уверени кој е вистинскиот сопственик.¹¹³ Субјектите, односно банките верификацијата на клиентите ја вршат со податоци добиени со пристап до јавно достапни извори на податоци, како што се базата на податоци на Централниот регистар, ЦДХВ со пристап до комерцијални бази на податоци, како и со барање на податоци од самите клиенти. Банките имаат пристап до Централниот регистар, Единствениот регистар на трансакциски сметки, Кредитното биро и Кредитниот регистар. Банките немаат пристап до базите на податоци за платени даноци и други давачки, податоци за социјално осигурување и други.

Податоците за вистинскиот сопственик се обезбедуваат од оригиналната или заверената документација од трговски, судски или друг јавен регистар, која не смее да биде постара од шест месеци. Согласно ЗСППФТ, субјектите, податоците за вистинскиот сопственик се должни да ги проверат од регистарот на вистински сопственици, при што, не смеат исклучиво да се потпрат на податоците внесени во регистарот. Доколку субјектите не можат да ги добијат сите податоци за вистинскиот сопственик на клиентот, истите треба да ги обезбедат со проверка на оригиналните или заверени документи и деловни евиденции поднесени од страна на законскиот застапник на клиентот или лице овластено од него. Доколку клиентот не подлежи на упис во соодветен регистар субјектите се должни податоците да ги обезбедат директно со писмена изјава под полна морална и материјална одговорност заверена на нотар на законскиот застапник или лице овластено од него. Воспоставувањето на регистарот за вистински сопственици во голема мера го олесни идентификувањето на вистинскиот сопственик на правните лица кои се регистрирани во РСМ, сепак остануваат потешкотиите при идентификувањето на вистинскиот сопственик кај нерезидентните правни лица, иако со ЗСППФТ дефинирани се документите, податоците и начинот на идентификување и потврдување на идентитетот на клиентот.

Централното управување со податоците, како и обединувањето на различните бази на податоци преку кои ќе може да се вршат пребарувања по матичен број, значително го подига нивото на ефикасност, како и брзината на постапката за идентификација и верификација на идентитетот на клиентите.

Субјектите имаат пристап и до страната на УЈП од каде се гледаат исто така податоци за правните лица, и тоа: назив, правна форма, дејност, ЕДБ, матичен број, трансакциска сметка и банка, адреса, телефон и факс.

Субјектите немаат пристап до бази на податоци како што се домашни бази на податоци за политички изложени лица, освен податоците за имотната состојба на избрани и именувани лица кои доставиле анкетни листови до Државната комисија за спречување на корупција согласно

¹¹² Оценка: 0,55

¹¹³ Член 19 став 1 од ЗСППФТ

Законот за спречување на корупцијата. Како независни и сигурни извори на податоци за клиентот и неговото финансиско работење, банките ги користат податоците од интернационалните бази на податоци, податоци од нивните главни акционери или од интернет, и тоа онаму каде истите се достапни во соодветни формати.

Банките користат и пристапи на отворените Централни регистри (на неколку странски држави), кои се однесуваат на правното лице и од истите можат да се добијат податоци за структурата на компанијата, а многу ретко и за вистинските сопственици.

Согласно ЗСППФТ, заради извршување на своите надлежности Управата може да бара податоци, информации и документација од државните органи, субјектите или други правни или физички лица. Оваа надлежност и овозможува на УФР да добива податоци и документи како од државните органи, така и од приватниот сектор. Исто така УФР може да разменува информации со надлежните органи за спроведување на истрага и со органите за надзор.

Наод и препорачани активности:

Иако истражните органи имаат директен електронски пристап и пристап преку доставување на барања до одредени бази на податоци, се укажува на потребата од зголемување на пристапот или воспоставување на директен пристап до повеќе бази на податоци со кои располагаат државните институции, како Агенција за катастар на недвижности, УЈП, МВР, ЦУ, НБРМ, како и пристап до базите на податоци со кои располагаат ЦДХВ, Агенција за вработување, јавните претпријатија за водовод, дистрибуција на електрична енергија и др.

Повеќе информации во врска со пристапот и размената на податоци помеѓу истражните органи се наведени во критериумот 2.4.

2.17 КВАЛИТЕТ НА МЕХАНИЗМИТЕ ЗА ГРАНИЧНА КОНТРОЛА

Со оваа варијабла¹¹⁴ се проценува дали географските околности и механизмите за контрола на државните граници спречуваат обиди за криумчарење на големи количини пари, благородни метали, скапоцени камења и друго.

РСМ има површина од 25,713км², со државна граница во должина од околу 894 км, од кои 24.856км² се копно, а 477км² се вода.

Северната граница (во должина од околу 263 км) кон Република Србија и Република Косово, се протега во правец запад-исток. Нејзиниот правец на протегање пресекува 7 гранични премини, и тоа кон Република Србија се наоѓаат граничните премини Табановце, Пелинце, Белановце и Голема Црцорија, а кон Република Косово се наоѓаат гранични премини Блаце, Јажинце, Волково и Стрезимир. Источната граница (во должина од околу 177км) кон Република Бугарија се протега во меридијански правец. Нејзиниот правец на протегање пресекува 3 гранични премини, и тоа

¹¹⁴ Оценка: 0,45

Деве Баир, Делчево и Ново Село. Јужната граница (во должина од околу 262км) кон соседна Република Грција се протега во напореднички правец исток-запад. Нејзиниот правец на протегање пресекува 3 гранични премини, и тоа Богородица, Меџитлија и Стар Дојран. Западната граница (во должина од околу 192км) кон соседна Република Албанија се протега во приближно меридијански правец југ-север. Нејзиниот правец на протегање пресекува 4 гранични премини, и тоа Кафасан, Блато, Стење и Свети Наум и Џеписhte.

Граничните премини се категоризирани во три категории врз основа на нивното значење имајќи го предвид комерцијалниот, социјалниот и домашниот проток на сообраќај, како и стратешките и трговските движења во функција на олеснување на трговијата низ правците на коридорите 8 и 10. Категоризацијата е извршена врз основа на стратешката местоположба, движењето на населението и комерцијалниот проток на материјални добра, при што трите категории на гранични премини се:

- 1 - ва категорија - Стратешки,
- 2 - ра категорија - Регионални и
- 3 - та категорија - Локални¹¹⁵.

Стратешките гранични премини (1-ва категорија) се најголеми премини на РСМ со инфраструктура според најсовремените стандарди, материјално -технички средства и опрема, кои непрекинато се отворени за меѓународен сообраќај и со постојано присуство на персоналот од сите државни органи кои имаат надлежности на државната граница. Стратешки гранични премини на територијата на РСМ се: Табановце - патен; Богородица - патен; Деве Баир - патен; Кафасан-патен; Долно Блаце-патен; Меџитлија – патен; Меѓународен аеродром Скопје - воздушен ; Табановце – железнички и Гевгелија- железнички.

Регионалните гранични премини (2-ра категорија) на РСМ се отворени за меѓународен сообраќај за движење на лица, превозни средства и нематеријални добра со можност за определени ограничувања и/или забрани, што се огледа во преминувањето на само определени видови превозни средства. Регионални гранични премини на територијата на Република Македонија се: Делчево - патен; Ново Село - патен; Јажинце - патен; Стар Дојран - патен; Блато - патен; Свети Наум -патен; Пелинце - патен; Стење - патен; Аеродром „Св. Апостол Павле“, Охрид – воздушен; Волково- железнички и пристаниште Охрид - воден граничен премин.

Со цел зајакнување на капацитетите на граничната контрола, Владата на РСМ донесе Национална стратегија за интегрирано гранично управување 2021-2025 година со Акциски План. За имплементација на активностите од Националната стратегија и Акцискиот план во март, 2023 година Владата со одлука формираше е Национален совет.

¹¹⁵ Локалните гранични премини (3-та категорија) се отворени за пограничен сообраќај – движење на лица, превозни средства и материјални добра со можност за одредени ограничувања. Ограничувањата се огледаат во: Забрана за пренесување на материјални добра од комерцијален карактер во согласност со царинските и другите прописи; Можност за движење само пеш, со патнички возила; Забрана за движење (пренесување) на животни, поедини видови храна и Ограничено време на работа во текот на денот или сезона во годината.

Надзорот на границите меѓу граничните премини, т.н. зелена линија и сина линија на езерата и контролата на преминување на државната граница го врши Министерството за внатрешни работи - Граничната полиција.

Интегрираното гранично управување ги опфаќа: надзорот на границата во согласност со Шенгенскиот кодекс за границите, релевантната анализа на ризик и оперативните служби за борба против криминалот; откривањето и водењето истраги за прекуграничниот криминал во соработка со сите надлежни институции за спроведување на законот; моделот на четири нивоа – мерки во трети држави, соработката со соседните држави, надзорот на границите, мерките за надзор во внатрешното подрачје за слободно движење вклучувајќи и враќање, меѓу-агенциската соработка при управувањето со границите, меѓународната соработка и усогласеноста при дејствувањето на државите членки на ЕУ.

Организациска структура на механизмите за гранична контрола

Националниот координативен центар за гранично управување (НКЦГУ) продолжува да функционира врз основа на Законот за надзор на државната граница и Законот за гранична контрола, како тело на Владата чија цел е воспоставување на ефикасна координација, размена на податоци и информации и воспоставување на повисоко ниво на интеграција во граничното управување. Во составот на НКЦГУ учествуваат повеќе министерства и институции претставени преку свои претставници во својство на офицери и заменици офицери за врска. НКЦГУ располага со видео мониторинг систем, со чија помош (во текот на 24 часа) се врши увид на граничните премини.

ЦУе водечки орган за процесуирање на легалните стоки, откривање на нелегални стоки и за истраги поврзани со царински прекршоци и кривични дела од областа на царинското работење. Подрачните единици во ЦУсе: Царинарница Битола, Царинарница Куманово, Царинарница Скопје, Царинарница Гевгелија, Царинарница Штип. Вработените во ЦУ во вршењето на своите надлежности постапуваат согласно со Законот за царинската управа, Царинскиот закон, Законот за царинска тарифа, Законот за акцизи, Законот за царински мерки за спроведување на правата од интелектуална сопственост, Закон за застапување во царинските постапки и други закони со кои се пропишуваат надлежности за постапување на Царинската управа.

Наод и препорачани активности:

Имајќи ја предвид конфигурацијата на теренот (планински венци, реки, патишта кои ја сечат границата), патните правци на нелегалните мигранти и прекуграничниот криминал на зелената граница во континуитет се спроведува засилен надзор на најзагрозените правци кои се погодни за незаконско преминување на државната граница со цел развивање на технички решенија за постојан надзор на надворешните граници. Заради ваквите закани, потребна е поголема меѓусебна поврзаност на сите државни органи кои имаат надлежности во граничното управување.

За развојот на интегрирано гранично управување во Република Македонија потребно е предвид да биде земен концептот за интегрирано гранично управување во ЕУ, односно одредбите и заложбите на ЕУ за развојот и унапредувањето на системот интегрирано гранично управување.

2.18 СЕОПФАТНОСТ НА ЦАРИНСКИОТ СИСТЕМ ВО СМИСЛА НА ПАРИ И СЛИЧНИ ИНСТРУМЕНТИ

Со оваа варијабла¹¹⁶ се проценува дали државата има сеопфатна регулаторна рамка која им овозможува на институциите ефективно да го откријат и спречат секој неовластен физички прекуграничен трансфер на пари, финансиски инструменти и благородни метали и скапоцени камења и согласно која на ефективен начин се известуваат сите патници кои влегуваат и излегуваат од земјата за нивната обврска да пријават или презентираат ствари кои се предмет на спречување на ПП и ФТ, како и за последиците од непочитување на обврската.

Контролата на прекуграничен пренос на пари, физички преносливи средства за плаќање и монетарно злато, ЦУ ја врши врз основа на член 46-а од Законот за девизно работење и член 10 точка 9 од Законот за Царинската управа. Владата на Република Северна Македонија ги пропишува условите и висината на износот на ефективни странски пари и чекови кои можат да се внесуваат или изнесуваат во/од Република Северна Македонија.¹¹⁷ НБРСМ ги пропишува условите и висината на износот на ефективни домашни пари, чекови и монетарно злато кои можат да се внесуваат или изнесуваат во/од РСМ¹¹⁸.

Врз основа на член 46-а од Законот за девизно работење, ЦУ врши надзор над изнесувањето/внесувањето на ефективни домашни и странски пари, чекови и монетарно злато. Од страна на ЦУ се санкционираат прекршувањата на пропишаните правила за внесување/изнесување на ефективни домашни и странски пари, чекови и монетарно злато.¹¹⁹ Согласно Законот за девизно работење, за прекршоците за пренос на ефективни домашни пари, чекови и монетарно злато во противвредност над 20.000 евра прекршочна постапка води и прекршочна санкција изрекува надлежен суд, а за прекршоците за пренос на ефективни домашни пари, чекови и монетарно злато во противвредност под 20.000 евра, прекршочна постапка води и прекршочна санкција изрекува прекршочниот орган во ЦУ.

Известувања за условите и висината на износот на ефективни домашни и странски пари, чекови и монетарно злато кои можат да се внесуваат или изнесуваат во/од РСМ, како и законските последици од непостапување по дадените известувања се истакнати на видно место на граничните премини. Дополнителни информации можат да се добијат на интернет страната на ЦУ www.customs.gov.mk, како и врз основа на пропаганден материјал лесно достапен до патниците.

Наод и препорачани активности:

Иако во пракса на сите гранични премини се поставени информативни табли и материјали за известување за условите и висината на износот на ефективни домашни и странски пари, чекови и монетарно злато кои можат да се внесуваат или изнесуваат во/од РСМ, сепак, потребно е

¹¹⁶ Оценка: 0,65

¹¹⁷ Согласно чл. 29 ст. 1 од Законот за девизно работење

¹¹⁸ Согласно чл. 29 ст. 2 од Законот за девизно работење

¹¹⁹ Врз основа на член 56-а од Законот за девизно работење

обврската за известување да биде пропишана. За таа цел, во таа насока, потребно е да се дополни Упатството за спроведување на царински постапки во патнички промет.

Со Извештајот од 5-от круг на евалуација на Манивал Комитетот, утврден е недостаток во однос на дефинирањето на физички преносливи средства кои се внесуваат или изнесуваат преку граничната линија. ЗСППФТ и Законот за Царинска Управа ги дефинираат физички преносливите средства, а иницирано е и дополнувања на Законот за девизно работење, и соодветно на Одлуките за условите и висината на износот на ефективни домашни и странски пари, чекови и монетарно злато кои можат да се внесуваат или изнесуваат во/од РСМ, со кои ќе се дефинираат физички преносливи средства при пренос преку граничната линија на РСМ.

2.19 ЕФЕКТИВНОСТ НА МЕХАНИЗМИТЕ ЗА ЦАРИНСКА КОНТРОЛА ВО СМИСЛА НА ПАРИ И СЛИЧНИ ИНСТРУМЕНТИ

Со оваа варијабла¹²⁰ се проценува ефективноста во спроведување на царинската регулатива од аспект на откривање и спречување на обиди за неовластен пренос на пари, други финансиски инструменти, благородни метали и скапоцени камења.

Контролата на изнесување или внесување на ефективни домашни пари, чекови и монетарно злато царинските службеници на граничните премини ја извршуваат врз основа на критериуми за анализа на ризик и по случаен избор преку соодветна делумна или детална контрола на патниците кои ја преминуваат државната граница.

ЦУ на граничните премини или на друго место каде што се врши царински надзор и контрола без разлика на тоа дали се работи за контрола на патнички или товарен сообраќај, располага со соодветни кадровски капацитети и адекватни процедури за спроведување на ефективни гранични контроли преку доследна примена на Упатство за спроведување на царински постапки во патнички промет.

Во текот на 2023 година од страна на НБРСМ беа спроведени обуки на царинските службеници за детекција на фалсификувани девизи, а потребна е и набавка на современа опрема за детекција на фалсификувани девизи. Царинските службеници поседуваат вештини и знаења за откривање на непријавени девизи, а во работата им помагаат и четирите службени кучиња кои се специјално обучени за откривање на девизи.

ЦУ редовно доставува известувања за внесени и изнесени девизи преку граничната линија на РСМ до УФР, меѓутоа потребно е да се унапреди електронскиот систем за доставување на овие известувања. Статистички податоци со кои располага ЦУ покажуваат дека за време на пандемијата на Covid 19 во 2020 и 2021 година е регистриран забележителен пад на вредноста на пријавени пари во сите валути.

Царинската управа располага со евиденција на одземени девизи на влез/излез по валута, земја на потекло на сторителите, место на заплена, која е прикажана во Анекс 4.

¹²⁰ Оценка: 0,65

Статистика на заплени и пријавени девизи за периодот 2019-2023 година

Во период 2019-2023, на граничните премини на РСМ, при влез, излез и транзит биле пријавени вкупно 56.460.318 евра, 6.196.640 швајцарски франци, 4.784.567 американски долари, 424.305.914 македонски денари итн.

Поради ситуацијата со пандемијата на Covid-19, во 2020 година е регистриран забележителен пад на пријавените парични средства во сите валути, додека во следните години износот на пријавени парични средства бележи континуиран пораст во скоро сите водечки светски валути како и македонскиот денар.

Во период 2019-2023 на граничните премини на РСМ се заплени вкупно 1.158.931 евра, 92.301.110 американски долари (92.000.000 долари во хартии од вредност и 301.110 долари во готовински средства), 130.000 швајцарски франци, 88.500 британски фунти, 3.948.025 рубљи и друго.

Исто како и кај пријавените парични средства, поради пандемијата на Covid-19, во 2020 година е регистриран забележителен пад на запленилите средства, а во следните години износот на заплени средства континуирано се зголемува.

Најголем дел од паричните средства се заплени од македонски државјани кои воедно се јавуваат како најчести прекршители. Од странските државјани, како најчести прекршители се јавуваат грчките државјани, од кои се заплени парични средства во противвредност на €188,023.50.

Наод и препорачани активности:

Потребно е континуирано спроведување на обуки на царинските службеници заради поефикасно откривање на непријавени девизи при внес и изнес на граничната линија на РСМ, како и надградување на системот за известување на прекуграничен внес на пари и физички преносливи средства до УФР.

Потребна е ЦУ да набави соодветна опрема за детекција на фалсификувани девизи на граничните премини.

Примената на прекугранични контроли на готовина резултираше со заплена на поголеми износи на готовина, при што се препорачува во овие случаи спроведување на истраги и процесуирање на случаи за евентуално сторено кривично дело ПП.

2.A.3. НИВО НА ФОРМАЛИЗАЦИЈА НА ЕКОНОМИЈАТА

За намалување на неформалната економија во земјата се подготвуваат стратегии и годишни акциски планови од 2007 година. Подготовката на овие стратешки документи иницијално беше во надлеженост на Министерството за економија, а од 2013 година на Министерството за труд и социјална политика (МТСП). Во 2018 година Министерството за труд и социјална политика ја изработи Стратегија за формализирање на неформалната економија во РСМ 2018-2022 и Акцискиот план 2021-2022. Фокусот на оваа Стратегија беше насочен кон создавање деловно опкружување кое поттикнува формално вработување, им овозможува на бизнисите да бидат конкурентни и профитабилни, и го намалува фискалниот притисок врз државниот буџет преку зголемени даночни приходи.

Во 2020 година од страна на МФ беше донесен Акцискиот план за сузбивање на сивата економија за период 2021-2022, истиот се надоврзуваше на Акцискиот план на Министерството за труд и социјална политика за формализирање на неформалната економија 2018-2020 година, односно истиот беше дополнет со дополнителни мерки во насока на интензивирање на реализацијата на одредени активности и со нови активности, согласно промените во околностите во последните три години.

Мерките и активностите во предметниот АП спаѓаа во надлежност на Министерството и органите во состав - ЦУ, УЈП, УФП и УФР, како и во надлежност на Централниот регистар на Република Северна Македонија.

Во Стратегијата за формализирање на неформалната економија 2023 - 2027 година, со Акциски план 2023 - 2025 година¹²¹, усвоена од страна на Владата на Република Северна Македонија на 12.09.2023 година, се разработува поимот и негативните ефекти од неформалната економија, распространетоста на неформалната економија во земјата и причинителите на истата, како и СВОТ и ПЕСТЛЕ анализа со кои се дава преглед на факторите кои можат да имаат значајно влијание врз степенот и опфатот на неформалната економија во Република Северна Македонија.

Во стратешкиот документот исто така се разработуваат и клучните проблеми и предизвици за намалување и формализација на неформалната економија, кои понатаму се користат како појдовна точка во процесот на креирање на мерките и активностите во овој домен.

Стратегијата за формализирање на неформалната економија 2023 - 2027 година, со Акциски план уредува две приоритетни области и тоа:

Приоритетна област I: Ефикасни јавни институции и подобро деловно опкружување.

¹²¹Стратегијата за формализирање на неформалната економија во Република Северна Македонија 2023-2027 https://finance.gov.mk/wp-content/uploads/2024/06/Strategija-za-neformalna-ekonomija-2023-2027_korekcija-28082023-2-1-6.pdf

Општа цел I: Зголемување на ефикасноста на јавните институции и унапредување на деловното окружување со цел намалување на неформалната економија и забрзување на процесот на формализација на неформалните активности.

Приоритетна област II: Транспарентност, отчетност, даночен морал и доверба во јавниот сектор.

Општа цел II: Зголемување на транспарентноста и отчетноста, зајакнување на даночниот морал и довербата во јавните институции како клучни предуслови за намален обем на неформална економија и силен формален сектор.

Генерална цел на Стратегијата за формализација на неформалната економија 2023–2027 година, е намалување на уделот на неформалната економија во бруто домашниот производ преку намалување и елиминирање на факторите кои стимулираат неформални активности и со тоа придонес кон намалување на бројот на нерегистрирани деловни субјекти, намалување на бројот на неформално вработени лица и намалување на обемот на неформални активности.

Во Акцискиот план 2023–2025 се дефинирани и конкретни показатели за успешност во реализација на конкретните активности, со цел ефикасно следење на степенот и динамиката на имплементација на Акцискиот план од страна на Министерството за финансии, а се следи врз основа на Рамка за оценување на учиниот (PerformanceAssessmentFramework), која содржи индикативни показатели за следење на имплементацијата на мерките и активностите предвидени во Стратегијата.

Неформалната економија е проблем со кој што се соочуваат сите држави во светот, но според истражувањата нејзиниот обем е поголем во земјите во развој и земјите со високо ниво на невработеност. Оттука, особено е значајно да се знае процентот на неформалната економија во земјата, со цел државата да презема таргетирани мерки и активности за нејзино намалување. Во теоретските анализи и статистички мерења, во принцип постојат три пристапи за мерење на неформалната економија, и тоа: директен пристап, индиректен пристап и мерење на неформалната економија преку даночната евазија. Исто така, значајно да се истакне дека не постои универзален метод на утврдување на процентот на неформалната економија и примената на секој од нив може да доведе до значителни варијации во резултатите.

Согласно студиите и истражувањата со кои располага МФ, а кои што беа обезбедени во процесот на подготовка на Стратегија за формализирање на неформална економија 2023–2027 година, со Акциски план, анализата покажа дека учеството на неформалната економија во РСМ се движи од 20% до 40% од БДП, во зависност од применетиот метод на проценка.

Имено, во анализата спроведена од страна на ММФ со употреба на MIMIC методот, во 2016 година, неформалната економија во Северна Македонија се проценува на околу 37,6% од БДП.¹²² Високиот степен на неформални економски активности е нотиран и во студијата спроведена од страна на Светска Банка, според којашто, во 2019 година изнесува 33,3%, а во 2020 година изнесува 34,1%.

Дел од емпириските истражувања спроведени од страна на академската заедница, укажуваат дека неформалната економија во земјата во периодот 2019 - 2021 година се движи од 21% до 28,9% од БДП (пресметано со MIMIC методот, како и метод на потрошувачка на електрична енергија и

¹²² ММФ, (2019 година), Објаснување на сивата економија во Европа, WorkPaper

метод на побарувачка на готовина).¹²³ Други проценки пак сугерираат значително поголем обем на неформална економија во РСМ, кој се движи помеѓу 24 % и 47 %, од БДП, во зависност од користениот метод на проценка.¹²⁴

Преку ефективна имплементација на мерките и активностите утврдени со Стратегија за формализирање на неформална економија 2023 - 2027 година, со Акциски план, се очекува намалување на неформалната економија од 28,9 % од БДП за 2019 година, (пресметан според MIMIC методот.¹²⁵) на 26 % од БДП, до крајот на 2027 година.

- Обемот на неформална економија во останати земји во регионот на Западен Балкан како учество (%) во БДП

Анализата на обемот на неформална економија во останати земји во регионот, спроведена врз база на податоците за 2024 година објавени од организацијата WorldEconomics (QuarterlyInformalEconomySurvey (QIES) by WorldEconomics, London) упатува на постоење на високо ниво на неформална економија во земјите од Западен Балкан, особено споредено со просечните показатели во земјите-членки на ЕУ. Односно, во земјите предмет на оваа анализа, уделот на неформалната економија во БДП се движи помеѓу 31,4% и 33,5%, наспроти просекот во ЕУ од 19,71 % ¹²⁶%

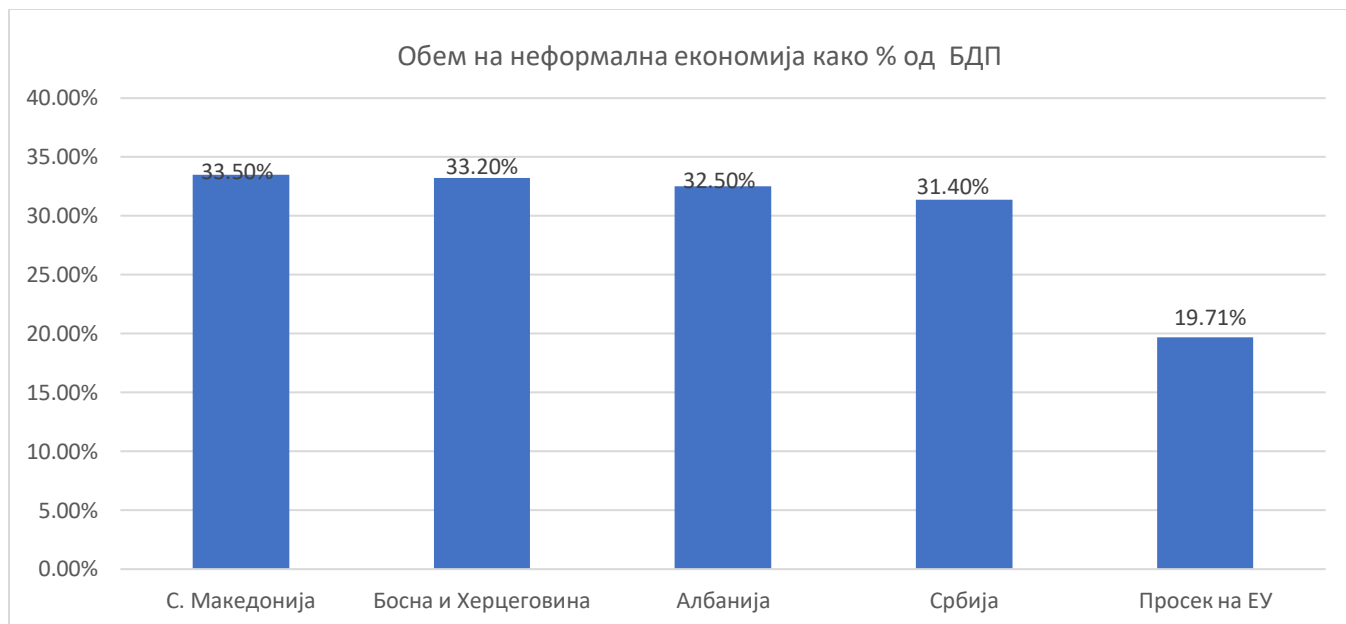
График - Неформална економија во земјите од Западен Балкан

¹²³ Trpeski et al. (2022), What Determines Informal Economy and Informal Employment – the case of North Macedonia, Shaping Post-COVID World – Challenges for Economic Theory and Policy

¹²⁴ ЕБРД, (2019), North Macedonia Diagnostic, by Peter Sanfey and Jakov Milatovic¹²⁵ Проф. д-р Борче Треновски, м-р Тамара Мијовиќ Спасова, м-р Бојана Мијовиќ Христовска, проф. д-р. Билјана Ташевска, м-р Кристијан Кожеки, (2019) Анализа на ефектот од Ковид - 19 врз работниците кои се дел од неформалната економија и привремено вработените работници, преку предлог мерки за нивна поддршка.

¹²⁵ Проф. д-р Борче Треновски, м-р Тамара Мијовиќ Спасова, м-р Бојана Мијовиќ Христовска, проф. д-р. Билјана Ташевска, м-р Кристијан Кожеки, (2019) Анализа на ефектот од Ковид - 19 врз работниците кои се дел од неформалната економија и привремено вработените работници, преку предлог мерки за нивна поддршка.

¹²⁶ Анализа на Министерство за финансии врз база на податоци од World Economics ([Informal / Shadow Economy Size | By Country | 2024 | Data | World Economics](#)).

Извор: Анализа на МФ врз база на податоци од World Economics ([Informal / Shadow Economy Size | By Country | 2024 | Data | World Economics](#)).

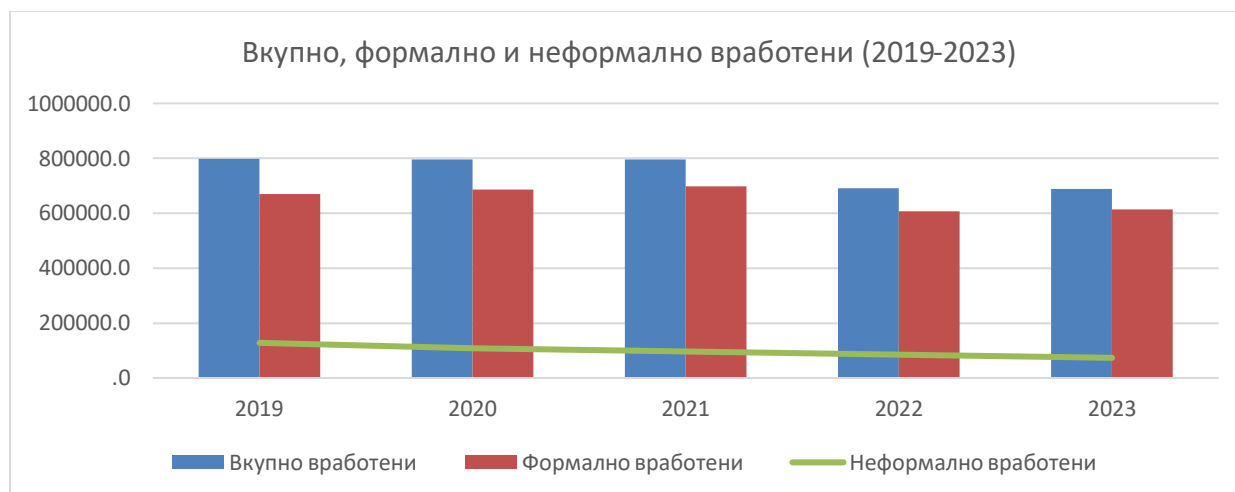
Во поглед на неформалната вработеност, како една од клучните сегменти на неформалната економија, може да се заклучи дека истата зафаќа значајна пропорција во Северна Македонија. Податоците за неформалната вработеност во земјата покажуваат дека во периодот од 2019 до 2023 година, бројот и учеството на неформално вработени во вкупниот број на вработени има тренд на намалување. Според податоците од Државниот завод за статистика, бројот на неформално вработени во 2023 година се намалил на 73.467 лица во однос на 128.026 лица во 2019 година, а уделот на неформално вработени во вкупниот број на вработени во 2023 година се намалил на 10,67% во однос на 16,05% во 2019 година, што покажува тренд на намалување на неформалната вработеност во вкупната вработеност во анализираниот период.

Табела - Формална и неформална невработеност за период 2019 -2023 година

	2019	2020	2021	2022	2023
Вкупно вработени	797.651	794.909	795.087	692.034	688.296
Формално вработени	669.625	687.143	698.936	607.714	614.829
Неформално вработени	128.026	107.766	96.151	84.319	73.467
Удел на формално вработени во вкупен број на вработени	83,95	86,44	87,91	87,82	89,33
Удел на неформално вработени во вкупен број на вработени	16,05	13,56	12,09	12,18	10,67

Извор: Податоци од МатСтат базата на Државниот завод за статистика и пресметки на Министерството за финансии

График-- Тренд на неформално вработени (2019-2023)

Извор: Податоци од МатСтат базата на Државниот завод за статистика и пресметки на Министерството за финансии (Табела 1)

Во продолжение се прикажани резултатите од SWOT анализата на неформалната економија во Република Северна Македонија, подготвена за цели на Стратегијата за формализирање на неформалната економија 2023-2027.

СИЛНИ СТРАНИ 1. Технолошка инфраструктура за фискализација на прометот на добра и услуги 2. Законска регулатива 3. Ниво на свесност на институциите за потребата од зајакнато справување со неформалната економија 4. Интерес за темата од граѓанскиот сектор 5. Активна меѓународна соработка и поддршка на процесот 6. Присуство на крупни СДИ 7. Забрзан процес на дигитализација на јавните институции	СЛАБИ СТРАНИ 1. Низок институционален капацитет (административен, кардовски, финансиски). 2. Отсуство на институционална инфраструктура за мерење и следење на неформалната економија. 3. Ниско ниво на соработка и координација помеѓу јавните институции 4. Ниско ниво на владеење на правото 5. Ниско ниво на дигитална писменост на населението 6. Културолошки фактори и бизнис култура 7. Ниска доверба во јавните институции 8. Низок даночен морал 9. Присуство на корупција 10. Слаб капацитет на инспекциските служби за ефективен надзор над примената на законската регулативна, санкции и казни 11. Ниско ниво на отчетност и транспарентност на јавните институции 12. Административни ограничувања и долги процедури
МОЖНОСТИ 1. Започнување на скрининг процесот за пристапување кон ЕУ 2. Забрзана дигитализација на процесите во инспекциските служби 3. Очекување на јавноста за поголема транспарентност и отчетност од јавните институции 4. Користење на нови дигитални алатки (Гејмификација) за подигање на свесноста за негативните импликации од неформалната економија 5. Унапредување на деловното окружување во формалната економија 6. Започнување со автоматска размена на информации за финансиски сметки со даночни органи на странски држави	ОГРАНИЧУВАЊА 1. Ниско ниво на животен стандард и високо ниво на сиромаштија 2. Значајно ниво на дознаки од странство 3. Глобални трендови на работа на далечина и ангажирање на работници преку дигитални платформи 4. Отворање на трансакциски сметки во странство 5. Долготрајност на процесот на интеграција во ЕУ 6. Политичко нестабилно окружување 7. Ограничувачко макроекономско окружување и зачестеност на глобални економски шокови

Извор: Министерство за финансии

Истот така, деталните анализите¹²⁷, кои беа спроведени од домашни и меѓународни експерти, а кои беа земени предвид во процесот на подготовка на Стратегијата за формализирање на неформалната економија 2023-2027, укажуваа на следните клучни фактори/детерминанти кои влијаат врз проценетото високо ниво на неформална економија во земјата, и тоа: нивото на економски развој, ниско - продуктивни работни места и помал апсорбирачки капацитет на индустрискиот сектор, недоволната побарувачка на работници во формалниот сектор, висок процент на долгорочно невработени лица, законско утврдени даночни и административни прагови, зголемена употреба на готовина во деловните трансакции, ниско ниво на даночен морал и даночна дисциплина и високо ниво на толеранција на неформалноста.

¹²⁷Види пошироко: Božič T., Nikoloski D., Informal economy in The Republic of North Macedonia: Key reasons, measuring and developing measures, UNDP, 2022.

Во врска со зголемена употреба на готовина во деловните трансакции, во следната табела презентирани се податоци за готови пари во оптек за референтниот период 2019-2023 година.

Табела - Готови пари во оптек 2019-2023

	2019	2020	2021	2022	2023
1. Готови пари во оптек (во милиони денари)	36.108	43.701	44.480	47.494	50.002
2. Депозитни пари (во милиони денари)	139.580	160.765	177.716	188.036	211.402
3. Парична маса M1 (во милиони денари)	175.688	204.466	222.196	235.530	261.405

Извор: Народна Банка на Република Северна Македонија

Бројот на трансакции за повлекување готовина на банкомати покажа умерени флукуации, при забележителен пад во 2020 година (9,85%) поради влијанието на Ковид пандемијата, пришто се случи силен позитивен годишен раст во 2021 година (12,32%). Трендот на бројот на трансакции од 2021 година до 2023 покажува позитивно движење. Вредноста на трансакциите на повлекување на готовина на банкомати покажува константен раст, со забележителни зголемувања во 2021 (13,70%) и 2023 (7,84%) година. Ваквото движење укажува на случување на помалку трансакции, но со поголем износ по платежна трансакција со што се добива вкупна повлечена вредност од банкоматите на даватели на платежни услуги, во 2023 година, во вкупен износ од 176 милијарди денари.

График- Вредност на платежни трансакции со платежни картички во периодот 2016-2023

Извор : НБРСМ

Спротивно на ова движење, повлекувањето на готовина на шалтерите на давателите на платежни услуги има надолан тренд на движење. Имено, се забележува константен пад од 2017 до 2021 година, со остар пад во 2020 година (27,48%) поради влијанието на Ковид пандемијата. Во 2022 година се случил значителен скок на бројот на платежни трансакции за повлекување готовина на шалтерите на даватели на платежни услуги (10,43%), пришто надолното движење на Повлекувањето готовина на шалтерите продолжи повторно во 2023 година. Трендот на движењето на вредноста на готовина повлечена од шалтерите на давателите на платежни услуги има флукуирачки карактер, со значителни падови во текот на 2017, 2019 година, а особено во 2020 година (16,89%). Во 2022 година се регистрираше значителен раст во вредноста (16,80%), но ова беше проследено со умерен пад во 2023 година (0,51%). Целокупниот тренд укажува на

намалување на повлекувањата готовина од шалтерите на даватели на платежни услуги, најверојатно поради практичноста на банкоматите и дигиталните платежни трансакции.

Според податоците со кои располага НБРСМ¹²⁸, бројот на безготовинските платежни трансакции во земјата во 2023 година порасна за 12,4% во однос на 2022 година и изнесуваше 218 милиони платежни трансакции¹²⁹. Растот во значаен обем произлегува од посилниот раст на бројот на трансакции со платежни картички за 17,3%, со што нивното учество во вкупниот број безготовински трансакции достигна значителни 65,2%, при истовремено зголемување и кај вредноста на овие трансакции за 16,2%. Притоа, забележан е сè поголем број на овие трансакции на физичките места на продажба (128,3 милиони трансакции, при годишен раст од 18,0%).

Трендот на движење на платежни трансакции на физички места на продажба (ПОС) и кај бројот на трансакции и кај вредноста покажаа силен и конзистентен раст со текот на годините, достигнувајќи го врвот во 2021 година. Стапките на раст се и кај бројот и кај вредноста доста слични, што укажува на постојан пораст и на зачестеноста и на вредноста на трансакциите на физичките места на продажба. И покрај тоа што има забавување на стапката на раст од 2022 до 2023 година, целокупниот тренд укажува на зголемување на довербата на потрошувачите и трошење на физичките места на продажба при зголемено потпирање на плаќањата со картички.

Разгледувајќи го трендот на бројот и вредноста на платежните трансакции на физички места на продажба (ПОС), повлекување готовина на банкомати (АТМ) и повлекување готовина на шалтерите на давателите на платежни услуги во рамки на 8 годишен период за кој Народната банка располага со податоци, може да се забележи јасен тренд кон зголемена употреба на дигитални плаќања (трансакции на физички места на продажба (ПОС) во однос на повлекувањето готовина на банкомати и повлекување готовина на шалтерите на давателите на платежни услуги.

Според погоре презентирани податоци може да се констатира дека во референтниот период 2019–2023 година и покрај речиси константниот тренд на раст на користењето на платежните картички (вредноста на платежните трансакции со картички остварени на физички места на продажба (ПОС) е зголемена речиси за трипати во однос на вредноста на повлечената готовина од банкоматите), сепак се уште значаен дел на економските активности е заснован на готовината.

Како други фактори коишто има силно влијание врз нивото на неформална економија, посебно од гореспомнатата анализа, е и недостаток на интерес за формално вработување кај корисниците на гарантирана минимална помош (ГМП). Студијата за влијанието на социјалните бенефиции врз активацијата на ранливите групи на пазарот на трудот од 2022 година, изготвена со консултантска поддршка од УНДП, имаше за цел да ја утврди поврзаноста помеѓу слабиот интерес за формално активирање на корисниците на ГМП на пазарот на труд и можното губење на статусот на корисник

¹²⁸Податоците за платежната статистика се изготвуваат врз основа на извештаите од давателите на платежни услуги и операторите на платните системи коишто НБРСМ ги прибира во согласност со: Одлуката за доставување и објавување на податоци за извршените активности во платниот промет („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 88/2021) и Упатството за доставување податоци за извршените активности во платниот промет („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр.118/21 и 189/21). Со стапувањето во сила на Законот за платежни услуги и платни системи во јануари 2023, се изработија нови подзаконски акти, коишто произлегоа од овој закон и коишто го регулираат доменот на платежната статистика: Одлуката за содржината, начинот, формата и роковите за доставување и објавување на податоците и информациите за платежната статистика („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 12/23) и Упатството за доставување податоци и информации за платежната статистика („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 116/23), кои се применуваат од 1 јануари 2024 година.

¹²⁹Безготовинските платежни трансакции се однесуваат на вкупните плаќања во земјата извршени со платежни картички и со кредитни трансфери (или т.н. платни налози).

на ГМП. Според направените истражувањата и анализите од Студијата, иако постојат повеќе причини/фактори кои придонесуваат за недостаток на интерес за формално вработување кај корисниците на ГМП, главно е дека корисниците на ГМП ги гледаат формалните работни места со минимална плата како несоодветни бидејќи приходите не се доволни за да обезбедат пристоен животен стандард за нивните семејства и веруваат дека комбинирањето на ГМП со неформалната работа нуди поисплатлива и постабилна финансиска состојба во споредба со ниско платеното и несигурно формално вработување.

Вкупниот број на невработени лица корисници на ГМП во јануари 2023 година е 62.460 лица. Од друга страна, според податоците на Државниот завод за статистика за слободни работни места, во првото тримесечје од 2023 година, бројот на слободни работни места е 9.467, што укажува на потребата од зајакнати политики и мерки за активација на корисниците на ГМП на пазарот на труд.

Податоците за број на корисници на гарантирана минимална помош (ГМП) за 2023 година се презентирани во Анекс 2.А.3.

Во периодот 2019-2023, институционалниот механизмот за справување со неформалната економија го сочинуваа следните надлежни институции (носители на активностите): Министерство за финансии – со органите во состав (УЈП, ЦУ, УФР, УФП), Министерство за труд и социјална политика, Државен инспекторат за труд, Министерство за економија, Државен пазарен инспекторат и Централен регистар.

Во насока на формализирање на неформалната економија, надлежните институции постапувајќи во доменот на своите законски овластувања спроведуваа инспекциски надзори (редовни и вонредни), надворешни контроли, даночни контроли коишто се планираат и спроведуваат согласно годишните и месечните планови на институциите. Врз основа на констатираните неправилности и искуства, надлежните институции перманентно ја доуредуваат нормативната рамка преку предлагање на изменување и дополнување на законите, односно отклонување на нормативните слабости заради поефикасна примената на актуелните прописи и санкционирања на појавата на облиците на неформалната економија во стопанството.

Исто така, надлежните институции преземаат и координирани активности со домашните и меѓународните институции.

Во периодот 2019–2023, согласно планот за контроли (годишен и месечни планови), од страна на Управата за јавни приходи биле извршени вкупно 25.312 надворешни контроли, при што биле констатирани 9.821 неправилности. Во истиот период, исто така биле извршени вкупно 9.679 даночни контроли и констатирани 4.926 неправилност. Согласно расположливите податоци за спроведените контроли по годините забележан е тренд на зголемување на надворешни и даночни контроли, како и на утврдените неправилности.

Табела- Број на надворешни контроли и неправилности периодот 2019-2023 година¹³⁰

¹³⁰Податоците се превземени од следните линкови на Веб страната на УЈП <http://www.ujp.gov.mk/mk/statistika/naplata/19/0/0>

Година	Вкупно контроли	Со неправилности
2019	5.609	2.221
2020	3.866	1.416
2021	4.738	1.891
2022	5.013	1.759
2023	6.086	2.534
Вкупно	25.312	9.821

Табела- Број на даночни контроли и неправилности периодот 2019-2023 година

Година	Вкупно контроли	Со неправилности
2019	3.609	1.752
2020	616	224
2021	1.733	1.090
2022	1.649	754
2023	2.072	1.106
Вкупно	9.679	4.926

Извор: <http://www.uzp.mk> Управа за јавни приходи

Согласно случениот Меморандум за соработка помеѓу Инспекцискиот совет и Управата за јавни приходи, УЈП доставува известувања за вршење на нерегистрирана дејност кои понатаму Инспекцискиот совет ги проследува до Државниот пазарен инспекторат како надлежен инспекторат за надзор над Законот за забрана и спречување на вршење на нерегистрирана дејност. Врз основа на предметниот Меморандум, по спроведени контроли од страна на УЈП во 2020 година биле пратени 6 известувања за вршење на нерегистрирана дејност, во 2021 година 46, во 2022 година 20 и во 2023 година 41 известувања за вршење на нерегистрирана дејност.

Од страна на Државниот инспекторат за труд (ДИТ) за референтниот период 2019-2023 година, во однос на непријавената работа извршени се вкупно 775¹³¹ вонредни инспекциски надзори и тоа:

Табела- Број на вонредни инспекциски надзори и непријавени работници во 2019-2023 година

Период 2019-2023	Вонредни инспекциски надзори	Непријавени работници
2019	24	24
2020	33	33

¹³¹ Податоците за инспекцисите надзори за 2019, 2020, 2021, 2022 и 2023 година се обезбедени од Државен инспекторат за труд.

2021	168	184
2022	238	189
2023	312	298

Извор: Државен инспекторат за труд

Согласно расположливите податоци за спроведените вонредни инспекциски контроли по годините забележан е тренд на зголемување на контролите, како и на утврдените неправилности.

Државниот пазарен инспекторат (ДПИ) работеше на формализирање на неформалната економија преку инспекциски надзори врз основа на закони за кои има надлежност да постапува. Во референтниот период 2019 -2023 година од страна на ДПИ биле извршени вкупно 151240 инспекциски надзори, констатирани се 18 035 неправилности¹³².

Податоците за бројна инспекциски надзори и неправилности во периодот 2019-2023 година се презентирани во Анекс 4.19 (9)

Вонасока на воспоставување на постојана институционална инфраструктура за системска борба со неформалната економија со цел навремено детектирање, следење и давање насоки за адресирање на неформалните активности во економијата, Владата на Република Северна Македонија со Одлука во 2023 година формираше Национален совет за формализација на неформалната економија и Меѓуресорско тело за координација на активностите за спроведување на Стратегијата¹³³

Меѓуресорското тело за координација на активностите за спроведување на Стратегијата, со Акциски¹³⁴ е предвидено да подготвува годишни извештаи за спроведување на Акцискиот план преку примена на рамката за прибирање на податоци и следење на Акцискиот план за спроведување на Стратегијата за формализирање на неформалната економија 2023-2027.

Националниот совет за формализирање на неформалната економија (како меѓуинституционално тело) го сочинуваат 20 членови, претставници од највисоко ниво од институциите во чија надлежност се активностите за намалување на неформалната економија¹³⁵.

¹³²Податоците за инспекцисите надзори за 2019, 2020, 2021, 2022 и 2023 година се обезбедени од Државен пазарен инспекторат. 9

¹³³Стратегијата за формализирање на неформалната економија во Република Северна Македонија 2023-2027 https://finance.gov.mk/wp-content/uploads/2024/06/Strategija-za-neformalna-ekonomija-2023-2027_korekcija-28082023-2-1-6.pdf

¹³⁴Во Меѓуресорското тело членуваат претставници на повеќе релевантни институции, и тоа: Кабинетот на заменикот на претседателот на Владата на РСМ, задолжен за економски прашања, координација со економските ресори и инвестиции Кабинетот на заменикот на претседателот на Владата на РСМ, задолжен за политики на добро владеење Министерството за финансии; Министерството за труд и социјална политика ; Министерството за финансии - Управа за јавни приходи, Министерството за финансии - Царинска управа; Државниот завод за статистика; Министерството за економија - Државен пазарен инспекторат; -Министерството за труд и социјална политика - Државен инспекторат за труд; Министерството за финансии - Управа за финансиско разузнавање; Министерството за финансии - Управа за финансиска полиција; Министерството за финансии - Биро за јавни набавки; Инспекцискиот совет; Министерството за економија; Министерството за транспорт и врски; Министерството за правда; Министерството за информатичко општество и администрација; Министерството за локална самоуправа; - Централниот регистар на Владата на РСМ; Агенцијата за пошти на Владата на РСМ; Агенцијата за промоција и поддршка за претприемништво на Владата на РСМ; Фондот на пензиското и инвалидското осигурување на РСМ; Фондот за здравствено осигурување на РСМ ; - Агенцијата за вработување на РСМ - Народната банка на Република Северна Македонија.

Претседателот на Меѓуресорското тело е од Министерството за финансии, а заменик претседателот на Меѓуресорското тело е од Министерството за труд и социјална политика.

¹³⁵Заменикот на претседателот на Владата задолжен за економски прашања, координација со економските ресори и инвестиции; заменикот на претседателот на Владата задолжен за политики за добро владеење; министерот за финансии; министерот за

Со Советот претседава министерот за финансии, а како ко-претседавачи се заменикот на претседателот на Владата, задолжен економски прашања, координација со економските ресурси и инвестиции и заменикот на претседателот на Владата задолжен за политики за добро владеење. Конститутивниот состанок на Националниот совет за формализација на неформалната економија беше одржан на 27 октомври 2023 година.

Стимулативните мерки во голем дел од случаите се покажале како ефикасни алатки на политиките за формализирање на деловните активности, односно намалување на неформалната економија во Република Северна Македонија и тоа особено мерките на подобрување на деловното окружување, даночната политика во комбинација со мерките од трудовото законодавство, намалување на готовината во оптек и мерките за зголемување на довербата во институциите и даночниот морал.

Во периодот 2019-2023 година како позначајни преземенисе следните мерки:

- **Подобрување на фискализацијата преку имплементација на мерката „Мој ДДВ“.**

Неиздавањето фискални сметки од страна на сите трговци и понатаму е проблем во РС Македонија, со негативни импликации врз прибирањето на јавните приходи и со тоа фискалната кондиција на јавниот буџет, а за чие справување УЈП има изготвено засебен акциски план. Една од мерките од овој план е „Мој ДДВ“, чија цел е зголемување на бројот на трговци кои издаваат фискални сметки, било доброволно, или преку постапување од страна на УЈП по пријави од граѓани.

Имено, смарт-фон апликацијата „Мој ДДВ“ овозможува скенирање на издадени фискални сметки, за поврат на законски утврдениот дел од платениот ДДВ на физички лица. Максимален износ кој може да го побарува секое регистрирано физичко лице за стекнување право на поврат, иницијално изнесуваше 1.800 денари квартално, а од 2023 година максималниот износ изнесува 2.100 денари.

Податоците за број на регистрирани корисници (физички лица) на апликацијата МОЈ се презентирани во Анекс 4.19 (11).

- Забрана за плаќање со готовина на стоки и услуги забрана над определен износ што не е извршено преку банка, штедилница или преку сметка во.
- **Раст на бројот на трансакции со платежни картички - безготовински платежни трансакции**

Дигиталните решенија за плаќање кои давателите на платежните услуги им ги овозможуваат на граѓаните и компаниите придонесоа за раст на безготовинските плаќања во референтниот период 2019- 2023 година.

економија; министерот за информатичко општество и администрација; министерот за труд и социјална политика; министерот за земјоделство, шумарство и водостопанство; министерот за животна средина и просторно планирање; министерот за транспорт и врски; директорот на Управата за јавни приходи; директорот на Царинската управа; директорот на Бирото за јавни набавки; директорот на Управата за финансиско разузнавање; директорот на Управата за финансиска полиција; директорот на Државниот пазарен инспекторат; директорот на Државниот инспекторат за труд; директорот на Државниот завод за статистика; директорот на Централниот регистар на РСМ, претседателот на Инспекцискиот совет и гувернерот на Народната банка на РСМ.

- **Поддршка за самовработување (претприемништво) наменета за невработените лица за да започнат или да формализираат сопствен бизнис.**

Како придонес кон намалување на неформалната економија, државата секоја година обезбедува стручна и финансиска поддршка за започнување и формализација на бизниси. Во Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот, секоја година е вклучена мерка за Поддршка за самовработување (претприемништво), која е наменета за невработените лица за да започнат или да формализираат сопствен бизнис. Според податоците од Агенцијата за вработување на Република Северна Македонија (Табела бр.ххх), од 2019 до 2023 година има тренд на зголемување на опфатот на лица кои склучиле договори за регистрирање на бизниси. Нивниот број е зголемен од 1.474 лица во 2019 на 2.102 лица во 2023 година, односно зголемување во 2023 за 42,6% во однос на 2019 година.

Табела - Реализација на мерката Поддршка за самовработување (претприемништво)

Година	Планиран опфат на лица	Склучени договори/број на лица	Склучени договори/ % на реализација
2019	1464	1474	100
2020	1490	1468	98.5
2021	1877	1877	100
2022	2120	2001	94.4
2023	2298	2102	91.2

Извор: Годишни извештаи на Агенцијата за вработување на Република Северна Македонија¹³⁶

Корисниците, односно невработените лица кои се поддржани преку мерката за самовработување, можат да се вклучат и во дополнителни мерки од Оперативниот план за вработување, односно во мерките Субвенционирање на плати и Вработување и раст на правни субјекти, кое што дополнително влијае на зголемување на регистрирани приходи и даночен опфат како резултат на формализација на бизнисите.

Според податоците и информациите од **Анкетата за нерегистрирани микро-претпријатија во Северна Македонија** "Грантовите за основање компанија (грант за самовработување преку активните мерки на пазарот на трудот) беа споменати како позитивни практики кои го стимулираат формализирањето."¹³⁷ Дополнително во рамките на Анкетата, интервјуираните сопственици на регистрирани фирми (некои од нив ја имаа регистрирано својата фирма преку овие мерки) истакале дека мерките на АВРМ за основање компанија и поддршка на вработување/плати во првата година се огромна можност и мотив за регистрација, со што Студијата дава докази што го потврдуваат придонесот на мерката самовработување врз формализацијата на бизнисите.

¹³⁶<https://av.gov.mk/godishni-izveshtai.nspix>

¹³⁷UNREGISTERED MICRO-PERFORMERS OF BUSINESSACTIVITYINNORTHMACEDONIA, Analysis with recommendations for a policy action (Policy Study No. 43), Authors: Marjan Petreski University American College Skopje and Blagica Petreski, Finance Think – Economic Research & Policy Institute, July 2022, ,Skopje

Како мерка од која се очекува во иднина да даде голем придонес за намалување на неформалната економија е Проектот „Е – фактура“.

Со имплементацијата на системот „Е – фактура“ ќе се овозможи издавање, достава и прием на фактура во електронски формат преку единствениот систем на Управата за јавни приходи, во кој ќе се евидентираат сите фактури кои произлегуваат од прометот помеѓу даночните обврзници, владините институции, крајните приматели на добра и услуги како и интернет продавниците.

Заклучок

Во насока на оценување на варијаблата 4.19 Нивото на формализација на економијата, за референтниот период 2019-2023 година, Работната подгрупа за утврдување на ризикот од даночната политика и неформална економија ги имаше предвид критериумите за оценување согласно доставената методологија на Светска банка, коишто претходно детално беа елаборирани во рамките на горенаведените аспекти.

Оттаму, имајќи го предвид значителното учество на неформалната економија во Северна Македонија кое и покрај евидентните фактори кои влијаат на нејзиното намалување во референтниот временски период се уште зафаќа помеѓу 20% и 40% од БДП, постоењето на регулаторниот капацитет (донесени стратешки документи, воспоставена институционална инфраструктура, пропишани закони и прописи за формализирање на економските активности), капацитетот за ефективно спроведување на законот (податоци за спроведените инспекциски контроли од надлежните институции УЈП, ДИТ и ДПИ), се уште значително големиот удел на употребата на готовина во економските активности (и покрај забележениот јасен тренд кон зголемена употреба на безготовински и дигитални плаќања), како и постоење на стимулативна рамка за премин од неформални во формални активности (креирани мерки и активности), Работната подгрупа проценува дека соодветната проценета вредност за варијаблата Нивото на формализација на економијата за референтниот период 2019-2023 година е средно ниска (0,44).

3. ПРОЦЕНКА НА РИЗИКОТ ОД ПЕРЕЊЕ ПАРИ НА БАНКАРСКИОТ СЕКТОР

НРА 2024

Од анализата на изложеноста на банкарскиот сектор на ризикот од ПП, а врз основа на општите влезни варијабли и карактеристиките на одделни банкарски производи или услуги е утврдено дека **ранливоста на банкарскиот сектор од ПП е на средно ниво**. Спроведената анализа по одделни сектори во финансиската област укажува дека банкарскиот сектор е најмногу изложен на ризикот од ПП. Анализата на правната рамка укажа на значајна усогласеност со меѓународните стандарди кои се однесуваат на препораките на ФАТФ, Базелските принципи и европските директиви. При оценка на одделните варијабли од спроведената проценка, во предвид беа земени преземените активности за промена на ЗСППФТ кои беа направени со цел постапување по препораките дадени од Moneyval или подобрувањата идентификувани со оваа проценка. Во следниот период сеуште е потребно да се следи потеклото на средствата на клиентите имајќи предвид дека ризикот кој произлегува од трансакциите реализирани во готовина, останува еден од најприсутните за банкарскиот систем.

Во однос на анализата на ранливоста на ПП (производите)-кај одреден банкарски производ или услуга, се земаат предвид повеќе индикатори при што се утврди повисоко инхерентно ниво на ризик кај безготовинските девизни приливи и одливи, платежните сметки и кредитни картички. Оваа анализа опфати проширување на производите на банкарскиот систем за кои беше направена проценка на инхерентното ниво на ризик споредено со претходната НРА.

Согласно законските одредби дефинирани во Законот за СППФТ банките треба да применат мерки на засилена анализа кај деловниот однос и трансакциите кои се вршат при коресподентен однос, клиенти- носители на јавни функции непрофитни организации за кои има утврден повисок ризик и клиенти кои потекнуваат или вршат трансакции со

високоризични земји независно од утврденото инхерентно ниво на ризик, утврдено со оваа проценка.

Од анализата на изложеноста на банкарскиот сектор на ризикот од ППФТ, а врз основа на општите влезни варијабли и карактеристиките на одделни банкарски производи или услуги е утврдено дека ранливоста на **банкарскиот сектор изнесува 0,53 (средно ниво)**.

Основни информации:

Заклучокот од претходната НРА спроведена во 2020 година, се потврдува и со оваа проценка во однос на големината на банкарскиот сектор споредено со небанкарските финансиски институции и другите субјекти кои што преземаат мерки и дејствија согласно со ЗСППФТ. Банкарскиот систем има највисоко учество од 77,9% во активата на финансискиот систем и најмногу придонесуваа за нејзиниот апсолутен раст (Табела 3.1). Банките ја задржале „едноставната“ структура на производи и услуги коишто ги нудат, имаат континуиран тренд на раст на обемот на трансакциите кои поминуваат низ овој сектор, а се забележува зголемување на иновативноста и воведувањето на нови производи, услуги и системи. Инхерентниот ризик кај банките е висок и главно детерминиран од големиот број на клиенти со кои е воспоставен деловен однос, големиот број и просечен износ на реализирани трансакции. Банките имаат воспоставени контролни механизми со цел намалување на нивото на ризик на кој се изложени, континуирано ги зајакнуваат мерките и дејствијата кои ги преземаат при управувањето со ризикот од ППФТ. Како резултат на зајакнувањето на интерните контролни системи во периодот опфатен со оваа анализа евидентно е зголемување на бројот на клиенти за кои е одбиено воспоставување на деловен однос или преземање активности за прекин на деловниот однос. Исто така, во периодот опфатен со анализата евидентно е намалување на бројот и вредноста на реализираните трансакции од страна на нерезиденти особено оние кои потекнуваат од високо ризични земји, а како резултат на активностите преземени од банките по заклучоците содржани со спроведената НРА во 2020 година.

Табела 3.1

Вид на финансиски институции	Вкупни средства (во милиони денари)				Структура во %				Број на институции			
	31.12.2020	31.12.2021	31.12.2022	31.12.2023	31.12.2020	31.12.2021	31.12.2022	31.12.2023	31.12.2020	31.12.2021	31.12.2022	31.12.2023
Депозитни финансиски институции	587.638	640.771	686.286	748.806	80,8%	79,4%	79,2%	77,9%	16	15	15	15
Банки	585.501	638.666	684.255	746.739	80,5%	79,1%	79,0%	77,7%	14	13	13	13
Штедилници	2.137	2.105	2.031	2.066	0,3%	0,3%	0,2%	0,2%	2	2	2	2
Недепозитни финансиски институции	139.376	166.239	179.783	212.331	19,2%	20,6%	20,8%	22,1%	137	144	150	157
Вкупно финансиски институции	727.014	807.010	866.069	961.137	100%	100%	100%	100%	153	159	165	172

Извор: Извештај за финансиската стабилност, објавен од Народната банка

На 31.12.2023 година, во РСМ работат тринаесет банки и две штедилници. Во однос на 31.12.2018 година, бројот на банките се намали за две. Во август 2020 година, НБРСМ ја укина дозволата за основање и работење на „Еуростандард банка“ АД Скопје, заради неисполнување на минималните законски услови за работење на банка. Со Решението на гувернерот на НБРСМ од 21 мај 2021 година е издадена дозвола за статусна промена присоединување на „Охридска банка“ АД Скопје кон „Шпаркасе банка“ Македонија АД Скопје. Уписот на промената во Централниот регистар на РСМ е спроведен на 16 јули 2021 година.

Врз основа на спроведување на анализата за ранливоста на банкарскиот сектор, се утврди средно ниво на ранливост 0,53 на скала од 0,0 – 1,0 при што 1,0 е највисока ранливост за ПП, а 0 најниска.

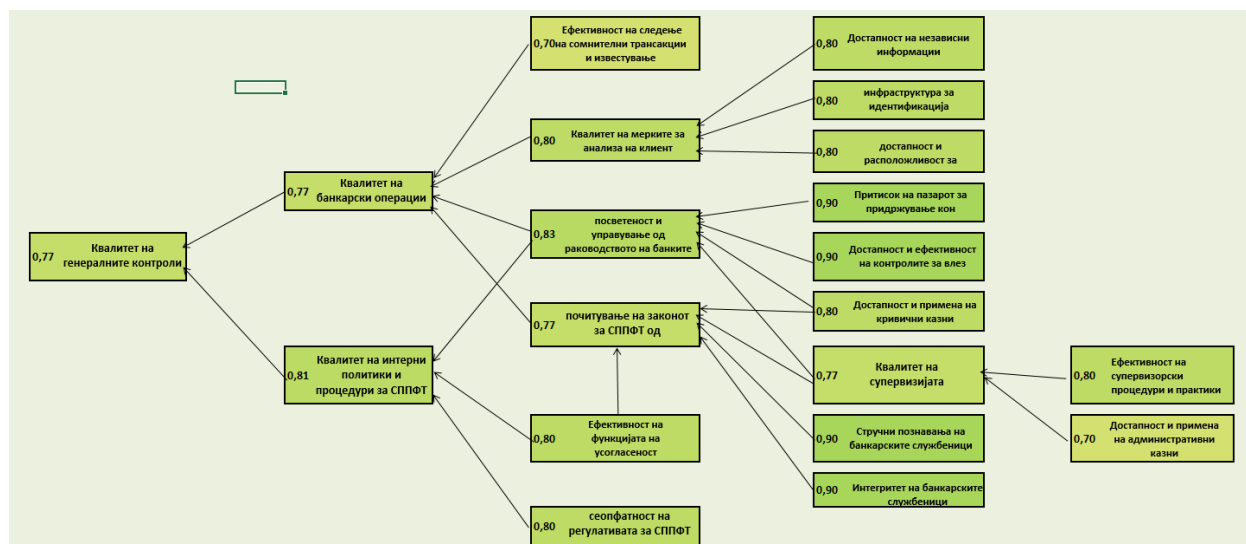
Извори на податоци анализирани за целите на оценка на ранливоста на банкарскиот сектор: При оценка на ризикот од ПП во банкарскиот сектор користени се извори на податоци со кои располага НБРСМ, УФР и Централниот регистар. Понатаму, анализата опфати и користење податоци и информации добиени од деловните банки врз основа на претходно доставени табели и прашалник, заклучоци од спроведениот петти круг на евалуација од страна на комитетот Монеува¹³⁸ објавен во мај 2023 година, Извештајот деталната оценка на финансискиот систем (FSAP), Извештај за национална проценка на ризикот од ППФТ кај правните лица изработен од УФР и Извештај за национална проценка на ризикот кај непрофитните организации изработен од УФР и записници и идентификувани наоди од спроведени теренски контроли кај банките.

Во текот на спроведувањето на анализата учество земаа и претставници од деловните банки, а изработен е и прашалник за оценка како и документација која беше доставена од страна на банките и анализирана при оваа НРА. Прашалникот беше доставен до сите 13 банки, УФР и претставникот од Централниот регистар.

Банкарскиот систем има висок квалитет на генералните контроли, утврден врз основа на 13 критериуми дефинирани согласно пристапот кој се примени кај оваа НРА, т.н.општи влезни варијабли¹³⁸.

Во однос на инхерентниот ризик по одделни производи се утврди средно-високо ниво кај производите платежна сметка на правни лица и домаќинства и безготовински девизни приливи и одливи. Утврдената оценка на инхерентното ниво по одделни производи е утврдена врз основа на 13 критериуми: Вкупниот обем и големина на производот / услугата, просечната вредност на трансакцијата по одделен производ / услуга, ризичниот профил на клиентите кои го користат производот / услугата, можноста за вложување во производот / услугата, обем на готовина кај производот / услугата, можноста за реализација на трансакции кај производот со високоризични држави, вклученост на производот / услугата во типологиите за ПП или измами и даночно затајување, постоење потешкотии во обезбедување на податоци и следење на трансакциите, користење на можноста за анонимни сметки и специфичните контроли поставени кај одделните производи / услуги.

¹³⁸1. Сеопфатност на регулативата за ПП, 2.Ефективност на супервизорски процедури и практики, 3. Достапност и примена на административни казни, 4.Достапност и примена на кривични казни, 5. Достапност и примена на контролите за влез, 6.Интегритет на банкарските службеници, 7.Стручни познавања на банкарските службеници, 8. Функција на контрола на работењето со прописите, 9. Системи за следење и известување за сомнителни трансакции, 10. Притисок на пазарот за придржување кон стандардите, 11.Достапност на податоците за сопственичка структура, 12. Инфраструктура за идентификација и 13. Достапност до независни информации.

3.1. ОПШТИ ВЛЕЗНИ ВАРИЈАБЛИ

3.1.1 Сеопфатност на регулативата за ПП

Законската и подзаконската регулатива за СППФТ се оценува дека има значаен степен на усогласеност со меѓународните стандарди и основните базелски принципи.

Со петтата рунда на евалуација од страна на Moneyval (изготвен Извештај во мај 2023 година), извршена е анализа на усогласеноста на законската и подзаконската регулатива за СППФТ во РСМ со препораките на ФАТФ. Во Извештајот од спроведената евалуација утврден е значаен степен на усогласеност на регулативата со потреба од ревидирање на дел од истата со цел усогласување со препораките на ФАТФ.

Во Извештајот од Moneyval утврден е значаен степен на усогласеност со препораката 10, која се однесува на анализа на клиентите (customer due diligence), со потреба од ревидирање на регулативата во насока на спроведување анализа на клиентите и за трансакции помали од 1000 евра. Во однос на препораката 11-чување на податоци (record keeping), утврдена е значајна усогласеност, но и потреба со следната измена на ЗСППФТ, да се дефинира обврска субјектите да ги стават на располагање на органите на надзор и документите за трансакциите. Понатаму утврдена е значајна усогласеност со препораката 13 која се однесува на коресподентното банкарство и утврдена е потреба за ревидирање на ЗСППФТ во однос на обврската за финансиската институција која треба да опфати и барање респодентните финансиски институции да не дозволуваат нивните сметки да се користат од банки школки (Shellbank). Делумна усогласеност е утврдена со препораката 15- Нови технологии и идентификувани се повеќе препораки во регулативата со која се уредени преносот на виртуелните средства, при што оценето е дека не е донесена подзаконска регулатива за овој сегмент. Кај препораката 16-Пренос на парични средства утврдена е делумна усогласеност, при што утврдено е дека во регулативата треба да се предвидат податоците кои треба да бидат содржани и понатаму проследени при

пренос на парични средства. Во однос на препораката 18-Интерни контроли и филијали и подружници утврдена е потреба регулативата појасно да дефинира одговорното лице за СППФТ во банките да биде назначено како лице со посебни права и одговорности. Делумна усогласеност е утврдена со препораката 26-Регулатива и супервизија на финансиските институции, при што утврдени се несоодветно предвидени одредби во законската и подзаконската регулатива кои се однесуваат на контролните механизми воспоставени при лиценцирањето на акционерите или лицата кои се членови на Надзорните или Управните одбори, а со кои треба да се спречи лица со несоодветна репутација или нивни блиски соработници да бидат сопственици или членови на управување / надзор во финансиските институции. Во однос на препораката 27- Улога на супервизија утврдена е значајна усогласеност со препорака за натамошно ревидирање на законската рамка со која се уредени примената на прекршоците или постапките за порамнување.

Со оваа НРА утврдена е потреба за донесување или измена на постојните подзаконски акти за примена на мерките и дејствијата за СППФТ кај банките (упатство, насоки и сл), со кои подетално би се уредила примената на ЗСППФТ кај банките и би се дефинирале информациите во однос на системот на известување за ризикот и правилата кои се применуваат кај банките на годишна основа. Заради зголемување на транспарентноста и информирањето на банкарскиот сектор, НБРСМ во следниот период ќе започне со изработка на годишен извештај за ризикот од ППФТ кај овој сектор, а врз основа на податоците, прашалниците, анализите, наодите од спроведените контроли кои ги спроведува кај банките, како и размената на податоците врз основа на меѓуинституционалната соработка.

Оценка на усогласеноста на законската и подзаконската регулатива со основните базелски принципи

Врз основа на Извештајот објавен на 4 јануари 2019 година кој се однесува на програмата за оценка на финансискиот сектор (ФСАП), утврдено е дека супервизорскиот пристап кој го применува НБРСМ базира на силна законска и организациска рамка, добро развиени практики кои се применуваат при теренските контроли и вонтеренското следење на банките и соодветни познавања и експертиза на вработените во НБРСМ.

Во анализираниот период опфатен со оваа НРА, со ЗСППФТ од 2022 година, надзорот на УФР во делот над примената на ЗСППФТ кај банките е ограничен на спроведување на вонреден, контролен надзор кај банките. Со оваа измена се оценува како соодветен и бројот на вработените во УФР надлежни за спроведување на инспекциски надзор.

На 1. Октомври 2021 година, Европската Комисија донесе Одлука со која оценува дека РСМ има воспоставено супервизорска и регулаторна рамка за основањето и работењето на банките, којашто е во согласност со стандардите пропишани во Европската Унија со Регулативата бр. 575/2013 на Европскиот парламент и Совет од 26 јуни 2013 година за прудентните барања за кредитните институции.

Вкупна оценка на сеопфатноста на законската и подзаконската регулатива за СППФТ: о,8.

3.1.2 ЕФЕКТИВНОСТА НА СУПЕРВИЗОРСКИТЕ ПРОЦЕДУРИ И ПРАКТИКИ

Законската рамка соодветно ја дефинира надлежноста на НБРСМ за спроведување на надзорот на примената на мерките и дејствијата за СППФТ врз банките.

Препорака 1: Во следниот период, да се ревидира Методологијата за спроведување на контроли за оценка на ризикот од ППФТ соодветно на промените во регулативата, заклучоците од оваа НРА, а во насока на натамошно унапредување на пристапот кој се применува.

Спроведувањето на теренските контроли се врши врз основа на методологија за оценка на ризикот од ППФТ, која опфаќа оценка на интерните акти, анализа на клиентите и потврдување на нивото на ризик, соодветност на софтверските апликации за следење на трансакциите и идентификување на невообичаени трансакции, соодветноста на мерките кои се применуваат за клиентите кои подлежат на засилена анализа, доставувањето на извештаите до органите на банката и УФР, поставеноста, функционирањето и независноста на посебниот оддел за СППФТ, вклученоста на внатрешната ревизија и сл. Вонтеренската оцена на инхерентното ниво, квалитетот на управување и агрегатното ниво на ризикот од ППФТ се спроведува најмалку на годишно ниво. Потоа оваа оцена согласно Методологијата за супервизорска оценка на ризиците се вградува во вкупната оцена за профилот на ризик на банката. Покрај податоците за оценка на инхерентното ниво, на годишна основа банките доставуваат и пополнет Прашалник за оценка на квалитетот на управување со ризикот. На редовна основа со вонтеренско следење или во процесот на теренските контроли се врши оценка на постапувањето на банките (респонзивоста на банките) во врска со изречените супервизорски мерки.

Со новиот ЗСППФТ од 2022 година, надлежноста на УФР да врши надзор над банките е ограничена на вонреден и контролен надзор, земајќи ги предвид лимитираните капацитети на Одделението за надзор во рамки на УФР, како и надлежноста на УФР како единствен супервизор на голем број категории на нефинансиски дејности и професии како субјекти.

Циклусот на спроведување на теренските контроли во зависност од утврденото ниво на ризик од ППФТ предвидува контролите да се спроведуваат најмалку еднаш годишно за банките за кои има утврдено високо ниво на ризик, банките за кои е утврдено значајно и умерено ниво на ризик се предмет на теренска контрола најмалку на период од 24 месеци, а за оние со ниско ниво на ризик, теренските контроли се спроведуваат во период кој не надминува 30 месеци.

Табела 3.3 - број на теренски контроли спроведени кај банките во периодот на анализа на НРА

Година	делумна	целосна	Вкупно
2019	2	4	6
2020	1	4	5
2021	3	4	7
2022	3	1	4
2023		6	6
Вкупно 2019-2023	9	19	28

Препорака 2: Во следниот период врз основа на оваа проценка на ризик, а согласно и со препораките од Moneyval, ќе се започне со спроведување на теренски контроли со фокус на одделни делови кои се оценети со повисок ризик. Во периодот опфатен за анализа на НРА

спроведени се таргетирани контроли за оценка на ризикот од ФТ, како и поединечна контрола за оценка на ризикот од ППФТ кај деловниот однос воспоставен со нерезиденти.

Врз основа на следење на супервизорските мерки изречени во периодот од 2019-2023 година, се оцени усогласеност за сите мерки од 2019 -2020 година, додека за изречените мерки врз основа на идентификуваните неусогласености или препораки се утврди делумна усогласеност кај 14 од 98 мерки кои произлегуваат од идентификувани наоди во последните три години кај контролите спроведени во банкарскиот систем. Сето ова укажува на значајна респонзивност од раководствата на банките во насока на унапредување на управувањето со ризикот од ППФТ. Утврдените неусогласености и препораки кај банките во најголем дел произлегуваат од слабости утврдени во процесот на спроведување на мерките на засилена анализа, несоодветна идентификација на вистинскиот сопственик, несоодветно утврдување на нивото на ризик на клиентите, отсуство на документација со цел анализа на основаноста на трансакциите кои се реализираат вклучително и документација за изворот на средствата кај готовинските трансакции, како и потреба за унапредување на системот на известување и проширување на опфатот на контроли кои се спроведуваат од внатрешната ревизија.

Вкупна оценка за ефективност на супервизорските процедури и практики: 0,8.

3.1.3 ДОСТАПНОСТ И ПРИМЕНА НА АДМИНИСТРАТИВНИ КАЗНИ

Во член 186 од ЗСППФТ предвидени се прекршочни одредби и построга казна за дејствијата сторени намерно на организиран начин, кои се повторуваат, со кои предизвикана е значителна штета или се стекнува значителна имотна корист. За правното лице предвидена е глоба во износ од 10% од приходот на правното лице остварен претходната фискална година и прекршочна санкција привремена забрана за вршење одделна дејност.

НБРСМ како надлежен супервизорски орган за банките води евиденција за покренати прекршочни постапки и разменува податоци и за покренати прекршочни постапки спрема банките во врска со СППФТ.

Во член 154 од Законот за Банките предвидено е укинување на дозвола за основа и работење на банка.

Согласно прекршочните одредби предвидени во ЗСППФТ покрај за правното лице, санкции се преземаат и за одговорното лице во банката. Исто така, во ЗСППФТ предвидени се две задолжителни обуки на вработените во врска со мерките и дејствијата кои треба да се применуваат како и за санкциите кои следуваат за непочитување на дефинираните обврски во ЗСППФТ.

Врз основа на добиените податоци во анализираниот период нема поведени дисциплински постапки или кривични постапки против вработени, заради постапување спротивно на мерките и дејствијата предвидени во ЗСППФТ.

Во периодот од 2019 до 2023 година од страна на НБРСМ спроведени се контроли на ризикот од ППФТ во 28 контроли на банки, при што утврдени се неусогласености со ЗСППФТ и изречени се

прекршоци за кои глобите изнесувале 318 илјади евра, додека УФР има извршено 6 контроли и изречени се прекршоци за кои глобите изнесувале 195 илјади евра.

Во следната табела прикажани се изречените мерки од страна на НБРСМ и УФР во периодот на анализа опфатен со оваа НРА

Изречени мерки спрема банките во периодот опфатен со анализата

Година	НБРСМ				УФР	
	Реализиран и контроли	Писмено предупредување / меморандум	Препорака	Глоба/прекршок	број на контроли	Глоба/прекршок
2019	6	4	4	71.500	3	128.700
2020	5	5	2	-	-	-
2021	7	3	2	224.000	1	66.000
2022	4	2	2		1	-
2023	6	2	1	23.000	1	-
Вкупно 2019-2023	28	16	11	318.500	6	194.700

Врз основа на спроведените теренски контроли од страна на НБРСМ, изречените глоби кон банките произлегуваат од следните неусогласености:

- несоодветна анализа на клиентите во однос на обезбедување на информации за целта и намерата на деловниот однос,
- несоодветно ниво на ризик согласно одредбите од член 33, а во врска со барањата на членовите 35,36 и 37 од ЗСППФТ,
- отсуство на Информација за целта и намерата на деловниот однос,
- воспоставен коресподентски деловен однос спротивно на одредбите од ЗСППФТ,
- неутврден вистински сопственик
- неприменување на финансиски мерки предвидени согласно со Законот за рестриктивни мерки и
- непријавена сомнителна трансакции/ја.

Од извршените вонредни надзори над банките од страна на УФР констатирани се следните прекршоци:

- нема извршено анализа за основот и целта на сложените, невообичаено големите трансакции или трансакции кои се извршени на невообичаен начин, кои немаат очигледна економска оправданост или видлива правна цел,
- нема извршено анализа на целта и намерата на активностите на клиентот и извршените трансакции и
- нема изработено писмен извештај за извршената анализа по основ на горенаведените критериуми и нема доставено податоци и информации до УФР за сомнителни активности.

Препорака 3: Да се ревидира ЗСППФТ во однос на пропишаните санкции во насока на предвидување повисоки казни кои би биле одвратувачки за банките и одговорните лица во банките од сторување на намерни и повторувачки прекршувања на ЗСППФТ и остварување на

значајна материјална корист од истите согласно со директивата за ППФТ и препораките на ФАТФ.

Препорака 4: Да се унапреди процесот на евиденција на изречените административни мерки преку унапредување на техничките решенија за евиденција и следење на изречените административни мерки од страна на НБРСМ.

Вкупна оценка за достапност и примена на административни казни: 0,7.

3.1.4. ДОСТАПНОСТ И ПРИМЕНА НА КРИВИЧНИ КАЗНИ

Перење пари и други приноси од казниво дело претставува кривично дело за кое се предвидени казни во член 273 од КЗ и тоа со казна затвор од една до десет години за сторителот, како и за лице кое непријавило факти или на друг начин прикрива дека парите или имотот потекнуваат казниво дело или ја прикрил нивната локација, движење и сопственост.

Во точка 6 од членот 273 од Кривичниот законик, предвидена е кривична одговорност и за службено лице, одговорно лице во банка или друга финансиска институција што ќе овозможи или ќе дозволи трансакција или деловен однос, ќе се казни со затвор најмалку пет години.

Во став 7 од истиот член предвидено е службено, одговорно лице во банка или друга финансиска институција, или лице кое врши работи од јавен интерес, кое според закон е овластен субјект за примена на мерки и дејствија за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело, кое неовластено ќе открие на клиент или на неповикано лице податоци што се однесуваат на постапката на испитување на сомнителни трансакции или на примена на други мерки и дејствија за спречување на перење пари, ќе се казни со затвор од три месеца до пет години.

Во периодот на анализа не се изречени кривични казни против банки, одговорни лица или вработени во банките за сторени кривични дела ПП.

Оценка на варијаблата достапност и примена на кривични казни: 0,8.

3.1.5 ДОСТАПНОСТ И ЕФЕКТИВНОСТ НА КОНТРОЛИТЕ ЗА ВЛЕЗ

Оваа варијабла ја оценува достапноста и ефективноста на контролите за влез (вклучувајќи лицензирање, регистрација и други форми на овластување за работа).

Во Законот за банките дефинирана е постапката за добивање на согласности на акционери кои имаат намера да се стекнат со акции чиј вкупен кумулативен номинален износ изнесува или надминува 5%, 10%, 20%, 33%, 50% и 75% од вкупниот број на акции или имаат намера да го намалат директно или индиректно своето учество во банка, при што намалувањето ќе влијае кон помало учество од 5%, 10%, 20%, 33%, 50% or 75%, од акциите со право на глас. Детална организациска шема со сопственичка структура на правно лице вклучително и вистинскиот сопственик е дел од документацијата која задолжително се доставува до НБРСМ при аплицирање за стекнување на кумулативен износ на акции кои надминуваат 5%, 10%, 20%, 33%, 50% and 75% од

вкупниот број на акции со право на глас. Исто така, согласно Законот за банките (член 57) согласност од НБРСМ е задолжителна и за именување на членови на Надзорен одбор и именување на членови на Управен одбор.

НБРСМ преку податоците добиени од институциите, медиумите, онлајн платформите за пребарување практично и континуирано го следи исполнувањето на критериумите за соодветност на членовите на Управниот/Надзорниот одбор и на акционерите. Се користи платформата Metricity и Рестриктивната веб платформа на УФР. Дополнително, НБРСМ доставува барање до УФР со цел обезбедување информација дали за одредено лице има доставено известување до друг надлежен орган.

НБРСМ се потпира на пошироката дефиниција за угледот и интегритетот на предложените кандидати за да се осигура дека навистина се земаат предвид сите негативни информации поврзани со нив.

Оценка на варијаблата достапност и ефективност на контролите за влез: 0,9.

3.1.6. ИНТЕГРИТЕТ НА БАНКАРСКИТЕ СЛУЖБЕНИЦИ

Законот за банките налага Надзорниот одбор на банката да усвои етички кодекс, додека Службата за внатрешна ревизија има законска обврска да го оцени почитувањето на етичкиот кодекс. Со Одлуката за правилата за добро корпоративно управување во банка (Сл. Весник на РМ 24/18, РСМ 113/19) подетално се уредени одредбите кои задолжително треба да бидат содржани во етичкиот кодекс, при што секоја банка треба да има дефинирани стандарди и етички норми кои најмалку се однесуваат на: избегнување неприфатливо однесување, избегнување судир на интересите, постапување при вршење трансакции со поврзани лица со банката и чување банкарска тајна. Согласно точка 44 од Одлуката за начинот на спроведување на мерките за спречување на перење пари и финансирање на тероризам („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 212/23), овластеното лице и останатите вработени во Одделот за спречување ППФТ треба да имаат високи професионални стандарди и да имаат соодветно познавање на деловната активност и работните процеси во субјектот коишто може да го изложат субјектот на ризик од ППФТ.

Согласно измените на ЗСППФТ предвидено е Програмата за СППФТ на банките задолжително да опфати и скрининг процедури при вработување за вработените, со цел да се обезбедат високи стандарди за спречување перење пари и финансирање на тероризам. Со скрининг процедурите банките треба да се осигураат дека вработените ги задоволуваат критериумите кои се бараат за конкретната работна позиција и имаат соодветно образование, вештини и способности да одговорат на работните задачи, како и претставуваат лица со висок интегритет. Скрининг процедурите опфаќаат и информации за дополнителна дејност која ја вршат вработените со цел избегнување на потенцијален конфликт и судир на интереси.

Согласно добиените одговори од прашалниците од банките утврдено е дека во последните три години банките имаат поведени дисциплински постапки против вработени заради непочитување на кодексот на етика. Сепак, овие постапки не се резултат на непочитување на законските одредби за СППФТ туку како резултат на останата природа.

Табела за поведени дисциплински постапки против вработените од страна на банките¹³⁹

Година	2020	2021	2022	2023
Број на дисциплински постапки	19	13	4	35

Препорака 5: Во следниот период Банките да ја унапредат евиденцијата за следење на почитувањето на кодексот на етика и интегритетот на вработените, како и податок за причините за поведување на дисциплински постапки.. Со доставените одговори во прашалникот кај две банки беше посочено дека не поседуваат податоци за изворот/причината на поведени дисциплински постапки против вработените.

Овластеното лице, неговиот заменик, како и сите лица вработени во Одделот за СППФТ, подлежат на безбедносни проверки согласно со прописите за безбедност на класифицирани информации и се должни да поседуваат безбедносен сертификат.

ЗСППФТ обезбедува заштита за вработените одговорни за доставување на СТР. Притоа, предвидена е одредба согласно која УФР не смее да го открие идентитетот на вработениот во субјектот кој го доставува извештајот, освен во случаите кога постои сомневање дека вработениот или субјектот извршил ПП/ФТ, на барање во писмена форма на надлежниот суд кога е неопходно да се утврдат факти во текот на кривична постапка.

Оценка на варијаблата интегритет на банкарските службеници: 0,9.

3.1.7 СТРУЧНИ ПОЗНАВАЊА НА БАНКАРСКИТЕ СЛУЖБЕНИЦИ

Оваа варијабла оценува колку добро банкарските службеници ја познаваат и разбираат проблематиката на СППФТ, и нивните обврски и одговорности кои произлегуваат од истата. Во член 12 од ЗСППФТ е дефинирана обврската на банките за спроведување на најмалку две редовни годишни обуки од областа на СППФТ за сите вработени.

Врз основа на доставените одговори доставени во Прашалникот за целите на спроведување на НРА, се утврди дека со обуките се опфаќаат голем број теми. За одржаните обуки одделите за СППФТ посебно подготвуваат соодветни материјали и презентации кои се прилагодени на темите кои се обработуваат и обучуваат, како и списоци на присутни слушатели, кои подоцна се предмет на контрола при вршење на теренска контрола од страна на супервизорите од Народната банка.

Со обуките се опфаќаат и членовите на органите на банките (УО и НО), кои задолжително на период од две години посетуваат обука во делот на регулативата и праксата за целите на управување со ризикот од ППФТ.

Вработените во одделите за СППФТ исто така учествуваат на голем број обуки, семинари и работилници на кои се опфатени повеќе различни области од СППФТ, организирани од страна на разни институции.

Со теренските контроли во последните пет години НБРСМ нема идентификувани наоди кои се однесуваат на стручноста, познавањата или обуките за вработените во одделите за СППФТ и се

¹³⁹Податоците за 2019 година не се земени предвид поради отсуство на соодветна статистика во овој период.

утврди почитување на законските барања за опфат на сите вработени со обука во делот на ризикот од ППФТ најмалку два пати годишно.

Оценка на варијаблата стручни познавања на банкарските службеници: 0,9.

3.1.8 ФУНКЦИЈА НА КОНТРОЛА НА УСОГЛАСЕНОСТА НА РАБОТЕЊЕТО СО ПРОПИСИТЕ

Законска обврска за секоја банка е да формира посебен оддел за СППФТ, да именува лице одговорно за СППФТ како и да обезбеди издвоеност на активностите на овластеното лице за СППФТ од другите деловни активности кои ги врши банката, коишто не се поврзани со активностите на спречувањето на ППФТ и контрола на усогласеноста на работењето со прописите. Врз основа на доставените одговори од страна на Банките се утврди дека кај 4 банки функцијата одговорно лице за СППФТ и одговорно лице за контрола на усогласеноста на работењето со прописите се извршува од исто лице, додека кај останатите банки овие функции се вршат од различни одговорни лица. Кај сите банки формиран е посебен оддел за СППФТ. Овластеното лице, како и вработените во организацискиот дел за СППФТ се независни, имаат директен пристап до електронските бази на податоци и сите информации потребни за непречено спроведување на програмата како и имаат директна комуникација со органите на управување на банките.

Врз основа на доставените одговори во Прашалникот пратен до банките како и одржаните состаноци со одговорните лица за СППФТ кај банките се оцени дека Банките немаат значајни прекршувања на интерните акти или постапување од страна на вработените кои претставува неусогласеност со одредбите на Законот за СППФТ. Во периодот опфатен со оваа НРА не се поведени дисциплински постапки кои произлегуваат од вработени вклучени во измами. Согласно доставените податоци поведени се просечно годишно 17 дисциплински постапки против вработени на ниво на банкарскиот систем за прекршувања на интерните акти, во сите активности кои ги вршат банките, а не само активностите поврзани со ризикот од ППФТ. Речиси сите банки се во процес на финализирање на интерните акти и воспоставување на интерни контролни системи за превенција и заштита од измами.

Кај банките кои се дел од банкарска групација, спроведени се ревизии од страна на матичното друштво со кои е оценето дали банката која е член на групацијата ги применува групациските политики и процедури за СППФТ.

Во однос на усогласеноста со Базелските стандарди, со последна оценка на FSAP мисијата во извештајот од 2019 година, утврдена е усогласеност кај основниот критериум 14- Корпоративно управување, при што не се дадени препораки за натамошно подобрување на рамката со која се уредува функционирањето на контролата на усогласеност на работењето со прописите.

Оценка на функцијата контрола на усогласеноста на работењето со прописите: 0,8

3.1.9.СИСТЕМИ ЗА СЛЕДЕЊЕ И ИЗВЕСТУВАЊЕ НА СОМНИТЕЛНИ ТРАНСАКЦИИ

Следењето и известувањето за невообичаени трансакции за кои е утврдено сомневање од страна на Банките е еден од основните постулати за ефикасно спроведување на мерките и дејствијата за СППФТ. За остварување на оваа цел речиси сите Банки имаат воспоставено целосно

автоматизирани софтверски решенија со кои определуваат ризичен профил на клиентите и ги идентификуваат сложените невообичаени трансакции. Исклучок претставуваат две банки каде се применуваат дополнителни мануелни проверки при следењето и идентификувањето на сложените невообичаени трансакции. Анализата на видот на софтверот кој се користи од страна на Банките покажа дека три банки применуваат SIRONAMLSOFTVER, две банки софтвер развиен од Asseco, додека кај останатите банки имплементирани се посебни надворешни или интерно развиени софтверски решенија.

Препорака 6: Со оваа НРА се утврди потреба од дополнување на интерните акти на банките со обврска за пропишување на фреквенција за тестирање на соодветноста на поставеноста на индикаторите во софтверското решение. Дополнителна поткрепа за оваа препорака, претставува фактот што осум банки немаат речиси никаква промена во индикаторите кои се применуваат за идентификување на сложени и невообичаени трансакции во периодот опфатен со анализата на оваа НРА.

Банкарскиот сектор има најголемо учество од речиси 80% во бројот на доставени СТР до УФР во анализираниот период (Прикажано во следната табела-Статистика за доставени СТР). Анализата на квалитетот на доставените СТР од страна на УФР покажа дека квалитетот на СТР кои ги доставуваат банките е на задоволително средно високо ниво со оглед на тоа што истите во најголем дел ги содржат сите потребни елементи. Квалитетот на доставените СТР е ценет врз основа на следните критериуми: датум на доставување на СТР, период на анализа, број на доставени СТР, опфатени лица во СТР, квалитет на анализа, користење на отворени извори на податоци при анализата, број на индикатори по кои е утврдено сомнение, документација анализирана за доставениот СТР и доставени дополнителни барања во врска со СТР. Врз основа на овие критериуми, 65% од доставените СТР од банките се оценети со средно ниво на квалитет, 15% со високо ниво на квалитет, а 20% со ниско ниво на квалитет.

Статистика за доставени СТР во периодот на анализа

Образложение	2019	2020	2021	2022	2023
Број на доставени СТР	226	237	227	135	131
% на доставени СТР од банкарскиот сектор во вкупно доставените СТР	77%	81%	72%	64%	87%
Број на дополнувања на СТР кај клиенти за кои веќе има пријава за СТР	75	88	93	53	70

Врз основа на доставените податоци од Банките, имплементирани се различни помошни софтверски решенија за следење на листите за примена на рестриктивни мерки и идентификување на носители на јавни функции. Речиси кај сите банки проверката се врши во реално време при реализација на трансакции кои претставуваат дел од девизниот платен промет од/кон странство. Притоа, кај банките софтверските решенија опфаќаат проверка на поклопувањето на клиентите најмалку со листата на лица објавена од ЕУ и ОН.

Врз основа на анализа на пријавените СТР од страна на банките, се оцени дека најголем дел од истите се идентификувани како невообичаени трансакции со примена на сценаријата дефинирани во софтверските решенија, што укажува дека овие системи им помагаат на банките односно вработените во банките да можат ефикасно да идентификуваат СТР.

Со теренските контроли спроведени кај банките утврдени се препораки кај седум банки кои се однесуваат на унапредување на постојните софтверски решенија за идентификување на сложени невообичаени трансакции. Понатаму, со теренските контроли врз основа на анализиран примерок на трансакции и лица, кај пет банки, утврдени се неусогласености кои се однесуваат на несоодветна анализа на клиентите и утврдување на конзистентноста на трансакциите со профилот на ризик на клиентите, како и несоодветно документирање на изворите на средства односно изворите на богатство на клиентите.

Препорака 7: Со цел подобрување на следењето на трансакциите кои се реализираат на дневна основа, да се утврди потреба од унапредување на софтверските решенија за следење на трансакции преку идентификување на реализација на трансакции на клиентите кои отстапуваат од податоците и информациите на клиентите дадени при воспоставување на деловниот однос во однос на изворот на средства и богатство и очекуваниот промет кој би се реализирал преку банката.

Препорака 8: Врз основа на анализа на квалитетот на доставените СТР до УФР се утврди потреба Банките да ги унапредат анализите кои се изработуваат при доставување на СТР вклучително и информациите и документацијата врз основа на кои се оценува дали трансакциите за кои е доставена СТР се конзистентни со профилот на ризик на клиентот и бизнисот на клиентот, начинот на утврдување на изворите на средствата и изворите на богатство, начинот на кој се обезбедени информациите за причината за планираните и извршени трансакции како и останата документација врз основа на која е утврдено сомневањето за трансакциите.

Врз основа на анализа на типологиите за одделни индикатори врз основа на кои е доставен СТР од страна на банките, се утврди дека постои тренд на намалување на бројот на индикатори за СТР соодветно и на трендот евидентен во последните две години во однос на пријавените СТР (Табела Број на индикатори за кои е доставена СТР).

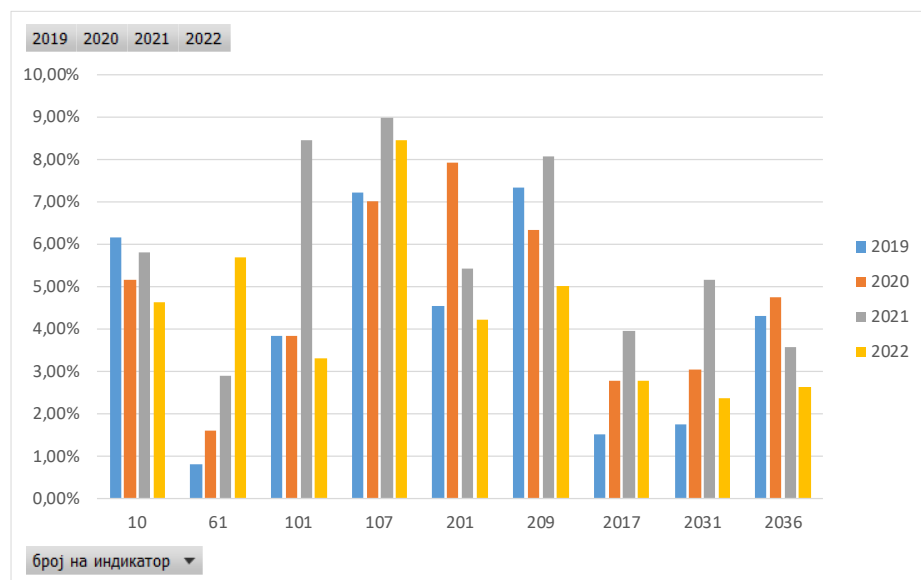
Табела Број на индикатори за кои е доставена СТР

година	индикатори пријавени во СТР
2019	859
2020	756
2021	850
2022	611
Вкупно	3.076

Извор: Податоци доставени од банките до УФР

Исто така, забележан е тренд на промена во основот по кој банките ги идентификувале сомнителните трансакции за што и доставен е СТР до УФР. За разлика од 2019 и 2020 година, кога најчесто користените индикатори биле „209-Трансфери на средства, кои клиентот веднаш во целост или приближно ист износ ги префрла на трето лице“, „10-Различни клиенти испраќаат

средства кон едно исто лице и обратно“ и „107-Клиентот врши трансакции во големи износи или врши трансакции кои не одговараат на неговите примања“, во последните две години, значајно е учеството и на индикаторот „2036-Циркулација на големи износи од сметка на сметка во рамки на затворен круг на лица“ и 61- 6.1 клиентот нема доволно податоци за активноста која ја извршува или недоволно ја знае содржината на документите кои ги потпишува (подетално прикажано во следниот График).

Исто така, значајно е да напомене дека кај Банките се забележува концентрација во примената на индикаторите за доставување на СТР, со оглед дека 10-те индикатори кои се најчесто користени претставуваат речиси половина од вкупниот број на индикатори кој изнесува 109.

Учество на најчесто користените индикатори во пријавените СТР

Година	2019	2020	2021	2022
% на учество на 10-те најкористени индикатори	47%	49%	50%	54%

Оценка на системите за следење и известување на сомнителни трансакции: 0,7.

3.1.10 ПРИТИСОК НА ПАЗАРОТ ЗА ПРИДРЖУВАЊЕ КОН СТАНДАРДИТЕ ЗА СПРЕЧУВАЊЕ НА ПЕРЕЊЕ ПАРИ И ФИНАНСИРАЊЕ НА ТЕРОРИЗАМ

Оваа варијабла оценува дали и до кој степен пазарот врши притисок на менаџментот на банките да имаат и одржуваат ефективна функција на СППФТ.

Коресподентските односи на банките се регулирани во ЗСППФТ (чл.40) и во Одлуката за начинот на спроведување на мерките за СППФТ.

Забрането е стапување во деловен однос со банки школки согласно член 59 од ЗСППФТ.

Меѓународниот девизен платен промет на банките се реализира преку сметките во кореспонденските банки, чии пак седишта се најчесто во земји кои се членки на ФАТФ и ги

исполнуваат и применуваат стандардите и препораките за СППФТ. Тие банки се обврзани да вршат ажурирање на податоците и проценка на профилот на ризик на банките со кои соработуваат и имаат отворено сметки кај нив, од аспект на нивото на ризик од ПП/ФТ на кој се изложени во своето работење.

Оценка на варијаблата притисок на пазарот: 0,9.

3.1.11 ДОСТАПНОСТ И РАСПОЛОЖЛИВОСТ НА ИНФОРМАЦИИ ЗА СОПСТВЕНИЧКА СТРУКТУРА

Согласно член 33 од ЗСППФТ, податоците кои се запишуваат во регистарот директно и врз основа на електронски пристап им се достапни на УФР, судовите, како и финансиските институции. Финансиските институции согласно ставот 3 од истиот член имаат навремен пристап до сите податоци содржани во регистарот согласно со Законот за Централен регистар и истите ги користат за извршување на своите надлежности согласно со закон. Согласно со член 31 од ЗСППФТ податоците за вистински сопственици се внесуваат во регистарот во рок од 15 дена од уписот на деловниот субјект во трговскиот регистар или промената на податоците за вистинскиот сопственик.

Согласно одговорите добиени во доставениот Прашалник и состаноците одржани со банките се утврди дека Банките имаат навремен, директен електронски пристап до податоците кои се внесуваат во Регистарот на вистински сопственици кој се води од страна на Централниот регистар. Податоците за промените во сопственичката структура (прво ниво на сопственост и вистински сопственик) и управувачка структура на клиентите се достапни на дневна основа преку т.н.сервис 500, а во соработка со Клириншката кука Кибс. Овие податоци понатаму се споредуваат со документацијата која се обезбедува од клиентите на банките. За евентуални разлики во податокот за вистински сопственик внесен во регистарот и информациите достапни од страна на Банките, согласно одредбите од член 32 од ЗСППФТ, задолжително се доставува известување до УФР по електронски пат.

Врз основа на спроведената Проценка на ризикот од ПП/ФТ од правни лица коишто можат да се основаат во РСМ спроведена од УФР, нерезидентни правни лица кои имаат поврзаност со државата и трустови и слични правни аранжмани спроведена во периодот 2022-2023 година, содржани се детални и сеопфатни податоци, информации и статистика на сите аспекти поврзани со ризикот од ПП/ФТ во врска со правните лица.

Главни заклучоци идентификувани со оваа проценка на ризик се:

Пристап до податоци за вистински сопственик имаат УФР, судовите, органите на надзор и субјектите од член 5 на ЗСППФТ во кои спаѓаат и банките;

Воспоставен е директен и електронски пристап од страна на Централниот регистар обезбеден преку воспоставување на веб сервиси и обезбедување на информации преку Дистрибутивниот систем на Централниот регистар

Пристап на податоците од континуираната анализа – податоци од СОРИС систем информациите од обработката на податоците за сопственичката структура, преку регистарот на вистинските сопственици им се достапни на субјектите од ЗСППФТ за да ги користат за целите на примена на

мерките и дејствијата за СППФТ. Во моментот на изготвување на оваа анализа, можноста за достапност на овие податоци до регистарот е во фаза на имплементација.

Во јули 2023 година, врз основа на член 81 став (6), а со член 32 став (3) од ЗСППФТ директорот на УФР донесе УПАТСТВО за начинот на доставување на известување во врска со информациите за вистинскиот сопственик.

Дополнително, со оваа НРА се потврдува заклучокот од претходната проценка каде е посочено дека во РСМ не можат да се основаат трустови, согласно со одредбите од Законот за трговски друштва.

Со оваа НРА се утврди потреба за унапредување на воспоставената пракса и регулаторна рамка кај оваа варијабла која се однесува на:

Препорака 9

-Потреба за усогласување на Законот за централниот регистар со одредбите од членот 33 од Законот за СППФТ при што на Народната банка како орган на надзор од членот 151 ќе обезбеди достапност на податоците од регистарот за вистински сопственици без надомест;

-да продолжат контролите од страна на банките и супервизијата за проверка на податоците во однос на навременоста и точноста на податокот за вистинскиот сопственик доставени до Централниот регистар.

Оценка на достапност и расположливост со информации за сопственичка структура: 0,8.

3.1.12 ИНФРАСТРУКТУРА ЗА ИДЕНТИФИКАЦИЈА

Варијаблата е предмет на подетална оценка во делот II- Ранливост на земјата, во однос на националните систем за идентификација, користењето на единствен матичен број за физичките лица, заштитата на личните документи, статистички податоци во врска со измами поврзани со фалсификувани лични исправи и сл.

Во овој дел поголемо внимание беше дадено на воспоставените практики и извори кои ги користат банките за идентификација и потврдување на идентитетот на клиентите. Банките ја вршат идентификацијата и го потврдуваат идентитетот на клиентите согласно одредбите од членовите 17 и 18 од Законот за СППФТ кога станува збор за физички лица. Притоа, врз основа на одржаните состаноци со банките, увидот со теренските контроли од НБРСМ како и доставените одговори во Прашалниците, се оцени дека банките обезбедуваат соодветна документација за идентификација и потврдување на идентитетот на клиентите. Покрај тоа, почнувајќи од 2021 година, во земјата се регистрирани два правни субјекти во Регистарот на даватели на доверливи услуги и на шеми за електронска идентификација кои се користат од страна на четири банки за цели на идентификација на и потврдување на идентитетот на физичките лица. За целите на идентификација, кај клиентите- физички лица, употребата на средствата за електронска идентификација е воспоставена почнувајќи од 2023 година.

Оценка на инфраструктура за идентификација: 0,8.

3.1.13 ДОСТАПНОСТ ДО НЕЗАВИСНИ ИЗВОРИ НА ИНФОРМАЦИИ

За целите на анализа на клиентите, банките користат податоци достапни од Кредитниот регистар, кредитното биро, понатаму во однос на обезбедување на информации за финансиската состојба на клиентите, односно изворите на финансирање на одделни проекти кај непрофитни организации, за правните лица се обезбедуваат податоци за годишните финансиски извештаи достапни од Централниот регистар. За клиентите кои имаат специфична дејност, се обезбедуваат лиценците издадени од соодветен надлежен орган за вршење на дејноста (игри на среќа, менувачници, трговија со оружје и др.) Исто така, за клиентите – физички лица, кои се идентификувани со повисок ризик, банките обезбедуваат потврда за платени даноци и придонеси од УЈП, како и дополнителна контрола се прави со цел потврдување на соодветноста на податоците наведени во Апликацијата за воспоставување на деловен однос.

Речиси сите банки имаат претплата на надворешни комерцијални бази на податоци и информации (Worldcompliance, DowJohnes, Factiva и сл), преку кои се врши идентификување и потврдување на клиентите – носители на јавни функции за кои е потребна примена на мерките на засилена анализа.

Дополнителна проверка се прави со споредба на клиентите со кои банките имаат воспоставен деловен однос и листата на носители на јавни функции во зависност од вработувањето и позицијата во државниот орган, јавно претпријатие, општина и сл., објавена на интернет страницата на УФР.¹⁴⁰

Оценка за достапност до независни извори на информации: 0,8.

3.2.ИНХЕРЕНТНА РАНЛИВОСТ ПО ОДДЕЛНИ ПРОИЗВОДИ

Со цел објективна оценка на ранливоста на банкарскиот сектор, неопходно е да се обезбеди детална проценка на производите и услугите кои ги нудат банките. Оваа анализа е клучна за утврдување на ранливоста на одделните производи и услуги, како и основа за спроведување на супервизијата базирана на ризици. Оваа анализа понатаму е неопходна и за спроведувањето на проценката на ризикот од перење пари и финансирање на тероризам од банките. Оценката за секој одделен производ е изведена врз основа на 13 критериуми, кои по примена на оценката за основните варијабли го определуваат нивото на ризик на секој одделен производ вклучен во оваа НРА.

Банките генерално ги вршат сите финансиски активности предвидени во членот 7 од Законот за банките, при што одделни финансиски активности не се вршат кај дел или кај сите банки како на пример: издавање електронски пари, кредитирање во странство, брз трансфер на пари, изнајмување на сефови, тргување со инструменти на пазарот на пари, тргување со финансиски деривати, давање на услуги на чување на имот на инвестициски и пензиски фондови и др. Исто

¹⁴⁰https://www.ufr.gov.mk/?page_id=325

така, врз основа на добиените податоци од банките, посочени се дополнителни финансиски активности кои се вршат од страна на банките предвидени согласно Законот за банките, а се однесуваат на: застапување во осигурувањето и продажба на удели во инвестициски фондови.

За целите на спроведување на оваа анализа, избрани се 9 производи кои се најмногу користени од страна на банките во нашата земја:

1. Депозити на домаќинства
2. Депозити на нефинансиски правни лица
3. Кредити на домаќинства (со исклучок на кредитни картички)
4. Кредити на нефинансиски правни лица
5. Платежни сметки (правни лица)
6. Платежни сметки (физички лица)
7. Банкарски трансфери (безготовински девизни приливи и одливи во и надвор од државата)- wiretransfers
8. Платежни картички
9. Коресподентно банкарство

Нивото на ранливост од ПП кај одделните банкарски производи или услуги е определено врз основа на следните фактори:

- Вкупниот обем и големина на производот / услугата
- Просечна вредност на трансакцијата по одделен производ / услуга
- Ризичен профил на клиентите кои го користат производот / услугата
- Можност за вложување во производот / услугата
- Обем на готовина кај производот / услугата
- Фреквенција на меѓународни трансакции кај производот
- Останати фактори на ранливост на производот од ризикот од ППФТ.

Согласно доставените податоци од страна на Банката, за периодот 2019 и 2020 година, заради статусна промена кај една банка (спојување) како и укинување на дозволата за работење на една банка, со цел обезбедување на споредливост на податоците во натамошната анализа овие периоди не се вклучени.

Во периодот на спроведување на анализата бројот на клиентите, на банкарскиот систем бележи раст.

2022			2023		
низок	среден	висок	низок	среден	висок
1.923.365	469.291	26.871	2.183.701	453.466	25.881
2.120	4.811	14.004	2.072	5.694	14.744
79.791	50.692	15.041	71.417	56.943	19.564
157	103	1.660	151	161	1.539
2.005.433	524.897	57.576	2.257.341	516.264	61.728

Врз основа на спроведената анализа на одделните производи и по примена на општите контроли за ППФТ се утврдија следните оценки на инherentно ниво на ризик и резидуално ниво на ризик по одделен производ кај банките:

Крајна оценка за ранливост по примена на општите контроли – резидуално ниво на ризик
 Инхерентно ниво на ризик на одделен производ

Подетално оценката по одделен критериум за секој производ е прикажана во Анекс број 3.1.

Анализата на одделните трансакции, нивото на ризик на клиентите, употребата на готовина при спроведување на трансакциите, вклученоста во меѓународниот платен промет како и поставеноста на контролите вградени кај самите производи укажува на следните присутни ризици:

- Несоодветна анализа на готовинските приливи од аспект на имотна состојба и богатство на клиентите;
- Користење на готовината од страна на нефинансиските правни лица кај дејности кои немаат очигледна оправданост за истото;
- Отсуство на ограничување на износот на готовина кој може да биде уплатен или подигнат кај домаќинствата со цел верификација на трансакциите;
- Континуирано следење на трансакциите кои се реализираат од страна на нерезидентите кои потекнуваат од високоризични или офшор центри или реализираат трансакции од или кон овие земји;
- Засилена анализа на трансакциите кои се извршуваат од страна на носители на јавни функции имајќи предвид дека нашата земја е оценета на 76 од 180 земји според индексот на корупција објавен од Transparencyinternational;
- Идентификување на клиентите кои се непрофитни организации, а кои имаат повисоко ниво на ризик со цел соодветно следење на трансакциите кои се реализираат од страна на овие клиенти.

3.2.1 ДЕПОЗИТИ НА ДОМАЌИНСТВА

Депозитите на домаќинства во периодот на спроведување на оваа НРА продолжиле да го зголемуваат обемот, за што потврда претставува растот на вкупната состојба како и просечниот износ на трансакција по овој производ. Имајќи ја предвид висината на просечната нето плата која според последните расположливи податоци (декември, 2023) изнесува 41.000 денари, нивото на ризик на производот се оценува како средно високо, вклучувајќи го животниот стандард на домаќинствата и трошоците за живот.

Година	2023	2022	2021
Депозити на домаќинства (во 000 денари)*	151.705.913	134.199.237	133.984.185
просечен износ на депозит**	618.739	583.684	494.516

* Извор: Податоци од Народната банка, во кои не се вклучени ограничените депозити

** податок обезбеден од осум банки

Година	2023	2022	2021	2020	2019
Депозити на домаќинства (во 000 денари)*	151.705.913	134.199.237	133.984.185	140.092.035	150.831.013
просечен износ на депозит**	618.739	583.684	494.516	n/a	n/a

* Извор: Податоци од Народната банка, во кои не се вклучени ограничените депозити

** податок обезбеден од осум банки

Врз основа на доставените податоци од банките, депозитите кај домаќинства се користени кај 8% од вкупниот број на високо ризични клиенти - физички лица. Најголем дел од клиентите кои го користат производот се клиенти – физички лица за кои банките имаат утврден низок ризик. Банките имаат сеопфатни контроли од аспект на СППФТ при користење на производот кои опфаќаат споредба на висината на приходите на клиентите добиени врз основа на Апликациите за регистрација / ажурирање на клиентите. Праксата на банките не опфаќа потврдување на висината на приходите и изворите од кои истите произлегуваат. Она што дополнително ја отежнува проверката е обезбедувањето на податокот за висина на месечни примања кој е дефиниран во распон до 20.000 денари, од 20.000-50.000 денари и над 50.000 денари, што оневозможува да се изработи длабинска анализа на основаноста на трансакциите на клиентот со производот кој се користи.

Производот опфаќа работа со готовина што го прави повисоко нивото на ризик и ја наметува потребата банките да спроведуваат анализа и потврдување дали трансакциите одговараат на имотната состојба на клиентите.

Како позитивно се оценува отсуството на анонимни сметки кај овој производ, отсуството на меѓународни плаќања и ограничениот период на користење детерминирано од рочноста на производот.

Оценка на производот депозити на домаќинства: средно ниво на ризик 0,44.

3.2.2. ДЕПОЗИТИ НА НЕФИНАНСИСКИ ПРАВНИ ЛИЦА

Депозитите на правни лица во изминатите четири години го задржале ниското учество од речиси 1% во вкупната актива на корпоративниот сектор. Просечниот износ на трансакциите по основ на депозити кај корпоративни клиенти изнесува околу 180.000 евра и е речиси на нивото од претходната НРА.

Година	2023	2022	2021	2020
Депозити на нефинансиски друштва (во 000 денари)*	21.060.673	17.214.938	19.103.354	20.274.338
просечен износ на депозит**	6.938	11.266	15.000	N/A
Вкупна актива нефинансиски друштва во (000 денари)*	n/a	2.238.924.367	2.014.611.735	1.859.988.389
% на учество на депозитите во вкупната актива (нефинансиски друштва)	n/a	1%	1%	1%

Извор: *Извештај за финансиската стабилност објавен од страна на Народната банка

Ризичниот профил на клиентите кои го користат производот депозити на нефинансиски правни лица е среден, а е определен како резултат на учеството на 10% на клиентите за кои банките имаат утврдено средно или високо ниво на ризик во вкупниот број на клиенти правни лица¹⁴¹.

Производот депозити на нефинансиски правни лица има ниско ниво на ризик утврдено врз основа на критериумите: употреба на готовина, меѓународни трансфери, користење на анонимни сметки, потешкотии за обезбедување на податоци и активности без присуство на клиентот.

Депозитите на нефинансиски правни лица, опфаќаат пренос од расположливите средства на платежните сметки на посебни сметки на кои се дозначуваат средствата од депозитот, што претставува и законско барање определено со износот и основот кој правните лица можат да го уплаќаат во готовина. Исто така, постои можност за обезбедување на податоци преку достапноста на финансиските извештаи за клиентите од централниот регистар, извештаите од друштвата за ревизија и податоците објавени на берзата.

Клиентите го користат производот единствено за цели на остварување на приходи од камата, а прекугранични преноси се вршат единствено од платежните сметки.

Оценка на производот депозити на нефинансиски правни лица: умерено ниско ниво на ризик 0,26

3.2.3. КРЕДИТИ НА ДОМАЌИНСТВА

Кредитите на домаќинства во периодот на спроведување на оваа НРА продолжиле да го зголемуваат обемот, за што потврда претставува растот на вкупната состојба како и просечниот износ на трансакција по овој производ. Нивото на инхерентен ризик кај овој производ се оценува како среден имајќи го предвид обемот на производот и растот во периодот кој последните две години изнесува просечно 7,33%. На 31.12.2023 година кредитите на домаќинства изнесуваат 225 милијарди денари. Во однос на ризичниот профил на клиентите кои ги користат кредитните производи за домаќинства се утврди ниско ниво на ризик со оглед дека клиентите со низок ризик имаат најголемо учество во кредитните производи за домаќинства. Можноста за внес на готовина се оценува со средно ниво, со оглед дека можно е внесување на нелегално стекнати пари како обезбедување на кредитите или користење на готовината која е нелегално стекната за отплатата на кредитните изложености.

Како позитивно се оценува отсуството на анонимни сметки кај овој производ и отсуството на меѓународни плаќања.

¹⁴¹Податоците се утврдени врз основа на доставените информации од осум банки, кај 3 банки кои се системски значајни на ниво на банкарскиот систем отсуствуваат податоци за број на клиенти по ниво на ризик, кои ги користат одделните производи.

Кај производот кредити на домаќинства воспоставени се основни контроли за СППФТ. Дополнителни контроли на ризикот од ППФТ е потребно да се воспостават со цел утврдување на изворот на средствата (депозити) кои служат како обезбедување на кредитната изложеност, како и утврдување на изворот на средства со кои се намирува кредитната изложеност а кои во најголем дел произлегуваат од дополнителни активности/дејности на клиентот.

производ	датум	износ во 000 денари
Бруто кредити на нефинансиски сектор	31.12.2023	440,548,243
	31.12.2022	422,522,307
	31.12.2021	383,626,717
Кредити на претпријатија	31.12.2023	211,807,134
	31.12.2022	205,233,487
	31.12.2021	183,638,881
Кредити на домаќинства	31.12.2023	225,983,094
	31.12.2022	211,334,015
	31.12.2021	196,167,069

Оценка на производот кредити на домаќинства: умерено ниско ниво на ризик 0,34.

3.2.4. КРЕДИТИ НА НЕФИНАНСИСКИ ПРАВНИ ЛИЦА

Кредитите на претпријатија во периодот на спроведување на оваа НРА продолжиле да го зголемуваат обемот, за што потврда претставува растот на вкупната состојба на ниво на банкарскиот систем. Нивото на инхерентен ризик кај овој производ се оценува како среден имајќи го предвид обемот на производот и растот во периодот кој последните две години изнесува просечно 7,5%. На 31.12.2023 година кредитите на претпријатија изнесуваат 211 милијарди денари. Во однос на ризичниот профил на клиентите кои ги користат кредитните производи за претпријатија се утврди ниско ниво на ризик со оглед дека клиентите со низок ризик имаат најголемо учество во овој производ. Можноста за внес на готовина се оценува со средно високо ниво, со оглед дека можноста за внесување на нелегално стекнати пари во банкарскиот систем е овозможена кај кредитите обезбедени со депонирани средства од клиентите, како и при отплатата на кредитните изложености обезбедени со готовина која е нелегално стекната. Фреквенцијата на меѓународни трансакции кај овој производ се оценува со ниско ниво, од причина што најголемиот дел од средствата од кредитите на претпријатијата се користат во домашниот платен промет. Во однос на останати фактори на инхерентна ранливост овој производ не дозволува употреба на анонимни сметки и агенти за продажба на производот.

Кај овој производ воспоставени се основни контроли за СППФТ. Банките потребно е да го продолжат спроведувањето засилена анализа кај клиентите правни лица кредитокорисници кои имаат значителен обем на трансакции на приливи и одливи на готовина и трансакции на позајмици со цел утврдување на изворот на средствата со кои се намирува кредитната изложеност.

Во периодот опфатен со оваа НРА се забележува зголемување на бројот на пријавени трансакции по основ на позајмици над 5.000 евра, како и раст на трансакциите кои опфаќаат готовина.

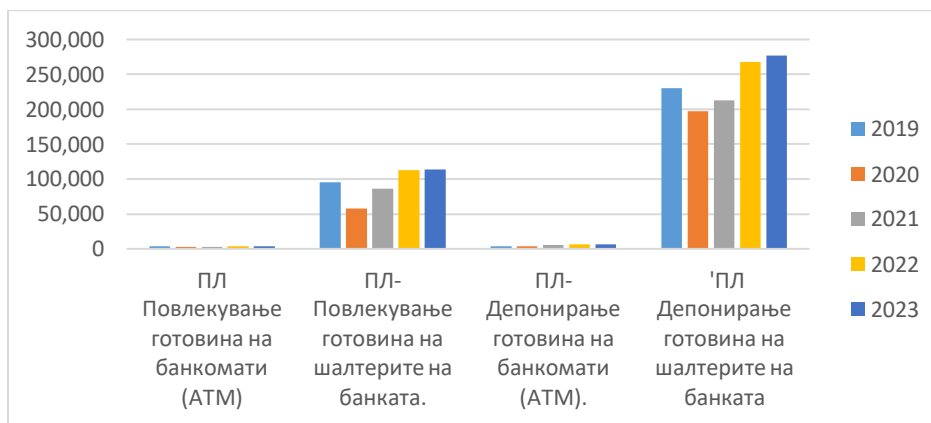
Оценка на производот кредити на нефинансиски правни лица: умерено ниско ниво на ризик 0,33.

3.2.5. ПЛАТЕЖНИ СМЕТКИ НА ПРАВНИ ЛИЦА

Платежните сметки на правни лица претставуваат еден од најризичните производи од аспект на ПП. Ова е основниот производ кој го користат клиентите за да ги внесат средствата во банкарскиот систем. Од аспект на одделните критериуми кои влијаат на утврденото ниво на ризик, како позначајни се издвојуваат: можноста за употреба на готовина, профилот на ризик на клиентите кои го користат производот, можноста за меѓународни трансфери на средства, обемот на трансакции кои се реализираат, можноста за реализирање на плаќање преку различни канали на дистрибуција кое го отежнува следењето на трансакциите, како и значајниот волумен и обем на трансакции реализиран преку производот што влијае кон отежнато следење и можност за „провлекување“ на нелегални средства во банкарскиот систем.

Најголемо влијание врз нивото на ризик на производот платежни сметки на правни лица има употребата на готовина, ризичниот профил на клиентите и обемот на реализирани трансакции.

Во периодот на спроведување на НРА се забележува тренд на пораст на готовинските трансакции кај нефинансиските правни лица кои посебно се изразени кај приливите. Во следниот график прикажани се податоците од платежната статистика на Народната банка во врска со готовинските трансакции. Анализата на просечниот износ на трансакции исто така покажува пораст при што од 195.000 денари просечно повлечена готовина во 2019 година, износот се зголемил на 350.551 денари во 2023 година или за речиси 80%.

Извор: Податоци и информации за платежна статистика на Народната банка

Волуменот на трансакциите по основ на готовински приливи го надминува волуменот на трансакции по основ на готовински одливи речиси четирикратно. Имајќи ги предвид овие податоци, нивото на ризик кај производот трансакциска сметка на правно лице е високо.

Анализата покажа дека речиси сите дејности со исклучок на дејноста рударство и вадење камен имаат трансакции кои опфаќаат готовина што може да претставува индикатор за користење на банкарскиот сектор во фазата на интеграција на нелегално стекнати средства. Во следниот период Банките треба да спроведат зајакнати контроли и дополнителни анализи дали готовинското

работење на клиентите нефинансиски правни лица одговара на природата на деловните активности. Во периодот опфатен со оваа НРА, речиси 64% од вкупните готовински приливи се реализирани кај дејноста трговија на големо и мало, 7% кај дејноста уметност, забава и рекреација, по 5% кај преработувачка индустрија и објекти за сместување. Сепак, се забележуваат готовински трансакции кои не се својствени за дејноста која ја извршуваат клиентите како на пример: градежништво, информации и комуникации, трговија со моторни возила и друго. Во услови на постоење забрана за плаќање со готовина на стоки и услуги над определен износ, трансакциите кои се анализирани со оваа НРА упатуваат на можна злоупотреба на правилото воспоставено согласно Законот за СППФТ.

Потврда за растот на готовинските трансакции претставуваат и податоците доставени до УФР, во однос на готовински трансакции во износ од 15.000 евра во денарска противвредност или повеќе без оглед дали станува збор за една или повеќе поврзани трансакции, реализирани од физички или правни лица.

Основ	Број на реализирани трансакции				
	2019	2020	2021	2022	2023
готовински трансакции	36.039	33.208	43.528	57.512	58.811
готовински трансакции поврзани	49.403	34.600	48.433	59.447	59.447

Табела за реализирани трансакции (готовински и вкупни) по одделни дејности.

Износ на реализирани трансакции во мил.денари	износ на реализирани трансакции-готовински приливи		износ на реализирани трансакции-готовински одливи		готовински приливи учество во %		готовински одливи учество во %		Вкупно готовински и безготовински реализирани трансакции - приливи		Вкупно готовински и безготовински реализирани трансакции - одливи		% на готовински приливи во вкупните трансакции		% на готовински одливи во вкупните трансакции	
	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023
Б) Анализа без дејноста финансиски дејности и дејности на осигурување																
А - ЗЕМЈОДЕЛСТВО, ШУМАРСТВО И РИБАРСТВО	1.255	1.141	614	454	1%	1%	6%	5%	24.775	26.214	23.731	25.180	5%	4%	3%	2%
Б - РУДАРСТВО И ВАДЕЊЕ НА КАМЕН	59	27	37	31	0%	0%	0%	0%	14.517	14.101	14.603	14.096	0%	0%	0%	0%
В - ПРАБОТУВАЧКА ИНДУСТРИЈА	8.024	8.333	830	662	5%	5%	8%	7%	275.300	269.448	267.841	257.543	3%	3%	0%	0%
Г - ГРАДЕЖНИШТВО	3.449	3.689	859	767	2%	2%	9%	8%	282.476	257.739	279.574	257.563	1%	1%	0%	0%
Г - СНАБДУВАЊЕ СО ЕЛЕКТРИЧНА ЕНЕРГИЈА, ГАС, ПАРЕА И КЛИМАТИЗАЦИЈА	6.395	6.495	29	32	4%	4%	0%	0%	143.200	141.524	139.191	139.817	4%	5%	0%	0%
Д - СНАБДУВАЊЕ СО ВОДА; ОТСТРАНУВАЊЕ НА ОТПАДНИ ВОДИ, УПРАВУВАЊЕ СО ОТПАД И ДЕЈНОСТИ ЗА САНАЦИЈА НА ОКОЛИНАТА	1.287	1.370	251	196	1%	1%	2%	2%	35.440	35.669	34.969	35.318	4%	4%	1%	1%
Е - ТРГОВИЈА НА ГОЛЕМО И ТРГОВИЈА НА МАЛО; ПОПРАВКА НА МОТОРНИ ВОЗИЛА И МОТОЦИКЛИ	112.214	116.432	2.461	3.217	64%	64%	24%	33%	701.386	717.118	648.950	754.695	16%	16%	0%	0%
Ж - ТРАНСПОРТ И ОКЛАДИРАЊЕ	6.321	6.930	2.695	2.403	4%	4%	27%	25%	103.940	107.735	102.653	105.680	6%	6%	3%	2%
З - ОБЈЕКТИ ЗА СМЕСТУВАЊЕ И СЕРВИСНИ ДЕЈНОСТИ СО ХРАНА	8.674	9.652	768	570	5%	5%	8%	6%	28.704	32.158	29.184	32.547	30%	30%	3%	2%
С - ИНФОРМАЦИИ И КОМУНИКАЦИИ	6.565	6.465	79	70	4%	4%	1%	1%	60.449	64.279	57.069	60.967	11%	10%	0%	0%
Ј - ДЕЈНОСТИ ВО ВРОКА СО НЕДВИЖЕН ИМОТ	269	297	35	24	0%	0%	0%	0%	15.611	16.150	15.420	16.575	2%	2%	0%	0%
К - СТРУЧНИ, НАУЧНИ И ТЕХНИЧКИ ДЕЈНОСТИ	1.739	1.621	452	412	1%	1%	4%	4%	41.373	48.153	39.685	45.502	4%	3%	1%	1%
Л - АДМИНИСТРАТИВНИ И ПОМОШНИ УСЛУЖНИ ДЕЈНОСТИ	3.198	2.788	238	162	2%	2%	2%	2%	154.809	121.591	154.671	121.202	2%	2%	0%	0%
М - ОБРАЗОВАНИЕ	647	705	57	71	0%	0%	1%	1%	4.366	5.118	4.502	4.800	15%	14%	1%	1%
Н - ДЕЈНОСТИ НА ЗДРАВСТВЕНА И СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА	1.852	1.977	100	86	1%	1%	1%	1%	11.641	12.903	12.194	13.026	16%	15%	1%	1%
Њ - УМЕТНОСТ, ЗАБАВА И РЕКРЕАЦИЈА	13.094	13.766	295	338	7%	8%	3%	3%	33.652	37.776	34.603	39.213	39%	36%	1%	1%
О - ДРУГИ УСЛУЖНИ ДЕЈНОСТИ	1.198	1.328	219	195	1%	1%	2%	2%	12.209	14.155	11.063	12.621	10%	9%	2%	2%
	176.247	183.022	10.065	9.744	100%	100%	100%	100%	2.063.665	2.053.574	1.989.116	2.065.805	9%	9%	1%	0%

Нивото на ризик на клиентите кај овој производ е високо со оглед дека сите клиентите согласно законската регулатива задолжително поседуваат платежна сметка за реализација на трансакциите. Во типологиите кои се доставени од страна на банките при пријавување на СТР како најчест индикатор претставува вршењето на трансакции во големи износи кои не одговараат на имотната состојба, циркулација на големи износи од сметка на сметка во рамките на затворен круг на клиенти.

Оценка на производот платежна сметка на нефинансиски правни лица: средно високо ниво на ризик 0,57.

3.2. ПЛАТЕЖНИ СМЕТКИ НА ДОМАЌИНСТВА

Платежните сметки на домаќинства се основниот производ кој го користат сите клиенти и преку кој се обезбедува достапност на останатите производи на банките. Овој производ е еден од најзначајните и најраспространети производи кои се нудат од банките и е производ кој се користи за внес на средствата од клиентите во банкарскиот систем. Во периодот на спроведување на оваа НРА, се забележува одредено намалување на бројот на сметки кое, најверојатно произлегува од намалување на бројот на банките.

Крај на годината	Број на трансакциски сметки			Број на депоненти		
	Вкупно	ФЛ	ПЛ	Вкупно	ФЛ	ПЛ
2019	3.965.436	3.778.485	186.951	1.808.303	1.692.663	115.640
2020	3.818.317	3.633.806	184.511	1.844.001	1.728.024	115.977
2021	3.777.495	3.592.858	184.637	1.862.943	1.746.900	116.043
2022	3.747.211	3.560.874	186.337	1.877.199	1.759.806	117.393
2023	3.777.564	3.589.948	187.616	1.899.149	1.782.397	116.752

Извор: Народна банка статистика на платежни сметки

Врз основа на доставените податоци од банките за реализирани безготовински и готовински трансакции кај домаќинства се утврди континуиран пораст кој во последните две години изнесува 25%¹⁴².

домаќинства во 000 ден	безготовински одливи			безготовински приливи		
	2021	2022	2023	2021	2022	2023
денарски	431.179.852	508.599.885	543.925.338	542.625.656	628.305.233	675.904.616
девизни	38.838.367	57.216.512	65.925.879	60.518.086	81.247.547	83.576.447
Вкупно	470.020.240	565.818.418	609.853.241	603.145.763	709.554.803	759.483.086

домаќинства во 000 ден	готовински одливи			готовински приливи		
	2021	2022	2023	2021	2022	2023
денарски	176.445.527	154.847.162	157.324.638	68.079.982	79.076.929	84.952.135
девизни	30.868.443	44.537.932	41.128.999	28.345.952	36.146.069	37.448.566
Вкупно	207.313.970	199.385.094	198.453.637	96.425.934	115.222.998	122.400.700

И покрај напорите за намалување на користењето на готовина, истата е сеуште во значаен обем користена од страна на домаќинствата. Ваквиот заклучок се потврди и со податоците обезбедени од Платежната статистика кои потврдуваат дека за периодот од 2019 до 2023 година повлекувањето на готовина од физичките лица е зголемено за 10% при што забележан е тренд на пораст на повлекувањето на готовина од банкоматите наспроти намалување на повлекувањето на готовина од шалтерите на банките.

За контрола, на повлекувањето на готовина преку банкоматите, сите банки имаат ограничување, односно дневни максимални лимити. Сепак, банките немаат ограничување на износот на

¹⁴² Две банки од банкарскиот систем не беа во можност да достават податоци за реализирани трансакции одделно кај сегментот домаќинства и нефинансиски правни лица, поради што беа исклучени од анализата на оваа НРА

транзакции на месечна / годишна основа во зависност од висината на имотната состојба на клиентите, ниту има ограничување на дневен лимит кога истиот се повлекува од шалтер, што го зголемува ризикот од можна злоупотреба на производот за ПП.

вредност во мил.денари

година	ФЛ Повлекување готовина на банкомати (АТМ)	ФЛ Повлекување готовина на шалтерите на банката.	ФЛ Депонирање готовина на банкомати (АТМ)	ФЛ Депонирање готовина на шалтерите на банката	вкупно ФЛ повлекување готовина	вкупно ФЛ депонирање готовина
2019	132.765	124.733	2.645	81.164	257.498	84.570
2020	138.899	103.661	3.894	62.689	242.560	65.616
2021	157.930	93.868	6.443	64.087	251.798	67.256
2022	163.402	109.639	8.221	76.831	273.041	80.415
2023	176.207	109.078	10.554	79.390	285.284	83.235

Извор: Народна банка на РСМ-Платежна статистика

Во периодот опфатен со оваа НРА продолжува трендот на повлекување на готовина од страна на домаќинствата за сметка на депонирање на готовина. Во 2023 година вкупниот износ на повлечена готовина од страна на домаќинствата достигна речиси 4,6 милијарди евра, наспроти износот на повлечена готовина кој изнесува 1,3 милијарди евра. Анализата на просечно повлечениот износ на готовинска трансакција покажа исто така пораст од 20.900 денари износ кој е просечно повлечен во 2019 година, на 31.000 денари во 2023 година, односно 15.800 денари износ кој е депониран во 2019 година наспроти депонираниот просечен износ во готовина во 2023 година кој изнесува 34.000 денари.

Фактори кои влијаат во насока на намалување на инхерентното ниво на ризик кај производот платежна сметка на домаќинствата се: отсуство на можноста за користење на производот како анонимен, ограничената можност за користење кога клиентите не се физички присутни, отсуство на ангажирани трети лица (агенти) при нудење на производот и постоење на контроли за ПП кои овозможуваат идентификација на клиентите, анализа на профилот на ризик при воспоставување на деловниот однос и постоење на индикатори во системската апликација за идентификување на сомнителни и невообичаени трансакции и трансакции во готовина во големи износи.

Врз основа на сите податоци добиени од банките како и анализа на платежната статистика се утврдија следните позначајни ризици кај производот платежна сметка на домаќинства, кои треба да бидат земени предвид во натамошните активности на банките во насока на намалување на ризикот од ПП како и да ги зголемат податоците и информациите кои ги обезбедуваат банките од клиентите – физички лица со цел следење и потврдување на конзистентноста на реализација на трансакциите:

- Значаен пораст на вкупните трансакции (безготовински и готовински) кај физички лица, кои треба да резултираат со засилена анализа на клиентите од страна на банките во однос на проверка дали трансакциите одговараат на имотната состојба на клиентите;
- Зголемување на алтернативните начини на користење на каналите преку кои се вршат трансакции со трансакциските сметки на домаќинства (електронско банкарство, мобилно банкарство, интернет трансакции и сл.) кои го зголемуваат ризикот овие производи да бидат користени за сметка на други. Дополнително, заради зголемениот обем на реализирани трансакции го отежнуваат процесот на „лесно следење“ и потврдување дали износот на реализирани трансакции е конзистентен на профилот на ризик на клиентот и изворите на средства со кои располагаат;

- Утврдување на повисоко ниво на ризик за клиентите кои реализираат трансакции во обем кој го надминува изворот на богатство или средствата со кои располага клиентот (утврдени врз основа на добиените податоци и документација при воспоставување / ажурирање на деловниот однос).

Оценка на производот платежни сметки на домаќинства – средно ниво на ризик 0,48.

3.2.7. БАНКАРСКИ ТРАНСФЕРИ – ДЕВИЗНИ БЕЗГОТОВИНСКИ ПРИЛИВИ И ОДЛИВИ ВО И НАДВОР ОД ДРЖАВАТА

Безготовинските девизни приливи и одливи во периодот 2021-2023 година продолжиле да го зголемуваат обемот на ниво на банкарскиот систем. Врз основа на факторот обем на трансакции и просечен износ на трансакциите нивото на инхерентен ризик кај овој производ се оценува како високо.

	000 евра		
	2021	2022	2023
безготовински девизни приливи	6,510,314	8,848,608	8,890,666
безготовински девизни одливи	8,128,799	11,209,263	11,089,109

*извор: Податоци од 11 банки за целите на НРА

Врз основа на доставениот Прашалник за подготовка на националната проценка, Банките доставија податоци за девизни трансакции кои ги реализираше клиентите резиденти и нерезиденти со високоризични држави. Во периодот на спроведување на оваа НРА, трансакциите на резидентите (девизни приливи и девизни одливи) со високоризични држави бележи значаен раст. При тоа растот кај резидентите во 2021 и 2022 година се должи во најголем дел на зголемен обем на девизни приливи од Швајцарија, Турција, Ирска и помал дел од Кина, Латвија и Луксембург. Растот на девизните приливи во 2023 година се должи на трансакциите со Албанија, Бугарија и Хрватска (овие три земји во 2023 година беа поставени на листите на високоризични држави). Растот на девизните одливи во 2021 и 2022 година произлегува во најголем дел од трансакции со Швајцарија, Турција, Кина и Кипар. Во 2023 година растот произлегува од вклучување на трансакциите со Албанија, Бугарија и Хрватска.

Анализата на девизните трансакции на нерезидентите со високоризични држави во периодот на спроведување на НРА покажува дека истите бележат намалување (растот во 2023 година е како резултат на вклучување на трансакциите со Албанија, Бугарија и Хрватска).

	во 000 денари				
	2019	2020	2021	2022	2023
девизни приливи резиденти	27,965,840	27,141,723	74,594,629	102,978,303	96,763,684
девизни приливи нерезиденти	6,019,332	3,582,227	8,388,973	4,775,787	3,471,847
девизни одливи резиденти	42,160,469	39,677,883	102,270,808	163,263,678	120,110,106
девизни одливи нерезиденти	2,740,394	1,546,683	2,379,621	4,925,969	1,724,999

*податок од банките, опфатени трансакции со 208 високоризични цели на според во 2023 година, не се вклучени трансакциите реализирани со Бугарија, Хрватска и Албанија.

Доколку се анализира бројот на клиенти нерезиденти кои воспоставиле деловен однос со банките, може да се заклучи дека последната година се намалува бројот на активни клиенти нерезиденти и правни и физички лица кое произлегува од засилените активности преземени од страна на банките врз основа на заклучоците од претходната НРА, преку зајакнување на квалитетот на анализата на клиентите, поголеми обуки и стручност на банкарските работници, засилени супервизорски контроли во делот на оценката на ефикасноста на управувањето со ризикот од ППФТ.

број на нерезиденти(активни и неактивни)	2021	2022	2023
физички лица	19.702	20.181	20.915
правни лица	1.172	1.787	1.676

број на активни клиенти нерезиденти	2021	2022	2023
физички лица	10.745	11.348	10.659
правни лица	897	851	791

*извор:податоци добиени од банките

Во однос на ризичниот профил на клиентите кои го користат овој производ за претпријатија се утврди високо ниво на ризик со оглед дека клиентите може да потекнуваат од високоризични држави или пак клиентите да извршуваат трансакции со високоризични држави. Производот не овозможува работа со готовина, но фреквенцијата на меѓународни трансакции и трансакции со визокоризични држави кај овој производ се оценува со високо ниво.

Во однос на останати фактори на инхерентна ранливост овој производ не дозволува употреба на анонимни сметки и трети лица- агенти за продажба на производот.

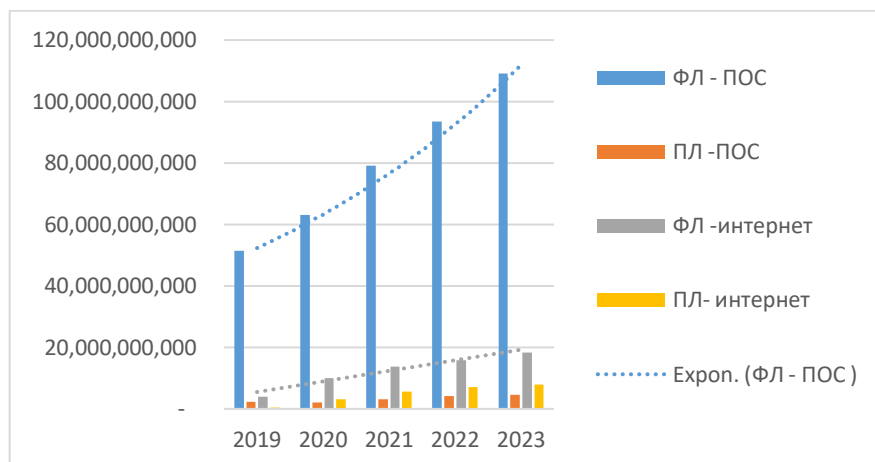
Кај овој производ воспоставени се основни контроли за СППФТ. *Производот опфаќа трансфери на средства со високоризични држави, а во периодот на спроведување на НРА има и значително зголемување на девизните трансакции на резидентите со високоризичните држави. Оттука се наметнува потребата банките во следниот период да спроведуваат засилена анализа на клиентите резиденти и трансакциите кои истите ги извршуваат со цел да се потврди основаноста и економската оправданост на трансакциите согласно ризичниот профил на клиентите.*

Оценка на производот банкарски трансфери од и кон странство: средно ниво на ризик 0,52.

3.2.8 ПЛАТЕЖНИ КАРТИЧКИ

Производот платежни картички во периодот на спроведување на НРА има значаен раст во вкупниот број и износ на реализирани трансакции. Во периодот од 2019 – 2023 година, најголем износ е реализиран по основ на трансакции на ПОС кои на годишна основа се речиси двојно зголемени (2019 година: 51 милијарди денари, 2023 година: 109 милијарди денари). Исто така се забележува пораст и на трансакциите реализирани преку интернет подеднакво од страна на физичките лица и нефинансиските правни лица. Така, трансакциите реализирани преку интернет

во 2019 година од страна на физичките лица изнесувале 4 милијарди денари, додека во 2023 година 18,2 милијарди денари.

Извор: Народна банка-платежна статистика, Трансакции на уреди опслужувани од страна на резидентни обезбедувачи на платежни услуги со картички издадени во земјата

Анализата пак на користењето на платежните картички во земјата, а кои се издадени од странство и користењето на платежни картички издадени од земјата, а кои се користат во странство покажа раст и кај двата сегмента. Странските платежни картички се користат за подигнување на готовина или плаќање на ПОС во земјата, додека картичките издадени во земјата се користат во странство најчесто за интернет плаќања или ПОС трансакции.

	во мил денари	2019	2020	2021	2022	2023
Странски ПК во земјата	Повлекување готовина на банкомати (АТМ)	13.714	11.141	16.333	19.759	22.706
	Трансакции на физички места на продажба (ПОС)	11.492	6.452	12.521	21.011	27.607
	Трансакции на виртуелни места на продажба (продажни места на интернет)	421	664	1.008	1.338	1.648
домашни ПК во странство	Повлекување готовина на банкомати (АТМ)	1.465	1.406	1.642	1.833	1.944
	Трансакции на физички места на продажба (ПОС)	10.059	4.982	10.996	16.375	21.290
	Трансакции на виртуелни места на продажба (продажни места на интернет)	6.173	3.832	6.262	9.604	12.033

Ризикот од ПП кој произлегува од користењето на платежните картички се ублажува како резултат на воспоставените системи на банките за следење на трансакциите, ограничување на можноста за користење на картичките во земјите означени со висок ризик, ограничување на износот кој може да биде повлечен во готово, кај некои банки ограничување во износот кој може да биде уплатен во готовина.

Банките не нудат анонимни платежни картички.

Оценка на производот платежни картички: средно ниво на ризик 0,46.

3.2.9 Коресподентни сметки

Банките во земјата воспоставуваат коресподентни сметки со странските банки со цел реализација на меѓународниот платен промет. Со оглед дека банките од нашата земја имаат во најголем број респодентен деловен однос, ризикот од ПП во најголем дел се следи и од страна на странските банки. Согласно законот за СППФТ, банките треба да применат мерки на засилена анализа кај деловните односи кои опфаќаат коресподентен деловен однос.

Врз основа на добиените податоци од банките, се утврди дека најголем дел од коресподентните деловни односи се склучени со банки од земјите во регионот или со банки кои се во земјите на матичните банки или пак имаат седиште во земја во која матичната банка има филијала.

Кај овој производ, користењето на готовина е ограничено единствено на трансферот на ефективни средства за потребите на банките. Контролата која е воспоставена кај коресподентните сметки од аспект на ПП е сеопфатна и подразбира пополнување на посебни прашалници кои се доставуваат до и од коресподентната банка.

		Број на банки кои имаат коресподентен однос со посочената земја		
		2021	2022	2023
лоро	Австрија	2	1	1
	Грција	1	1	1
	Бугарија	1	1	1
	Велика Британија	1	1	1
	Хрватска	2	2	2
	Србија	3	3	4
	Словенија	1	1	1
	Косово	3	3	3
	Турција	1	1	1
	Црна Гора	1	1	2
	БИХ	3	3	3

Оценка на производот коресподентни сметки: средно ниско ниво на ризик 0,27.

3.3.РИЗИКОТ ОД ПП И ЕФЕКТОТ ВРЗ ФИНАНСИСКАТА ИНКЛУЗИЈА КАЈ БАНКИТЕ

Зголемувањето на финансиската инклузија е од особено значење за економијата, бидејќи обезбедува пристап до капитал, што повлекува инвестиции и потрошувачка, што, пак, доведува до зголемена економска активност. Во јуни 2020 година, Координациско тело на финансиските регулатори за финансиска едукација и финансиска инклузија, усвоија Стратегија за финансиска едукација и финансиска инклузија на Република Северна Македонија за периодот од 2021 -2025 година. Меѓу позначајните цели на Стратегијата ги издвојуваме следните:

- Да придонесе за подобро разбирање на основните финансиски концепти и поими кај одделни целни групи и населението како целина;
- Да ги зајакне вештините на населението за управување со личните финансии; Да ја подобри способноста на населението за донесување правилни одлуки во однос на различните финансиски производи и услуги;

- Да ја подобри свесноста кај населението за предностите и ризиците од користењето на различните финансиски производи и услуги, притоа зајакнувајќи ја нивната доверба во финансискиот систем;
- Да ја подобри финансиската дисциплина на населението, односно да стекне навики на штедливо однесување, одговорно трошење и задолжување, како и општа претпазливост при користењето на сите финансиски производи и услуги понудени на пазарот;
- Да ѝ даде поддршка на финансиската инклузија, преку натамошен развој на одделните финансиски сегменти, обезбедување поголем број релевантни информации околу финансиските производи и услуги, при соодветна заштита на правата на потрошувачите во финансискиот сектор;
- Да ја подобри постојната законска рамка и институционална поставеност заради воспоставување систем на заштита на правата на потрошувачите во областа на финансиите.

Со оваа НРА беше направена анализа и проценка дали банките заради примената на мерките за ППФТ и т.н. derisking политика влијаат кон нарушување на основните цели на финансиската инклузија.

Во нашата земја, отворањето на платежна сметка за основни функции е достапна за сите граѓани, а отворањето на сметката и воспоставувањето на деловниот однос е само врз основа на претходно спроведена анализа за ризикот од ППФТ кај клиентот.

Според доставените одговори од банките, неприфатливи клиенти односно примена на de-risking политика е кај следните клиенти:

- Кои потекнуваат и имаат вистински сопственици или овластени лица од неприфатливи земји (Иран, Северна Кореја, Судан, Мјанмар и др.);
- Клиенти чијашто дејност опфаќа производство или продажба на оружје за масовно уништување или клиенти кои произведуваат тешки метали за производство на атомска енергија за воени цели;
- Клиенти за кои има сознанија дека се осудувани или против кои има обвиненија за сторени прекршоци / кривични дела трговија со наркотици, перење пари, финансирање на тероризам и др.
- Чиј идентитет не може да се утврди или клиентите одбиваат да ги дадат потребните информации на банката, клиенти кои согласно индикаторите на банките вршат трансакции кои се идентификувани како сомнителни.

Во последните пет години, Банките не биле вклучени во спор кој произлегува од прекин на деловен однос како резултат на примена на мерките и дејствијата за намалување на ризикот од ППФТ. Врз основа на доставените податоци од банките, се утврди раст на бројот на клиентите за кои банките донеле одлука за прекин или одбивање на воспоставување на деловен однос. Сепак, споредено со вкупниот број на клиенти со кои имаат воспоставен деловен однос, ваквите активности се сеуште на ниско ниво и може да се заклучи дека не ја загрозуваат реализацијата на финансиска интермедијација и обезбедување достапност на услугите за клиентите. Врз основа на анализа на причините поради кои е одбиен /прекинат деловниот однос, се утврди дека истите во најголем дел се резултат на клиентите- нерезиденти кои немаат деловна активност во земјата.

Одбиен / прекинат деловен однос по години	2021	2022	2023
Вкупно број на клиенти	274	286	378

3.4. ПРЕДИЗВИЦИ НА УПОТРЕБАТА НА НОВИТЕ ТЕХНОЛОГИИ КАЈ БАНКИТЕ

Воведувањето на нови технологии во работењето во периодот на спроведување на НРА се спроведува од страна на сите банки и истото има интензивен раст и развој особено последните 3 години. Банките во овој период спроведуваат континуиран развој на дигиталните услуги и канали, промовирање на можностите кои истите ги нудат и интензивирање на нивната употреба во работењето. Овој период се карактеризира со постојано воведување на нови функционалности на електронското и мобилно банкарство, а воведен е и нов начин на ажурирање на податоците на клиентите преку on-line апликации. Во однос на воведените контроли, банките имаат воспоставено различен вид на правила за засилена автентикација на корисниците и следење на платежните трансакции кај електронското банкарство и мобилното банкарство. Исто така сите банки имаат имплементирано повеќе сигурносни решенија кои спречуваат реализирање на закани и измами, системи за заштита на работните станици, системи за заштита од напади од надвор, системи за заштита од невообичаено однесување на клиенти и измами, како и системи за сигурносно најавување на клиентите на дигиталните канали. Врз основа на доставните податоци од банките за целите на оваа НРА за обемот на трансакции преку електронско и мобилно банкарство, може да се заклучи дека трансакциите преку овие канали последните 3 години имаат значителен раст кај сите банки без исклучок.

Во следниот период потребно е банките паралелно со воведувањето на нови технологии и нови функционалности на истите, постојано да имплементираат и софтверски алатки за соодветна и навремена заштита од измами при реализирањето на трансакции преку современите канали на дистрибуција.

Анализата на податоците добиени од платежната статистика на Народната банка, покажува значителен раст на трансакциите преку домашни платежни картички во странство (плаќања на продажни места на интернет и плаќања на ПОС терминали), но и кај трансакциите на странските платежни картички во земјата (плаќања на ПОС терминали и повлекување на готовина на ATM).

Предизвиците од воведувањето на новите технологии кај банките особено се големи како резултат на трендот на почетокот на користењето на апликации базирани на AI (artificialintelligence) за целите на идентификување на сложени и невообичаени трансакции кај клиентите. Посебен предизвик и за банките, но и за супервизорските органи ќе биде проверка дали ваквите апликации се соодветно прилагодени со цел идентификување на клиентите со повисок ризик како и „откривање“ на клиентите кои вршат трансакции кои не одговараат на нивниот ризичен профил или информациите кои се достапни во системите на банките. Ваквите апликации во следниот период, се очекува да бидат и т.н. предиктивни во однос на однесувањата на клиентите и спроведувањето на трансакциите.

4. ПРОЦЕНКА НА РИЗИКОТ ОД ПЕРЕЊЕ ПАРИ НА СЕКТОРОТ ЗА ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ

Од анализата на изложеноста на пазарот на хартии од вредност на ризикот од ППФТ, а врз основа на општите влезни варијабли и карактеристиките на одделни производи/услуги, ранливоста од ПП за периодот предмет на овој извештај беше анализирана посебно за брокерските друштва и

банките со дозвола за работа со хартии од вредност, и посебно за друштвата за управување со отворени инвестициски фондови.

Споредбено со претходниот период, нема промени во однос на ранливоста и кај двата типа на анализирани субјекти, односно кај брокерски друштва и банки со дозвола за работа со хартии од вредност ранливоста останува средна, а кај друштвата за управување со инвестициски фондови останува ниска. Постои тенденција ранливоста кај брокерски друштва и банки со дозвола за работа со хартии од вредност во иднина да се намалува со донесувањето на новата законска регулатива во областа на пазарот на капитал која ќе стапи на сила во 2025 година, зошто со новата законска регулатива уште повеќе ќе се зајакне регулаторната рамка во оваа област, комплетно усогласена со европската регулатива, согласно која ќе се зајакнат организационите барања на брокерските куќи, ќе се зајакне заштитата на клиентите, и ќе се зголемат овластувањата на КХВ во делот на надзорот.

И покрај тоа што со последниот извештај за НРА беше заклучено дека најголемата ранливост сеуште останува кај приватните инвестициски фондови кај кои сеуште не постои доволна законска регулираност и достапноста на доволен број на податоци за нивната големина и обем, преземени се чекори за намалување на овие фактори на ранливост.

При анализата на заканите од ПП и користењето на секторите во случаите на ПП, секторот за хартии од вредност е користен за вложување на криминално стекнатите парични средства, особено доколку истите се вложат во акции на профитабилни правни лица тие и понатаму генерираат дополнителни приходи по основ на дивиденди. Во анализраните случаи хартиите од вредност се користат во фазата на раслојување.

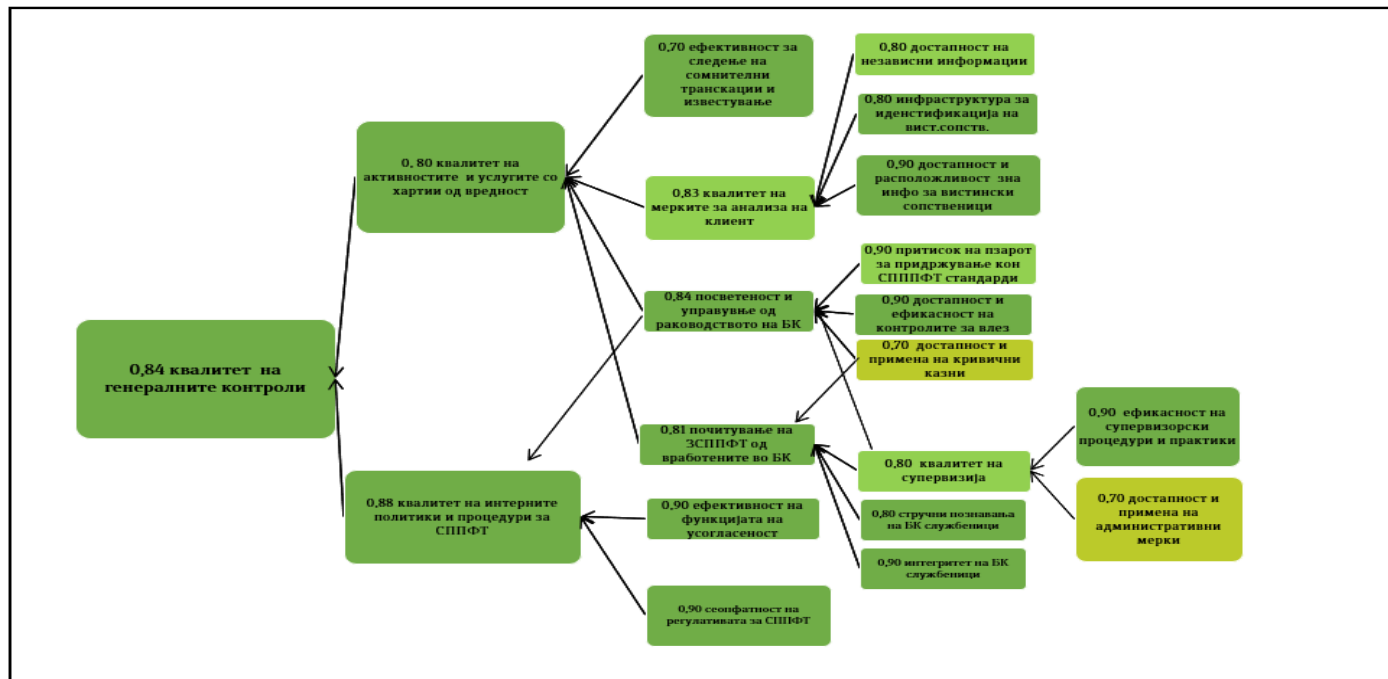
4.1. КРАТОК ОСВРТ ОД АНАЛИЗАТА ЗА СПРОВЕДЕНАТА ПРОЦЕНКА ВО СЕКТОРОТ НА ПАЗАРОТ НА ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ

Ранливоста од ПП за периодот кој е предмет на овој извештај беше анализирана за целокупниот пазар на хартии од вредност, и тоа посебно за брокерските друштва и банките со дозвола за работа со хартии од вредност (во понатамошниот текст: овластени учесници), и посебно за друштвата за управување со отворени инвестициски фондови (во понатамошниот текст: ДУИФ-ови).

Ризикот од ПП/ФТ, се анализираше за периодот 2019-2023 година, така што работната група за делот за пазарот за хартии од вредност се водеше по Модул 4 за ранливост на пазарот на хартии од вредност, согласно Методологијата од Светска банка. Националната алатка за проценка на ризик користи детален и методичен пристап за оценување на ризиците како што се: детални упатства и критериуми за проценка за секоја променлива; проценки од страна на надзорните тела и овластените учесници и-пресметување на просекот на собраните податоци за добивање крајни резултати, вкрстување на истите, обезбедувајќи објективност и точност на податоците за

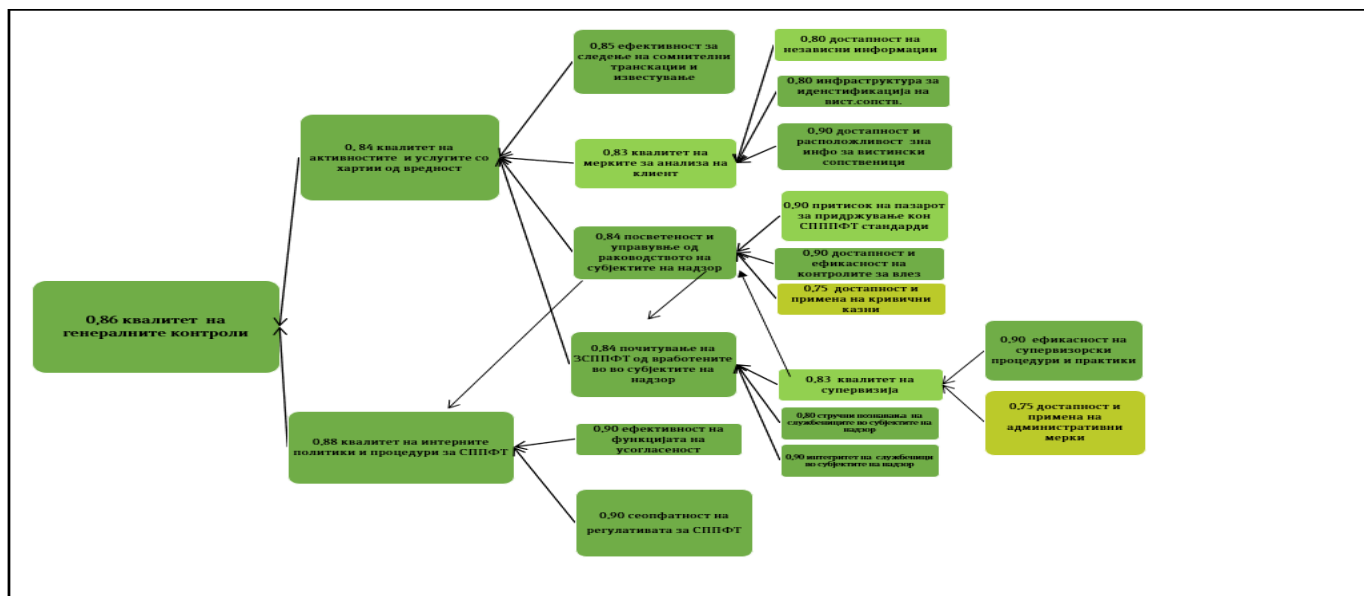
понатамошно постапување. Направена е проценка на генерални варијабли¹⁴³, категоризирани како инхерентни варијабли.

Мапа на ранливост за овластените учесници согласно Методологијата за проценка на ризикот

Мапа на ранливост за друштвата за управување со отворени инвестициски фондови согласно Методологијата за проценка на ризикот

¹⁴³ 1.Сеопфатност на правната рамка за СППФТ; 2.Ефективност на процедурите и праксата за надзор/супервизија; 3.Постоење и спроведување на административни/прекршочни санкции; 4. Постојење и спроведување на кривични санкции; 5. Постојење и ефективност на контроли за влез на пазарот; 6. Интегритет на вработените во брокерски куќи, банки со дозвола за работа со хартии од вредност, друштва за инвестиционо советување и друштва за управување со отворени инвестициски фондови (субјекти на надзор); 7. Знаење на вработените во субјектите на надзор за делот на СППФТ; 8. Ефективност на функцијата на усогласеност со прописи (организациска); 9. Ефективност на следењето на СТР; 10.Ниво на пазарен притисок за исполнување на стандардите за СППФТ; 11. Постојење и достапност на извори за информации за вистински сопственик; 12. Постојење на структура за сигурно утврдување на идентитетот на клиентот; 13. Расположливост на сигурни и независни извори на информации.

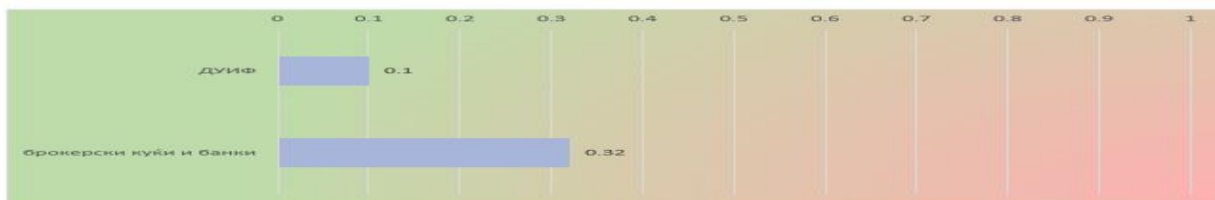

Понатаму структурата на проценката продолжува со анализа по услугите (како производ) поврзан со хартиите од вредност согласно Методологијата, при што КХВ соработуваше со наведените учесници и во текот на 2024 година спроведе проценка преку Прашалник со следниве прашања, односно податоци:

- I. Основни информации за субјектот
- II. Структура
- III. Дејност (податоци кои се однесуваат на брокерските куќи и банкии посебно на друштва за управување)
 - III.1. Податоци за клиентите
 - III.2. Географски ризик
 - III.3. Канали на дистрибуција
 - III.4. Трансакции
- IV. Преземени мерки за намалување на ризикот и
- V. Дополнителни информации.

Имајќи ја предвид специфичната длабочина на пазарот на хартии од вредност (само акции и обврзници како инструменти за тргување), а имајќи ги предвид добиените податоци од Прашалникот, ранливоста со анализа на услугите кај овластените учесници беше оценувана за следниве параметри: промет со хартии од вредност, број на трансакции со хартии од вредност и структура на клиенти, за што беше изведена една проценка. Имајќи го предвид, пак, постоењето само на отворени инвестициски фондови со издадени удели (UCITS фондови) од друга страна и добиените податоци од Прашалникот, ранливоста кај друштвата за управување со инвестициски фондови беше анализирана како за само еден производ/услуга, при што се имаа предвид вкупната нето вредноста на отворените инвестициски фондови, вкупните средства со кои управуваат друштвата за управување по видовите на фондови, приливите и одливите на средства во/од фондовите и структурата на клиентите. Секој овластен учесник соодветно одговори на Прашалникот, односно направи и до КХВ достави индивидуална проценка на варијаблите од

Методологијата, по што КХВ направи збирна проценка придржувајќи се до дадените критериуми согласно Методологијата.

Врз основа на спроведената анализа на одделните услуги и по примена на општите контроли за ПП се утврдија следните оценки на инхерентно ниво на ризик и резидуално ниво на ризик **по одделна услуга кај субјектите на надзор, и тоа 0,1 за ДУИФ-овите и 0,32 за овластените учесници**, пришто се дојде до крајна проценка за ранливост по примена на општите контроли – резидуално ниво на ризик.

Врз основа на Националната алатка за проценка на ризик Модул 4 земајќи ги предвид просечните вредности на сите анализирани варијабли и услуги, пазарот за хартии од вредност односно **брокерските куќи и банките со дозвола за работа со хартии од вредност** се оценети како **сектор со средно ниво на ранливост од ПП, додека друштвата за управување со отворени инвестициски фондови се оценети со ниско ниво на ранливост од ПП**, односно согласно истражувањата, анализата и податоци внесени во ризик матрицата, **овој сектор е прикажан на мапата на ранливост каде се укажува на релативно стабилна и безбедна средина во однос на ризиците од ПП/ФТ.** (Заклучоците се подетално објаснети во дел 4.7)

Вака измерените нивоа на ранливост укажуваат дека се воспоставени солидни и ефикасни регулаторни рамки и се користат соодветни оперативни практики за управување со ризикот од ПП/ФТ во овој сектор. Оценката е резултат на добро споставените влезни параметри (лиценцирањето), презмените супервизорски активности, континуирана соработка меѓу регулаторот КХВ, субјектите под надзор и УФР, честите состаноци на оваа тема како и обуките и комуникацијата со УФР со другите регулатори за хартии од вредност. Зелените индикатори на мапата на ранливост ја истакнуваат стабилноста на пазарот со хартии од вредност во однос на ПП/ФТ. Ова укажува на тоа дека субјектите на надзор имаат спроведено соодветни мерки против ПП/ФТ што позитивно влијае на стабилноста на финансискиот систем во државата и атрактивност на секторот со хартии од вредност на финансискиот пазар. Во текстот подолу следи образложение за добиената проценка за пазарот со хартии од вредност.

4.2 ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА И НАДЛЕЖНИ ОРГАНИ ЗА СИТЕ СУБЈЕКТИ ПОД НАДЗОР ОД СТРАНА НА КХВ

Согласно ЗСППФТ, предмет на супервизија/контрола од страна на КХВ се следниве субјекти на надзор:

- брокерски куќи,
- банки со дозвола за работа со хартии од вредност,
- друштва за инвестиционо советување,
- лицата кои се лиценцирани инвестициски советници,
- Централен депозитар за хартии од вредност АД Скопје,
- друштва за управување со отворени, затворени и приватни инвестициски фондови и
- отворените, затворените и приватните инвестициски фондови.

Согласно Законот за хартии од вредност¹⁴⁴, Законот за инвестициски фондови¹⁴⁵, ЗСППФТи Законот за рестриктивни мерки, КХВ има надлежности да врши надзор над примената на мерките и дејствијата за спречување на ПП/ФТ. Исто така, УФР согласно ЗСППФТ има надлежност да врши вонреден и контролен надзор над примента на мерките за спречување перење пари и финансирање на тероризам, како и рестриктивните мерки. Во ЗСППФТ, дефинирани се „финансиските институции“ како субјекти кои имаат обврски да преземаат мерки и дејствија за СППФТ. Сите права и обврски, како и мерките и активностите за СППФТ на учесниците на пазарот со хартии од вредност во РСМ, се регулирани со горенаведените закони.

КХВ како регулаторно тело на пазарот на хартии од вредност, донесува правилници со кои подетално се уредуваат одредбите пропишани во основните закони. КХВ исто така има можност да донесува одлуки, упатства, стратегии и други акти со цел доследна примена на законите под нејзина надлежност.

Преку имплементација на надлжностите за надзор КХВ и УФР придонесуваат во ефикасна имплементација на мерките и дејствијата за СППФТ, како и рестриктивните мерки од страна на учесниците во пазарот на хартии од вредност.

4. 3. ИНХЕРЕНТНА АНАЛИЗА НА РАНЛИВОСТА НА БРОКЕРСКИТЕ КУЌИ И БАНКИТЕ СО ДОЗВОЛА ЗА РАБОТА СО ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ (ОВЛАСТЕНИТЕ УЧЕСНИЦИ)

4.3.1 ОПШТИ ВЛЕЗНИ ВАРИЈАБЛИ

Во однос на законската рамка, а согласно Националната проценка на ризик, од спроведената анализа на доставените податоци од овластените учесници, а обработени од работната група, согласно Методологијата од Светска банка за Модул 4 - ранливост на секторот за пазарот на хартии од вредност за овластените учесници за периодот 2019-2023, добиени се следните резултати:

- Во однос на областа **„1. Сеопфатноста на законската рамка за СППФТ“**-оценката е **0,9 („блиску до одлично“—„close to excellent“)**. Причината за ваквата оценка е редовното ажурирање на ЗСППФТ, негово усогласување со европското законодавство, а во исто време и прилагодување

¹⁴⁴ Службен весник на Република Македонија бр. 95/2005, 25/07, 07/08, 57/10, 135/11, 13/13, 43/14, 15/15, 154/15, 192/15, 23/2016, 83/2018, Службен весник на Република Северна Македонија број 31/20, 288/21 и 53/24)

¹⁴⁵ Службен весник на Република Македонија бр. 12/09, 67/10, 24/11, 188/13, 145/15 и 23/16, Службен весник на Република Северна Македонија број 31/20, 150/21 и 288/21)

соодветно на спецификите на секторот за хартии од вредност во РСМ. Дополнително на оценката влијае и солидната, ефикасна регулаторна рамка, односно донесените следни акти: Одлука за задолжување на субјектите под надзор, вклучително и Централниот Депозитар за хартии од вредност при нетрговски трансфери на хартии од вредност за сите нови клиенти да вршат регистрирање со пополнување на соодветната апликација за регистрирање/ажурирање на клиент (мај 2023 година), Упатство за вршење на проценка на ризик од ПП/ФТ за субјектите под надзор на КХВ од октомври 2023 година, како и новата ажурирана Стратегијата за СППФТ на КХВ, во која се внесени дел од препораките од Манивал мисијата и усогласеност со новиот ЗСППФТ;

- Оваа област „Сеопфатноста на законската рамка за СППФТ“ е тесно поврзана со областа **„2.Ефективност на процедурите и праксата за надзор/супервизија“, која исто така е област оценета со 0,9 („блиску до одлично“ – „closetoexcellent“)**. Согласно горенаведените подзаконски акти на регулаторот, КХВ спроведува посредна и непосредна контрола/надзор за СППФТ. Согласно ЗСППФТ, КХВ е задолжена за супервизија/надзор врз работењето на овластените учесници. Оценката во оваа област е висока и поради фактот што КХВ спроведува непосредна контрола на правните лица –овластени учесници, истовремено ги лиценцира и редовно ги проверувалица (акционери со квалификувано учество во брокерските куќи, друштва за управување, раководни лица во овластените учесници). КХВ спроведува супервизија по ЗСППФТ на 5 брокерски куќи и 5 банки со дозвола за работа со хартии од вредност, а имајќи ги во предвид капацитетите на КХВ, оваа област е оценета со висока оценка бидејќи КХВ ги зајакна и капацитетите за надзор во овој дел за СППФТ со вработување на поголем број на супервизори. Исто така, за ова придонесуваат и гореспонематите донесени нови интерни акти, како и дополнетите и ажурирани прашалници за СППФТ кои редовно ги испраќа еднаш годишно до субјектите кои се предмет на надзор.

- Понатаму, областите **„3,Постоење и спроведливост на прекршочни (административни) санкции“ и „Постоењето и спроведливост на кривични санкции“се оценети со 0,7 („висока“ – „high“)** заради тоа што законодавството содржи јасни одредби по однос и на административните мерки, како и на прекршочни санкции и кривични санкции, но истовремено треба да се зголеми можноста за нивно изрекување. Со влегување во сила на Законот за финансиски инструменти во 2025 година, се очекува уште повеќе да се зајакне регулаторната рамка во оваа област, комплетно усогласена со европската регулатива, согласно која уште повеќе ќе се зајакнат организациските барања на брокерските куќи, ќе се зајакне заштитата на клиентите, и ќе се зголемат овластувањата на КХВ во делот на надзорот. Сепак и досега КХВ изрекува административни мерки за ПП/ФТ врз основа на законските и подзаконските акти кои ги спроведува, додека прекршочните санкции кои ги изрекува се врз основа на оние предвидени во ЗСППФТ. Преземените административни мерки и прекршочни санкции се подетално опишани во делот за капацитетите за супервизија и надзор над субјектите за надзор во точка 4.6 од овој дел.

- Областа **„8.Ефективност на функцијата за усогласеност со прописи“ е исто оценета високо со 0,9 („блиску до одлично“ – „closetoexcellent“)** и истата е воспоставена со подзаконските акти на КХВ и е задолжителна за сите овластени учесници. Согласно барањата во подзаконските акти на оваа позиција се назначува лице кое го има потребното работно искуство во областа. Оваа позиција исто така го вклучува и постапувањето и обврските кои произлегуваат од регулатива која се однесува и за спроведување на ЗСППФТ;

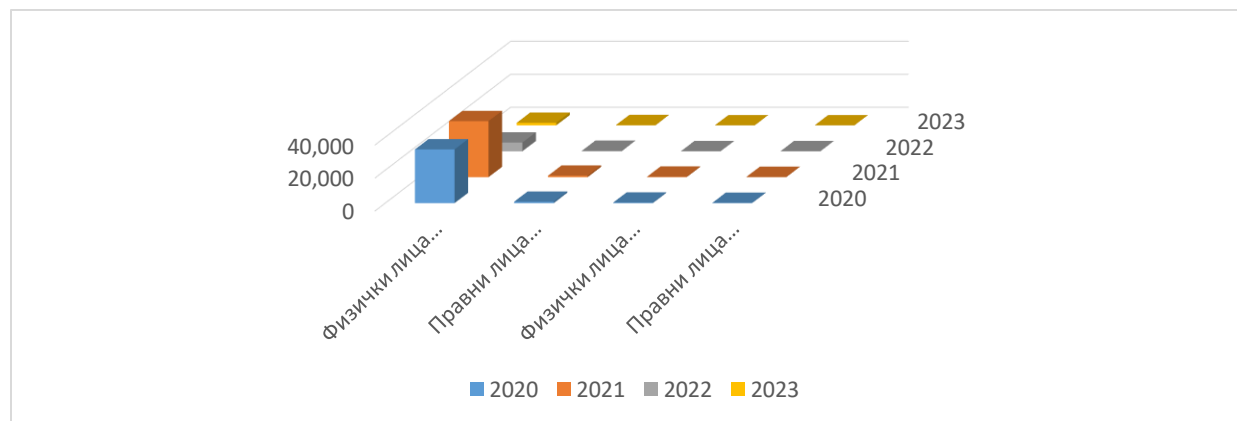
Согласно Методологијата од Светска банка за Модул 4, резултатите по наведените варијабли се:

- Областа „**5.Постојне и ефективност на контроли за влез на пазар на хартии од вредност**“ - е оценета со 0,9 („блиску до одлично“ – „*closetoexcellent*“) бидејќи постојат многу строги контроли и услови за основање и работење на лиценцирани субјекти (овластени учесници)односно сите правни и физички лица кои се основачи на лиценцираните субјекти мора да поминат одредени проверки независно дали се стекнуваат со квалификувано учество или не. На проверка и лиценцирање страна на КХВ подлежат и раководните органи (fit и proper критериуми и постапка на проверка и одобрување). Дополнително, физичките лица кои вршат брокерски услуги или услуги на инвестицисо советување/управување со портфолио, потребно е да полагаат соодветен стручен испит, и истите соодветно и се лиценцираат за вршење на таа позиција. Лиценцираните субјекти подлежат на редовно контроли и проверки за континуирано исполнување на условите за соодветност и по издавање на лиценцата. Со започнување на примена на новиот Закон за финансиски инструменти во септември 2025 година, се очекува прелиценцирање на сите веќе лиценцирани субјекти и исполнување на дополнително нови построги критериуми за соодветност и поврзаност согласно одредбите предвидени со овој закон. Дополнително со новиот закон КХВ ќе врши лиценцирање на сите членови на органите на управување и надзор.
- Во однос на областа „**10.Ниво на пазарен притисок за исполнување на стандардите за СППФТ**“ –оценката е 0,9 („ блиску до одлично“ – „*closetoexcellent*“) поради тоа што сите субјекти на надзор применуваат унифицирани постапки, стандарди, процеси согласно ЗСППФТ и ја бараат истата документација на клиентите за правилно спроведување на мерките за СППФТ, па согласно тоа, потенцијален клиент наидува на еднаков третман од секој од субјектите на надзор од аспект на СППФТ.
- Областите „**6,Интегритет на вработените во брокерските куќи/банките со дозвола за работа со хартии од вредност** “ се оценети со оценка 0,9 („блиску до одлично“ – „*closetoexcellent*“), додека областите „**7,Знаење на вработените во брокерските куќи/банките со дозвола за работа со хартии од вредност за СППФТ**“ и „**8,Ефективност на функцијата за усогласеност со прописи**“ оценети се со оценка 0,8 („многу висока“ – „*veryhigh*“)Имено интегритот на вработените лица во се гарантира и проверува преку редовни контроли и лиценцирање на вработените лица. Сепак пониски оцени овие субјекти имаат добиено за нивото на знаење кои тие го поседуваат во врска со спречување на перење пари и финансирање тероризам. Согласно резултатите од матрицата како највисок приоритет на кој треба да се обрне внимание е обуката на лицата вработени во брокерските куќи/банки со цел да можат да ги препознаат индикаторите за перење пари при работа со клиентите. Истовремено, согласно добиените резултати треба да се посвети повеќе внимание на зајакнување на функцијата на усогласеност со законите и прописите односно да се подобри капацитетот на лицата вработени на оваа позиција. Воедно, ова се очекува да се подобри и со понатамошна и континуирана постојана обука (најмалку 2 годишно) за своите вработени и за нововработените во делот на СППФТ, и заради континуирана обука за некои промени во регулативата или начинот на работење.
- Областа „**9,Ефективност на откривање и следење на сомнителни трансакции**“ е оценета со 0,7 („висока“ – „*high*“) заради тоа што иако во повеќето од брокерски куќи постои соодветен интерен електронски систем за евидентирање и детектирање на сомнителни трансакции, како и детектирање на лица кои се политички изложени лица или под рестриктивни мерки, сепак нивната ефикасност за детектирање на истите треба и понатаму да се унапредува и зајакнува.

Статистиката за поднесените СТРи во периодот од 2019-2023 година од страна на банките со дозвола за работа со хартии од вредност (ниедна брокерска куќа нема поднесено СТР во наведениот период) е дадена во делот 4.6 за капацитетите за спроведување на надзор и супервизија над субјектите на надзор од страна на КХВ.

Во врска со структурата на клиентите, добиени се следните податоци:

Графикон- приказ на договори склучени од страна на брокерските куќи и банки по структура на клиент

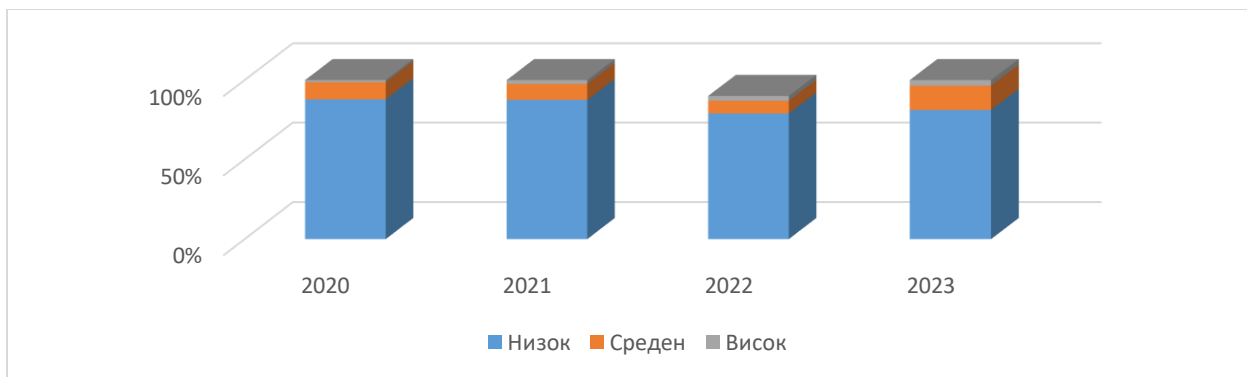

Извор: овластени учесници

Од графичките прикази може да се забележи намалување на бројот на ново склучени договори од брокерските куќи и банки во 2023 година во споредба со претходните години, а согласно структурата на клиентите кои склучиле договори со брокерските куќи и банки и согласно структурата на учество во тргување со хартии од вредност најголем процент заземаат домашните физички лица.

Од анализата на податоците исто така може да се забележи пад на странски физички лица кои вложуваат во хартии од вредност (од 64,81% во 2023 година во споредба со 2022 година и од 80,36% во 2022 година во споредба со 2021 година, а најмало намалување е евидентирано во 2021 година во споредба со 2020 година од 6,14%), додека кај странските правни лица забележано е намалување во 2023 од 68% во однос на 2022 година и намалување од 80% во 2022 година во однос на 2021 година, а единствено зголемување е забележано во 2021 година во споредба со 2020 година од 1,63%. Вкупното учество на странските правни и физички лица во тргувањето во изминатите неколку години е под 5% на годишно ниво.

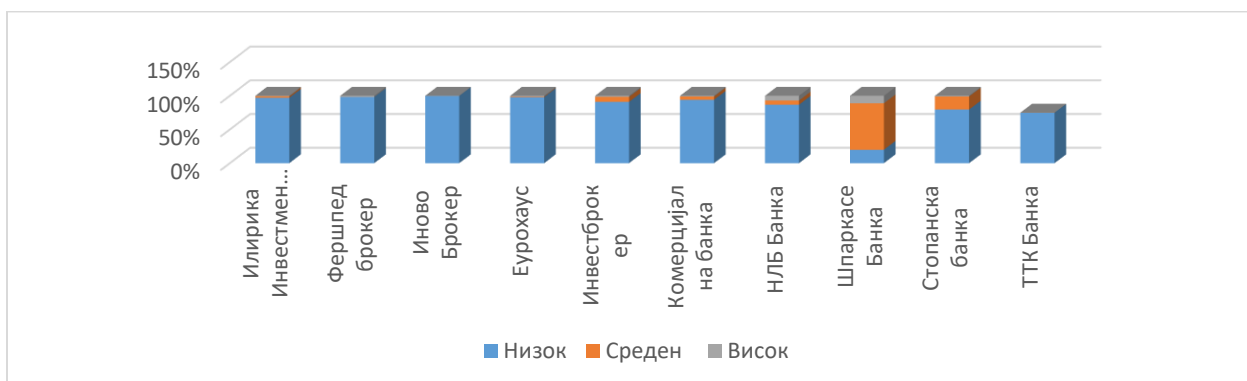
Графикон- приказ на клиенти по профил на ризик

Извор: овластени учесници

Од графичкиот приказ може да се констатира дека профилот на ризик на клиентите кои се јавуваат како учесници во тргувањето со хартии од вредност во најголем дел е низок, додека мал дел од клиентите се класифицирани како клиенти со среден ризик. Имајќи го предвид фактот дека најголем број на учесници во тргување со хартии од вредност се домашни физички лица, може да се констатира дека согласно профилот на учесниците многу мал е процентот на учесници чиј профил на клиент е оценет со висок ризик од аспект на нивото на ризик од перење пари. Ова претставува значаен елемент при оценка на ризикот од перење пари.

Графикон- приказ на профил на ризик на клиенти по овластени учесници

Извор: овластени учесници

Оттаму, од податоците добиени од брокерските куќи и банки за статусот на клиентите од аспект на тоа колку од истите се носители на јавни функции, односно лица поврзани со носители на јавни функции утврдено е дека од сите клиенти со кои имаат склучено договори како носители на јавни функции, односно лица поврзани со носители на јавни функции се јавуваат вкупно 128 лица. Од овие лица, 104 лица се носители на јавни функции и сите се домашни лица, додека 24 се поврзани со носители на јавни функции. Од анализата произлегува дека се работи за мал процент кој значајно влијае на намалување на степенот на ризик од перење пари и финансирање на тероризам односно значајно влијае на ранливоста на овој сектор.

Согласно Методологијата, во овој дел за НЈФ од особена важност е и анализата на варијаблите:

- **„12. Постојење на структура за сигурно утврдување на идентитетот на клиентот“** – која е **оценета со 0,8** („многу висока“ – „ *veryhigh*“) секој клиент се идентификува и верификува преку користење на документи издадени од сигурни и независни извори (јавни регистри или важечки лични документи за идентификација), односно за секој клиент задолжително се утврдува дали истиот е/не е НЈФ со пополнување на Изјава за носител на јавна функција.

- **„13. Расположливост на сигурни и независни извори на информации“** – која е **оценета со 0,8** („многу висока“ – „ *veryhigh*“) затоа што има сигурни и независни извори на информации (ЦРМ, ЦДХВ) кои овозможуваат квалитетни и точни информации, но пристапот до нив е најчесто условен со плаќање, додека некои од изворите кои се достапни бесплатно (ДКСК) може да има случаи на неажурност па се компензира со споредување на податоците од други системи кои се со повисок степен на доверливост.

Во делот на анализата за *Вистински сопственик* спроведена е проценка дали субјектите на надзор соодветно го анализираат клиентот, односно секое физичко лице (лица) кое е краен сопственик на клиентот или го контролира клиентот и/или физичко лице (лица) во чие име и за чија сметка се извршува трансакција. Поимот вистински сопственик вклучува и физичко лице (лица) кое врши крајна и ефективна контрола над правно лице или странски правен аранжман. За оваа област се анализираше подолу наведената варијабла согласно Методологијата.

- **„11. Постојење и достапност на извори за информации за вистински сопственик“** – која е **оценета со 0,9** („блиску до одлично“ – „*closetoexcellent*“), затоа што моменталната правна рамка во РСМ овозможува транспарентност на сопственоста преку нејзино евидентирање во соодветните трговски регистри или регистри на сопственици на хартии од вредност (за акционерски друштва). Дополнително е наметната законска обврска за регистрација на вистински сопственик во јавен регистар и обврска за ажурирање на податоците по потреба. Регистрирањето на вистинските сопственици е предвидено во ЗСППФТ. Регистарот на вистински сопственици функционира, а целта е зголемување на транспарентноста во сопственичката структура на правните лица во земјата, како и исполнување на меѓународните стандарди на ФАТФ. Сите овластени учесници имаат пристап до соодветните регистри каде се врши проверка на податоците во реално време. Оперативно, се покажа дека понекогаш има проблеми со квалитетот на податоците со кои е пополнет Регистарот на вистински сопственици, но за разлика од претходните години квалитетот на податоци е подобрен.

4.3.2 ИНХЕРЕНТНА РАНЛИВОСТ НА ПРОИЗВОДИ/УСЛУГИ

Согласно Методологијата од Светска банка за Модул 4 - ранливост на секторот за хартии од вредност, во продолжение е прикажана детална анализа на секторот за хартии од вредност во сегментот на услугите поврзани со хартии од вредност од страна на овластените учесници согласно Законот за хартии од вредност. Параметри користени при спроведување на анализата:

- Тип и број на субјекти на надзор;
- Големината на промет и трансакции со хартии од вредност;
- Анализа по видови на хартии од вредност;

- Капацитетот на супервизијата/надзорот.

Согласно постоечката законска регулатива во РСМ, сите хартии од вредност се водат во форма на електронски записи во ЦДХВ и гласат на име. Во законодавството на РСМ не се предвидени акции на доносител. Сите учесници на пазарот со хартии од вредност, како субјекти согласно ЗСППФТ, се задолжени да вршат анализа и идентификација на сопственици и на краен сопственик.

Инструменти со коишто се тргува на Берзата се акции и обврзници. Секундарното тргување со хартии од вредност се врши преку овластена берза, односно преку FIX протокол за тргување кој се заснова на системот на налози, согласно моделот на континуирано наддавање и употреба на методот на компјутерско усогласување на цените на хартиите од вредност. Берзата има добиено соодветна дозвола за работа од страна на КХВ со цел да биде во можност да ги извршува своите активности.

Тргувањето со хартии од вредност се врши со посредство на брокерски куќи и банки со дозвола за работа со хартии од вредност, членки на Берзата, кои имаат добиено дозвола за работење од КХВ. На крајот на 2023 година, Берзата имаше 10 членки од кои 5 (пет) банки со дозвола за работа со хартии од вредност и 5 (пет) брокерски куќи.

Во продолжение, следат прегледи на податоци за остварено тргување на Берзата, а кои се значајни од аспект на проценка на ранливост на секторот за перење пари и финансирање на тероризам:

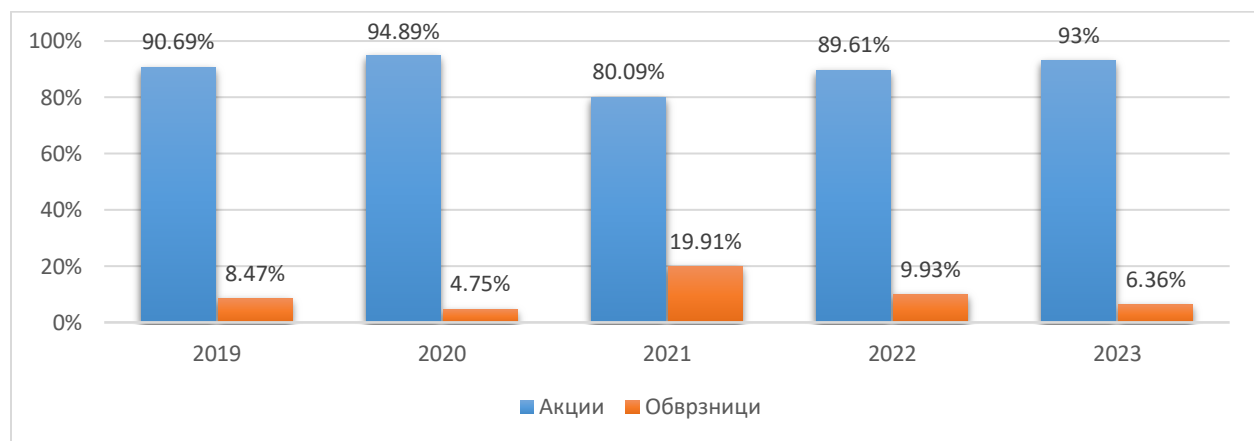
Табела - прегледи на промет остварен на Берза

Промет (денари)	Јануари-декември 2019	Јануари-декември 2020	% на промена 2019-2020	Јануари-декември 2021	% на промена 2020-2021	Јануари-декември 2022	% на промена 2021-2022	Јануари-декември 2023	% на промена 2022-2023
Класично тргување	4,211,358,704	5,987,273,498	42.17%	6,736,800,362	12.52%	4,632,839,043	-31.23%	2,890,397,724	-37.61%
Акции	3,819,148,938	5,681,114,611	48.75%	5,395,274,034	-5.03%	4,151,305,343	-23.06%	2,688,085,959	-35.25%
Обврзници	356,856,286	284,241,135	-20.35%	1,341,526,328	371.97%	459,940,520	-65.72%	183,803,265	-60.04%
Просечен дневен промет (денари)	17,119,344	24,338,510	42.17%	27,274,495	12.06%	18,744,902	-31.27%	11,770,038	-37.21%
Просечен дневен број на трансакции	76	92	21.05%	83	-9.78%	70	-15.66%	49	-30.00%
Блок трансакции	2,466,611,817	2,041,918,796	-17.22%	6,070,010,376	197.27%	2,363,720,851	-61.06%	1,727,292,773	-26.92%
Јавни берзански аукции	30,561,751	0	-100.00%	37,821,866	100.00%	374,532,000	890.25%	0	-100.00%
Јавни понуди на хартии од вредност	992,093,410	166,283,545	-83.24%	8,868,000	-94.67%	73,025,544	723.47%	0	-100.00%

Вкупен промет	7,700,625,682	8,195,475,839	6.43%	12,853,500,604	56.84%	7,444,117,438	-42.08%	4,617,690,497	-37.97%
Вкупен број на трансакции	18,878	22,689	20.19%	20,647	-9.00%	17,274	-16.34%	11,978	-30.66%
ПАЗАРНА КАПИТАЛИЗАЦИЈА НА КОТИРАНИТЕ АКЦИИ	181,279,391,212	179,008,903,436	-1.25%	218,250,744,638	21.92%	207,586,096,399	-4.89%	224,205,310,387	8.01%
ПАЗАРНА КАПИТАЛИЗАЦИЈА НА ОБВРЗНИЦИ	3,785,952,567	13,363,516,830	252.98%	18,318,883,856	37.08%	19,165,538,535	4.62%	18,882,548,756	-1.48%
МБИ 10	4,648.89	4,704.85	1.20%	6,153.48	30.79%	5,652.33	-8.14%	6,116.23	8.21%
ОМБ Индекс	132.91	133.01	0.08%	133.62	0.46%	124.61	-6.74%	125.05	0.35%
Број на котирани друштва	100	100	0.00%	96	-4.00%	94	-2.08%	93	-1.06%

Извор: Берза

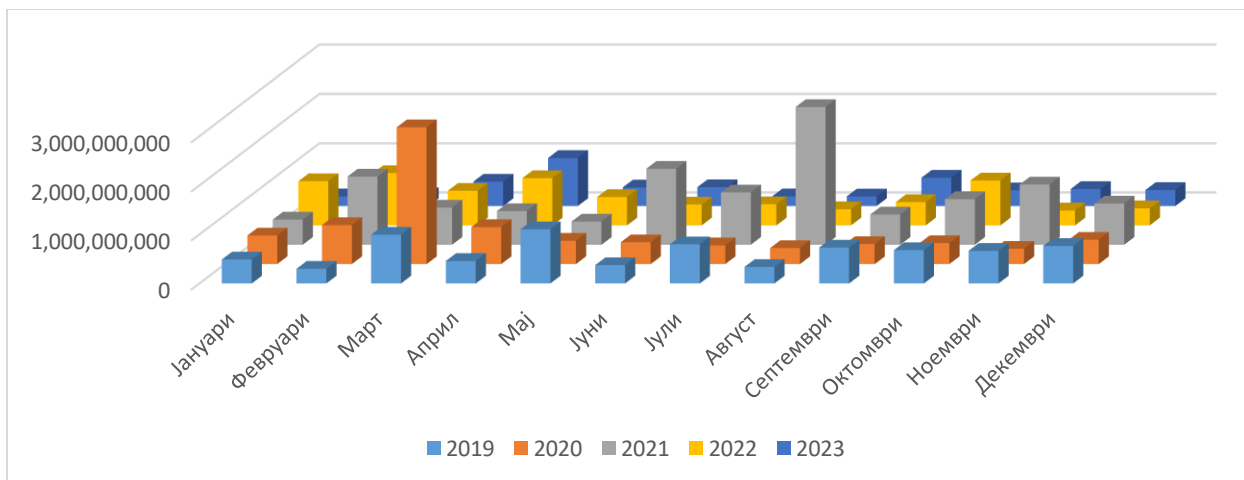
Графикон- приказ на структура на промет кај класично тргување во 2019 - 2023 година

Извор: Берза

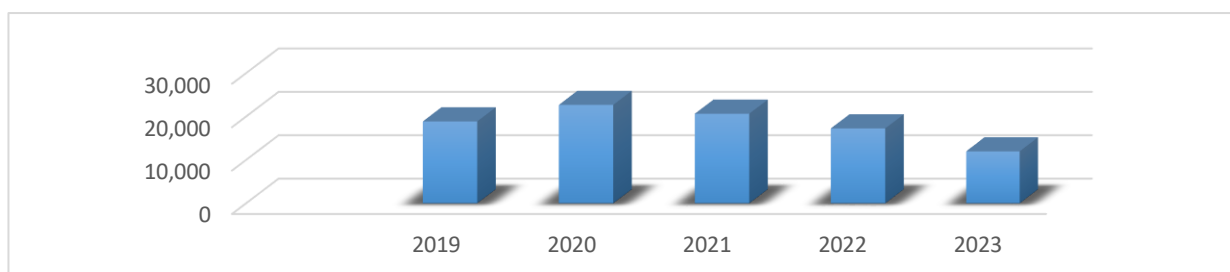
Соодветно од табелите може да се констатира дека тргувањето во првите три анализирани години бележи нагорен тренд, но дека во последните две анализирани години (2022 и 2023 година) се забележува негативен тренд односно пад на тргувањето за 40%, односно пад кој се движи помеѓу 16%-30% во делот на вкупно реализираните трансакции. Дополнително, важно е да се напомене дека во реализираниот промет најголемо тргување е забележано со акции, наспроти евидентното намалување на тргувањето со обврзници.

Графикон- приказ на вкупен промет реализиран на берза во период 2019-2023 година

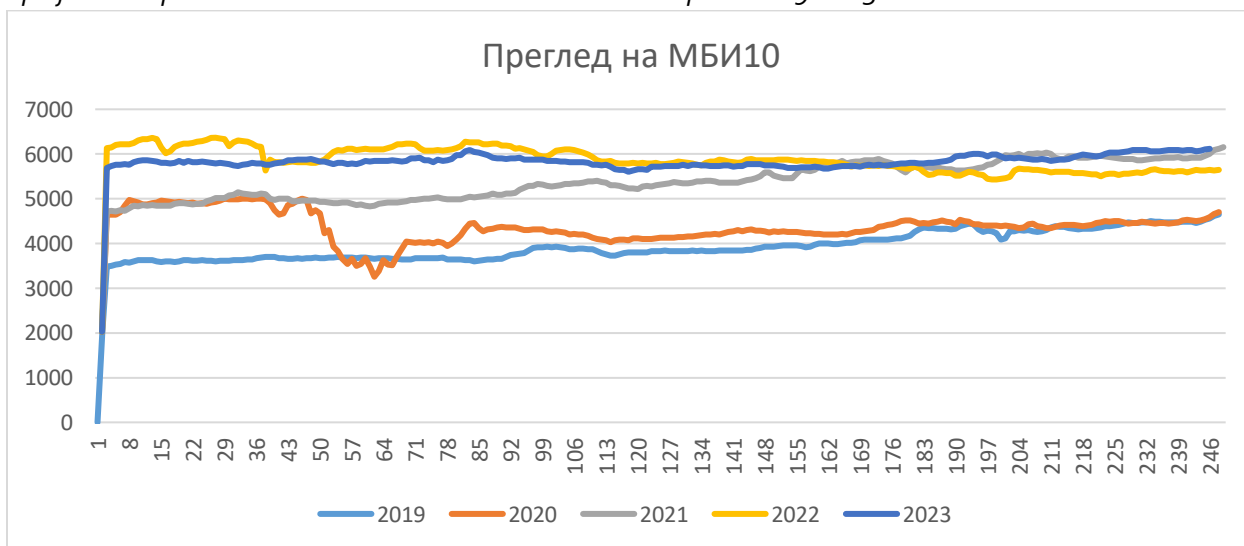
Извор: Берза

Графикон- приказ на вкупна вредност на трансакции реализирани на берза во период 2019-2023 година

Извор: Берза

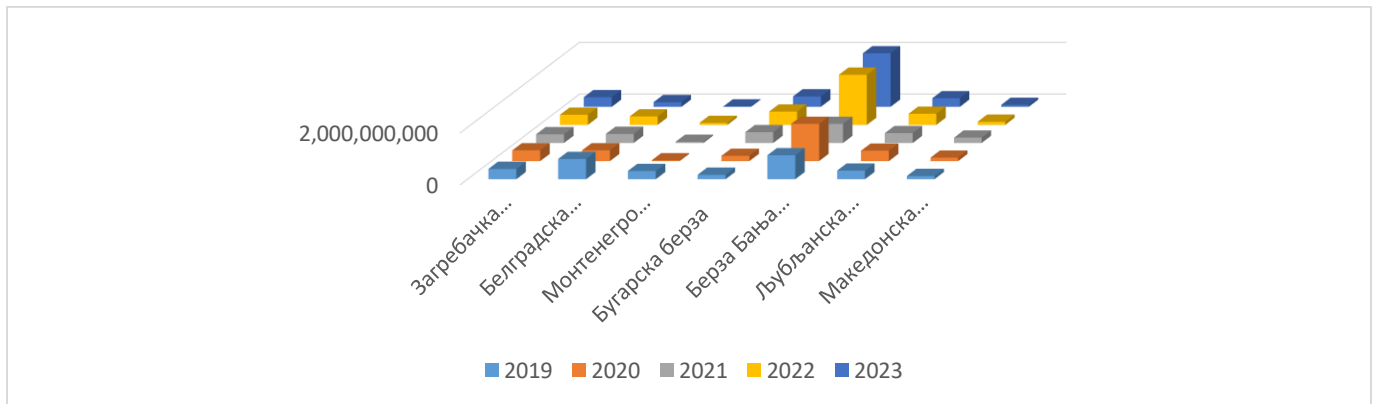
Графикон- приказ на движење на МБИ 10 индекс во период 2019-2023 година

Извор: Берза

Табела- приказ на споредба на вкупен промет (изразен во евра) реализиран на Македонска берза со берзите во регионот и Европска Унија*

Берзи	2019	2020	2021	2022	2023
Вкупен промет во Евра					
Загребачка берза	397,410,000	415,280,000	337,080,000	392,740,000	371,790,000
Белградска берза	780,641,971	414,647,537	350,679,870	325,934,838	178,218,633
Монтенегро берза	318,175,436	31,362,754	46,467,879	78,182,655.72	12,261,010.93
Бугарска берза	170,553,677	203,238,390	418,729,613	513,536,603	400,977,260
Берза Бања Лука	923,415,949.85	1,435,622,050.10	738,909,562.08	1,933,197,385.04	2,062,830,417.18
Љубљанска берза	329,510,000.00	400,940,000.00	379,960,000.00	430,930,000.00	330,170,000.00
Македонска берза	124,716,735.26	132,881,457.51	208,599,504.94	120,785,406.80	75,019,914.83

Извор: Берза

Пазарната капитализација на котираните акции на 31.12.2023 година достигна 224,205,310,387 денари и бележи зголемување од 8.01% во однос на 2022 година, додека пазарната капитализација на обврзниците изнесува 18,882,548,756 денари што претставува опаѓање за 1,48% во споредба со 2022 година.

Во 2023 година, по сите основи, прометот е за 37,97% помал во споредба со прометот остварен во 2022 година. Ова се должи на фактот што во 2023 година е намален прометот остварен преку класично тргување (за 37,61%) и блок трансакции (за 26,92%), како и на отсуството на јавни берзански аукции и јавни понуди на хартии од вредност. Во 2023 година на Берзата се реализирани 82 блок трансакции (администраторски и системски блок трансакции) во вкупна вредност од 4.617.690.496,57 денари (околу 75,02 милиони евра), и бележат намалување од 26,92% во споредба со 2022 година.

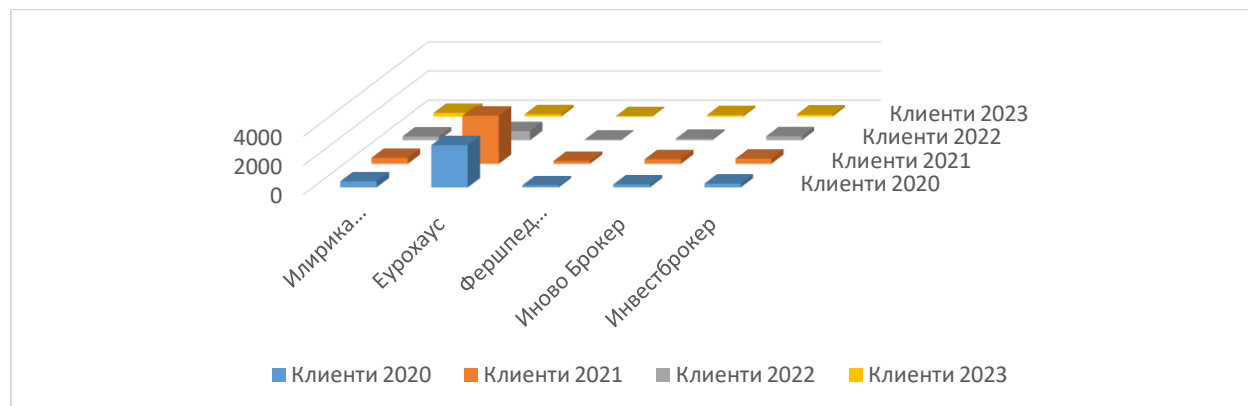
Од овие реализирани 82 блок трансакции на Берзата, 32 се администраторски блок трансакции (26 блок трансакции пријавени на Официјалниот пазар и 6 блок трансакции пријавени на Редовниот пазар на Берзата) со вкупна вредност од 1.085.428.573,00 денари (околу 17,64 милион евра). Во 2023 година на Берзата биле склучени 50 системски блок трансакции (43 блок трансакции пријавени на Официјалниот пазар и 7 блок трансакции пријавени на Редовниот пазар на Берзата) со вкупна вредност од 641.864.200,00 денари (околу 10,26 милиони евра).

Графикон - приказ на структура на учество на домашни и странски физички и правни лица во тргување со хартии од вредност

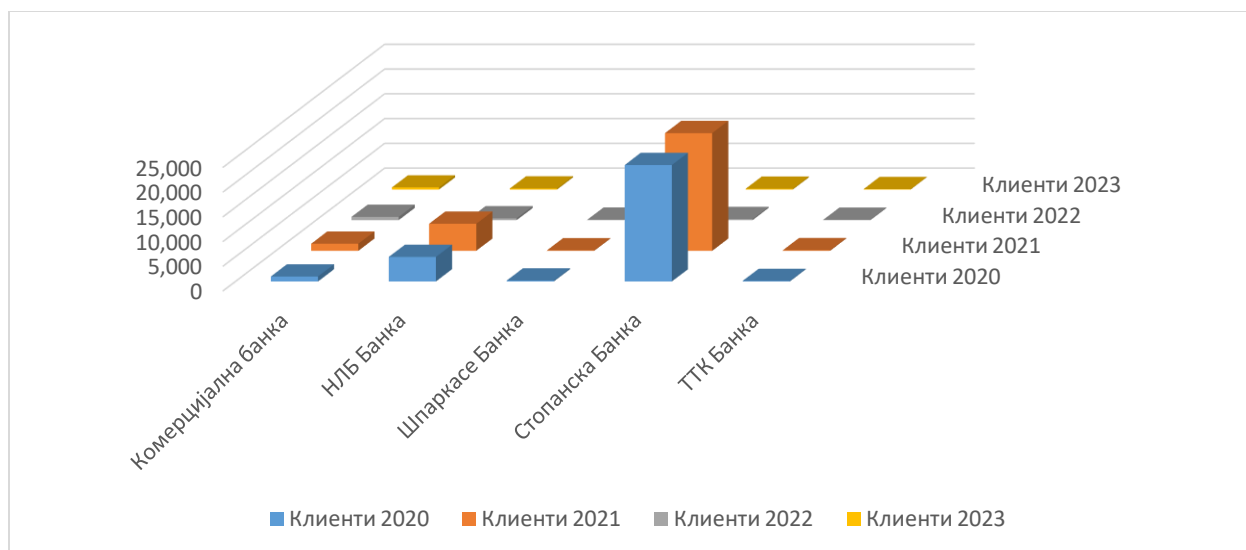
Извор: ЦДХВ

Графикон- приказ на склучени договори со клиенти од страна на брокерските куќи

Извор: овластени учесници

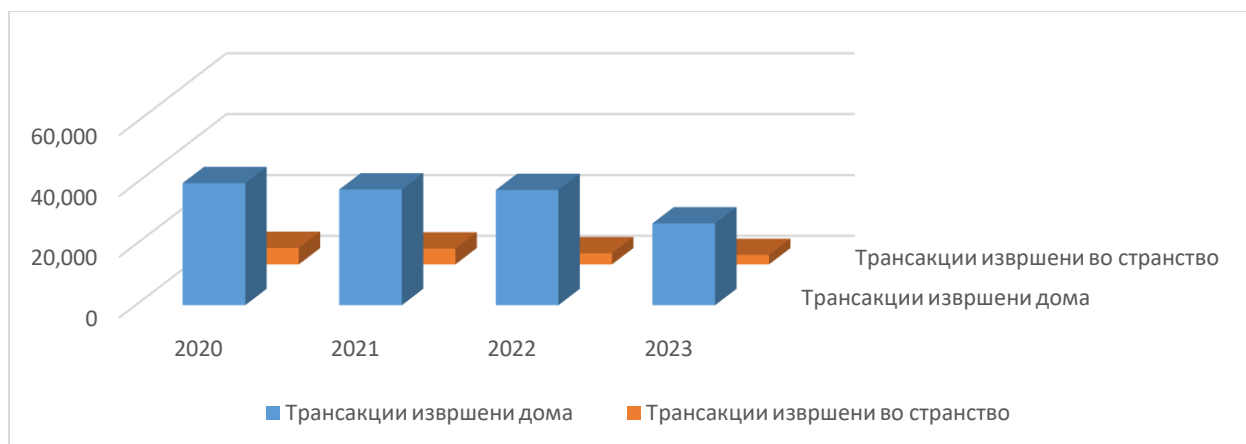
Графикон- приказ на склучени договори со клиенти од страна на банките

Извор: овластени учесници

Исто така од направената анализа на брокерските куќи и банки, истите за анализираниот период склучиле вкупно 68 трансакции во земји со висок ризик од перење пари, што претставува 0,09% од вкупниот број на склучени трансакции на Македонската берза АД Скопје (72.588 трансакции).

Графикон- приказ на број на трансакции склучени во РСМ и во странство

Извор: овластени учесници

Како значаен факт во оцена на ранливоста на секторот хартии од вредност од перење пари, треба да се посочи и тоа дека уплатите на средства со кои се тргува на Берза се вршат на сметки отворени во деловните банки, по што овие средства се трансферираат на наменски (клиентски) сметки на брокерите, кои тие ги имаат отворено во Народна банка на Република Северна Македонија. Следствено брокерските куќи немаат допир со кеш пари туку порамнувањето односно префрлањето на парични средства од реализираните трансакции се одвива преку банкарски сметки.

Од друга страна, треба да се напомене и фактот дека до 2022 година не постоеше временско ограничување на тоа колку клиентот може да ги чува средствата на сметка на брокерот, како и можноста овие средства понатаму да се исплатат на сметка на трети лица, различни од оние кои ги трансферирале средствата на сметка на брокерот. Почнувајќи од 2022 година, согласно Одлуката на Комисијата за начин на работа со посебната сметка, клиентот може да даде писмена инструкција паричните средства од продажбата на хартиите од вредност да не му се исплатуваат на неговата сметка, односно истите да останат на сметката за порамнување на правното лице, но најмногу 30 дена од денот на порамнување на продажната трансакција. Доколку во тој рок клиентот не реализира ниту една куповна трансакција, односно доколку вредноста на куповната трансакција е пониска од средствата кои се на сметката за порамнување, правното лице е должно да му ги исплати паричните средства на клиентот првиот нареден ден. Ваквата обврска на правните лица дополнително допринесува за намалување на ризикот од перење пари и финансирање на тероризам.

Согласно структурата на проценката со анализа по Методологијата како за еден производ/услуга, оценката за ризичноста е проценета на 0,32, односно средно- умерена во делот на активностите на пазарот на хартии од вредност од страна на брокерските куќи и банките со дозвола за работа со хартии од вредност.

4.4. ИНХЕРЕНТНА АНАЛИЗА НА РАНЛИВОСТА НА ДРУШТВАТА ЗА УПРАВУВАЊЕ СО ОТВОРЕНИ ИНВЕСТИЦИСКИ ФОНДОВИ

4.4.1 ОПШТИ ВЛЕЗНИ ВАРИЈАБЛИ

Во текот на 2023 година на пазарот учествувале и 5 (пет) друштва за управување со инвестициски фондови со вкупен капитал од 2,613,194.00 ЕУР, кои управуваат со 22 (дваесет и два) отворени инвестициски фондови. Заклучно со 31.12.2023 година вкупната нето вредност на портфолијата на 22 отворени инвестициски фонда изнесуваше 13.449.745.391 денари.

Во однос на законската рамка, а согласно Националната проценка на ризик, од спроведената анализа на доставените податоци од ДУИФ-овите, а обработени од работната група, согласно Методологијата од Светска банка за Модул 4 - ранливост на друштвата за управување со отворени инвестициски фондови за периодот 2019-2023, добиени се следните резултати:

- Во однос на областа **„Сепфатноста на законската рамка за СППФТ“**-оценката е **0,9 („блиску до одлично“–„closetoexcellent“)**. Причината за ваквата оценка е редовното ажурирање на ЗСППФТ, негово усогласување со европското законодавство, а во исто време и прилагодување соодветно на спецификите на секторот за хартии од вредност во РСМ. Дополнително на оценката влијае и солидната, ефикасна регулаторна рамка, односно донесените следни акти: Одлука за задолжување на субјектите под надзор, вклучително и Централниот Депозитар за хартии од вредност при нетрговски трансфери на хартии од вредност за сите нови клиенти да вршат

регистрирање со пополнување на соодветната апликација за регистрирање/ажурирање на клиент (мај 2023 година), Упатство за вршење на проценка на ризик од ПП/ФТ за субјектите под надзор на КХВ од октомври 2023 година, како и новата ажурирана Стратегијата за СППФТ на КХВ, во која се внесени дел од препораките од Манивал мисијата и усогласеност со новиот ЗСППФТ;;

- Оваа област „Сеопфатноста на законската рамка за СППФТ“ е тесно поврзана со областа **„Ефективност на процедурите и праксата за надзор/супервизија“, која исто така е област оценета со 0,9 („блиску до одлично“ – „closetoexcellent“)**. Согласно горенаведените подзаконски акти на регулаторот, КХВ спроведува посредна и непосредна контрола/надзор за СППФТ. Согласно ЗСППФТ, КХВ е задолжена за супервизија/надзор врз работењето на овластените учесници. Оценката во оваа област е висока и поради фактот што КХВ спроведува непосредна контрола на правните лица – овластени учесници, истовремено ги лиценцира и редовно ги проверувалица (акционери со квалификувано учество во брокерските куќи, друштва за управување, раководни лица во овластените учесници). КХВ спроведува супервизија по ЗСППФТ на 1 друштво за инвестиционо советување и 5 друштва за управување кои управуваат со 22 отворени инвестициски фондови. Имајќи ги во предвид капацитетите на КХВ, оваа област е оценета со висока проценка бидејќи КХВ ги зајакна и капацитетите за надзор во овој дел за СППФТ со зголемен број на супервизори.

- Понатаму, областите **„Постоење и спроведливост на прекршочни (административни) санкции“ и „Постоењето и спроведливост на кривични санкции“ се оценети со 0,75 („висока“ – „high“)** заради тоа што законодавството содржи јасни одредби по однос и на административните мерки, како и на прекршочни санкции и кривични санкции, но истовремено треба да се зголеми можноста за нивно изрекување. Имајќи во предвид дека КХВ детално ги пропишува организациските барања на друштвата за управување како и начинот на нивно работење соодветно се пропишани сите заштитни мерки кои треба да ги преземаат друштвата со цел да го намалат општото ниво на ризичност во нивното работење. Комисијата изрекува административни мерки за ПП/ФТ врз основа на законските и подзаконските акти кои ги спроведува, додека прекршочните санкции кои ги изрекува се врз основа на оние предвидени во ЗСППФТ. Преземените административни мерки и прекршочни санкции се подетално опишани во делот за капацитетите за супервизија и надзор над субјектите за надзор во точка 4.6 од овој дел.

- Областа **„Ефективност на функцијата за усогласеност со прописи“** е исто **оценета високо со 0,9 (блиску до одлично – „closetoexcellent“)** и вообичаено се врши од страна на вработен со подолго искуство во областа на активности на инвестициските фондови. Дополнително, неколку од друштвата за управување со отворени инвестициски фондови се во сопственост на друштва со седиште од Европска унија кои повеќето котираат на странски берзи, па функцијата на „усогласеност со прописи“ не е само следење и усогласување со регулатива, туку и исполнување на високите етички стандарди пропишани од странските акционери. Согласно Правилникот за начин на работење на друштвата за управување со отворени и затворени инвестициски фондови сите друштва за управување со во обврска да имаат функцијата за контрола на усогласеноста со прописите која ја врши посебно именувано лице за тоа, што секако го вклучува и Законот за СППФТ;

Заклучно со 2023 година во РСМ работат вкупно 5 друштва за управување со отворени и затворени инвестициски фондови кои управуваат со 22 отворени инвестициски фондови. Бројот на друштва

за управување со инвестициски фондови е непроменет во однос на 2022 година, додека бројот на отворени фондови е зголемен во 2023 година во однос на 2022 година за два нови отворени фондови.

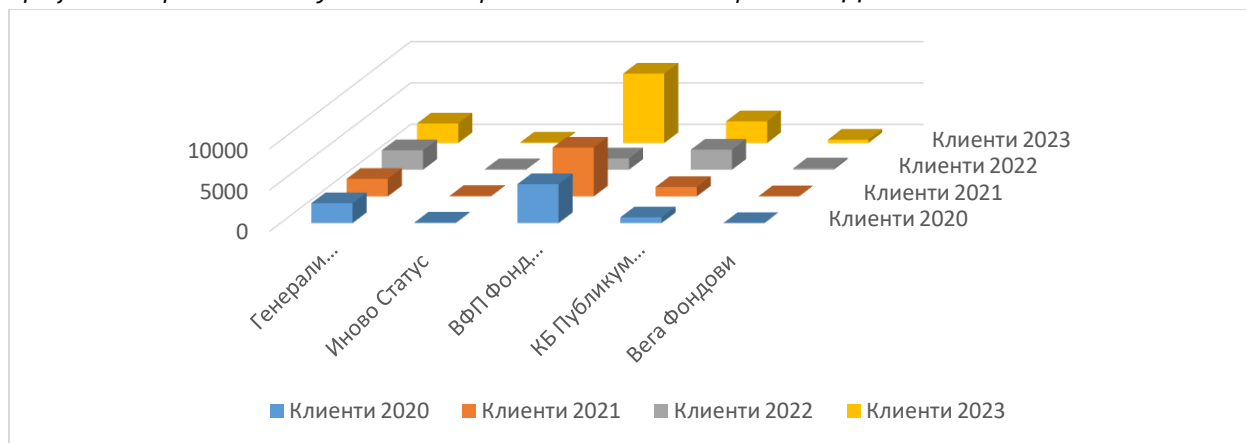
Од аспект на сопственоста на друштвата за управување со инвестициски фондови 10,91% од сопственоста на друштвата за управување отпаѓа на финансиски институции од земјата и странство (од кои на странски финансиски институции отпаѓа 30,77% од акциите во друштвата), а останатите кои имаат 89,09% од севкупната сопственост на друштвата за управување со инвестициски фондови се нефинансиски правни лица и физички лица од земјата и странство.

Согласно Методологијата од Светска банка за Модул 4, резултатите по наведените варијабли се:

- Областа **„Постоење и ефективност на контроли за влез на пазар на инвестициски фондови“** - е оценета со 0,9 („блиску до одлично“ – „*closetoexcellent*“) поради постоење на строго дефинирани законски услови за основање и работење на друштвата за управување односно сите правни и физички лица кои се основачи на лиценцираните субјекти мора да поминат одредени проверки независно дали се стекнуваат со квалификувано учество или не. На проверка и лиценцирање страна на КХВ подлежат и раководните органи (fit и proper критериуми и постапка на проверка и одобрување). Дополнително, физичките лица кои вршат брокерски услуги или услуги на инвестициско советување/управување со портфолио, потребно е да полагаат соодветен стручен испит, и истите соодветно и се лиценцираат за вршење на таа позиција. Лиценцираните субјекти подлежат на редовно контроли и проверки за континуирано исполнување на условите за соодветност и по издавање на лиценцата. Сето ова особено е значајно од аспект на намалување на ранливоста на секторот.
- Во однос на областа **„Ниво на пазарен притисок за исполнување на стандардите за СППФТ“** – оценката е 0,9 („блиску до одлично“ – „*closetoexcellent*“) поради тоа што сите субјекти на надзор применуваат исти постапки, стандарди, процеси согласно ЗСППФТ и ја бараат истата документација на клиентите за правилно спроведување на мерките за СППФТ, па согласно тоа, секој клиент наидува на еднаков третман од субјектите на надзор од аспект на СППФТ. Сепак важно е да се напомене дека најголем дел од инвеститорите во инвестициските фондови се домашни правни и физички лица односно процентот на странски инвеститори е под 2%.
- Областите **„Интегритет на вработените во ДУИФ-овите“** и **„Ефективност на функцијата за усогласеност со прописи“** се оценети со оценка 0,9 („блиску до одлично“ – „*closetoexcellent*“), додека областите **„Знаење на вработените во ДУИФ-овите за СППФТ“** оценети се со оценка 0,8 („многу висока“ – „*veryhigh*“), вработените во овие субјекти потребно е да имаат соодветни предзнаења и одредено искуство со цел да ги извршуваат доделените позиции. Имено одредени позиции се лиценцирани од КХВ (и е потребен претходен доказ за неосудуваност) додека за останатите лица како што се функциите за усогласеност и управување со ризици потребни се одредено искуство и предзнаење од проблематиката. Вработените во овие правни лица се добро обучени и во текот на нивното вработување се должни да посетуваат обуки со цел надоградба на знаењето.
- Областа **„Ефективност на откривање и следење на сомнителни трансакции“** е оценета со 0,85 („многу висока“ – „*veryhigh*“) најголем дел од друштвата за управување користат соодветни софтверски алатки кои има помагаат во делот на идентификација и верификација на идентитот на клиентите но и во постојаното следење на клиентскиот однос. Дополнително важно е да се напомене дека најголем дел од клиентите на друштвата за управување се домашни лица.

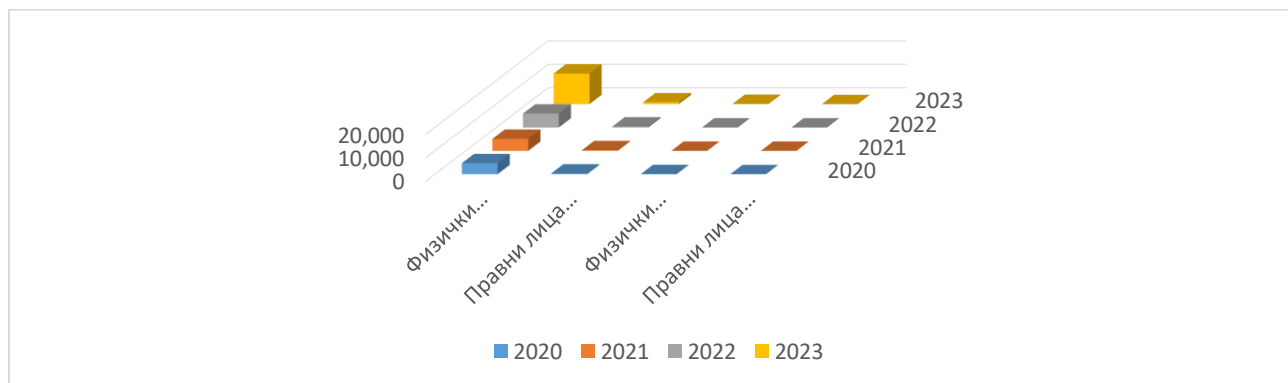
Во врска со структурата на клиентите, добиени се следните податоци:

Графикон- приказ на склучени договори со клиенти од страна на ДУИФ

Извор: Друштва за управување

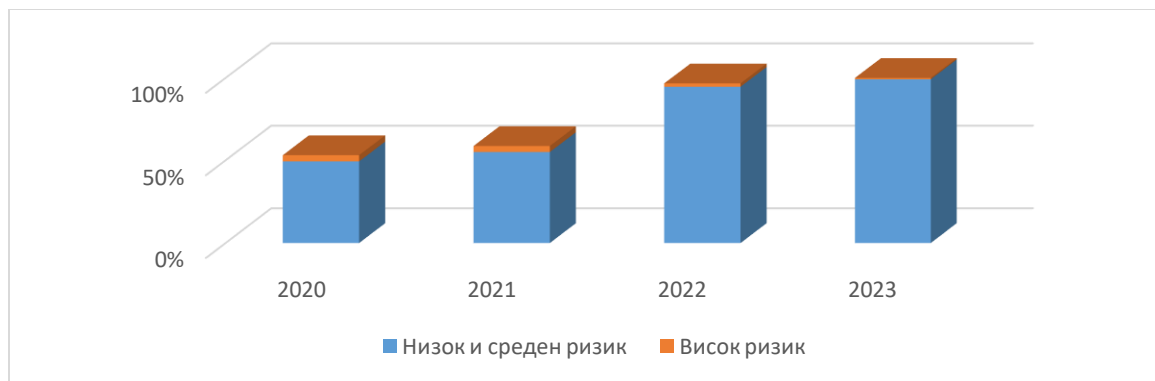
Графикон- приказ на договори склучени од страна на ДУИФ по структура на клиент

Извор: Друштва за управување

Од графичките прикази може да се забележи зголемување на бројот на склучени договори од друштвата во 2023 година во споредба со претходните четири години, а согласно структура на клиентите кои склучиле договори со друштвата најголем процент заземаат домашните физички лица.

Графикон- приказ на клиенти по профил на ризик

Извор: Друштва за управување

Од графичкиот приказ може да се констатира дека профилот на ризик на клиентите на друштвата од аспект на нивото на ризик од ПП во најголем дел се тоа клиенти кои се категоризирани со низок односно среден ризик. Исто така треба да се земе во предвид фактот и дека најголем број на клиенти на друштвата се домашни лица, како и дека согласно профилот на инвеститорите многу мал број на инвеститори се категоризирани како клиенти со висок ризик.

Понатаму важно е да се напомене дека во 2023 година кај друштвата за управување од вкупниот број на клиенти само 1,04%, додека се категоризирани со висок ризик додека останатите се категоризирани како клиенти со низок и среден ризик. Ваква е состојбата и во останатите години од контролираниот период, поголем дел од клиентите се класифицирани како клиенти со низок и среден ризик, додека процентот на клиентите кои се класифицирани како клиенти со висок ризик во однос на вкупниот број на клиенти е незначителен.

Од податоците добиени од друштвата за статусот на клиентите од аспект на тоа колку се носители на јавни функции односно лица поврзани со носители на јавни функции утврдено е дека од сите клиенти со кои имаат склучено договори како носители на јавни функции во 2023 година се јавуваат 61 лице, додека во 2022 година се јавуваат 53 лица. Во останатите три години од анализираниот период, друштвата немале клиенти кои се носители на јавни функции односно лица поврзани со носители на јавни функции. Од анализата произлегува дека бројот на лицата кои се јавуваат како носители на јавни функции односно лица поврзани со носители на јавни функции е низок во однос на вкупниот број на клиенти, што значајно влијае на намалувањето на степенот на ризик во овој сектор.

Согласно Методологијата, во овој дел за НЈФ од особена важност е и анализата на варијаблите:

- **„Постоење на структура за сигурно утврдување на идентитетот на клиентот“**—која е оценета со 0,8 („многу висока“— „very high“) затоа што секој клиент се идентификува и верификува преку користење на документи издадени од сигурни и независни извори (јавни регистри или важечки лични документи за идентификација), односно за секој клиент задолжително се утврдува дали истиот е/не е НЈФ со пополнување на Изјава за носител на јавна функција.

- **„Расположливост на сигурни и независни извори на информации“** – која е оценета со **0,8** („многу висока“ – „veryhigh“) затоа што има сигурни и независни извори на информации (ЦРМ, ЦДХВ) кои овозможуваат квалитетни и точни информации, но пристапот до нив е најчесто условен со плаќање, додека некои од изворите кои се достапни бесплатно (ДКСК) може да има случаи на неажурност па се компензира со споредување на податоците од други системи (софтвери) кои се со повисок степен на доверливост.

Во делот на анализата за *Вистински сопственик* спроведена е проценка дали субјектите на надзор соодветно го анализираат клиентот, односно секое физичко лице (лица) кое е краен сопственик на клиентот или го контролира клиентот и/или физичко лице (лица) во чие име и за чија сметка се извршува трансакција. За оваа област се анализираше подолу наведената варијабла согласно Методологијата.

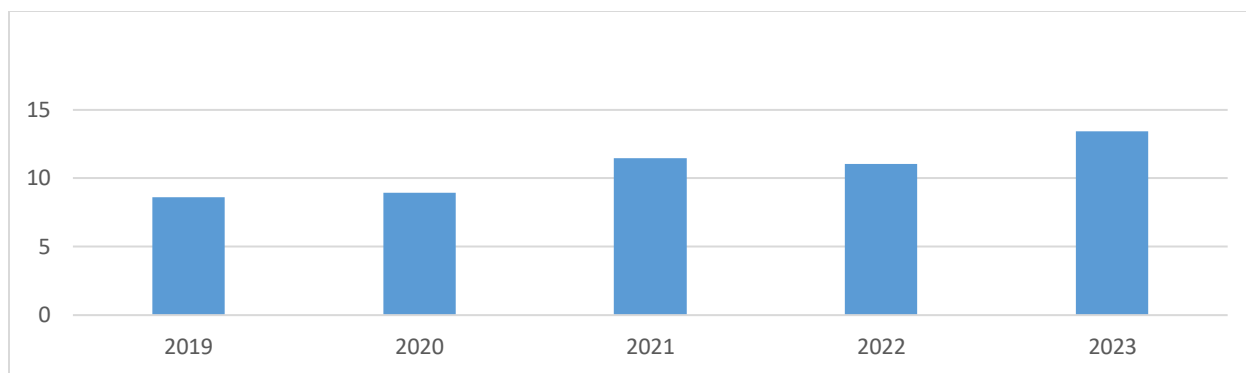
- **„Постоење и достапност на извори за информации за вистински сопственик“** – која е оценета со **0,9** („блиску до одлично“ – „closetoexcellent“), затоа што моменталната правна рамка во РС Македонија овозможува транспарентност на сопственоста преку нејзино евидентирање во соодветните трговски регистри или регистри на сопственици на хартии од вредност (за акционерски друштва). Дополнително е наметната законска обврска за регистрација на вистински сопственик во јавен регистар и обврска за ажурирање на податоците по потреба. Сите овластени учесници (лиценцирани субјекти) имаат пристап до соодветните регистри каде се врши проверка на податоците. Оперативно, се покажа дека понекогаш има проблеми со квалитетот на податоците со кои е пополнет Регистарот на вистински сопственици, но за разлика од претходна година квалитетот на податоци е подобрен.

4.4.2 ИНХЕРЕНТНА РАНЛИВОСТ НА УСЛУГИ

Согласно Методологијата од Светска банка за Модул 4 - ранливост на секторот за хартии од вредност, во продолжение резултати од анализата и проценката по останатите области и варијабливо сегментот на активностите на друштвата за управување со фондови согласно Законот за инвестициски фондови. Параметри користени при спроведување на анализата:

- Тип и број на субјекти;
- Големината и обем на средства под управување (нето вредност на имотот на фондовите);
- Купување и откуп на удели на отворени инвестициски фондови;
- Капацитетот на супервизијата/надзорот (за сите субјекти на надзор од страна на КХВ и УФР).

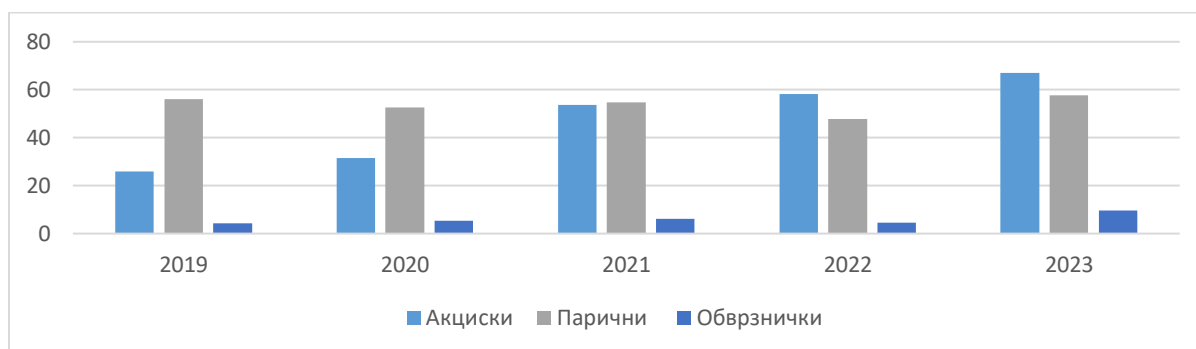
Графикон- приказ на вкупна нето вредност на инвестициските фондови

Извор: KXB

Од графиконот даден подолу може да се согледа дека во периодот од 2019 до 2023 година е забележливо константно зголемување на средствата вложени во акциски фондови (од 30% во 2019 година на 50% во 2023 година), со истовремено намалување на средствата вложени во парични фондови (од 65% во 2019 година на 43% во 2023 година), со задржување на приближно истото ниво на средствата вложени во обврзнички фондови. Како и минатите две години така и оваа, растот на средствата под управување се должи пред сè на зголемениот интерес за акциските фондови, што е видливо и во графиконот подолу.

Графикон - приказ на распределба на средства по видови на фондови

Извор: KXB

Вкупниот прилив на средства во сите фондови во текот на 2023 година изнесува 13.672.346.016,32 денари. Најголем процент од приливите во 2023 година се од домашните други финансиски институции, на кои отпаѓа 50% од приливите, односно е незначителен раст споредено со 2022 година, кога овие правни лица го имале приматот во структурата на приливите. Домашните банки имаат значително намалено учество во износот на приливите во однос на 2022 година (од 30,51% во 2022 година на 6,52% во 2023 година), за разлика од претходните три години кога го имале приматот во структурата на приливите. Домашните нефинансиски правни лица имаат зголемено учество во износот на приливите во однос на 2022 година, како и домашните физички лица, чие учество изнесува 17% од приливите. Учесството на странските правни и физички лица во структурата на приливите како и во претходните години е сосема незначително.

Табела- приказ на структура на приливите на средства (уплати на сопствениците на удели) на отворените инвестициски фондови во периодот 2019-2023 година

	2019	2020	2021	2022	2023
Домашни физички лица	1,387,060,699	2,203,869,750	2,509,276,122	2,035,548,081	2,283,547,845.83
Домашни нефинансиски правни лица	4,895,280,007	3,666,595,678	3,627,044,098	2,989,569,072	3,590,382,297.49
Домашни банки	7,860,000,000	7,507,015,000	9,259,000,000	5,000,000,000	892,000,000.00
Домашни други финансиски институции	6,135,487,527	4,762,123,951	5,370,173,920	6,288,950,898	6,852,116,744.00
Држава и субјекти од јавен сектор	33,740,684	60,512,000	2,725,000	800,000	0
Странски физички лица	1,117,966	5,461,520	5,611,185	71,926,868	9,985,259.00
Странски нефинансиски правни лица	0	0	34,843,500	0	1,274,370.00
Странски финансиски институции	0	0	15,990,000	0	43,039,500.00
Вкупно	20,312,686,883	18,205,577,899	20,824,663,824	16,386,794,919	13,672,346,016.32

	2019	2020	2021	2022	2023
Домашни физички лица	6.83%	12.11%	12.05%	12.42%	16.70%
Домашни нефинансиски правни лица	24.10%	20.14%	17.42%	18.24%	26.26%
Домашни банки	38.70%	41.23%	44.46%	30.51%	6.52%
Домашни други финансиски институции	30.21%	26.16%	25.79%	38.38%	50.12%
Држава и субјекти од јавен сектор	0.17%	0.33%	0.01%	0.00%	0.00%
Странски физички лица	0.01%	0.03%	0.03%	0.44%	0.07%
Странски нефинансиски правни лица	0.00%	0.00%	0.17%	0.00%	0.01%
Странски финансиски институции	0.00%	0.00%	0.08%	0.00%	0.31%

Извор: Годишни извештаи на КХВ

Зголемување на приливите е приближно комплетно неутрализирано со големиот одлив на средства од фондовите кој во 2023 година изнесува 12.193.935.138,54 денари. Најголем процент на повлечени средства од инвестициските фондови има од страна на домашните други финансиски институции на кои отпаѓа 51% од вкупниот број на повлечени средства, додека домашните нефинансиски правни лица учествуваат со 27% од вкупниот број на повлечени средства од инвестициските фондови. Домашните физички лица повлекле 14% од вкупната сума на повлечени

средства од отворените инвестициски фондови, додека банките повлекле 7% од вкупната сума на повлечени средства.

Табела приказ на структура на одливите на средства (исплати на сопствениците на удели) на отворените инвестициски фондови во периодот 2019-2023 година

	2019	2020	2021	2022	2023
Домашни физички лица	839,268,183	1,598,917,055	1,572,092,957	1,246,789,614	1,764,329,100.62
Домашни нефинансиски правни лица	3,864,690,408	4,130,379,343	3,602,108,118	3,683,101,379	3,360,363,308.27
Домашни банки	7,868,978,955	7,512,719,276	9,267,023,260	5,004,556,773	892,795,078.88
Домашни други финансиски институции	5,890,864,641	4,579,463,409	4,621,696,849	6,342,859,970	6,172,428,952.42
Држава и субјекти од јавен сектор	42,397,130	100,123,375	6,092,627	9,998	0
Странски физички лица	3,987,557	663,945	2,664,649	628,670	3,017,780.58
Странски нефинансиски правни лица	0	0	250,000	27,855,614	0
Странски финансиски институции	14,517,048	0	17,981,666	0	1,000,917.77
Вкупно	18,524,703,922	17,922,266,404	19,089,910,127	16,305,802,018	12,193,935,138.54

	2019	2020	2021	2022	2023
Домашни физички лица	4.53%	8.92%	8.24%	7.65%	14.47%
Домашни нефинансиски правни лица	20.86%	23.05%	18.87%	22.59%	27.56%
Домашни банки	42.48%	41.92%	48.54%	30.69%	7.32%
Домашни други финансиски институции	31.80%	25.55%	24.21%	38.90%	50.62%
Држава и субјекти од јавен сектор	0.23%	0.56%	0.03%	0.00%	0.00%
Странски физички лица	0.02%	0.00%	0.01%	0.00%	0.02%
Странски нефинансиски правни лица	0.00%	0.00%	0.00%	0.17%	0.00%
Странски финансиски институции	0.08%	0.00%	0.09%	0.00%	0.01%

Извор: Годишни извештаи на КХВ

Согласно структурата на проценката и анализата по Методологијата како за еден производ/услуга, оценката за ризичноста на овој сегмент е проценета на 0,1 односно ниска ризичност во делот на активностите на отворените инвестициски фондови и друштвата за управување кои управуваат со истите.

4.5. ПРИВАТНИ ИНВЕСТИЦИСКИ ФОНДОВИ И ДРУШТВАТА КОИ ГИ УПРАВУВААТ

Во 2023 година функционираат 4 друштва за управување со приватни инвестициски фондови со вкупен оснивачки влог од 859,407.00 ЕУР.

Согласно регистарот кој се води во КХВ во 2023 година функционираше 9 приватни инвестициски фондови кои се управувани од тие 4 друштва. Согласно постоечката законска регулатива, друштво за управување со приватни инвестициски фондови се основа како друштво со ограничена

одговорност или акционерско друштво и за негово формирање и функционирање не е потребна дозвола од КХВ. Единствена обврска за друштвото за управување со приватни фондови е до КХВ да достави статут, тековна состојба, резиме на проспектоот на приватниот фонд, договор со ревизор и доказ дека од потребниот број на инвеститори е прибран минималниот износ на средства за основање на приватниот фонд, по што фондот се регистрира во регистарот на приватни фондови кој го води КХВ. Друштвото за управување со приватни инвестициски фондови има обврска да изготви годишни финансиски извештаи за секој инвестициски фонд посебно и истите се доставуваат само до вложувачите на приватниот фонд, но не и до КХВ. Приватниот фонд претставува посебен имот, без својство на правно лице, формиран со цел за прибирање на парични средства преку приватна понуда за продавање на удели во фондот, чии средства се вложуваат во согласност со целите на вложување утврдени со проспектоот на приватниот фонд. Приватен фонд се основа на одредено време кое не може да биде пократко од 8 години, големината на фондот треба да изнесува најмалку 500.000 евра во денарска противвредност. Сметките на фондот не се водат ниту се контролираат од депозитарна банка.

Согласно тековната законска регулатива, друштвата за управување со приватни инвестициски фондови, како и фондовите кои ги управуваат, се предмет на контрола од страна на КХВ и УФР и истите претставуваат субјекти на надзор од страна на КХВ, од аспект на примената на мерките и дејствијата кои произлегуваат од Законот за спречување перење пари и финансирање на тероризам.¹⁴⁶

Исто така во овој дел важно е да е напомене дека 6 приватни фондови кои се водат во регистарот на Комисијата не се активни и не ја обавуваат својата дејност.

Токму заради зајакнување на својата контролна функција и на овој тип на субјекти, во текот на 2022 година, Комисијата по спроведена контрола, избриша 9 приватни инвестициски фондови од Регистарот на приватни фондови поради неисполнување на услови утврдени со Законот за инвестициски фондови и подзаконските акти произлезени од овој закон и одби да запише 1 приватен инвестициски фонд, по што во наредниот период нема новозапишани приватни инвестициски фондови во Регистарот на приватни фондови.

4.6. КАПАЦИТЕТ НА СУПЕРВИЗИЈА И НАДЗОР НАД РАБОТАТА НА СУБЈЕКТИТЕ НА НАДЗОР

КХВ, во рамките на своите законски надлежности и овластувања, се грижи за законито и ефикасно функционирање на пазарот на хартии од вредност и за заштитата на правата на инвеститорите, со цел за постојано јакнење на довербата на јавноста во институциите на пазарот на хартии од вредност во РСМ. Согласно член 180-аод Законот за хартии од вредност, КХВ врши контрола на примената на прописите за спречување на перење пари и финансирање на тероризам од страна на овластен учесник на пазарот на хартии од вредност. Воедно, поради непостапување согласно со

¹⁴⁶ Согласно Законот за спречување перење пари и финансирање на тероризам, друштвата за управување со приватни фондови се под директна надлежност за супервизија од страна на УФР како и на КХВ. Сепак, приватните инвестициски фондови и друштвата кои управуваат со нив не се опфатени со анализа преку варијаблите согласно Методологијата бидејќи КХВ нема надлежност над нивните активности, па истите се општо оценети според нивната ранливост согласно националната проценка на ризик

прописите за спречување на перење пари и финансирање на тероризам од страна на овластен учесник на пазарот на хартии од вредност КХВ може да донесе решение за изрекување на мерка предвидена во членот 194 од овој закон.

Согласно законската регулатива, надзор над работата на субјектите од аспект на спречување перење пари и финансирање на тероризам, вршат КХВ и УФР.

Во периодот од 2019 до 2023 година, КХВ има извршено вкупно 68 контроли, од кои 42 контроли над овластени учесници и банки со дозвола за работа со хартии од вредност и 26 контроли над друштва за управување со отворени инвестициски фондови. Имајќи предвид дека една од надлежностите на КХВ е и превземање на мерки во однос на спроведување на ЗСППФТ, во рамки на спроведените контроли како дел од предметот на контрола задолжително го контролира и постапувањето по обврските кои произлегуваат од ЗСППФТ. Притоа посебен акцент се става на проверка на начинот на идентификување на клиентите, полномошниците и вистинските сопственици, спроведување на анализа на клиенти, водење на регистар на трансакции поголеми од 15.000 евра итн. Доколку КХВ во текот на контролата утврди непочитување на одредбите од ЗСППФТ исто така согласно истиот закон може да изрече и прекршочна санкција.

Во тој контекст, во 2019 се изречени 2 мерки спрема брокерски куќи согласно ЗСППФТ и истовремено е изречена една прекршочна мерка поради непочитување на одредбите од истиот Закон.. Во текот на 2020 година беше изречена мерка јавна опомена спрема една брокерска куќа и воедно беше испратено и укажување за доследно почитување на ЗСППФТ. Во текот на 2021 година се изречени две мерки-укажувања до брокерски куќи заради непочитување на Одлуката за регистрирање и ажурирање на податоци. Понатаму во истата година КХВ по констатирање, меѓу другите неправилности, и за непочитување на истата одлука од страна на организациона единица за вршење на работи со хартии од вредност на овластена банка, изрече јавна опомена на организационата единица и времено одземање на согласноста на директор на единицата. Во текот на 2022 и 2023 година беа изречени низа административни мерки спрема овластените учесници, кај кои, покрај другите неправилности, беше констатирано и непочитување на прописите кои се однесуваат на спречување перење пари и финансирање на тероризам, а воедно беа испратени и укажувања за доследно почитување на законските прописи (во 2022 година се изречени 3, а во 2023 година 2 административни мерки).

Од страна на УФР во периодот од 2019 до 2023 година, извршен е еден заеднички надзор со КХВ над едно друштво за управување со приватни фондови, при што не се утврдени неправилности. Во 2020 година не се извршени надзори, но во однос на една брокерска куќа со првостепена пресуда од надлежен суд истата е прогласена за виновна и ѝ е изречена опомена. Во текот на 2021 година исто така не се извршени надзори, но Апелациониот суд по правосилна одлука има прогласено за виновна една брокерска куќа и притоа ѝ е изречена прекршочна санкција парична глоба и за правното лице и за одговорното лице во правното лице.

Во периодот од 2019 до 2023 година од страна на банките со дозвола за работа со хартии од вредност до УФР се доставени вкупно 71 СТР. Во истиот период УФР има отворени пет предмети и тоа 2020 година – по СТР отворени се 3 предмети од кои за два се доставени извештаи до ОЈО за гонење за организиран криминал и корупција., а за 1 е доставен извештај до МВР, во 2022 година – по СТР отворен е 1 предмет за што е доставен извештај до МВР и во 2023 година по СТР

отворен е 1 предмет за што е доставен извештај до ОЈО за гонење за организиран криминал и корупција.

Воедно во 2019 година од страна на КХВ се доставени две иницијативи до УФР по кои од страна на УФР е постапено и се доставени известувања до МВР и УФП.

За целите на координација, ефикасно се спроведуваат законските одредби, како и одредбите од Меморандумот за соработка. Имено, КХВ и УФР вршат редовна размена на своите годишни планови за спроведување на супервизија/надзор.

4.7. ЗАКЛУЧОК

Согласно обработените податоци од прашалниците пополнети од субјектите на надзор, податоци од матрицата -алатката за проценка на ризик која се употребуваше за анализа, анализата на квалитативните и квантитативните индикатори и групната дискусија во работната група со претставници од секторот за работи со хартии од вредност, регулаторот и УФР, а имајќи ги предвид обемот на трансакции, географското подрачје на потекло на клиентите, видот и карактеристиките на хартиите од вредност, односно уделите, бројот на носители на јавни функции и сл., **ранливоста на пазарот на хартии од вредност од перење пари и финансирање на тероризам е средна¹⁴⁷ што значи дека ранливоста од перење пари и финансирање на тероризам во овој сектор е присутна, но истата е средно умерена.**

Со оглед на фактот дека пазарот на хартии од вредност е умерено развиен со ограничен број на инструменти со кои се тргува, важно е да се напомене дека во изминатите пет години истиот бележи значителен раст на неговиот обем. За ова придонесува и постоењето на законска регулатива усогласена со меѓународни практики и конвенции и постоење на соодветни регулаторни тела.

Од добиената официјална статистика за кривични санкции кои потекнуваат од овој сектор може да се заклучи дека ниту едно од процесираниите кривични дела за перење пари не потекнува од финансиските институции кои работат во овој сектор.

Брокерските куќи/банки се најдобро рангирани во однос на сеопфатноста на правната рамка за спречување перење пари како и за достапноста и ефективност на влезните контроли, но и за достапноста и пристапот до информации во врска со крајните сопственици.

Со влегување во сила на Законот за финансиски инструменти во 2025 година, се очекува дополнително зајакнување на регулаторната рамка во оваа област, комплетно усогласена со европската регулатива, согласно која ќе се лиценцираат сите членови на органите на управување и на надзор, ќе се зајакнат организационите барања на инвестициските друштва (сегашните

¹⁴⁷ Мерењето е извршено на скала со вредности од 0,0 до 1 при што 0,0 е најниска ранливост а 1 е највисока, при што на хит мапата овластените учесници се оценети со 0,58 и ДУИФ-овите со 0,48

брокерските куќи), ќе се обезбеди поголема заштитата на клиентите, и ќе се зголемат овластувањата на Комисијата во делот на надзорот.

Во делот на отворените инвестициските фондови ранливоста е ниска од причина што овој тип фондови се високо регулирани и истите имаат строго дефинирани структура на вложување. Овие фондови многу ретко работат со клиенти од странство и најчесто нудат услуги на домашни правни и физички лица кои се со низок профил на ризик и кои уплаќаат мали суми на средства во фондовите.

Друштвата за управување се најдобро рангирани во однос на сеопфатноста на правната рамки за спречување перење пари како и за достапноста и ефективноста на влезните контроли, но и за достапноста и пристапот до информации во врска со крајните сопственици.

И покрај тоа што со последниот извештај во делот на националната ранливост беше заклучено дека најголемата (средна) ранливост сеуште останува кај приватните инвестициски фондови кај кои сеуште не постои доволна законска регулираност и недостапноста на доволен број на податоци за нивната големина и обем, преземени се чекори за намалување на овие фактори на ранливост. Имено, **приватните инвестициски фондови**, во 2018 година со законската измена во Законот за спречување перење пари и финансирање тероризам овој тип на фондови беа препознаени како субјекти под надзор, при што очекувањата беа дека зголемените контролни активности ќе дадат појасна слика за нивото на активност на овие фондови. Токму заради зајакнување на својата контролна функција и на овој тип на субјекти, во текот на 2022 година, Комисијата по спроведена контрола, избриша 9 приватни инвестициски фондови од Регистарот на приватни фондови поради неисполнување на услови утврдени со Законот за инвестициски фондови и подзаконските акти произлезени од овој закон и одби да запише 1 приватен инвестициски фонд, по што во наредниот период нема новозапишани приватни инвестициски фондови во Регистарот на приватни фондови.

Сепак, целосна подобрена слика во овој сегмент се очекува со донесување на нов Закон за алтернативни инвестициски фондови со кој целосно ќе се регулира работењето на овие видови на инвестициски фондови. Имено, постојните приватните фондови ќе треба целосно да го усогласат своето работење со одредбите од планираниот нов закон, бидејќи во спротивно нема да може да ја обавуваат досегашната активност од Законот за инвестициски фондови. За алтернативни инвестициски фондови е предвидена лиценцирање како и супервизија и надзор од страна на КХВ како регулаторен орган, со што оваа активност ќе биде подигната на едно многу повисоко регулирано ниво од досегашното.

5. ПРОЦЕНКА НА РИЗИКОТ ОД ПЕРЕЊЕ ПАРИ НА ОСИГУРИТЕЛНИОТ СЕКТОР ВРЕДНОСТ

Пазарот на осигурување во РСМ е на нивото на сродни групи земји во регионот и во него активно работат друштва за осигурување, осигурително брокерски друштва и друштва за застапување во осигурување. Постапувањето на учесниците на пазарот на осигурување во сферата на СППФТ доминантно регулирано е со ЗСППФТ, а надзорот го спроведуваат УФР и АСО. Врз основа на спроведената анализа на податоците утврден е раст на секторот животно осигурување со продажба на класичен вид на производи на животно осигурување. Имајќи ги предвид скромното учество на пазарот на осигурување на живот во вкупното портфолио на ниво на индустрија, обемот на трансакциите со осигуреници (резиденти), учеството на еднократната премија, пазарот на осигурување на живот се карактеризира со низок степен на ранливост од ПП/ФТ.

При анализата на заканите од ПП и секторите кои се искористени во случаите на ПП, утврдено е дека вложувањето во полиси за животно осигурување, на лично име, како и на име на членови на потесното семејство (сопруг/а, деца) можело да се користи како начин на прикривање на паричните средства, затоа што пред да се спроведат супервизиите за СППФТ, постоела можност уплатите за ваков вид на полиси да ги вршат други лица, при што се јавува и можност за појава на коруптивни елементи. Но, битно е да се напомене дека со спроведените теренски супервизии за СППФТ во последните две години во осигурителниот сектор, констатирано е дека најголем дел од уплатите за полисите за живот се реализираат преку банка, што претставува дополнителен механизам за намалување на ризикот по овој сектор.

5.1. Краток осврт од анализата за спроведената проценка во секторот осигурување

Ризикот од ПП/ФТ, се анализираше за периодот 2019-2023 година, така што работната група за делот за осигурување се водеше по Модул 5 за ранливост на осигурителниот сектор, согласно Методологијата од Светска банка. Националната алатка за проценка на ризик користи детален и методичен пристап за оценување на ризиците како што се:

- детални упатства и критериуми за проценка за секоја променлива;
- проценки од страна на надзорните тела и друштвата за осигурување и
- пресметување на просекот на собраните податоци за добивање крајни резултати, вкрстување на истите, обезбедувајќи објективност и точност на податоците за понатамошно постапување.

Генерални варијабли по кои се спроведе проценката на ризик и кои се анализирани во текстот подолу се согласно Методологијата на Светска банка.

Понатаму структурата на проценката продолжува со анализа по осигурителни продукти.

Заклучно со 31.12.2023 година, на пазарот на осигурување во РСМ активно работат 18 друштва за осигурување, од кои 12 друштва за неживотно осигурување и 6 друштва за осигурување на живот. Во доменот на посредувањето, осигурително брокерски работи вршат 42 осигурително брокерски друштва (во понатамошниот текст: ОБД), а работи на застапување во осигурување вршат 19 друштва за застапување во осигурување (во понатамошниот текст: ДЗО) од кои 8 се банки кои имаат дозвола за вршење на работи на застапување во осигурување.

Табела - Вкупен број на субјекти на пазарот на осигурување

2023 година	Број на субјекти
Друштва за осигурување на живот	6
Осигурително брокерски друштва (правни лица)	42
Лиценцирани осигурителни брокери (физички лица)	707
Друштва за застапување во осигурувањето (правни лица)	19(од кои 8 се банки)
Лиценцирани застапници во осигурување (физички лица)	1.779
Вкупно	2.553

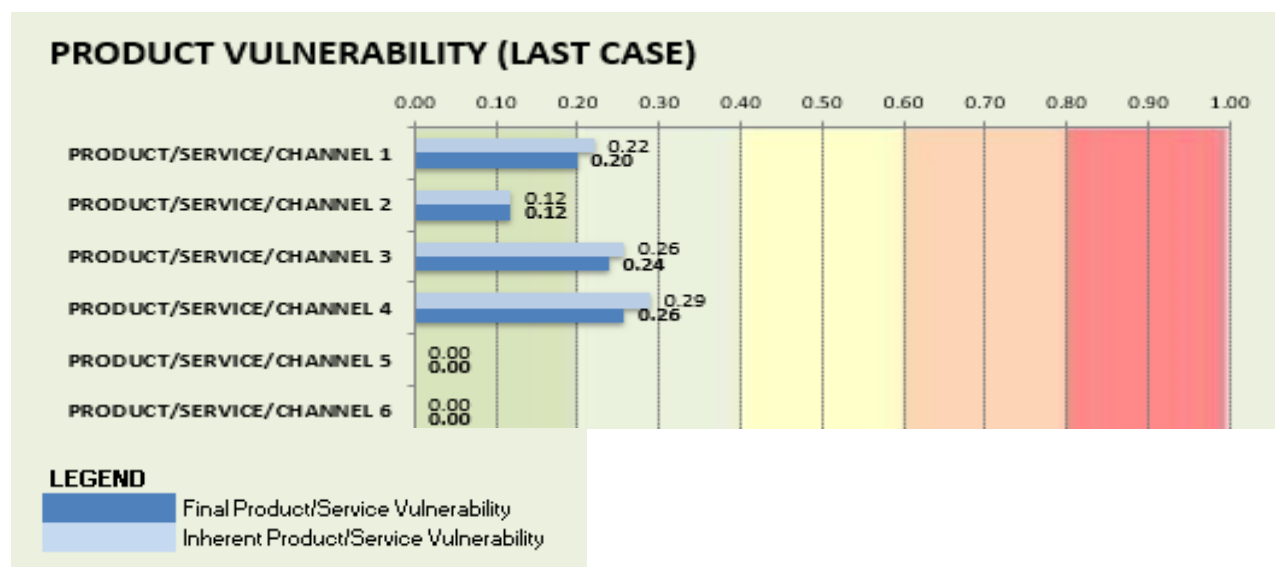
Извор: АСО - квартални известување

Агенцијата за супервизија на осигурување (во понатамошниот текст:АСО), соработуваше со друштвата за осигурување на живот (во понатамошниот текст: ДОЖ) и во текот на 2024 година спроведе проценка на ризикот преку доставување на Прашалник со 21 прашање до сите 6 ДОЖ, ги разработи доставените податоци по однос на Прашалникот, спроведе интервјуа и состаноци за одредени теми од значење за проценката на секторот, детално со помош на членовите на работната група го анализираа Упатството по однос на Методологијата за спроведување на проценка на модул 5 осигурување, ја испрати матрицата до сите ДОЖ за да се пополни со податоци од индустријата и потоа спроведе соодветна и прецизна анализа на податоците заедно со членовите од работната група, претставници од АСО, ДОЖ и УФР при што ги доби подолу наведените резултати, опишани низ чекорите како што следи .

- 1.Секое ДОЖ направи и до АСО достави индивидуална проценка на варијаблите од Методологијата, придржувајќи се до дадените критериуми согласно Методологијата.
- 2.АСО, исто така направи своја индивидуална проценка на варијаблите во осигурителниот сектор, користејќи ја истата Методологија.
- 3.За да се одредат конечните резултати кои се вклучени во Националната алатка за проценка на ризик Модул 5, АСО го пресмета просекот на податоците собрани од ДОЖ и своите сопствени проценки.

Врз основа на Националната алатка за проценка на ризик Модул 5, пазарот за осигурување е оценет како **сектор во финансискиот пазар со низок ризик од ПП/ФТ во однос на ранливоста**, односно согласно истражувањата, анализата и податоци внесени во ризик матрицата, **овој сектор е прикажан на мапата на ранливост со зелена боја**. Ова укажува на **релативно стабилна и безбедна средина во секторот осигурување во однос на ризиците од ПП/ФТ**.

Графикон - Ранливост по продукт

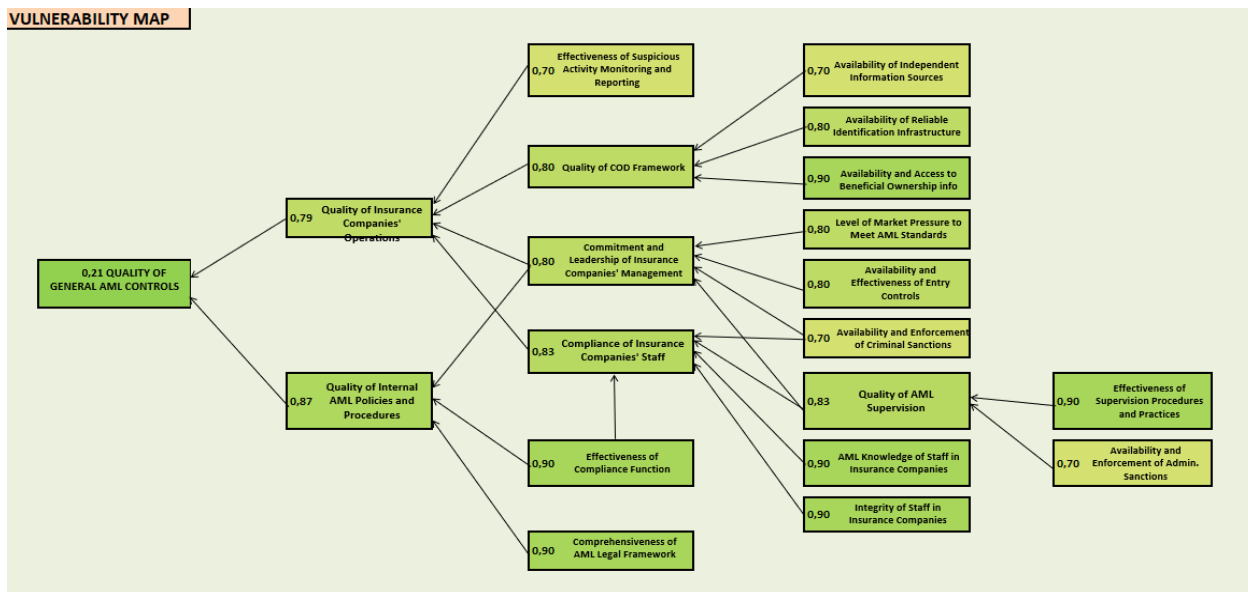
Извор: Insurance Sector Vulnerability- Output charts

По сите параметри кои беа предмет на анализа, оценката која произлезе од алатката е низок ризик од ПП/ФТ, само во однос на анализираниите продукти прикажани на Графиконот погоре, за ранливост на продуктите, оценката е низок накај средно низок ризик од ПП/ФТ, но сепак традиционалното осигурување кое е со најголема застапеност во анализираниите осигурителни продукти е со низок ризик, а јунит линк продуктот е на граница меѓу низок и средно низок ризик.

Анализираниите осигурителни продукти од графиконот се:

- Мешовито осигурување на живот (традиционално) - со еднократна уплата на премија со штедна компонента - продукт 1;
- Мешовито осигурување на живот (традиционално) – со повеќекратно плаќање на премија, повеќе години, со штедна компонента- продукт 2 ;
- Unit-linked осигурување со повеќекратно плаќање на премија- продукт 3 и
- Unit-linked осигурување со еднократно плаќање на премија - продукт 4.

Истите се детално опишани во точка 5.5. во Извештајот, а следи и приказ од мапата на ранливост согласно Методологијата за проценка на ризикот.

Извор: Insurance Sector Vulnerability- VULNERABILITY MAP

Нискиот до средно-нискиот ризичен рејтинг од ПП/ФТ им дава доверба на сите засегнати страни во осигурителната индустрија. Согласно ова, следува дека воспоставени се солидни и ефикасни регулаторни рамки и се користат соодветни оперативни практики за СППФТ во осигурителниот сектор. Оценката е резултат од континуирана соработка меѓу регулаторот АСО, ДОЖ и УФР, честите состаноци на оваа тема, спроведените теренски и вонтеренски супервизии, како и обуките и комуникацијата со УФР. Зелените индикатори на мапата на ранливост ја истакнуваат стабилноста на пазарот во однос на ПП/ФТ. Ова укажува на тоа дека ДОЖ имаат спроведено соодветни мерки против ПП/ФТ поддржани и контролирани од регулаторот, што позитивно влијае на стабилноста на финансискиот систем во државата и атрактивност на осигурителниот сектор на финансискиот пазар. Во текстот подолу следи образложение за добиената оценка за секторот осигурување.

5.2. Законска регулатива и надлежни органи

АСО е самостојно и независно регулаторно тело на пазарот на осигурување кое врши јавни овластувања утврдени со Законот за супервизија на осигурувањето и Законот за задолжително осигурување во сообраќајот. АСО има за цел да придонесе за законито и ефикасно функционирање на пазарот на осигурување во земјата, за негов континуиран раст и развој, за заштита на правата и интересите на осигурениците, како и за унапредување на финансиската стабилност на земјата.

Законот за супервизија на осигурување е основна законска рамка која ги регулира условите и начинот на вршење работи на осигурување и реосигурување, начинот и условите на вршење работи на посредување во осигурувањето и спроведувањето супервизија врз работењето на друштвата за осигурување, осигурително брокерските друштва и друштвата за застапување во осигурување.

Дополнителна законска рамка претставува Законот за облигациони односи во делот што се однесува на договорите за осигурување, Законот за трговски друштва, ЗСППФТ, Законот за рестриktivни мерки и др.

Согласно Законот за супервизија на осигурување, ЗСППФТ и Законот за рестриktivни мерки, АСО има надлежности да врши надзор над примената на мерките и дејствијата за спречување на ПП/ФТ. Исто така, УФР согласно ЗСППФТ има надлежност да врши вонреден и контролен надзор над примента на мерките за спречување на ПП/ФТ, како и рестриktivните мерки.

Во ЗСППФТ, дефинирани се „финансиските институции“ како субјекти кои имаат обврски да преземаат мерки и дејствија за СППФТ, наведено во член 2 став 1) т.9, алинеја в) од ЗСППФТ каде се наведени друштва за осигурување, ОБД, ДЗО, осигурителни брокери и застапници во осигурувањето кога вршат работи на осигурување на живот, односно спроведуваат работи на застапување или посредување во осигурувањето при склучување на договори за осигурување на живот.

Преку имплементација на надлжностите за надзор АСО и УФР придонесуваат во ефикасна имплементација на мерките и дејствијата за СППФТ, како и рестриktivните мерки од страна на учесниците во пазарот на осигурување.

Во однос на законската рамка, а согласно Националната проценка на ризик, од спроведената анализа на доставените податоци од ДОЖ, а обработени од работната група, согласно Методологијата од Светска банка за Модул 5 - ранливост на осигурителниот сектор за периодот 2019-2023, добиени се следните резултати:

- Во однос на областа **„Сеопфатноста на законската рамка за СППФТ“-оценката е 0,9 („блиску до одлично“–„closetoexcellent“)**. Причината за ваквата оценка е редовното ажурирање на ЗСППФТ, негово усогласување со најновите трендови и европското законодавство, а во исто време и прилагодување соодветно на спецификите на секторот осигурување во РСМ. Дополнително на оценката влијае и солидната, ефикасна регулаторна рамка, односно донесеното ново Упатство за проценка на ризик од ПП/ФТ за субјектите под надзор на АСО, Процедурата за спроведување на вонтеренска супервизија за СППФТ по која активно работи регулаторот, како и новата ажурирана Стратегијата за СППФТ на АСО, во која се внесени дел од препораките од Манивал мисијата и усогласеност со новиот ЗСППФТ.

- Оваа област **„Сеопфатноста на законската рамка за СППФТ“** е тесно поврзана со областа **„Ефективност на процедурите и праксата за надзор/супервизија“, која исто така е област оценета со 0,9 („блиску до одлично“–„closetoexcellent“)**. Согласно горенаведените подзаконски акти на регулаторот, АСО спроведува теренска и вонтеренска супервизија за СППФТ. Согласно ЗСППФТ, АСО е задолжена за супервизија/надзор врз работењето на осигурителните субјекти кои продаваат осигурување на живот. Секоја година АСО прави анализа и испраќа циркуларен допис до правните лица во кој наведува согласно бруто полисираната премија (БПП) кој се субјекти, а кој индиректни субјекти во однос на продажба на полиси за живот. Во 2023 година субјекти беа: сите 6 ДОЖ и 6 ОБД, а индиректни субјекти беа: 25 ОБД и 11 ДЗО. Оценката во оваа област е висока затоа што АСО за СППФТ спроведува теренска супервизија само на правните лица - субјекти на супервизија, а индиректно ги проверува и физичките лица преку нивните договори за соработка

со правните лица - субјекти на супервизија (ДОЖ, ОБД, ДЗО) преку кој договори физичките лица имаат обврски да ги почитуваат мерките за СППФТ. Согласно податоците тоа се 2.553 субјекти (и физички и правни лица вкупно), од кои 2.486 се физички лица (застапници или брокери) кои посредуваат во осигурување. Дополнително, треба да се спомне дека банките кои се лиценцирани да вршат функција на застапување во осигурување, не се предмет на супервизија од страна на АСО, од причини што истите се под надзор за СППФТ од страна на НБРСМ. АСО спроведува супервизија по ЗСППФТ на 6 ДОЖ и на сите ОБД и ДЗО кои продаваат осигурување на живот, а имајќи ги во предвид капацитетите на АСО и анализата базирана на ризици која ја изготвува АСО во овој сегмент. Оваа област е оценета со висока оценка бидејќи АСО ги зајакна и капацитетите за надзор во овој дел за СППФТ со зголемен број на супервизори. Исто така, донесе нови интерни акти (Процедура за вонтеренска супервизија, ново ажурирано Упатство за СППФТ, нова Стратегија за СППФТ за период 2024-2027 година, како и дополнети и ажурирани прашалници за СППФТ кои редовно ги испраќа еднаш годишно до субјектите кои се предмет на надзор).

АСО од 2022 година спроведува и годишна вонтеренска супервизија базирана на ризици во сегментот на СППФТ. Супервизијата се спроведува согласно Процедурата за спроведување на вонтеренска супервизија за СППФТ на субјектите на супервизија од страна на АСО, арх. бр. 01-593/2, донесена на 19.8.2022 година. Предмет на супервизија беа 44 субјекти, кои во 2022 година продавале или посредувале во продажба на осигурување на живот. Од анализираните прашалници беше констатирано дека 42 субјекти од 44 субјекти, спаѓаат во групата со незначителен ризик.

Понатаму, областите **„Постоење и спроведување на прекршочни (административни) санкции“** и **„Постоењето и спроведување на кривични санкции“** *се оценети со 0,7 („висока“ – „high“)* заради тоа што законодавството содржи јасни одредби по однос и на прекршочните санкции и на кривичните санкции. По однос на спроведливоста на санкциите, евидентна е тенденцијата и акцентот кој се става на зголемување на ефикасното спроведување на санкциите, особено на кривичните санкции. Досега не се констатирани законски неусогласености за кои следат прекршочни санкции. Согласно Законот за супервизија на осигурување и подзаконските акти на АСО, доколку при вршење на теренска супервизија се констатира неусогласеност со закон или подзаконски акт, тоа се наведува како наод во Записникот. Меѓутоа доколку субјектот кој е предмет на супервизија ја отстрани неусогласеноста додека трае теренската супервизија, наодот се брише и не се изрекуваат мерки а доколку не се отстрани во текот на супервизијата, се евидентира во записникот од супервизијата, а доколку за тој наод е предвидено глоба, субјектот сепак се глобира иако недостатокот е надминат. Записникот се праќа до субјектот на супервизијата, а потоа субјектот има право да даде забелешки, свои коментари и дополнителни докази за наодите во записникот. Ако АСО ги усвои забелешките и доказите, тогаш нема да има супервизорски мерки, а ако не ги прифати забелешките и доказите, наодите од Записникот остануваат, истиот станува конечен и се изрекуваат мерки на супервизија кои имаат рокови по кои субјектот треба да постапи. Доколку субјектот на супервизија не ги испочитува роковите од мерките на супервизија, тогаш се изрекуваат дополнителни супервизорски мерки, а доколку и по

тие не се постапи тогаш Агенцијата спроведува други супервизорски постапки, како и изрекува глоба (санкција).

Во текот на теренските супервизии за СППФТ беа констатирани административни недоследности (интерни контроли) од страна на супервизорите на АСО. За дел од административните недоследности супервизорите издадоа интерни препораки кои беа прифатени од ДОЖ и во текот на теренските супервизии се отстранети тие административни недоследности, а за дел од нив ДОЖ постапија во зададениот рок од АСО, така што нема изречени супервизорски мерки и санкции. Дополнително, треба да се истакне дека согласно Законот за супервизија на осигурување и подзаконските акти на АСО, целосното почитување на прописите за СППФТ е еден од условите за издавање или продолжување на согласноста од АСО за именување за извршен член на Одбор на директори, па менаџерскиот кадар е мотивиран и респонзивен кога станува збор за почитување на прописите поврзани со СППФТ.

Областа „Ефективност на функцијата за усогласеност со прописи“ е исто *оценета високо со 0,9* и вообичаено се врши од страна на правник со подолго искуство во областа осигурување. Дополнително, сите ДОЖ се во доминантна сопственост на странски правни лица /осигурителни групации со седиште во земји членки на ЕУ кои повеќето котираат на странски берзи, па функцијата на „усогласеност со прописи“ не е само следење и усогласување со регулатива, туку и исполнување на високите етички стандарди пропишани од странските акционери.

5.3. Осигурителниот сектор во РСМ

Како што е опишано на почеток од проценката на осигурителниот сектор, во 2023 година, на пазарот на осигурување во РСМ активно работат 18 друштва за осигурување, од кои 12 друштва за неживотно осигурување, 6 друштва за осигурување на живот, 42 ОБД и 19 ДЗО од кои 8 се банки кои имаат дозвола за вршење на работи на застапување во осигурување.

Влезот на пазарот на осигурување е строго контролиран и регулиран.

Согласно Методологијата од Светска банка за Модул 5, резултатите по наведените варијабли се:

- Областа „*Постоење и ефективност на контроли за влез на пазар на осигурување*“ - *е оценета со 0,8 („многу висока“ – „veryhigh“)* заради тоа што постојат многу строги контроли и услови за основање и водење на друштва за осигурување, ОБД и ДЗО, така што сите мора да се АД (акционерски друштва), и кај кои сопствениците и раководните органи подлежат на соодветна проверка и лиценцирање од страна на АСО. Дополнително, физичките лица кои вршат застапување или посредување во осигурување, потребно е да полагаат соодветен стручен испит за осигурување, после што поминуваат низ посебна процедура за лиценцирање.

Вкупната БПП која е полисирана од 18-те друштва за осигурување во 2023 година изнесува 14.344.690 илјади денари, и во споредба со претходната 2022 година се бележи раст од 12,2% (4к2022: 12.785.429 илјади денари).

Во 2023 година, вкупната БПП од осигурувањата на живот изнесува 2.488.225 илјади денари, или 17,35% од вкупната БПП во периодот. Истата бележи раст од 9,3% во споредба со износот полисиран во 2022 година (4к2022: 2.276.502 илјади денари).

Доколку се анализира структурата на осигурувањата на живот може да се заклучи дека продолжува трендот на раст на учеството на производитите кои не гарантираат добивки за осигурениците во случај на доживување на одредена возраст. Вкупната годишна премија за осигурување на живот од т.н unit-linked договори за осигурување на живот изнесува 586.357 илјади денари, што претставува 23,57% од вкупната премија за осигурување на живот. Останатите 1.901.868 илјади денари се премии од склучени договори за осигурување на живот од класата 19 од членот 5 од Законот за супервизија на осигурување.

Вкупната уплатена премија по договори за осигурување на живот со учество во добивка, изнесува 1.254.958 илјади денари, или 66% од вкупната премија во класата 19. Останатите 646.910 илјади денари (34%) се од договори за осигурување на живот без учество во добивка. Колку за споредба, во претходната 2022 година, овој однос во вкупната премија од класата 19 бил 69,3% наспроти 30,7%. Овие промени се очекува да продолжат со ист интензитет и во иднина, а имајќи ја предвид структурата во вкупниот број на ново склучени договори за осигурување на живот во 2023 година, и трендот на намалување на бројот на ново склучени договори за мешовито осигурување на живот (со учество во добивка).

Учеството на осигурувањето на животот е во континуиран пораст. Дobar сигнал за натамошно проширување на понудата на осигурителни производи е и дополнителното приватно здравствено осигурување.

Степенот на развиеноста на пазарот на осигурување се подобрува и истото се согледува преку подобрувањето на степенот на пенетрација и степенот на густина на неговите услуги на пазарот.

Во рамки на македонскиот финансиски систем осигурителниот сектор е третиот сегмент, според големината на активата во финансискиот систем (3.5%) од вкупната актива на финансискиот сектор, после банкарскиот сектор (79%) и пензискиот сектор (13.5%) и истиот се карактеризира со скромно ниво на развиеност (скромни 3.8% од БДП е секторот осигурување).¹⁴⁸¹⁴⁹ **Ризиците од осигурителниот сектор за финансиска стабилност се мали.** Ова од една страна се должи на слабата поврзаност на овој сектор со останатите финансиски институции, но пред сè се должи на високата солвентност и ликвидност на секторот (високо ниво на маргина на солвентност и целосна покриеност на техничките резерви со дозволиви средства).

¹⁴⁸ Друштвата за осигурување се во доминантна сопственост на странски правни лица од финансиски сектор (68,34%), кои се делумно или целосно присутни во 15 од вкупно 18 друштва за осигурување на пазарот. Значајно е тоа што 13 друштва за осигурување се дел од осигурителни групации со седиште во земји членки на ЕУ, додека три друштва за осигурување се во целосна сопственост на домашни инвеститори. Во однос на животното осигурување, сите друштва за животното осигурување се во доминантна сопственост на странски правни лица /осигурителни групации со седиште во земји членки на ЕУ. Основни показатели со кои се мери степенот на развиеноста на пазарот на осигурување, се степенот на пенетрација и степенот на густина [1]. Податоците за нивото на пенетрација на осигурувањето во 2023 година покажуваат дека вкупната БПП во земјава учествува со 1,71% во бруто домашниот производ, што е за 0,17% повисоко од претходната година (2022: 1,54%). Додека, степенот на густина во 2023 година изнесува 6.878 денари по жител, што е зголемување од 12% во однос на претходната година. Осигурителниот сектор се карактеризира со ниска концентрација што е предуслов за функционална пазарна конкуренција. Херфиндал-индексот, пресметан преку БПП, во 2023 година изнесува 725,03 (2022: 738,09). Сличен резултат покажува мерењето на индексот преку средствата на друштвата за осигурување на 751,12 во 2023 година (2022: 786,90) [2]. Друштвата за осигурување на 31.12.2023 година располагаат со средства во износ од 33.880.219 илјади денари, кои се зголемени за 11,47% во однос на минатата година (2022: 30.393.398 илјади денари). Вкупниот пресметан капитал на друштвата за осигурување забележува раст од 15% во споредба со 2022 година и, на крајот од 2023 година изнесува 8.297.733 илјади денари. Потребното ниво на маргина на солвентност, како главен индикатор за процена на стабилноста на осигурителниот сектор, агрегиран изнесува 2.274.968 илјади денари, со што капиталот на осигурителниот сектор е 3,65 пати над потребното ниво на маргината на солвентност.

5.4. Анализа на осигурителниот сектор во сегментот на вршење работи на осигурување на живот

Согласно ЗСППФТ, предмет на супервизија/контрола се:

- друштвата за осигурување на живот (ДОЖ) и
- застапници и/или посредници во осигурување на живот кои нудат осигурување на живот со штедна и/или инвестициска компонента и други поврзани осигурувања со штедна и/или инвестициска компонента.

За таа цел во продолжение е прикажана детална анализа на осигурителниот сектор во сегментот на спроведување работи на осигурување на живот. Параметри користени при спроведување на анализата:

- БПП и обем на трансакции;
- Број на ДОЖ;
- Видови на продукти;
- Анализа по продукти;
- Канали на дистрибуција;
- Капацитетот на супервизијата/надзорот.

Согласно Методологијата од Светска банка за Модул 5 - ранливост на осигурителниот сектор, во продолжение резултати од анализата и проценката по останатите области и варијабли.

- Во однос на областа **„Ниво на пазарен притисок за исполнување на стандардите за СППФТ“ –оценката е 0,8** („многу висока“ – „veryhigh“) поради тоа што сите ДОЖ применуваат исти постапки, стандарди, процеси согласно ЗСППФТ и ја бараат истата документација на клиентите за правилно спроведување на мерките за СППФТ, па согласно тоа, потенцијален клиент наидува на еднаков третман од секое ДОЖ/ОБД/ДЗО од аспект на СППФТ.

За потребите на оваа анализа, за истражување на областа за исполнување на стандардите за СППФТ, во предвид се земени само продуктите кои имаат штедна и/или инвестициска компонента и се подложни на ЗСППФТ, така што согласно добиените податоци, во 2023 година најголемо учество во животното осигурување има **класичниот производ - мешано традиционално осигурување** (со еднократно плаќање и со повеќекратно плаќање) при што опфаќа 62% од вкупната БПП, од анализираните 2 видови на продукти што имаат штедна компонента (а тоа се традиционалното мешано осигурување и осигурување на живот кога инвестициониот ризик е на товар на осигуреникот наречен јунит линк). Вториот продукт - јунит линк (со еднократно плаќање и со повеќекратно плаќање), опфаќа 38% од вкупната БПП на овие 2 продукти кои беа предмет на анализа при истражувањето.

Доколку во анализата се вклучат и производите кои немаат штедна и/или инвестициска компонента, анализата покажува дека во 2023 година најголемо учество во животното осигурување повторно останува класичниот производ - мешано традиционално осигурување со 32,43%, потоа следува осигурување на живот кога инвестициониот ризик е на товар на осигуреникот со 23,57%, а останатите осигурувања можат да се видат подолу во табелата.

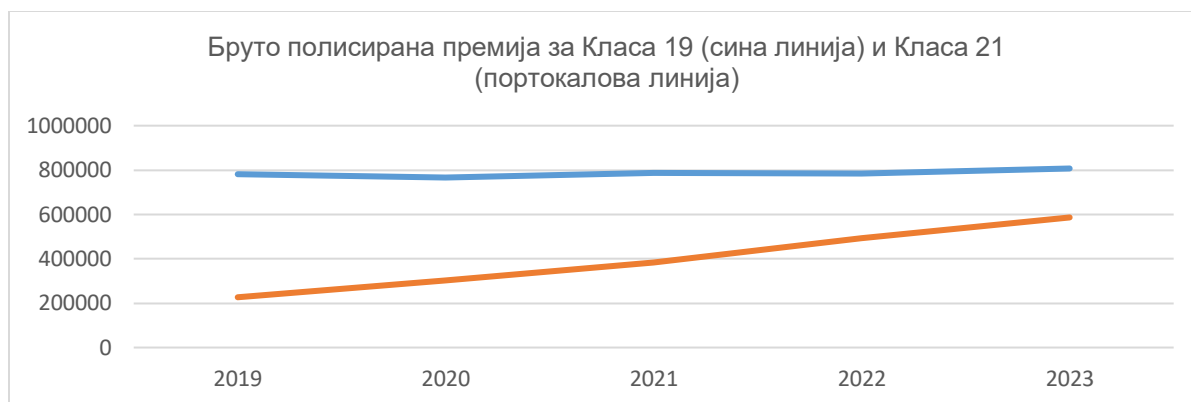
Табела - Осигурителни производи (осигурување на живот)

Осигурителни производи класи на осигурување 19+21	2019		2020		2021		2022		2023	
	БПП во мкд	Учество во %	БПП во мкд	Учество во %	БПП во мкд	Учество во %	БПП во мкд	Учество во %	БПП во мкд	Учество во %
Вкупно осигурување на живот	1.603.231	87,57%	1.438.761	82,66%	1.618.576	80,86%	1.782.701	78,31%	1.901.868	76,43%
вкупно основно осигурување на живот	1.156.099	63,15%	1.142.493	65,64%	1.164.700	58,18%	1.151.470	50,58%	1.173.084	47,15%
мешано осигурување	779.857	42,60%	766.219	44,02%	786.856	39,31%	783.703	34,43%	806.962	32,43%
доживување	151.806	8,29%	151.433	8,70%	157.325	7,86%	149.195	6,55%	147.274	5,92%
смрт (доживотно)	3.431	0,19%	3.911	0,22%	3.893	0,19%	3.682	0,16%	3.435	0,14%
вкупно дополнително осигурување	19.670	1,07%	17.229	0,99%	21.096	1,05%	39.607	1,74%	47.391	1,90%
Осигурување на живот кога инвестициониот ризик е на товар на осигуреникот 21	226.538	12,37%	301.742	17,34%	383.198	19,14%	493.801	21,69%	586.357	23,57%
ВКУПНО	1.830.789	100,00%	1.740.503	100,00%	2.001.774	100,00%	2.276.502	100,00%	2.488.225	100,00%

Извор: АСО - квартални известувања

Производот Осигурување на живот кога инвестициониот ризик е на товар на осигуреникот наречен unitlinked за прв пат на нашиот пазар на осигурување се појави во 2015 година, но бележи брз раст во однос на БПП и учеството во вкупното животно осигурување. Во 2023 година производот во вкупната БПП учествува со 586,357 илјади денари односно 23,57% од вкупното портфолио на осигурување на живот. Во периодот во 2022 година во вкупната БПП учествува со 493,801 илјади денари односно 21,69% од вкупното портфолио на осигурување на живот. Од двата графикони подолу се гледа дека класата 19 (без ризико осигурувањето) има многу мал раст, додека класата 21 постојано расте и е отпорна на надворешни шокови. Причина за брзиот раст на класа 21 е заради поатрактивните стапки на поврат на инвестицијата која е поврзана со растот на вредноста на уделите во отворените инвестициски фондови (соодветно на тоа и поризичен производ), како и бизнис стратегиите на ДОЖ да ангажираат поголеми продажни капацитети во овој сегмент.

Графикон - Раст на БПП за класа 19 и класа 21

Графикон - Стапки на раст (во %) на БПП за класа 19 и класа 21 во споредба со претходна година

Извор: АСО - квартални известувања

Согласно вонтеренската супервизија (по однос на Прашалникот доставен до ДОЖ), како и анализа на податоците доставени од ДОЖ за периодот од 2019 до 2023 година согласно Методологијата, во следната табела со учество за односот меѓу вкупното портфолио на БПП во живот со БПП по продукти кои подлежат на мерки за СПП/ФТ.

Табела -однос меѓу вкупното портфолио на БПП во живот со БПП по продукти кои подлежат на мерки за СПП/ФТ

Вкупно БПП живот (во ден.)		БПП по продукти - подлежат на мерки за СПП И ФТ (во ден.)	Учество %
2019	1.830.789.000	1.006.395.000	55%
2020	1.740.504.000	1.067.961.000	61%
2021	2.001.774.000	1.170.054.000	58%
2022	2.276.502.000	1.277.504.000	56%
2023	2.488.225.000	1.393.319.000	56%

Извор: АСО – квартално известување

Според Табелата погоре може да се констатира дека во вкупното портфолио на БПП во живот по години, процентуално поголем дел од продуктите подлежат на спроведување на мерки и

дејствија за СППФТ кои се преземаат од сите ДОЖ, а се предвидени со ЗСППФТ, со исклучок на договорите за осигурување на живот во случај на смрт - ризико осигурување.

Од спроведената анализа на осигурителниот сектор по варијаблите согласно Методологијата од Светска банка за Модул 5, во продолжение резултати за:

- Областите **„Интегритет на вработените во осигурителните компании “**, **„Знаење на вработените во ДОЖ за СППФТ“** и **„Ефективност на функцијата за усогласеност со прописи“** **оценети се со оценка 0,9** („блиску до одлично“ – „closetoexcellent“), затоа што ДОЖ спроведуваат постапки за претходна оценка на лицата пред вработување, во форма на интервјуа и проверки на знаење, додека пак за оние лица кои аплицираат за вработување во одделите за СППФТ или за овластени или заменик овластени лица за СППФТ, се спроведуваат и дополнителни проверки на лицата во однос на тоа дали се прекршочно или кривично осудувани, дали имаат соодветно искуство, високо образование и сл. Регулаторот со Упатството има наметната обврска на ДОЖ да донесат процедури за горенаведените постапки за вработување и истите да се документираат. Дополнително, лицата кои работат во одделите за СППФТ на ДОЖ мора да поседуваат и соодветен безбедносен сертификат и поминуваат посебни обуки и безбедносни проверки, согласно постапките пропишани од Дирекцијата за безбедност на класифицирани информации.
- По однос на областа за **„Знаењето на вработените во ДОЖ за СППФТ“** **нивото е оценето со 0,9** („блиску до одлично“) и затоа што ДОЖ обезбедуваат постојана обука (најмалку 2 годишно) за своите вработени во делот на СППФТ, како и обуки за ДЗО, ОБД и индивидуалните застапници. Обуките се за нововработени, од репетитивен карактер или за некои промени во регулативата или начинот на работење.

5.5.Анализа на осигурителниот пазар по типови на продукти

АСО спроведе дополнителна вонтеренска анализа на работењето на субјектите (ДОЖ) за проценка на ризикот од ПП/ФТ и за таа цел до сите ДОЖ достави Прашалник со 21 прашање тесно поврзани и со варијаблите од Методологијата по која се спроведува анализата и проценката по области. Како резултат на добиените одговори по Прашалникот и податоците од матрицата, и согласно извршените дополнителни анализи, се изготви подолу наведената анализа по продукти.

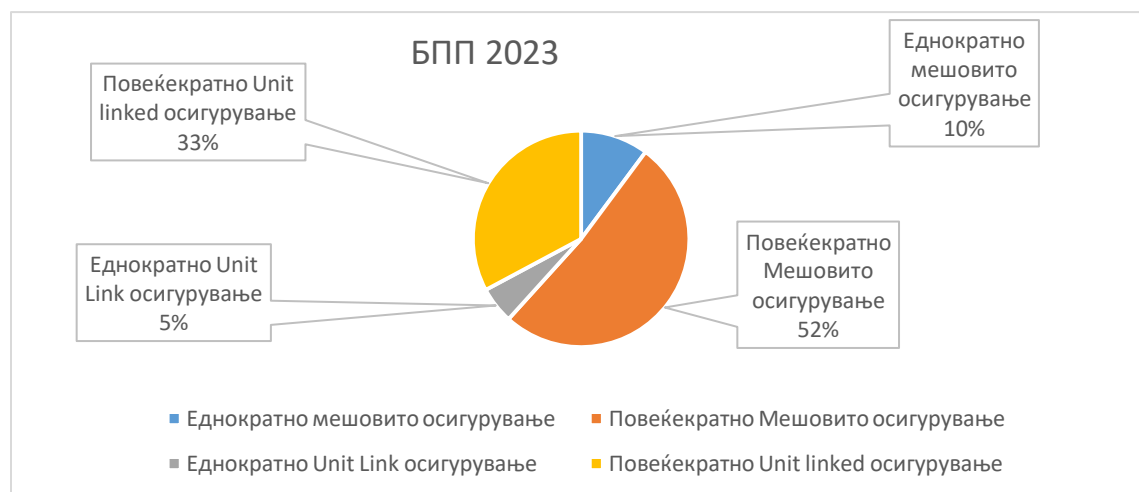
Листа на продукти над кои се преземаат и спроведуваат мерки и дејствија согласно ЗСППФТ се категоризирани во 4 групи и тоа:

- Мешовито осигурување на живот (традиционално) - со еднократна уплата на премија со штедна компонента;
- Мешовито осигурување на живот (традиционално) – со повеќекратно плаќање на премија, повеќе години, со штедна компонента;
- Unit-linked осигурување со повеќекратно плаќање на премија, и
- Unit-linked осигурување со еднократно плаќање на премија.

Доминантни категории на продукти

Во 2023 година 52% од БППод 4-те категории на продукти се во категоријата **Мешовито традиционално осигурување на живот со повеќекратно плаќање премија, со штедна компонента**, а втора доминантна група во анализираниите продукти претставува **Unit-linked осигурувањето со повеќекратно плаќање** на премија со 33% од БПП од 4-те категории на продукти. Доминацијата на овие две категории постои и во претходните години кои се предмет на анализата (2019-2022 година). Од аспект на ризик, **доминантните продукти се помалку ризични** во однос на останатите анализирани продукти со еднократна уплата кои се поризични во однос на ПП/ФТ, но ДОЖ прават анализа на клиентот при секоја уплата на премија (редовно, месечно/годишно) во зависност од договорот за осигурување.

Графикон – учество на продуктите

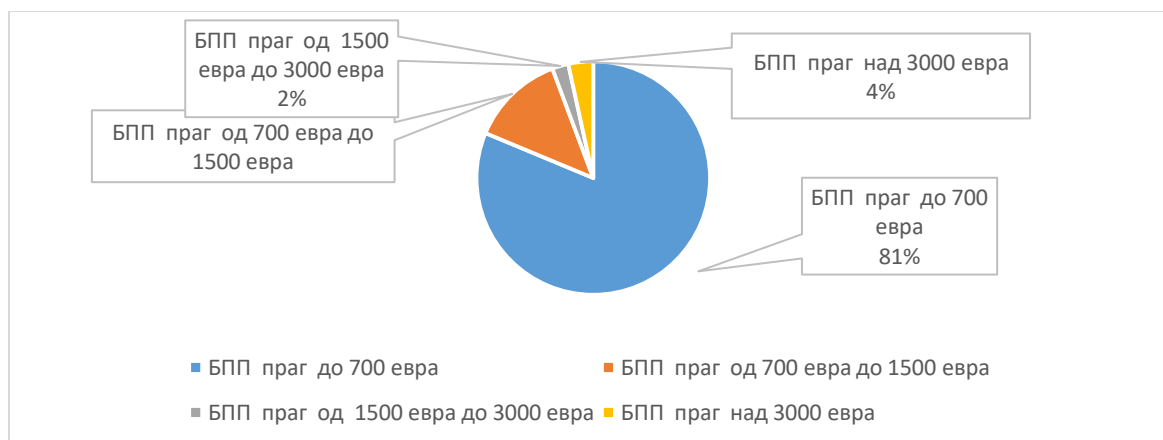
Извор: Податоци од ДОЖ доставени до АСО
согласно Прашалник за проценка на НРА

Исто така, уплатите на премија во доминантната група (мешовито осигурување со повеќекратна уплата на премија), бидејќи се плаќа повеќекратно, се со понизок износ во однос на продуктите со еднократна уплата.

По однос на учеството во број на договори по осигуреник поделени по БПП

Кај анализираниите продукти од аспект на прагови на годишна БПП по договор за осигурување во 2023 година (до 700 евра праг, до 1.500 евра, до 3.000 евра и над 3.000 евра во денарска противвредност), кај мешовитото осигурување на живот **со повеќекратно плаќање** на премија со штедна компонента и кај продуктите Unit-linked осигурување **со повеќекратно плаќање** на премија, доминираат осигуреници со уплата на премија за осигурување на живот до 700 евра кои опфаќаат 81%, односно до 1500 евра премија се 13%, а додека пак премија од 1500 до 3000 евра имаат уплатено само 2% од осигурениците, односно само 4% од осигурениците плаќаат премија над 3000 евра.

Графикон - Висина на БПП по прагови

Извор: Податоци од ДОЖ доставени до АСО
согласно Прашалник за проценка на НРА

Еднократна уплата на премија

Кај останатите категории на продукти: Мешовито осигурување на живот со **еднократна уплата** - штедна компонента и Unit-linked осигурување со **еднократно плаќање на премија**, од податоците доставени од ДОЖ согласно Прашалникот, осигуреници со праг на БПП над 3000 евра се 14%, што не претставува ризик за пазарот на осигурување од аспект на СППФТ поради малото учество на овие продукти во вкупните продукти подложни на ПП/ФТ.

Во вкупното портфолио на БПП кај ДОЖ, во договорите за живот со еднократна уплата, од страна на субјектите се спроведува засилена анализа бидејќи истите претставуваат продукт кој е подложен на ПП/ФТ и согласно ова и податоците доставени од субјектите до АСО, од аспект на начинот на уплата на премија за осигурителните продукти, во Табелата подолу во 2023 година се бележи намалување на еднократните уплати по продукти изразено во БПП во споредба со 2022 година.

Табела - Приказ на бруто полисирана премија со еднократни уплати

	Вкупна БПП-живот	БПП со еднократна уплата	Процентуално учество во вкупната БПП
4K2023	2.488.225	491.012	19,73%
4K2022	2.276.502	458.970	20,16%
4K2021	2.001.774	347.785	17,37%
4K2020	1.740.503	258.651	14,86%
4K2019	1.830.789	385.157	21,04%

Извор: АСО - квартални известувања

Може да се заклучи дека во портфолијата на ДОЖ, најмногу учествуваат осигуреници со помали уплати на премии за осигурување на живот и со повеќекратно плаќање на премијата (најмногу со праг на премија до 700 евра), а еднократната уплата на премија од страна на клиентите која е поризична во однос на ПП/ФТ, бележи намалување во споредна со претходната година.

Нерезиденти

Друштвата за осигурување на живот заклучно со состојба 31 декември 2023 година, немаат нерезиденти клиенти во своите портфолија.

Откупи

Анализата на откупите во периодот 2019-2023 година, укажува на просек од 10% откупи годишно од БПП, односно од 7% (2023 година) до 14 % (2021 и 2022 година) од вкупната БПП биле предмет на откуп од страна на осигурениците. Овие податоци од аспект на ризик презентираат надолен, позитивен тренд. Дополнително анализата на откупите од аспект на број на клиенти кои направиле откуп на полисата во однос на вкупните клиенти на годишно ниво кои имаат полиси за осигурување на живот, покажува дека процентот на откупи низ годините е маргинален и се движи меѓу 2 и 4%, односно во просек 3% од осигурениците во анализираниот период извршиле откуп на своите договори за осигурување на живот.

Најголем број на откупи на полиси согласно анализата на продуктите се бележи кај мешовитото традиционално осигурување со повеќекратна уплата, односно согласно трендот на најголема продажба на овој продукт, исто така при анализата се утврди дека и откупите се најбројни кај истиот продукт.

Уплати во готовина (кеш)

Уплатите во готовина не се карактеристични за осигурувањето во животи само едно од 6 друштва прима уплати во готовина. Анализата за периодот 2019-2023 година ја потврдува оваа констатација, бидејќи во просек низ годините помалку од 1% од уплатите на БПП се во готовина, а останатите се преку банкарски трансакции. Најголем дел од готовинските трансакции се реализираат во најдоминантните категории на продукти мешовито осигурување на живот со повеќекратно плаќање на премија, со штедна компонента (93% од сите готовински трансакции) и Unit-linked осигурувањето со повеќекратно плаќање на премија (7% од сите готовински трансакции). Вкупниот износ во премија уплатен во 2023 година во готово изнесува 14 милиони денари, што е незначително во споредба со вкупната БПП. Ризикот од аспект на ПП/ФТ е многу мал кога станува збор за уплати на премија во готовина. Исто така, сите исплати на штети и доживувања се преку банкарски трансакции, на сметки во РС Македонија, што го потврдува нискиот ризик од ПП/ФТ.

Доставување на податоци до УФР

ДОЖ собраните податоци за склучени полиси за осигурување живот ги доставуваат до УФР во вид на извештај во електронска форма најдоцна во рок од три работни дена во следниве случаи:

-за склучени полиси за осигурување живот со уплата на премија по полиси за осигурување на живот во износ еднаков или поголем од 15.000 евра и исплата по основ на откуп, заем или доживување еднаква или поголема од 15.000 евра во денарска противвредност според средниот

курс на НБРМ денот кога е склучена полисата за осигурување, односно на денот кога се врши исплатата, освен договорите за осигурување на живот кои немаат штедна или инвестициска компонента, како и за склучени полиси за осигурување живот од страна на носител на јавна функција, без оглед на вредноста на осигурената сума.

Табела - Полиси за осигурување на живот со вредност на осигурување од 15.000 евра или повеќе

Друштва за осигурување	Полиси за осигурување на живот со вредност на осигурување од 15.000 евра или повеќе
2023 година	359
2022 година	312

Извор: УФР

Во текот на 2023 година до УФР се доставени вкупно 359 (во 2022 година вкупно 312) извештаи за склучени полиси за осигурување живот над предвидената граница.

Број на пријавени СТР до УФР

Вкупниот број на доставени СТР варира од година во година. Од анализата на податоци доставени од ДОЖ и од УФР за периодот од 2019 до 2023 година, констатирано е дека зголемен е бројот на пријавени СТР низ годините, согласно активноста на регулаторот и нивото на свесност на субјектите кои се предмет на супервизија за СППФТ.

Табела:СТР

Друштва за осигурување	СТР
2019	2
2020	1
2021	2
2022	9
2023	3
ВКУПНО	17

Извор: УФР

Во 2023 година бројот на СТР од страна на ДОЖ до УФР, а согласно податоците добиени од УФР, изнесува 3 СТР. За другите години бројот на пријавени СТР до УФР може да се виде во Табелата погоре.

Во 2021 година од едно ДОЖ, доставен е квалитетен СТР до УФР. По спроведена анализа УФР достави известување до ОЈО и ГОКК врз основа на кое отворена е истрага и поднесено обвинение пред надлежниот суд. За овој предмет надлежниот суд донесе првостепена пресуда за перење пари и злоупотреба на службена положба.

Согласно Одлука за утврдување на листа на индикатори за преземање на сомнителни трансакции, донесен од страна на УФР, во глава 1.18 Индикатори за осигурителни компании, осигурителни посредници, овластени осигурителни агенти, застапници и осигурителни брокери што вршат активности на животното осигурување, од страна на ДОЖ како почести индикатори кои се идентификувани при пријавување на СТР во УФР се следните индикатори:

Број на почести индикатори кои се идентификувани од страна на ДОЖ при пријавување на СТР во УФР	Листа на идни индикатори
1	Клиент од далечно место бара да склучи осигурителен договор, иако тој/таа може осигурителниот договор да го склучи во своето место на живеење;
2	Клиентот ја плаќа премијата во готовина, наеднаш и однапред за неколку години;
3	Клиентот бара предвремена исплата на парите врз основа на склучениот договор за животното осигурување;
4	Клиентот се идентификува со лажен или со друг документ за идентификација, односно дава сомнителни податоци за идентификација;
5	Клиентот што ја потпишува полисата е лице што било вклучено во нелегални активности во минатото или е лице што на некој начин може да се поврзе со лица за кои е познато дека извршиле кривични дела;
6	Клиентот е ПЕП.

9. Областа **„Ефективност на откривање и следење на сомнителни трансакции“** е оценета со 0,7 („висока“ – „high“) заради тоа што во повеќето од ДОЖ постои соодветен електронски систем за евидентирање и детектирање на сомнителни трансакции, како и детектирање на лица кои се политички изложени лица или под рестриктивни мерки. Најчесто ваквите системи се преземени од компаниите мајки кои се меѓународни компании со многу повисоко ниво на развој. Системите се развиени и обезбедени од компаниите мајки (сите се групации од ЕУ), а од домашните компании се бара да ги користат локално и да ги идентификуваат и поднесат сомнителните трансакции. Локалните вработени обично се поканети на обука во седиштето на компанијата мајка при имплементирање на системот или кога има поголеми промени во системот, како и кога има кадровски промени на локалниот персонал. Исто така, знаењето на локалниот персонал се следи од нивните колеги во седиштето на компанијата мајка преку редовни годишни прашалници. Дополнително ДОЖ прават и локални проверки согласно нивните вештини и знаења добиени преку регулаторот, УФР и спроведените обуки на оваа тема.

Носители на јавни функции и вистински сопственици

Согласно ЗСППФТ, ДОЖ е должен да добие одобрување од високото раководство за секој склучен договор со носител на јавна функција (НЈФ), како и да го извести високото раководство пред исплатата на премијата од полисата на осигурување и детално да го разгледа и утврди целокупниот деловен однос со клиентот, при што потребно е ДОЖ да достави податоци до УФР за склучени полиси за осигурување живот од страна на НЈФ, без оглед на вредноста на уплатата на премија по полиса или исплата по основ на откуп, заем или доживување (дали е еднаков или поголем од 15.000 евра или не).

Така, во 2023 година регистрирани се вкупно 173 НЈФ, што изнесува 0,4% од вкупниот број на клиенти на пазарот на животното осигурување. Во 2022 регистрирани биле вкупно 158 НЈФ, што

значи бројката на пријавени НЈФ до УФР се зголемува согласно соодветните мерки кои се преземаат против ПП/ФТ од страна на ДОЖ, поддржани и контролирани од регулаторот. Очекувано, најмногу НЈФ учествуваат по најдоминантните категории на продукти и тоа кај мешовитото осигурување на живот со повеќекратно плаќање на премија, со штедна компонента со 53% и кај Unit-linked осигурувањето со повеќекратно плаќање на премија со 37%, што соодветствува со учеството на премија, договори и клиенти во овие продукти и не укажува на дополнителен ризик. Нискиот процент на НЈФ во однос на вкупниот број на клиенти се бележи во целиот анализиран период.

Согласно Методологијата, во овој дел за НЈФ од особена важност е и анализата на варијаблите:

- **„Постоење на структура за сигурно утврдување на идентитетот на клиентот “ – која е оценета со 0,8 („многу висока“ – „very high“) затоа што секој клиент се идентификува и верификува преку користење на документи издадени од сигурни и независни извори (јавни регистри или важечки лични документи за идентификација), односно за секој клиент задолжително се утврдува дали истиот е/не е НЈФ со пополнување на Изјава за носител на јавна функција. Освен Изјавата за НЈФ, овластеното лице во ДОЖ за СППФТ спроведува дополнителни проверки на клиентот, (1) во базата на податоци на Државната комисија за борба против корупцијата (ДКСК) која има регистри на сите јавно избрани и именувани лица, како и детали за нивните пријавени имоти; (2) во базата на податоци на УФР за лица под санкции. Дел од компаниите се поврзани и со приватно управувани бази на податоци преку кои вршат екстензивни проверки.**
- **„Расположливост на сигурни и независни извори на информации“ – која е оценета со 0,7 („висока“ – „high“) затоа што има сигурни и независни извори на информации (ЦРМ, ЦДХВ) кои овозможуваат квалитетни и точни информации, но пристапот до нив е најчесто условен со плаќање, додека некои од изворите кои се достапни бесплатно (ДКСК) може да има случаи на неажурност па се компензира со споредување на податоците од други системи кои се со повисок степен на доверливост, најчесто обезбедени од компаниите мајки.**

Овие регистри се еден од изворите на информации за проверка, но ДОЖ се потпираат и на други официјални извори на информации, како што се извадоци од судски или трговски регистри или јавно достапни документи како што се годишните извештаи објавени на берзите. Дополнително, во случај да се откријат несовпаѓања меѓу декларираниот вистински сопственик и лицето кое го определуваат како вистински сопственик (понекогаш може да е истото лице, но % на сопственоста е променето), се прават следните две работи (1) ДОЖ го информира УФР за не совпаѓањето и (2) ДОЖ го информира клиентот за несогласувањето и не продолжуваат со воспоставувањето на деловниот однос додека не се реши не совпаѓањето.

Во делот на анализата за *Вистински сопственик* спроведена е проценка дали ДОЖ соодветно го анализираат идниот осигуреник (клиентот), односно секое физичко лице (лица) кое е краен сопственик на клиентот или го контролира клиентот и/или физичко лице (лица) во чие име и за чија сметка се извршува трансакција. Поимот вистински сопственик вклучува и физичко лице (лица) кое врши крајна и ефективна контрола над правно лице или странски правен аранжман. За оваа област се анализираше подолу наведената варијабла согласно Методологијата.

- **„Постоење и достапност на извори за информации за вистински сопственик“** – која е **оценета со 0,9** („блиску до одлично“ – „closetoexcellent“), затоа што моменталната правна рамка во РС Македонија овозможува транспарентност на сопственоста преку нејзино евидентирање во соодветните трговски регистри или регистри на сопственици на хартии од вредност (за акционерски друштва). Дополнително е наметната законска обврска за регистрација на вистински сопственик во јавен регистар и обврска за ажурирање на податоците по потреба. Регистрирањето на вистинските сопственици е предвидено во ЗСППФТ. Регистарот на вистински сопственици функционира, а целта е зголемување на транспарентноста во сопственичката структура на правните лица во земјата, како и исполнување на меѓународните стандарди на ФАТФ. Сите ДОЖ имаат пристап до соодветните регистри каде се врши проверка на податоците во реално време. Оперативно, се покажа дека понекогаш има проблеми со квалитетот на податоците со кои е пополнет Регистарот на вистински сопственици, но за разлика од претходна година квалитетот на податоци е подобрен. ДОЖ се потпираат и на други официјални извори на информации, како што се извадоци од судски или трговски регистри или јавно достапни документи како што се годишните извештаи објавени на берзите. Дополнително, во случај да откријат не совпаѓање меѓу декларираниот вистински сопственик и лицето кое го определуваат како вистински сопственик (понекогаш може да е истото лице, но % на сопственоста е променет) ДОЖ ги прават следните две работи:

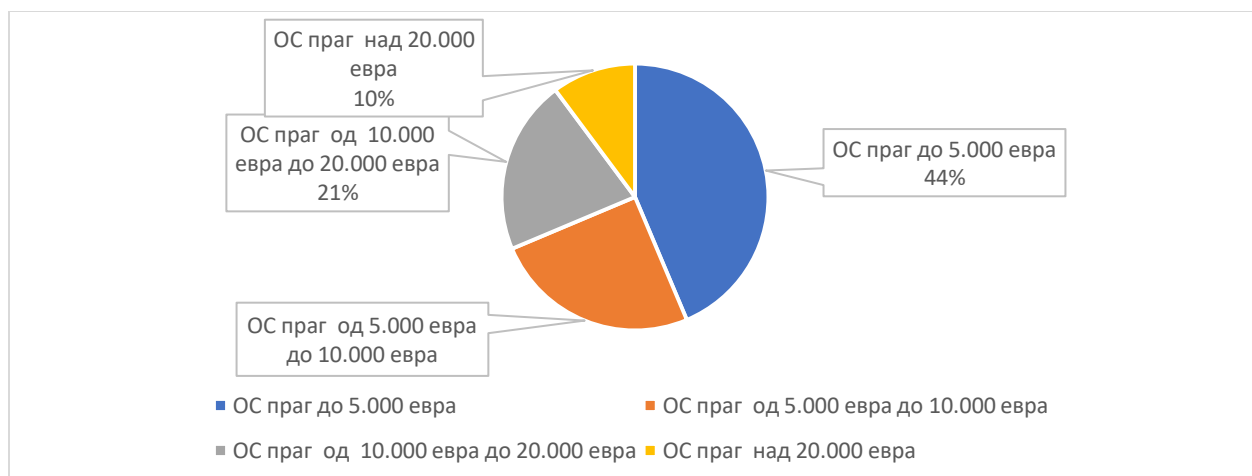
- (1) ја информираат УФР за несовпаѓањето и
- (2) го информираат клиентот за несовпаѓањето и не продолжуваат со воспоставувањето на деловниот однос додека не се реши несовпаѓањето. Случаите на несовпаѓање се ретки - на пример во 2023 година немало детектирани и пријавени несовпаѓања, а во 2022 година (нецела година по воспоставување на Регистарот на вистински сопственици) имало 5.

Осигурена сума по продукт кај осигуреници,

Анализа беше направена и по однос на осигурената сума кај анализираните продукти за 2023 година, односно од аспект на 4-рите категории на продукти и нивните осигурени суми по праговите:

- до 5.000 евра осигурена сума (ОС),
- од 5.000 до 10.000 евра,
- од 10.000 до 20.000 евра и
- над 20.000 евра .

Графикон - Висина на осигурена сума по прагови

Извор: Податоци од ДОЖ доставени до АСО согласно Прашалник за проценка на НРА

Графиконот покажува дека во 2023 година најголемо учество на осигуреници по осигурена сума во секоја категорија има до 5.000 евра праг, што претставува 44% од сите договори за осигурување на живот со штедна компонента.

Оваа анализа по продукти по осигурени суми, докажува дека осигурителниот пазар во РСМ е ниско ризичен од аспект на ПП/ФТ, бидејќи повеќето договори за осигурување се со мали уплати на премија (види Графикон - за висина на БПП), и со скромни/ниски осигурени суми и истите договори се повеќегодишни. Употребата на готовина е минимална, со тоа што само едно од 6-те ДОЖ прима готовина, при што наплатата во готовина во тоа ДОЖ не надминува повеќе од 5% од вкупните приходи по основ на премија кај тоа друштво. Исто така, тоа друштво има воспоставен интересен лимит за годишен износ на плаќања на готовина по клиент, кој е далеку построг од лимитот предвиден во ЗСППФТ.

Бројот на договори за осигурување на живот со штедна компонента со осигурени суми над 20.000 евра се минимални и кореспондираат со мал број на полиси со годишна премија над 1.500 евра (види Графикон - за висина на ОС по прагови).

Од погоре наведеното може да се заклучи дека ризикот од ПП/ФТ по однос на осигурената сума кај 4-рите категории на продукти кои се анализирани е низок.

Просечна рачност на договорите за осигурување на живот

Во прилог е табеларен приказ на секоја категорија на продукт од аспект на просечна рачност по години. Најдолгорочни се двете категории на продукти кои од аспект на БПП и број на клиенти се најдоминантни, и тоа традиционалното мешовитото осигурување со повеќекратно плаќање и unit-linked со повеќекратно плаќање.

Табела - Просечна рачност по години по продукт

МЕШОВИТО ОСИГУРУВАЊЕ - ЖИВОТ СО ЕДНОКРАТНА УПЛАТА - ШТЕДНА КОМПОНЕНТА

	2019	2020	2021	2022	2023
Просечна рочност по години по продукт	6	8	7	6	6
МЕШОВИТО ОСИГУРУВАЊЕ ЖИВОТ-ПОВЕЌЕКРАТНО ПЛАЌАЊЕ ПРЕМИЈА, ПОВЕЌЕ ГОДИНИ, СО ШТЕДНА КОМПОНЕНТА					
	2019	2020	2021	2022	2023
Просечна рочност по години по продукт.	13	13	12	13	11
Unit-Linked повеќекратно плаќање на премија					
	2019	2020	2021	2022	2023
Просечна рочност по години по продукт.	12	16	14	14	14
Unit-Linked еднократно плаќање на премија					
	2019	2020	2021	2022	2023
Просечна рочност по години по продукт.	4	8	5	6	9

Извор: ДОЖ

5.6. Канали на дистрибуција

Кај ДОЖ канали на дистрибуција во 2023 се: директна продажба со 23,17%, ОБД со 39,49%, банки со 23,23%, застапници за осигурување со 7,30% и ДЗО со 6,81%. Во Табелата подолу се прикажани каналите на дистрибуција за 2023 и 2022 година преку кои се продава животното осигурување.

Табела - Приказ на продажбата преку дистрибутивни канали

Канали на продажба	4К2023		4К2022	
	БПП	учество	БПП	учество
директна продажба	576.549	23,17%	489.543	21,50%
Осиг. брокерски друштва	982.700	39,49%	911.547	40,04%
Друштва за застапување во осиг.	169.443	6,81%	218.633	9,60%
Банки (вкупно)	577.936	23,23%	476.564	20,93%
Застапници во осигурување	181.597	7,30%	180.213	7,92%
Вкупно	2.488.225	100,00%	2.276.499	100,00%

Извор: АСО - квартални известувања

Онлајн продажба на договори за осигурување на живот и комплексност на производи

Во однос на каналите на продажба значајно е тоа што ДОЖ не нудат продажба онлајн на животното осигурување, што значи дека ризик од несоодветна анализа на клиентот (идниот осигуреник) поради новите технологии на продажба не постои во РСМ. Во моментот не се применуваат шеми за електронска идентификација на клиенти во секторот осигурување во РСМ.

Друштвата за осигурување на живот нудат едноставни продукти, кои не стимулираат прекумерни плаќања, плаќања во готово или анонимност.

5.7. Капацитет на супервизија и надзор

АСО има за цел да придонесе за законито и ефикасно функционирање на пазарот на осигурување во земјава, за негов континуиран раст и развој, за заштита на правата и интересите на осигурениците, како и за унапредување на финансиската стабилност на земјата.

Табела - Вкупен број на субјекти на пазарот на осигурување

Друштва за осигурување на живот	6
Осигурително брокерски друштва (правни лица)	42
Лиценцирани осигурителни брокери (физички лица)	707
Друштва за застапување во осигурувањето (правни лица)	19(8 се банки)
Лиценцирани застапници во осигурување (физички лица)	1.779
Вкупно	2.553

Извор: АСО - квартални известувања

Во делот 5.2 Законска регулатива и надлежни органи во текстот погоре, е опишан процесот на спроведување на теренска и вонтеренска супервизија за СППФТ.

Согласно Законот за супервизија на осигурување, член 158-б, АСО има надлежности да врши надзор над примената на мерките и дејствијата за спречување на перење пари и финансирање на тероризам согласно ЗСППФТ и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам.

Согласно годишните планови за теренска и вонтеренска супервизија во периодот од 2019 до 2023 година, АСО ги има спроведено сите планирани супервизии, со исклучок во 2020 година кога за време на Ковид ситуацијата беа одложени теренските супервизии. Во делот на СППФТ најпрво се започна со заеднички супервизии на АСО со УФР, а подоцна АСО продолжи индивидуално да ги спроведува супервизиите (теренски, вонтеренски) за СППФТ преку проверка на усогласеност на ДОЖ/ОБД/ДЗО (субјекти и индиректни субјекти) со законската и подзаконската регулатива. Во текот на теренските супервизии за СППФТ, супервизорите имаат констатиратирано наоди, но тоа се интерни контроли односно неусогласеност на интерните акти кај дел од ДОЖ и ОБД со праксата по која работат за СППФТ. АСО по однос на овие интерни контроли даде препораки за подобрување на интерните процеси на субјектите кои беа предмет на тематска супервизија за

СППФТ. ДОЖ и ОБД ги имаат отстрането целосно неусогласеностите во нивните интерни акти и соодветно ги спроведуваат мерките за СППФТ. Супервизорите немаат изречено мерки на супервизија, зошто немало неусогласеност со законската регулатива. Подолу се наведени спроведените супервизии по години во анализираниот период 2019-2023 во делот на СППФТ.

2019- АСО во заедничка супервизија со УФР изврши 3 теренски супервизии за СППФТ над 3 ДОЖ. Осигурителните друштва за животно осигурување кои биле предмет на надзорот целосно ги преземаат и применуваат мерките и дејствијата за откривање и спречување на ПП/ФТ согласно ЗСППФТ и не се утврдени неправилности во ниедна од нив.

2020- Поради Ковид ситуацијата, не се спроведени теренски супервизии.

2021, 2022 и 2023- АСО ги реализираше сите активности предвидени во Стратегијата за СППФТ на АСО за периодот 2021-2023 година, вклучително и сите планирани теренски супервизии.

Во 2021 спроведена е една теренска супервизија над едно ДОЖ кое целосно ги презема и применува мерките и дејствијата за откривање и спречување на ПП/ФТ согласно ЗСППФТ.

Во 2022 спроведени се 2 теренски супервизии (во 1 ДОЖ и 1 ОБД). Кон овие субјекти кои беа предмет на надзор беа изречени интерни контроли/препораки, но супервизираниите субјекти веднаш ги применија препораките од регулаторот за зајакнување на процесите за СППФТ, при што не се изречени супервизорски мерки затоа што субјектите ги преземаат и применуваат мерките и дејствијата за откривање и спречување на ПП/ФТ согласно ЗСППФТ. Исто така, АСО од 2022 година спроведува и вонтеренска супервизија базирана на ризици во сегментот на СППФТ. Супервизијата е спроведена согласно Процедурата за спроведување на вонтеренска супервизија за СППФТ на субјектите на супервизија од страна на АСО, донесена на 19.8.2022 година. Предмет на оваа супервизија базирана на ризик беа 44 субјекти, кои во 2022 година продавале или посредувале во продажба на осигурување на живот. Од вонтеренската анализа се констатира дека 42 субјекти од 44 субјекти, спаѓаат во групата со незначителен ризик од СППФТ.

Исто така, АСО и во 2023 година спроведе вонтеренска супервизија базирана на ризици во сегментот на СППФТ каде од анализираните прашалници констатира дека повторно 42 субјекти од 44 субјекти, спаѓаат во групата со незначителен ризик, еден субјект спаѓа во групата со низок ризик и еден субјект ОБД спаѓа во групата со среден степен на ризик.

Во 2023 година, спроведена е една теренска супервизија за СППФТ (над едено ДЗО) кон кое се изречени интерни контроли/препораки за подобрување на интерните процеси за СППФТ, кои препораки индиректниот субјект веднаш ги примени, при што од страна на супервизорите е констатирано соодветно применување на мерките и дејствијата за откривање и спречување на ПП/ФТ согласно ЗСППФТ.

Подолу во текстот е наведено на кој начин АСО ја спроведува вонтеренската супервизија базирана на ризик во делот за СППФТ, односно тоа АСО го реализира согласно Процедурата за вонтеренска супервизија за СППФТ, еднаш во годината при што спроведува проценка на ризик на субјектите на супервизија за примената на мерките и дејствијата определени со ЗСППФТ и Законот за рестриктивни мерки.

Проценката се спроведува преку неколку чекори:

1. Дефинирање на прашалник за проценка на ризик;
2. Дефинирање на матрица за утврдување на ризик;

3. Доставување на прашалникот за проценка на ризик;
4. Прибирање на одговорите на прашалникот за проценка на ризик;
5. Внесување на одговорите од сите субјекти на супервизија во единствен табеларен преглед (матрица за утврдување на ризик);
6. Утврдување на степенот на ризик на секој субјект на супервизија;
7. Изготвување на извештај за годишна вонтеренска проценка на ризик на субјектите на супервизија и
8. Изготвување на резиме-заклучок за планот за теренска супервизија за следната година и за следната подготовка на Стратегијата.

Дополнително, Агенцијата изработува и повеќегодишна Стратегија која, исто така, се усвојува од страна на Советот на експерти.

Табелата подолу ја прикажува Матрицата за проценка на ризик од СППФТ искажана во проценти, а се однесува на процентуално колку вкупно бодови секој субјект на супервизија ќе добие од страна на АСО зависно од одговорите на секое прашање од прашалниците кои се подготвени за проценка на ризик за **субјекти и индиректни субјекти од аспект на критериумот -процентуално учество на БПП за животно осигурување во вкупната БПП на друштвото со состојба 31.12.2023 година**. Секој можен одговор на прашањата од прашалниците за проценка на ризик во себе носи одреден број на бодови. Вкупниот број на бодови кој субјектот/индиректниот субјект го добива претставува негово ниво на ризичност според матрицата за проценка на ризик.

Степен на ризик	Незначителен	Низок	Среден	Висок	Критичен
Процент (%)	50 и помалку%	51%- 60%	61%- 70%	71%- 85%	86%- 100%

Извор: Процедурата за спроведување на вонтеренска супервизија за СППФТ

Субјектите/индиректните субјекти со степен на **ризик критичен и висок**, АСО е потребно да ги вклучи во Теренскиот план на супервизија за следната година, а што се однесува на субјектите/индиректните субјекти со **среден ризик** Советот на експерти е потребно да ги дефинира следни активности согласно капацитетите и приоритетите на АСО.

Субјектите/индиректните субјекти во категорија **субјекти со незначителен или низок ризик** ќе бидат единствено предмет на годишна вонтеренска супервизија од страна на АСО во сегментот за ПП/ФТ.

Во процесот на изготвување на интерните акти за вонтеренска супервизија за СППФТ, АСО користеше искуства од Народната банка на РСМ, УФР, како и искуства од надзорните финансиски институции во Република Хрватска, Србија и Црна Гора. Во 2024 година АСО изврши ревизија на прашалникот од 2023 година, изготвувајќи два различни прашалника, а имајќи во предвид:

- Разликите во обврските за субјект или индиректен субјект согласно Упатството;
 - Искуството на супервизорите на АСО од вонтеренскиот процес на оценка за 2023 година;
- и

- Експертизата од Совет на Европа, која имаше цел да изготви заедно со претставниците од финансиските регулатори хоризонтално усогласени предлог прашалници за субјектите од финансискиот сектор.

Согласно погоре наведената Табела на АСО која ја прикажува Матрицата за проценка на ризик од СППФТ искажана во проценти, по спроведената вонтеренска супервизија базирана на ризици во сегментот на СППФТ во 2023 година, заклучокот и констатацијата на супервизорите е дека 42 субјекти од 44 субјекти кои беа предмет на надзор, спаѓаат во групата со незначителен ризик, еден субјект спаѓа во групата со низок ризик и еден субјект ОБД спаѓа во групата со среден степен на ризик.

Исто така, УФР согласно ЗСППФТ има надлежност да врши вонреден и контролен надзор над примента на мерките за СППФТ, како и рестриктивните мерки. Како што е наведено претходно УФР и АСО координирано спроведоа 3 теренски супервизии за СППФТ над 3 ДОЖ.

За целите на координација, ефикасно се спроведуваат законските одредби, како и одредбите од Меморандумот за соработка. Имено, АСО и УФР вршат редовна размена на своите годишни планови за спроведување на супервизија/надзор.

ЗАКЛУЧОК

Согласно обработените податоци од прашалниците пополнети од ДОЖ, податоци од матрицата -алатката за проценка на ризик која се употребуваше за анализа, анализата на квалитативните и квантитативните индикатори и групната дискусија во работната група со претставници од осигурителниот сектор, регулаторот и УФР, а имајќи го предвид скромното учество на пазарот на осигурување на живот во вкупното портфолио на ниво на осигурителна индустрија, обемот на трансакции, географското подрачје на потекло на клиентите, видот и карактеристиките на осигурителни производи, каналите на дистрибуција, бројот на носители на јавни функции и сл., пазарот на осигурување се карактеризира со **низок ризик од перење пари при што** се издвојува следното:

- субјектите имаат определено овластеното лице и неговиот заменик;
- субјектите посетуваат обуки и организираат обуки за индиректните субјекти согласно Упатството од регулаторот, а врз основа на план за постојана обука;
- субјектите воспоставуваат деловен однос со физичко присуство на клиенти;
- субјектите спроведуваат засилена, длабинска анализа на клиентите по различна основа и тоа за носители на јавни функции, уплата со еднократна премија, клиенти со високи ризични професии и друго;
- премијата за договорите за животна осигурување, клиентите ја уплаќаат преку банка, а не во готовина;
- постои ниско учество на премии со еднократна уплата во вкупната БПП во животното осигурување;
- нема евидентирано договори за осигурување на живот склучени со нерезидентни клиенти;
- СТР се пријавува и нема некои големи флуктуации во бројката на пријави;

-на пазарот на осигурување преовладуваат едноставни – класични продукти на осигурување на живот;

-уплатите на премии од страна на клиентите, согласно условите на ДОЖ, не се достапни на клиентот во период од 2 до 3 години од склучување на договорот за осигурување на живот кај продукти со повеќекратна уплата на премија, која е доминантна категорија согласно спроведената анализа;

-некои ДОЖ преку своите основачи – компаниите мајќи воспоставиле софтвер за препознавање на сомнителни клиенти / СТР, додека некои од ДОЖ се во постапка на имплементирање на софтверски решенија за полесно откривање на СТР;

-субјектите подготвуваат годишни програми за СППФТ и ги ревидираат согласно измените на законската и подзаконската регулатива;

- АСО ги зајакна капацитетите во делот за СППФТ, донесе нови интерни акти (Процедура за вонтеренска супервизија, ново ажурирано Упатство за СППФТ, нова Стратегија за СППФТ за период 2024-2027 година, како и дополнети и ажурирани прашалници за СППФТ кои редовно ги испраќа еднаш годишно до субјектите кои се предмет на надзор). Согласно ова и континуираната соработка меѓу АСО, ДОЖ и УФР и согласно спроведените теренски и вонтеренски супервизии на оваа тема, АСО придонесе за зајакнување и правилно спроведување на мерките и дејствијата за откривање и спречување на ПП/ФТ согласно ЗСППФТ, како и согласно Законот за рестриктивни мерки.

- Теренските планови за супервизија се изготвуваат врз основа на анализа базирана на ризици, а и АСО спроведува теренски и вонтеренски супервизии базирани на проценка на ризик во делот на СППФТ.

Врз основа на применетата Методологија од Светска банка, согласно истражувањата, анализата и податоците внесени во ризик матрицата, процентот е дека осигурителниот сектор ризикот кај осигурителниот сектор е на средно-ниско ниво¹⁵⁰.

Ова укажува на **релативно стабилна и безбедна средина во секторот осигурување во однос на ризиците од ПП/ФТ.**

Средно-нискиот ризичен рејтинг од ПП им дава доверба на сите засегнати страни во осигурителната индустрија. Согласно ова, следува дека воспоставени се солидни и ефикасни регулаторни рамки и се користат соодветни оперативни практики за СППФТ во осигурителниот сектор. Оценката е резултат од континуирана соработка меѓу регулаторот АСО, ДОЖ и УФР, честите состаноци на оваа тема, спроведените теренски и вонтеренски супервизии, како и обуките и комуникацијата со УФР. Зелените индикатори на мапата на ранливост ја истакнуваат стабилноста на пазарот во однос на ПП/ФТ. Ова укажува на тоа дека ДОЖ имаат спроведено соодветни мерки против ПП/ФТ поддржани и контролирани од регулаторот, што позитивно влијае

¹⁵⁰ има ниско ниво на ранливоста од ПП, средно ниска закана од ПП.

на стабилноста на финансискиот систем во државата и атрактивност на осигурителниот сектор на финансискиот пазар.

Планирани активности во насока на зајакнување на капацитетите на АСО и субјектите од осигурителната индустрија кои се предмет на супервизија

-Подигнување на свеста во осигурителната индустријата за спроведување на мерките и дејствијата за СППФТ и ефикасна процена на ризиците преку едукација на оваа тема, округли маси, работилници и сл.

-Зајакнување на системите на корпоративно управување во ДОЖ;

-Да се испланираат стручни обуки од областа на СППФТ за ДОЖ односно и за субјектите и за индиректните субјекти вклучени во овој процес, како и за регулаторот АСО.

-ДОЖ да продолжат и да ја интензивираат континуираната обука која ја спроведуваат за нивните вработени и за индиректните субјекти за СППФТ.

6. ПРОЦЕНКА НА РИЗИКОТ ОД ПЕРЕЊЕ ПАРИ НА ОСТАНАТИТЕ ФИНАНСИСКИ ИНСТИТУЦИИ

Во системот за СППФТ активно вклучени се овластените менувачи, давателите на услуги брз трансфер на пари и субагентите, давателите на финансиски лизинг, финансиските друштва и друштвата за управување со доброволни пензиски фондови. Анализата на овој сектор упатува на агрегатно средно ниво на ранливост. Секторот на останатите финансиски институции вовкупниот финансиски систем има мало учество од аспект на големината и обемот на трансакции кои се извршуваат. Институциите се лиценцирани согласно посебни закони при што се запазени критериумите на fit and proper при давање на дозвола за работење во РСМ.

При анализата на заканите од ПП и секторите кои се вклучени во случаите на ПП, утврдена е различна вклученост на различни финансиски институции. Услугата за брз трансфер на пари е идентификувана како најкористена при перење на приноси од вршење на кривичните дела поврзани со трговија со дрога и криумчарење на мигранти. Брзиот трансфер на пари нуди брзина и ефикасност. Исто така, овие услуги се достапни на глобално ниво, што им овозможува на криминалците да префрлат пари меѓу различни земји за многу кратко време.

По однос на менувачниците, истите се користат во случаите на ПП во фазата на „раслојување“ поради немањето на лимит за износот на средства кој може да се конвертира.

6.1. ОПШТО ЗА СЕКТОРОТ ОСТАНАТИ ФИНАНСИСКИ ИНСТИТУЦИИ

Овој дел ги анализира останатите финансиски институции кои нудат финансиски услуги, а не се банки, осигурителни компании или компании кои работат на пазарот со хартии од вредност. Притоа, во Секторот на останатите финансиски институции се идентификувани следните:

- овластени менувачи;
- даватели на услуги брз трансфер на пари;
- даватели на финансиски лизинг;
- финансиски друштва и
- друштва за управување со доброволни пензиски фондови.

Анализата на секторот на останати финансиски институции е спроведена врз основа на податоците од нивното работење во периодот од 2019 година до 2023 година. Констатирано е дека Секторот на останатите финансиски институции од аспект на големината во вкупниот финансиски систем има мало учество.¹⁵¹

6.1.1. РАНЛИВОСТ НА ОСТАНАТИТЕ ФИНАНСИСКИ ИНСТИТУЦИИ – СПОРЕДБЕНИ ОЦЕНКИ

Од анализата е утврдено дека ранливоста на Секторот останати финансиски институции изнесува 0,32¹⁵² што упатува на средно-низок ризик од ПП. Од анализираниите субјекти, најголема ранливост е идентификувана кај Давателите на услуги брз трансфер на пари, пред се како резултат на природата на дејноста (високо користење на готовина, употреба на агенти и висока фреквенција на меѓународни трансакции).

Табела- Компаративна анализа на оценките од предходната и тековната НРА

Р.б.	Субјекти	НРА 2016-2018		НРА 2019-2023	
		Ниво на ранливост	Оценка	Ниво на ранливост	Оценка
1	Овластени менувачи	Средно	0.41	Средно-ниско	0.38
2	Даватели на услуги брз трансфер на пари	Средно	0.59	Средно-високо	0.64
3	Друштва за управување со доброволни пензиски фондови	Ниско	0.18	Средно-ниско	0.21
4	Финансиски друштва	Ниско	0.18	Ниско	0.20
5	Даватели на финансиски лизинг	Ниско	0.18	Ниско	0.18

¹⁵¹ Во 2023 година, учеството на Секторот останати финансиски институции во вкупниот финансиски сектор изнесува околу 2-3%

¹⁵² НРА 2016-2018 година: ранливоста изнесуваше 0,31

6.1.2. СЕОПФАТНОСТ НА ПРАВНАТА РАМКА ЗА СПРЕЧУВАЊЕ ПЕРЕЊЕ ПАРИ И ФИНАНСИРАЊЕ ТЕРОРИЗАМ

Превенцијата од ПП и ФТ во РСМ е регулирана со ЗСППФТ (Службен весник на РСМ, бр. 151). ЗСППФТ е усогласен со европското *acquis*, односно законодавството во областа на борбата против организираниот криминал. Согласно законот, субјектите: се должни да вршат анализата на клиентот, засилена анализа над клиент (за носител на јавна функција, клиент од високоризична држава, за непрофитни организации како и за сложени и невообичаено големи трансакции), имаат обврска за поседување и чување на податоци и документи, вклучително и за вистинскиот сопственик, собраните податоци, информации и документи, да ги достават до УФР во случај на готовинска трансакција во износ од 15.000 евра или повеќе, се должни да именуваат овластено лице за СППФТ и се должни да вршат внатрешна контрола над спроведувањето на мерките и дејствијата за СППФТ¹⁵³.

Во РСМ има сеопфатна правна рамка за СППФТ во делот на преземање превентивни мерки и супервизија во нивната дејност.¹⁵⁴

Согласно член 58 став (1) од ЗСППФТ, забрането е плаќање со готовина на стоки и услуги во износ од 2.000 евра или повеќе во вид на една или повеќе очигледно поврзани трансакции, што не е извршено преку банка, штедилница или преку сметка во друга институција која дава платежни услуги¹⁵⁵.

6.1.3. Ефективност на супервизорската/надзорната активност во делот на СППФТ

Надзорот над примената на мерките и дејствијата за СППФТ кај сите останати финансиски институции го врши УФР. Покрај УФР, надлежност над примената на мерките и дејствијата за СППФТ кај овластените менувачи и давателите на услуги брз трансфер на пари има и НБРСМ, додека кај Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови надлежност има и МАПАС¹⁵⁶. УФР има шест инспектори кои вршат надзор на примената на мерките и дејствијата за СППФТ кај сите субјекти¹⁵⁷, вклучувајќи ги и субјектите кои се предмет на анализа во овој дел од извештајот. Во МАПАС има три лица овластени за надзор над примената на мерките и дејствијата за СППФТ над Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови¹⁵⁸ додека надзор над овластените менувачи и давателите на услуги брз трансфер на пари во делот на СППФТ имаат

¹⁵³ Извор: Закон за спречување на перење пари и финансирање на тероризам.

¹⁵⁴ На прашањето „Дали сметате дека во РСМ има сеопфатна правна рамка за СПП во делот на преземање превентивни мерки и супервизија во Вашата дејност?“, Останатите финансиски институции одговорија со просечна оценка 4,35 (каде 1 е „воопшто не се согласувам“, а 5 е „целосно се согласувам“) – Извор: Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до давателите на услуги брз трансфер на пари, овластените менувачи (преку НБРСМ), давателите на финансиски лизинг, финансиските друштва (преку МФ) и друштвата за управување со доброволни пензиски фондови (преку МАПАС).

¹⁵⁵ Овластените менувачи не се опфатени со оваа забрана, меѓутоа кај овој тип на субјекти се врши размена на валути, а не плаќање на стоки и услуги

¹⁵⁶ Извор: ЗСППФТ.

¹⁵⁷ Извор: Интервју со претставник во работната група од УФР и Прашалник доставен до УФР.

¹⁵⁸ Извор: Интервју со претставник во работната група од МАПАС и Прашалник доставен до МАПАС.

овластување да вршат 24 супервизори од НБРСМ¹⁵⁹. Супервизорските активности на УФР, НБРСМ и МАПАС се јасно дефинирани.

Во однос на брзиот трансфер на пари, надлежностите на НБРСМ се дефинирани во глава VII од Законот за вршење на услуги брз трансфер на пари ("Службен весник на РМ" бр. 77/03, 54/07, 48/10, 67/10, 17/11, 135/11, 187/13, 154/15 и 23/16)¹⁶⁰. Во однос на менувачките работи, надлежностите на НБРСМ се дефинирани во член 36 став 3 од Законот за девизно работење („Службен весник на РМ" бр. 34/01, 49/01, 103/01, 51/03, 81/08, 24/11, 135/11, 188/13, 97/15, 153/15 и 23/16) и глава IV – надзор од Одлуката за менувачки работи („Сл. весник на РСМ" бр. 212/23).

Останатите финансиски институции како и супервизорските органи сметаат дека супервизијата/надзорот за спречување на перење пари во овие дејности е ефективна¹⁶¹. Бројот на извршени контроли во делот на СППФТ од страна на надзорните органи како и наодите од истите се анализирани подолу кај секоја останата финансиска институција одделно.

УФР располага со потребните ресурси (технички капацитети, буџет, соодветни алатки и сл.) неопходни за вршење на супервизија над останатите финансиски институции. Во периодот 2019-2023 година, вработените во УФР учествувале на повеќе обуки, семинари, работилници и сл.¹⁶². Вработените во НБРСМ кои се вклучени во оценка на ризикот редовно посетуваат тренинзи и обуки во земјата и странство¹⁶³.

6.1.4. ДОСТАПНОСТ И ИЗВРШУВАЊЕ НА АДМИНИСТРАТИВНИ И КРИВИЧНИ САНКЦИИ

- Административни санкции

Во ЗСППФТ е предвиден широк спектар на прекршочни одредби за непочитување на законските обврски поврзани со СППФТ. Прекршочните одредби се однесуваат за субјектите, одговорните лица, како и за вработените во субјектите¹⁶⁴. Административните казни за прекршување и

¹⁵⁹ Извор: Интервју со претставник во работната група од НБРСМ и Прашалник доставен до НБРСМ.

¹⁶⁰ Со денот на примена на Законот за платежни услуги и платни системи престана да важи Законот за вршење на услуги брз трансфер на пари („Службен весник на Република Македонија" број 77/2003, 54/2007, 48/10, 67/10, 17/11, 135/11, 187/13, 154/15 и 23/16). Во мај 2024 година Народната банка издаде дозволи на 4 платежни институции по разгледување и оценување на поднесените барања и документи согласно Законот за платежни услуги и платни системи и соодветните подзаконски акти. Овие субјекти беа присутни на пазарот на платежни услуги претходно овозможувајќи вршење на услуги на брз трансфер на пари (прекугранични парични дознаки) согласно Законот за брз трансфер на пари при што истите беа обврзани согласно новиот Закон за платежни услуги и платни системи да поднесат барање за добивање дозвола за платежна институција

¹⁶¹ Извор: Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до давателите на услуги брз трансфер на пари, овластените менувачи (преку НБРСМ), давателите на финансиски лизинг, финансиските друштва (преку МФ) и друштвата за управување со доброволни пензиски фондови (преку МАПАС). (На прашањето „Дали сметате дека супервизијата/надзорот за спречување на перење пари во Вашата дејност е ефективна?„, останатите финансиски институции одговорија со просечна оценка 4,55, додека надзорните органи (УФР, НБРСМ и МАПАС) одговорија исто така со просечна оценка 4 (каде 1 е „воопшто не се согласувам“, а 5 е „целосно се согласувам“).

¹⁶² Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до УФР.

¹⁶³ Интервју со членот во работната група од НБРСМ. Супервизорите на НБРСМ учествувале на повеќе обуки во организација на Советот на Европа, преку проектот за борба против економски криминал, Centre for Financial crime & Security Studies-RUSI, CEF-SEE, Programme for Strengthening the Central Bank Capacities in the Western Balkans with a view to the integration to the European System of Central Banks.

¹⁶⁴ Закон за спречување на перење пари и финансирање на тероризам.

непочитување на обврските утврдени во законодавните акти се доволно строги за да ги одвратат субјектите и нивните вработени од вклучување во активности на перење пари и финансирање тероризам¹⁶⁵. Останатите финансиски институции имаат познавање од прекршочни одредби за непочитување на законските обврски поврзани со СППФТ.¹⁶⁶

- Кривични санкции

Дополнително, во Кривичниот законик е предвиден широк спектар на кривични одредби за непочитување на законските обврски поврзани со СППФТ.¹⁶⁷ Останатите финансиски институции имаат познавање од кривичните санкции за непочитување на законските обврски поврзани со СППФТ¹⁶⁸ и истите се доволно строги за да ги одвратат субјектите и нивните вработени од вклучување во активности на перење пари и финансирање тероризам.¹⁶⁹

Бројот на изречени административни санкции е наведен кај секој тип на субјекти соодветно.

6.1.5. ДОСТАПНОСТ НА ПОДАТОЦИ ЗА ВИСТИНСКИ СОПСТВЕНИК

Воведен е Регистар на вистински сопственици. Начинот на внесување, пријавување, исправка и бришење на податоци од Регистарот, начинот на користење на податоците, како и упатство за начинот на идентификување на вистински сопственик е уредено со подзаконски акт.

6.1.6. ДОСТАПНОСТ НА СИГУРНА ИНФРАСТРУКТУРА ЗА ИДЕНТИФИКАЦИЈА

Идентификација на физички лица - Во РСМ постојат биометриски лични документи¹⁷⁰, кои се усогласени со најсовремените стандарди за нивна заштита. Секој граѓанин на РСМ со наполнети 18 години е должен да има лична карта, регулирано со Законот за лична карта.

6.1.7. ДОСТАПНОСТ НА НЕЗАВИСНИ ИЗВОРИ НА ИНФОРМАЦИИ

Како извори на информации за клиентите, во РСМ се достапни:

- податоци од Централниот регистар - Јавно достапните податоци за овие субјекти, се достапни и објавени на интернет страната на Централниот регистар и секој којшто е заинтересиран за овие податоци, до нив има едноставен и лесен пристап, во било кое време. Притоа можат да се добијат податоци за актуелната тековна состојба на субјектот (вклучувајќи ја и неговата сопственичка или управувачка структура), како и податоци за историјатот на тој субјект;

¹⁶⁵ Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до УФР, МАПАС и НБРСМ.

¹⁶⁶ Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до давателите на услуги брз трансфер на пари, давателите на финансиски лизинг, финансиските друштва и друштвата за управување со доброволни пензиски фондови.

¹⁶⁷ Извор: Кривичен законик.

¹⁶⁸ Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до давателите на услуги брз трансфер на пари, давателите на финансиски лизинг, финансиските друштва и друштвата за управување со доброволни пензиски фондови.

¹⁶⁹ Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до УФР, МАПАС и НБРСМ.

¹⁷⁰ Лична карта и патна исправа.

- единствен регистар на трансакциски сметки - ЕРТС (податоци кои се однесуваат на иматели на денарски трансакциски сметки - резиденти и нерезиденти). Достапни се податоци за број на сметка, полн назив на субјектот, назив на сметката, седиште, адреса, матичен број, даночен број, шифра-општина, населено место, дата на отворање на сметката, датум на промена кај учесникот во платниот промет, тип на сметка, ознака за активност, шифра на земја, шифра на дејност и организационен облик;
- податоци од Кредитниот регистар и Македонско кредитно биро – за потреби на кредитна анализа;
- податоци од Регистар на вистински сопственици (се водат податоци за вистински сопственик на правно лице);
- листа на должници на Управата за јавни приходи и
- податоци од анкетните листови за имотната состојба на избраните и именуваните функционери која ја води Државната комисија за спречување корупција.

6.2. ОВЛАСТЕНИ МЕНУВАЧИ

Секторот на овластени менувачи со состојба 31.12.2023 година, брои 254 правни субјекти со дозвола за менувачко работење издадена од НБРСМ. Во 2023 година остварен е вкупен промет од менувачко работење во износ од 136.7 милијарди денари (откупени девизни средства од физички лица) односно во износ од 28.1 милијарди денари (продадени девизни средства на физички лица). Во однос на состојбата констатирана на 31.12.2018 година, кај овластените менувачи се забележува тренд на благ пораст како во однос на бројот на овластени менувачи, така и во однос на зголемувањето на прометот. Податоците за периодот 2019-2023 година се дадени во следната табела¹⁷¹:

Табела - Приказ на број и промет на овластени менувачи во денари

Година	Број на овластени менувачници	Откуп на девизни средства од физички лица	Продажба на девизни средства на физички лица
2019	244	104.416.699.778	24.291.740.488
2020	242	66.768.859.196	19.624.439.356
2021	244	97.651.023.820	23.495.238.324
2022	247	128.688.195.135	28.364.555.630
2023	254	136.708.834.672	28.150.510.829

Во периодот од 2019 до 2023 година од страна на НБРСМ одземени се вкупно 46 дозволи за менувачко работење, од кои 37 по барање на самите овластени менувачи и 9 одземени по службена должност.

¹⁷¹ Извор: НБРСМ.

Износот на вкупно остварениот промет, овластените менувачи се должни на декадно ниво да го пријавуваат до НБРСМ. Целокупната активност со клиентите од страна на овластените менувачи се извршува во готови пари. Клиенти се физички лица. Меѓу клиентите на овој тип на субјекти можат да се сретнат носители на јавни функции, клиенти од offshoreземји и сл. Овластените менувачи водат регистар на клиенти кои вршат менувачко работење во вредност од над 500 евра во денарска противвредност или повеќе и во тој регистар се евидентираат домашни и странски лица. Кај овластените менувачи нема меѓународни трансакции, односно истите извршуваат трансакции само во РСМ.

Во периодот 2019-2023 година до УФР не е доставен ниту еден СТР од и страна на овластените менувачи¹⁷². Истото се должи на тоа што кај овластените менувачи претежно се извршуваат повремени трансакции. Поради ова не може да се процени ефикасноста на следењето и известувањето за сомнителни активности кај овластените менувачи.

Овластените менувачи работат согласно Одлука за менувачки работи¹⁷³ („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр.212/23). Во оваа Одлука детално се пропишани условите, начинот, постапката и потребната документација за добивање дозвола за вршење менувачки работи, начинот на вршење на менувачките работи и надзорот којшто го врши НБРСМ.

Надзор над работењето на овластените менувачи согласно ЗСППФТ го врши НБРСМ и УФР. Согласно законот, овластените менувачи се должни да водат регистар на клиенти кои извршиле трансакција поголема од 500 евра во денарска противвредност при што задолжително е спроведување и идентификација на клиентите. НБРСМ врши контрола на почитувањето на ЗСППФТ од страна на овластените менувачи во поглед на содржината на програмата, идентификацијата на клиентите при извршување на трансакции поголеми од 500 евра и водење на хронолошки нумериран регистар и доставување на извештаи за готовински и сомнителни трансакции до УФР.

Инхерентниот ризик за ПП во секторот овластени менувачи е среден. 12 од анкетираниите 26 овластени менувачи имаат клиенти кои се нерезиденти. Во овој сектор речиси сите трансакции се во готовина. Против вработените и менаџментот на овластените менувачи не се изречени кривични санкции во анализираниот период (2019-2023). 7 од анкетираниите овластени менувачи изјавија дека немаат соодветен внатрешен систем што им овозможува ефикасно да ги идентификуваат сите комплексни односно невообичаено големи трансакции. Овластените менувачи ги идентификуваат клиентите но само доколку износот на трансакцијата е над 500 евра, па оттука за трансакциите под 500 евра клиентот може да биде анонимен. Овластените менувачи не ги нудат своите услуги онлајн.

¹⁷² Извор: УФР.

¹⁷³ Во точките 3, 4 и 8 од Одлуката за менувачки работи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 127/12, 42/14, 42/16 и 184/18) се наведени условите за лиценцирање на овластените менувачи.

Во периодот 2019-2023 година, од страна на НБРСМ спроведени се 687 контроли кај менувачки места. При контролите утврдени се неусогласености кај 19 менувачки места.¹⁷⁴ За утврдените неусогласености, НБРСМ спроведува постапки на порамнување, при што до сторителот на прекршокот доставува прекршочни платни налози.

Во истиот период, УФР има извршено 13 редовни надзори над овластени менувачи при што нема констатирано неправилности.

6.3. ДАВАТЕЛИ НА УСЛУГИ БРЗ ТРАНСФЕР НА ПАРИ

Секторот на Даватели на брз трансфер на пари со состојба 31.12.2023 година, брои 8 даватели на услуги брз трансфер на пари, кои нудат услуги на четири глобални системи за електронски трансфер на пари. Од вкупниот број Даватели на услуги брз трансфер на пари, 4 даватели на услуги брз трансфер на пари се банки, додека останатите 4 даватели се правни лица со дозвола за работа издадена од НБРСМ¹⁷⁵. Давателите на услуги брз трансфер на пари имаат склучено договори за извршување на услугата со 249 субагенти. Бројот на даватели е намален за еден во однос на состојбата од 31.12.2018 година, додека прометот забележува тренд на зголемување.

Услугата на брз трансфер на пари во РСМ се врши во две валути: евра и долари. Согласно Законот за вршење на услуги брз трансфер на пари¹⁷⁶, дневниот лимит по поединечно физичко лице за исплата на средства е ограничен на 5.000 евра, додека месечниот износ на уплати по поединечно физичко лице е ограничен на 2.500 евра.

Во периодот од 2019 до 2023 година нема измени во регулативата коишто ги уредуваат условите за добивање дозвола за вршење на брз трансфер на пари¹⁷⁷. Во текот на 2023 година вкупниот износ на исплати на средства изнесува 331 милиони евра, наспроти вкупниот износ на уплати на средства 59,7 милиони евра. Податоците за периодот 2019-2023 година се дадени во следната табела:

Табела- Приказ на број на даватели и вкупен износ на трансакции

Година	Број на даватели	Исплатени средства (во евра)	Уплатени средства (во евра)
--------	------------------	------------------------------	-----------------------------

¹⁷⁴ Неусогласеностите се однесуваат на отсуство на идентификација на клиентот за трансакции повисоки од 500 евра во денарска противвредност, несоодветно водење на хронолошкиот нумериран регистар, недоставување на извештаи до УФР за готовински трансакции во износ од 15.000 евра или повеќе во денарска противвредност и слабости во Програмата за СППФТ.

¹⁷⁵ Во мај 2024 година НБРСМ издаде дозволи на 4 платежни институции по разгледување и оценување на поднесените барања и документи согласно Законот за платежни услуги и платни системи и соодветните подзаконски акти. Овие субјекти беа присутни на пазарот на платежни услуги претходно овозможувајќи вршење на услуги на брз трансфер на пари (прекугранични парични дознаки) согласно Законот за брз трансфер на пари при што истите беа обврзани согласно новиот Закон за платежни услуги и платни системи да поднесат барање за добивање дозвола за платежна институција.

¹⁷⁶ Закон за вршење на услуги брз трансфер на пари ("Службен весник на Република Македонија" бр.77/03, 54/07, 48/10, 67/10, 17/11, 135/11, 187/13, 154/15 и 23/16).

¹⁷⁷ Значајно е што од 1 јануари 2023 година престана да важи Законот за вршење услуги брз трансфер на пари. Подзаконските акти кои произлегуваат од Законот за вршење на услуги брз трансфер на пари се применуваат до денот на примената на соодветните подзаконски акти донесени врз основа на Законот за платежни услуги и платни системи.

2019	9	188.366.046	23.610.177
2020	9	291.948.750	34.813.995
2021	8	307.905.137	43.939.585
2022	8	325.105.147	51.158.573
2023	8	331.091.220	59.777.358

Најголемиот дел од вкупниот прилив е од земји каде практично во најголем дел е лоцирана македонска дијаспора, односно каде што се лоцирани најголемиот дел од македонските граѓани кои се заминати на работа надвор од земјата.

Поради природата на дејноста, целокупната активност со клиентите од страна на давателите на услуги брз трансфер на пари се извршува во готови пари. Клиенти се само физички лица. Давателите не располагаат со меѓународни системи за идентификација на носители на јавни функции. Во РСМ, Државната комисија за спречување на корупција согласно закон води регистар на избрани/именувани лица во РСМ. Регистарот на носители на јавни функции е јавно достапен¹⁷⁸. Давателите на услуги брз трансфер на пари извршуваат само меѓународни трансакции по налог на своите клиенти.

Во периодот 2019-2023 година, Давателите на услуги брз трансфер до УФР доставиле вкупно 146 СТР¹⁷⁹. Споредено со состојбите идентификувани со Извештајот за НРА (2020), се забележува подобрување на давателите на услуги брз трансфер на пари и ефикасноста на нивните внатрешни системи за идентификување и следење на невообичаени трансакции.

НБРСМ издава дозволи за вршење на услуга брз трансфер на пари на субјекти кои исполнуваат точно дефинирани критериуми¹⁸⁰. Во Законот за вршење на услуги брз трансфер на пари е јасно дефинирана постапката за добивање на дозвола за основање на Давател на брз трансфер на пари како и улогата на НБРСМ во текот на постапката.¹⁸¹

Надзор над давателите и субагентите во смисла на ЗСППФТ врши НБРСМ и УФР. НБРСМ врши редовни годишни теренски контроли над целокупното работење на давателите при што дава оценка и на управувањето со ризикот од перење пари и финансирање на тероризам. Дополнително согласно извештаите кои давателите се должни да ги доставуваат до НБРСМ се врши и вонтеренско следење над субјектите и контрола на дневните и месечните лимити за исплата, односно уплата на средства, како и утврдување на евентуални невообичаени и/или сомнителни трансакции извршени од страна на одредено физичко лице. Во периодот 2019-2023 година, од страна на НБРСМ спроведени се 9 контроли кај давателите на услуги брз трансфер на

¹⁷⁸ Извор: Државна комисија за спречување на корупција.

¹⁷⁹ Извор: УФР.

¹⁸⁰ Основни критериуми - да имаат депонирано средства во износ од најмалку 20.000 евра на посебна сметка и кои имаат склучено договор со овластен глобален систем за електронски трансфер на пари.

пари како и 1 контрола над субагент. При спроведените контроли од страна на НБРСМ не биле утврдени неусогласености односно не биле констатирани никакви прекршоци¹⁸². Во истиот период, УФР има спроведено контроли кај 13 субагенти. При спроведените надзори, утврден е прекршок¹⁸³ кај еден субагент и е поднесено барање за поведување на прекршочна постапка пред надлежен суд.¹⁸⁴

6.4. ДАВАТЕЛИ НА ФИНАНСИСКИ ЛИЗИНГ

Заклучно со 31.12.2023 година, на финансискиот пазар во РСМ активно работат 7 лизинг друштва кои располагаат со вкупни средства од 10.355 милиони денари (односно 1% од БДП)¹⁸⁵.

Во 2023 година, Лизинг друштвата имаат склучено 2.736 договори за финансиски лизинг, од кои 2.270 договори со правни лица и 466 договори со физички лица. Вредноста на склучените договори изнесува 6.251 милиони денари. Најголемиот број од склучените договори во 2023 година (или 75,8% од вкупниот број на склучените договори) се договори за финансиски лизинг на патнички возила. Споредено со периодот 2016-2018 година, се бележи значително зголемување на големината на секторот лизинг¹⁸⁶.

Табела- Приказ на број и вредност на склучени договори за финансиски лизинг

Година	Број на Даватели на финансиски лизинг	Вкупно средства (во денари)	Број на склучени договори со физички лица	Број на склучени договори со правни лица	Вредност на склучените договори (во денари)
2019	7	5.625.348.000	487	1.243	2.329.029.000
2020	7	6.259.931.000	509	1.020	2.492.914.000
2021	7	6.774.500.000	457	1.339	2.975.950.000
2022	8	8.238.040.000	430	1.664	4.144.135.000
2023	7	10.355.480.000	466	2.270	6.251.585.000

Постојат соодветни контроли за влез во Секторот лизинг. Во Законот за лизинг е јасно дефинирана постапката за добивање на дозвола за основање на Лизинг друштво како и улогата на МФ во текот на постапката. Кон барањето за добивање на дозвола, меѓудругото, се доставува и Програма за СППФТ¹⁸⁷ и информации за вистинскиот сопственик доколку подносителот е правно лице. Членот,

¹⁸² Извор: НБРСМ.

¹⁸³ констатирани се прекршоци според Законот за спречување перење пари и финансирање на тероризам, односно не спроведување на мерката засилена анализа на клиентот, во случај кога постои висок ризик од перење пари или финансирање на тероризам согласно чл.33 од Законот, не доставување до Управата податоци, информации и документи согласно Законот.

¹⁸⁴ Извор: УФР

¹⁸⁵ Извор: МФ.

¹⁸⁶ Извор: МФ и Извештај за спроведена Национална проценка на ризикот од перење пари и финансирање тероризам во Република Македонија – 2020 година.

¹⁸⁷ член 3-б став (3) точка 11) од Законот за лизинг.

односно членовите на органот на управување во Лизинг друштво, согласно законот, мора да имаат високо образование и професионално искуство.¹⁸⁸ Сепак, видот на високото образование не е дефиниран во законот и се доведува во прашање соодветноста на образованието на членовите со дејноста на друштвото. МФ располага со соодветни технички и кадровски ресурси неопходни во процесот за издавање на дозволи¹⁸⁹.

Во периодот 2019-2023 година, МФ има издадено две дозволи за основање и работа на Лизинг друштво. Во истиот период, две дозволи се одземени, но не поради прекршување на обврските поврзани со СППФТ.¹⁹⁰

Инхерентниот ризик за ПП во секторот лизинг е мал. Две од анкетираниите четири друштва за лизинг немаат соработка со клиенти кои не се резиденти додека две имаат соработка (0,6% и 8% од вкупните клиенти)¹⁹¹. Лизинг друштвата немаат клиенти со криминално досие и високо имотни клиенти. Лизинг друштвата не ги нудат своите услуги преку агенти, односно договорите се склучуваат директно со лизинг друштвото. Во овој сектор нема готовински активности. Против вработените и менаџментот на лизинг друштвата не се изречени кривични санкции во анализираниот период (2019-2023). Лизинг друштвата ги идентификуваат клиентите, односно нема можност за користење на услуга од лизинг друштво, а притоа клиентот да остане анонимен. Склучувањето на договори онлине или преку телефон не е можно, односно договорите се склучуваат директно во лизинг друштвото (или неговите подружници) а потоа се заверуваат и на нотар¹⁹².

Во периодот 2019-2023 година УФР има извршено две теренски контроли кај две Лизинг друштва¹⁹³. Кај овие друштва, не се констатирани неправилности.

Лизинг друштвата сметаат дека нивните вработени не се ранливи на корупција, односно без знаење на менаџментот нема да извршат одредена трансакција поврзана со перење пари. Лизинг друштвата имаат повеќе механизми за заштита од овој ризик, односно главно вршат едукација над вработените со спроведување на обуки придружувани со тестирање над истите; имаат донесено интерни акти за уредување на оваа област и вработените самоиницијативно не можат да склучат договори и да извршат трансакции. Во периодот 2019-2023 година, Лизинг друштвата немаат преземено дисциплински мерки против менаџментот и вработените како резултат на непочитување на нивните обврски поврзани со СППФ. Истовремено, против менаџментот или вработените не се поведени прекршочни или кривични постапки од надлежен орган.¹⁹⁴

¹⁸⁸ (член 3-в) од Законот за лизинг.

¹⁸⁹ Интервју со претставник во работната група од МФ - Во МФ работат 4 лица задолжени за издавање на дозволи за основање на Лизинг друштво.

¹⁹⁰ Интервју со претставник во работната група од МФ.

¹⁹¹ Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до Лизинг друштва, преку МФ.

¹⁹² Член 5 став (1) од Закон за лизинг.

¹⁹³ Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до Лизинг друштвата, преку МФ и интервју со претставник од работната група од УФР.

¹⁹⁴ Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до Лизинг друштвата, преку МФ.

Лизинг друштвата имаат воспоставено обврска за нивните вработени да присуствуваат на обуки поврзани со СППФТ. Обуките најчесто биле организирани од AML офицерот, како и од страна на надворешни обучувачи.

Лизинг друштвата имаат назначено овластено лице за СППФТ (AML Compliance Officer) и спроведуваат внатрешна контрола над спроведувањето на мерките идејствијата за СППФТ најмалку еднаш годишно и изготвуваат документација за констатираните наоди од спроведената контрола¹⁹⁵.

Најголем дел од лизинг друштвата имаат воспоставено соодветен систем што му овозможува ефикасно да ги идентификува сите комплексни и невообичаено големи трансакции¹⁹⁶. Во периодот 2019-2023 година до УФР е доставен само еден СТР од страна на Секторот лизинг.¹⁹⁷ Поради ова, не може да се процени ефикасноста на следењето и известувањето за сомнителни активности кај Лизинг друштвата.

6.5. ФИНАНСИСКИ ДРУШТВА

Заклучно со 31.12.2023 година, на финансискиот пазар во РСМ активно работат 35 финансиски друштва кои располагаат со вкупни средства од 9.642 милиони денари. Во 2023 година, Финансиските друштва имаат склучено 368.925 договори, од кои 366.128 договори за кредит, 659 договори за факторинг, 19 договори за гаранција како и 2.119 договори за издадени кредитни картички. Вредноста на склучените договори изнесува 13.580 милиони денари. Најголемиот дел од договорите на финансиските друштва (околу 99% од вкупниот број на склучени договори на финансиските друштва) се одобрените т.н. брзи кредити со физички лица во просечната вредност по склучен договор од 460 евра¹⁹⁸.

Табела-Приказ на секторот финансиски друштва

Година	Број на Финансиски друштва	Вкупни средства (во денари)	Број на склучени договори со физички лица	Број на склучени договори со правни лица	Вредност на склучените договори (во денари)
2019	27	4.104.573.000	196.710	834	5.328.208.000
2020	30	4.729.832.000	160.862	1.113	5.354.513.000
2021	32	6.193.111.000	271.763	1.258	8.622.300.000
2022	33	7.760.997.000	317.456	1.118	11.161.574.000

¹⁹⁵ Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до Лизинг друштвата, преку МФ.

¹⁹⁶ Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до Лизинг друштвата, преку МФ.

¹⁹⁷ Интервју со претставник во работната група од УФР.

¹⁹⁸ Извор: МФ.

2023	35	9.641.799.000	367.776	1.149	13.579.800.000
------	----	---------------	---------	-------	----------------

Постојат соодветни контроли за влез во Секторот Финансиски друштва. Во Законот за финансиските друштва¹⁹⁹ е јасно дефинирана постапката за добивање на дозвола за основање на Финансиско друштво како и улогата на МФ во текот на постапката. Кон барањето за добивање на дозвола, меѓудругото, се доставува и Програма за спречување на перење пари и финансирање на тероризам и информации за вистинскиот сопственик доколку подносителот е правно лице. Членот, односно членовите на органот на управување во Финансиско друштво, согласно законот, мора да имаат високо образование и професионално искуство.²⁰⁰ Сепак, видот на високото образование не е дефиниран во законот и се доведува во прашање соодветноста на образованието на членовите со дејноста на друштвото. МФ располага со соодветни технички и кадровски ресурси неопходни во процесот за издавање на дозволи²⁰¹.

Со новите измени и дополнувања на Законот за финансиските друштва во 2023 година, Министерството за финансии ги зајакна критериумите за издавање на дозвола за основање и работа на финансиско друштво. Релевантно во делот на СППФТ, се пропиша дека основач на финансиско друштво не може да биде лице кое е осудено со правосилна судска пресуда на безусловна казна затвор над шест месеци, лице кое не поседува репутација како и лице кое има соработник кој не поседува репутација. Овие услови се пропишаа и за управителот на финансиското друштво. Дополнително, во законот се утврди дека управителот на финансиското друштво мора да е лице вработено во финансиското друштво со основна цел истото да е достапно за надзорните органи во секое време²⁰². Дополнително, се донесе и Правилник за вршење на надзор над финансиските друштва, согласно кој МФ ќе го врши надзорот над финансиските друштва согласно план за надзор базиран на ризик²⁰³.

Во периодот 2019-2023 година, МФ има издадено 17 (седумнаесет) дозволи за основање и работа на финансиско друштво. Во истиот период, беа одземени 4 (четири) дозволи на финансиски друштва²⁰⁴ но поради прекршување на обврските поврзани со СППФТ²⁰⁵.

Инхерентниот ризик за перење пари во секторот Финансиски друштва е мал. Клиентите на Финансиските друштва се резиденти на РСМ. Аналогно на ова, Финансиските друштва немаат клиенти од високоризични земји односно не се извршуваат меѓународни трансакции. Финансиските друштва немаат клиенти со комплексна сопственичка структура²⁰⁶. Високо имотни

¹⁹⁹ Извор: Закон за финансиските друштва („Службен весник на Република Македонија“ бр.158/10, 53/11, 112/14, 153/15 и 23/16 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 173/22 и 154/23).

²⁰⁰ член 9 од Законот за финансиските друштва.

²⁰¹ Интервју со претставник во работната група од МФ - Во МФ работат 4 лица задолжени за издавање на дозволи за основање на Финансиско друштво.

²⁰² Сите останати измени се достапни во „Службен Весник на Република Северна Македонија“ бр.154/23

²⁰³ Иако Министерството за финансии не врши надзор во делот на СППФТ, сепак воведување на надзор базиран на ризик значително ќе го зајакне надзорот над работењето на финансиските друштва во сите останати аспекти и унапреди нивното работење.

²⁰⁴ Извор: МФ.

²⁰⁵ Интервју со претставник во работната група од МФ.

²⁰⁶ Само едно друштво има, но во мал процент (0,1% од вкупниот број на клиенти) – Извор: Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до Финансиските друштва, преку МФ.

клиенти има само едно финансиско друштво, но во мал процент (до 10% од вкупниот број на клиенти). Агентите ги склучуваат договорите за кредит во име и за сметка на финансиското друштво, но до одредени мали износи (најчесто до 500 евра). Поголемите износи подлежат на проверка на клиентот од страна на менаџментот на финансиското друштво. Половина од финансиски друштва не вршат готовински активности, односно уплатите/исплатите се вршат исклучиво преку трансакциска сметка на клиентите. Останатата половина, врши готовински активности, односно одобрува кредити во готовина. Против вработените и менаџментот на Финансиските друштва не се изречени кривични санкции во анализираниот период (2019-2023). Финансиските друштва ги идентификуваат клиентите, односно нема можност за користење на услуга од Финансиските друштва а притоа клиентот да остане анонимен. Постои можност за склучување на договори online.²⁰⁷

Во периодот 2019-2023 година УФР има извршено 14 теренски контроливо финансиски друштва²⁰⁸ и тоа 13 редовни надзори и 1 контролен надзор²⁰⁹ при што констатирани сенеpravилности. Притоа, изречена е глоба на едно друштвокако и на одговорното лице во финансиското друштво.

Кривични санкции не се изречени ниту на финансиските друштва ниту на одговорните лица^{210и 211}.

Финансиските друштва сметаат дека нивните вработени не се ранливи на корупција, односно без знаење на менаџментот да извршат одредена трансакција поврзана со перење пари. Финансиските друштва имаат повеќе механизми за заштита од овој ризик, како на пример воспоставени секонтролни механизми за мерење на учинот на вработените; секоја исплата треба претходно да биде одобрена и истата се евидентира во софтверски систем; воспоставени се ефективни мерки на регрутација кои ги применува сектор за човекови ресурси во форма на тест за интегритет, како и континуирано контролни механизми кои ги следи сектор за внатрешна контрола; воспоставен е механизам за идентификувањето на судир на интереси, механизам за спроведување на скрининг на вработените со цел да се обезбедат високи стандарди; ограничен пристап до трансакциските сметки и нивна контрола; воспоставен етички кодекској вклучува јасни правила и очекувања за постапките на вработените, обука за вработените, воведени се строги политики и механизми за контрола, со фокус на следење на трансакции и необични работни активности; одобрување на мали кредити со дисперзија на ризик од наплата со тоа и мали износи на камати, 50% од прометот на жиро сметка преку деловните банки и сл.

Во периодот 2019-2023 година, Финансиските друштва немаат преземено дисциплински мерки против менаџментот и вработените како резултат на непочитување на нивните обврски поврзани со СППФТ. Пред да се вработи лице, Финансиските друштва го проверуваат неговото

²⁰⁷ Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до Финансиските друштва.

²⁰⁸ Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до надлежниот орган за супервизија – УФР.

²⁰⁹ Друштвото не изготвува проценка на ризикот од перење пари и финансирање на тероризам, него идентификува идентитетот на клиентите, не врши внатрешна контрола над спроведувањето на мерките и дејствијата за спречување перење пари и финансирање на тероризам и не изготвување на документација за констатираните наоди од спроведената контрола

²¹⁰ Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до надлежниот орган за супервизија - УФР; Интервју со претставник во работната група од УФР.

²¹¹ Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до Финансиските друштва.

професионално искуство, образование како и кривичните податоци.²¹² Истовремено, против менаџментот или вработените не се поведени кривични постапки од надлежен орган.²¹³

Половина од финансиските друштва имаат воспоставено обврска за нивните вработени да присуствуваат на обуки поврзани со СППФТ. Обуките најчесто биле организирани од одговорните лица-овластени за СППФТ во финансиското друштво. Вработените во дел од финансиските друштва воопшто не присуствувале на обука во периодот од 2019-2023 година.²¹⁴

Речиси сите финансиски друштва имаат назначено овластено лице за СППФТ (AML Compliance Officer)²¹⁵. Истовремено, повеќето од финансиските друштва спроведуваат внатрешна контрола над спроведувањето на мерките идејствијата за СППФТ најмалку еднаш годишно и изготвуваат документација за констатираните наоди од спроведената контрола.²¹⁶

Во периодот 2019-2023 година до УФР е доставен само еден извештај за сомнителни трансакции (STR) од страна на финансиските друштва²¹⁷. Поради ова, не може да се процени ефикасноста на следењето и известувањето за сомнителни активности кај финансиските друштва²¹⁸.

6.6. ДРУШТВА ЗА УПРАВУВАЊЕ СО ДОБРОВОЛНИ ПЕНЗИСКИ ФОНДОВИ

Со ЗСППФТ кој влезе во сила во јули 2018 година²¹⁹, Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови се дел од субјектите кои имаат обврска да ги преземаат мерките и дејствијата за откривање и спречување на перење пари и финансирање на тероризам предвидени со Законот.

Заклучно со 31.12.2023 година, во РСМ активно работат четири Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови кои располагаат со вкупни средства од 3.075 милиони денари (односно 0,4% од БДП). Вкупниот број на членови заклучно со 31.12.2023 година е 31.500 лица, односно истите имаат уплатено во просек по 1.150 денари месечно. Така, во 2023 година, во Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови се уплатени придонеси во износ од 431.945.220 денари²²⁰.

Постојат соодветни контроли за влез. Во Законот за доброволно капитално финансирано пензиско осигурување е јасно дефинирана постапката за добивање на дозвола за основање на Друштво за управување со доброволни пензиски фондови како и улогата на МАПАС во текот на постапката.

²¹² Интервју со претставник од Финансиско друштво.

²¹³ Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до Финансиските друштва.

²¹⁴ Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до Финансиските друштва.

²¹⁵ Две друштва укажаа дека немаат назначено овластено лице за спречување на перење пари и финансирање на тероризам во Анкетата спроведена врз основа на Прашалник доставен до Финансиските друштва.

²¹⁶ Три друштва укажаа дека не вршат внатрешна контрола во Анкетата спроведена врз основа на Прашалник доставен до Финансиските друштва.

²¹⁷ Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до надлежниот орган за супервизија - УФР; Интервју со претставник во работната група од УФР.

²¹⁸ Во периодот 2019-2023 година Управата имаше случај во кој некои од субјектите или вработените од Секторот на финансиски друштва, биле вклучени во предмети за перење пари или финансирање на тероризам, и предметот е ставен Ад Акта.

²¹⁹ Извор: Закон за спречување на перење пари и финансирање на тероризам (Службен весник на РМ бр.120/18).

²²⁰ Извор: МАПАС.

Членовите на Управниот и Надзорниот одбор во Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови, согласно законот, мора да имаат високо образование и професионално искуство во областа на правото, банкарството, сметководството, осигурувањето, управување со средства и инвестирање, управување со задолжителни и доброволни пензиски фондови или финансиски услуги од кои 3 години на раководна позиција²²¹. Сепак, видот на високото образование не е дефиниран во законот и се доведува во прашање соодветноста на образованието на членовите со дејноста на друштвото. МАПАС располага со соодветни технички и кадровски ресурси неопходни во процесот за издавање на дозволи²²². Во периодот 2019-2023 година, МАПАС има добиено две барања за издавање на дозвола за основање на Друштво за управување со доброволни пензиски фондови, и истите се одобрени. Истовремено, ниту една дозвола не е одземена²²³.

Инхерентниот ризик за перење пари во Друштво за управување со доброволни пензиски фондови е мал. Не постојат готовински активности односно уплатите се вршат исклучиво преку трансакциска сметка на клиентите. Повеќето од клиентите на Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови се резиденти на Република Северна Македонија. Две од четирите друштва соработуваат со клиенти кои не се резиденти на Република Северна Македонија (0-10% и <0,5% од вкупните клиенти) Аналогно на ова, Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови немаат клиенти од високоризични земји односно не се извршуваат меѓународни трансакции (освен едно, со помалку од 0,5% од вкупните клиенти). Само едно од четирите Друштва за управување со доброволни пензиски фондови има клиенти со комплексна сопственичка структура но во мал процент (0-10% од вкупниот број на клиенти). Само едно Друштво за управување со доброволни пензиски фондови соработува со клиенти со криминално досие или против кои се изречени одредени административни санкции, и тоа од 0-10% од нивните вкупни клиенти. Поради природата на дејноста, дел од договорите со клиентите на Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови се склучуваат преку агенти-посредници, додека останатите се склучуваат од овластени вработени во Друштвото. Агентите-посредници се обучени и лиценцирани од МАПАС. Против вработените и менаџментот на Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови не се изречени кривични санкции во анализираниот период (2019-2023). Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови ги идентификуваат клиентите, односно нема можност клиентот да остане анонимен. Склучувањето на договори онлайн или преку телефон не е можно, односно договорите се склучуваат директно со нивните агентите²²⁴.

Во периодот 2019-2023 година УФР нема извршено ниту една теренска контрола Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови²²⁵. МАПАС врши редовна годишна теренска

²²¹ Извор: Закон за доброволно капитално финансирано пензиско осигурување (член 28 став (4)).

²²² Интервју со претставник во работната група од МАПАС - Во МАПАС работат 9 лица задолжени за издавање на дозволи за основање на Друштво за управување со доброволни пензиски фондови

²²³ Извор: МАПАС

²²⁴ Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови, преку МАПАС.

²²⁵ Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до надлежниот орган за супервизија - УФР; Интервју со претставник во работната група од УФР.

контрола кај секое друштво при што не се констатирани неправилности, односно не е изречена прекршочна или кривична санкција²²⁶. Три од четирите Друштва за управување со доброволни пензиски фондови потврдија дека во периодот 2019-2023 година МАПАС им извршил контроли²²⁷.

Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови сметаат дека нивните вработени не се ранливи на корупција, односно без знаење на менаџментот нема да извршат одредена трансакција поврзана со перење пари. Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови имаат воспоставено соодветни механизми за заштита на управителите и вработените од негативните последици што произлегуваат од пријавување на сомнителни трансакции или други слични дејствија кои се во согласност со обврските за СППФТ²²⁸. Друштвата имаат повеќе механизми за заштита од овој ризик, односно главно немаат готовински трансакции од причина што сите уплати на клиентите се вршат преку нивната трансакциска сметка во деловните банки. Во периодот 2019-2023 година, Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови немаат преземено дисциплински мерки против менаџментот и вработените како резултат на непочитување на нивните обврски поврзани со СППФ. Истовремено, против менаџментот или вработените не се поведени прекршочни или кривични постапки од надлежен орган.²²⁹

Агентите на Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови преку кои се склучуваат договорите за членство со клиентите имаат обврска да присуствуваат на најмалку две обуки годишно²³⁰. Три од четири друштва за управување со доброволни пензиски фондови потврдија дека во периодот 2019-2023 година нивните вработени учествувале на 2 обуки годишно²³¹. Дел од вработените имаат учествувало на обуки поврзани со СППФТ организирани од Друштво за консултантски услуги АЦТ, ДОО Скопје, Apex Learning UK и од Комитетот MONEYVAL²³².

Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови имаат назначено овластено лице за СППФТ (AML Compliance Officer)²³³. Истовремено, согласно законските обврски, Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови спроведуваат внатрешна контрола над спроведувањето на мерките и дејствијата за СППФТ најмалку еднаш годишно и изготвуваат документација за констатираните наоди од спроведената контрола и истите се доставуваат до МАПАС²³⁴. МАПАС врши проверка на извештаите од спроведените внатрешни контроли на друштвата²³⁵. Во периодот 2019-2023 година, нема наоди од Секторот за внатрешна ревизија на друштвата²³⁶.

²²⁶ Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до надлежниот орган за супервизија - МАПАС; Интервју со претставник во работната група од МАПАС.

²²⁷ Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови.

²²⁸ Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до надлежниот орган за супервизија – МАПАС.

²²⁹ Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови.

²³⁰ Извор- Закон за спречување на перење пари и финансирање на тероризам (член 12).

²³¹ Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови.

²³² Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови.

²³³ Извор: МАПАС.

²³⁴ Извор: Закон за доброволно капитално финансирање на пензиско осигурување.

²³⁵ МАПАС.

²³⁶ МАПАС и Анкета спроведена врз основа на Прашалник доставен до Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови.

Друштвата за управување со доброволни пензиски фондови имаат воспоставено соодветни системи за идентификација, следење и известување за сомнителни трансакции. Од извршените контроли над Друштвата во однос на ефективност на СТР системите во периодот 2019-2023 година, МАПАС нема утврдено нерегуларности²³⁷.

Во периодот 2019-2023 година до УФР е доставен самоеден STR²³⁸.

7. ПРОЦЕНКА НА РИЗИКОТ ОД ПЕРЕЊЕ ПАРИ НА НЕФИНАНСИСКИТЕ ДЕЈНОСТИ И ПРОФЕСИИ ОД ПП

Нефинансиските дејности и професии (во понатамошниот текст: ДНФБП – Designated Non-Financial Businesses and Professions) се опфатени со ЗСППФТ и се задолжени да преземаат мерки и дејствија за СППФТ. Поради разновидноста на дејноста која ја вршат основањето, лиценцирањето и целокупното нивно работење е регулирано со различни закони, но сепак постапувањето во сферата на СППФТ е супервизирано од страна на УФР и соодветните надзорни органи: УЈП, Комисија за надзор на адвокати и Комисија за надзор на нотари.

Спроведената анализа на овој сектор ги лоцира следните слабости:

- непостоење на посебна законска регулатива за основање, лиценцирање и работење на агенциите за посредување во промет со недвижности;
- отсуство на механизми за надзорните органи, односно органот кој издава лиценца за сите приредувачи на игри на среќа, подобност на управителите, сопствениците и вистинските сопственици со кои ќе се осигура дека истите немаат негативна репутација или нивните

²³⁷ Извор: МАПАС.

²³⁸ Извор: УФР.

соработници немаат негативна репутација, во смисла истите да не се осудени со правосилна судска пресуда на безусловна казна затвор над шест месеци, сè додека траат правните последици од пресудата и/или има соработник којшто е осуден со правосилна судска пресуда на безусловна казна затвор над шест месеци, сè додека траат правните последици од пресудата;

- во процесот на регистрација или лиценцирање на казината, автомат клубовите и обложувалниците, не се бараат податоци и информации за вистинските сопственици на истите;
- мал број на доставени СТР –и само од неколку сектори и тоа: нотари, адвокати и адвокатски друштва и друштвата за ревизија. Останатите категории на ДНФБП немаат доставено СТР-и во анализираниот период;
- низок квалитет на доставените СТР –и;
- потреба од подобро разбирање на ризиците од ПП/ФТ за да не можат да бидат злоупотребени за целите на ПП/ФТ, познавање на типологии и трендови во рамки на секторот и водење на евиденции со податоци и информации за целите на подобро разбирање и управување со идентификуван ризик од ПП/ФТ;
- недоволно ниво на практична едукација на адвокатите и адвокатските друштва за примена на одредбите на ЗСППФТ;
- недоволен број на вршители за надзор над сметководителите за примената на мерките и дејствијата за СППФТ;
- во Советот за борба против перење пари и финансирање на тероризам, нема претставник од Советот за унапредување и надзор над сметководствената професија на РСМ и Совет за унапредување и надзор на ревизијата (СУНППСМ);
- несоодветен кадровски, материјални и технички капацитет на СУНППСМ со цел ефикасна и ефективна контрола на ревизорските извештаи а заради подобрување на бизнис климата во државата и борба против корупцијата и перењето пари;
- непочитувањето на обврската за годишна ревизија на финансиските извештаи од страна на правните лица согласно Законот за трговски друштва во РСМ;
- непостоење на законска регулатива за основање, лиценцирање и работење на заложувалниците.

Спроведената анализа на правните лица чија дејност е градежништво и физичките лица инвеститори во областа на градежништвото ги лоцира следните слабости:

- анализираните типологии укажуваат на употреба на готовина и трансакции помеѓу правните лица и нивните основачи како и поврзани правни лица на градежните компании;
- не постои единствен јавен регистар на издадени градежни дозволи во кој ќе бидат вклучени и приватните инвеститори-физички лица;
- за да се намали ризикот од преценување или потценување на потрошувачката на материјали за градба, потребно е да се создаде единствена методологија за утврдување на нормите на потрошувачка на материјали во градежништвото, со што би се намалил и ризикот од набавка на материјали во готовина;
- постапката за легализација на дивоградбите може да биде предмет на злоупотреба од лица/обвинети инвеститори или сопственици на објекти кои се изградени спротивно на законот за градење, сепак се предмет во постапка на легализација пред надлежен орган, а се со цел да се оствари понатамошен промет на градење преку оваа постапка, со

легализирање на објектот, бидејќи при донесување одлука за легализација на објект не се врши контрола на потеклото на средствата вложени во изградбата на таквите објекти.

Во периодот од 01.01.2016 година до 31.12.2018 година највисок степен на ранливост е утврден кај правните лица чија дејност е градежништво и физички лица инвеститори во областа на градежништвото – средно висок и кај правните и физички лица кои вршат сметководствени услуги и правни и физички лица кои даваат совети од областа на даноците – 0.60 (среден), а најнизок кај ревизорите 0.39.

Во периодот од 01.01.2019 година до 31.12.2023 година, највисок степен на ранливост е утврден кај приредувачите на игри на среќа во автомат клуб – 0.65 (средно висок) и кај правните лица чија дејност е градежништво и физички лица инвеститори во областа на градежништвото – средно висок степен на ранливост, а најнизок кај правните и физички лица кои вршат посредување во промет со недвижности (агенции за недвижности) – 0.33 (средно низок) и ревизорите 0.36 (средно низок).

Согласно прибраните податоци, показатели и информации и извршената анализа за периодот од 01.01.2019 година до 31.12.2023 година, степенот на ранливост од перење пари на Секторот на ДНФБП е **среден и изнесува 0.47.**

Приказ на степен на ранливост на секторот на ДНФБП

Ред. бр.	Категорија или вид на ДНФБП	Ранливост во период од 01.01.19 - 31.12.23	Износ	Ранливост во период од 01.01.16 - 31.12.18	Износ
1.	Правни и физички лица кои вршат посредување во промет со недвижности (агенции за недвижности)	Средно низок	0.33	Среден	0.41
2.	Приредувачи на игри на среќа во играчница (казино)	Среден	0.59	Среден	0.48
3.	Приредувачи на игри на среќа во автомат клуб	Средно висок	0.65	Среден	0.53
4.	Приредувачи на игри на среќа во обложувалница	Среден	0.56	Среден	0.56
5.	Приредувачи на електронски игри на среќа (видеолотарија, електронско бинго и електронско кено) и интернет игри на среќа (интернет казина)	Среден	0.46	Среден	0.46

6.	Приредувачи на игри на среќа – лотариски игри на среќа (лотарија, експрес лотарија, инстант лотарија, ТВ томбола (ТВ бинго), лото, кено, спортска прогноза (тото) и фонто)	Средно низок	0.37	Среден	0.42
7.	Нотари	Средно низок	0.37	Среден	0.40
8.	Адвокати и адвокатски друштва	Среден	0.50	Среден	0.55
9.	Правни и физички лица кои вршат сметководствени услуги правни и физички лица кои даваат совети од областа на даноците	Среден	0.54	Среден	0.60
10.	Правни и физички лица кои вршат ревизорски услуги (друштва за ревизија)	Средно низок	0.36	Средно низок	0.39
11.	Правни лица кои примаат во залог подвижни предмети и недвижности (зложувалници)	Среден	0.42	Среден	0.42
Степен на ранливост на секторот на ДНФБП од ПП		Среден	0.47	Среден	0.48

Ако направиме споредба на степенот на ранливост од ПП на Секторот на ДНФБП за периодот од 01.01.2016 година до 31.12.2018 година со степенот на ранливост од ПП на Секторот на ДНФБП за периодот од 01.01.2019 година до 31.12.2023 година се забележува дека степенот на ранливост е речиси на исто ниво односно среден степен на ранливост со незначителен пад од 0.48 на 0.47.

Секторот градежништво е анализиран како предмет на оваа проценка со цел да им овозможи на субјектите од ЗСППФТ коишто имаат цел да применуваат мерки и дејствија за спречување перење пари и финансирање на тероризам, полесно да го идентификуваат, проценат, разберат и намалат ризикот од ПП во деловните односи и трансакциите поврзани со клиентите од овој сектор. За разлика од НРА 2020 година кога најголема ранливост во рамки на ДНФБП секторот е утврдена кај „Правните лица чија дејност е градежништво и физички лица инвеститори во областа на градежништвото“ – 0.61 (средно висок), оваа национална проценка на ризикот имаше за цел да го анализира секторот во поширока смисла имајќи предвид дека истиот е сочинет од 22 дејности односно класи и поткласи. Во таа насока, оваа национална проценка настојуваше да ги идентификува или таргетира материјалните класи и поткласи во градежништвото коишто

укажуваат на **зголемена ранливост на ризикот од перење пари и финансирање на тероризам согласно обезбедените податоци.**

Врз основа на тоа секторот „Градежништво“ во целост е сектор којшто е потребно да биде предмет на континуиран мониторинг од страна на надлежните државни институции како и приватниот сектор во рамки на подобро разбирање на ризиците од перење пари и финансирање на тероризам. **Значителна ранливост** понатаму останува кај „Правните лица од секторот градежништво“ коишто се занимаваат со дејноста 41.20- Изградба на станбени и нестанбени згради и 42.11- Изградба на патишта и автопати, а проследени со правни лица коишто се занимаваат со 42.99 -Изградба на други објекти од нискоградба неспоменати на друго место и 43.99 останати специјализирани градежни работи неспоменати на друго место. Физичките лица инвеститори во областа на градежништвото исто така укажуваат на **значителна ранливост** на ризикот од перење пари и финансирање на тероризам.

Ранливоста пак на секторот недвижности во една поширока смисла, дополнително е зголемена поради постоење на режим за легализација на бесправно изградени објекти, за кои беа утврдени недостатоци на национално ниво кои можат негативно да се одразат врз можностите на надлежните државни органи како во поглед на превенцијата така и во поглед на гонењето на кривичните дела со кои се стекнува противправна имотна корист.

Категорија или вид на ДНФБП	Број на субјекти во 2023	Број на вработени во 2023	Годишен приход во ЕУР за категоријата во 2023	Субјект согласно Законот ДА/НЕ
Правни и физички лица кои вршат посредување во промет со недвижности (агенции за недвижности)	152	243	6.014.103	ДА
Приредувачи на игри на среќа во играчница (казино)	4	1.125	73.078.395	ДА
Приредувачи на игри на среќа (автомат клуб)	25	4.138	411.374.949	ДА
Приредувачи на игри на среќа во обложувалница	8	2.759	242.737.923	ДА
Приредувачи на електронски игри на среќа (видеолотарија, електронско бинго и електронско кено) и интернет игри на среќа (интернет казина)	1	34	90.136.717	ДА
Приредувачи на игри на среќа – лотариски игри на среќа (лотарија, експрес лотарија, инстант лотарија, ТВ томбола – ТВ бинго, лото, кено, спортска прогноза – тото, фонто и томбола од затворен тип)	1	75	18.819.786	ДА
Нотари	207	803	22.997.554	ДА
Адвокати и адвокатски друштва	1.918	2.697	60.425.630	ДА
Правни и физички лица кои вршат сметководствени услуги и правни и физички лица кои даваат совети од областа на даноците	2.017	4.731	72.233.993	ДА
Правни и физички лица кои вршат ревизорски услуги (друштва за ревизија)	45	412	14.546.835	ДА
Правни лица кои примаат во залог подвижни предмети и недвижности (заложувалници)	12	20	378.946	ДА
ВКУПНО :	4.390	17.037	1.012.744.831	

Категориите или видовите на ДНФБП кои се опфатени со оваа анализа и проценка и кои се обврзани субјекти и имаат обврска да ги применуваат мерките и дејствијата за спречување на перење пари и финансирање на тероризам согласно ЗСППФТ, се следните и тоа:

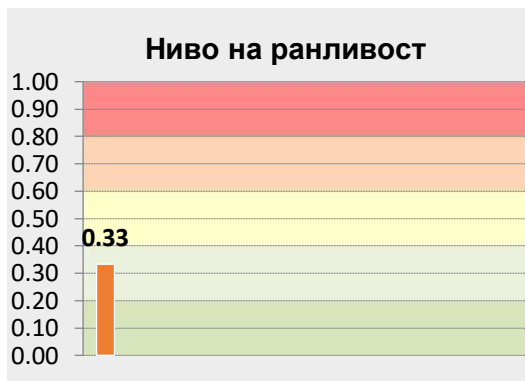
1. Правни и физички лица кои вршат посредување во промет со недвижности (агенции за недвижности);
2. Приредувачи на игри на среќа во играчница (казино);
3. Приредувачи на игри на среќа во автомат клуб;
4. Приредувачи на игри на среќа во обложувалница;
5. Приредувачи на електронски игри на среќа (видеолотарија, електронско бинго и електронско кено) и интернет игри на среќа (интернет казина);

6. Приредувачи на игри на среќа – лотариски игри на среќа (лотарија, експрес лотарија, инстант лотарија, ТВ томбола (ТВ бинго), лото, кено, спортска прогноза (тото) и фонто);
7. Нотари;
8. Адвокати и адвокатски друштва;
9. Правни и физички лица кои вршат сметководствени услуги и правни и физички лица кои даваат совети од областа на даноците;
10. Правни и физички лица кои вршат ревизорски услуги (друштва за ревизија) и
11. Правни лица кои примаат во залог подвижни предмети и недвижности (зложувалници).

Сектори на ДНФБП кои се опфатени со оваа анализа и проценка поради изложеноста на ранливост од перење пари и кои согласно ЗСППФТ не се субјекти се следните: Правни лица чија дејност е градежништво и физички лица инвеститори во областа на градежништвото.

7.1 ПРАВНИ И ФИЗИЧКИ ЛИЦА КОИ ВРШАТ ПОСРЕДУВАЊЕ ВО ПРОМЕТОТ СО НЕДВИЖНОСТИ (АГЕНЦИИ ЗА НЕДВИЖНОСТИ)

Степенот на ранливост од ПП кај правните и физичките лица кои вршат посредување во прометот со недвижности согласно податоците, показателите, информациите и извршената анализа изнесува **0.33²³⁹** (средно – низок степен на ранливост) што генерално се должи на соработката со приватниот сектор, подигањето на свесноста кај субјектите од оваа категорија и намалување на употребата на готовината поради забраната за употреба на готовина.

Вовед, правна рамка, основање и лиценцирање на агенциите за недвижности

Агенциите за недвижности посредуваат во прометот со недвижностите, при продажбата на станбени објекти и локации за градба на станбени објекти и во помал обем за објекти со деловна намена или локации за градба на деловни објекти. Агенциите за посредување во прометот со недвижности се субјекти и имаат обврска да ги преземаат мерките и дејствијата за откривање и

²³⁹ Степенот на ранливоста се прикажува во скала во интервал од 0.00 до 1.00. Низок степен на ранливост е од 0.00 до 0.20; Средно низок степен на ранливост е од 0.21 до 0.40; Среден степен на ранливост е од 0.41 до 0.60; Средно висок степен на ранливост е од 0.61 до 0.80 и Висок степен на ранливост е од 0.81 до 1.00.

спречување на ПП и ФТ предвидени со ЗСППФТ, како и на надзорот над спроведувањето на мерките и дејствијата за СППФТ предвидени во ЗСППФТ.

Согласно ЗСППФТ од 2022 година беше направена измена во рамки на субјектите коишто имаат обврска да применуваат мерки и дејствија за СППФТ во рамки на овој сектор со што освен посредување во промет на недвижности, **ЗСППФТ ги опфаќа како субјекти и агенциите за посредување во промет на недвижности и во ситуациите кога склучуваат односно посредуваат во договори за закуп на недвижен имот само кога вредноста на месечниот закуп изнесува 10.000 евра или повеќе во денарска противвредност според средниот курс на НБРСМ.**

Правните и физичките лица кои вршат посредување во прометот со недвижности не подлежат на посебен регулаторен режим и не постои посебен закон на национално ниво којшто ја регулира оваа област, а со тоа не подлежат на посебен режим за регистрација или лиценцирање или пак правила за влез на пазарот. Агенциите за посредување во промет со недвижности работат согласно одредбите од Законот за облигационите односисо кој се уредува посредувањето. Регистрацијата на агенции за посредување во промет со недвижности е иста како за трговско друштво и трговец поединец односно регистрирањето се врши согласно Законот за трговски друштва.

Во Стопанската комора на РСМ во рамки на Здружението на градежништво, индустрија на градежни материјали и неметали делува Групацијата на агенции за недвижности како посебен облик на организирање во која членуваат голем број на агенции за посредување во промет со недвижности. Во рамките на своето делување Групацијата се залага за регулирање на пазарот на недвижности преку донесување на соодветна законска регулатива и за подигнување на професијата агент за недвижности на повисоко ниво, следејќи ги позитивните искуства од земјите од регионот, но и пошироко. Групацијата на агенции за недвижности изминатите десетина години континуирано се залага за донесување на Закон за посредување во прометот со недвижностите како посебен закон со кој што би се уредиле условите за вршење на посредување во прометот со недвижностите, склучувањето на договорите за посредување во прометот со недвижностите, општите услови на работењето на агенциите за недвижности, условите за добивање на лиценци за правните лица од оваа дејност како и условите за вршење на професијата агент за недвижности. За таа цел, Групацијата има поднесено иницијатива за подготовка на закон од оваа област, а подоцна претставници на Групацијата учествуваа во работна група за подготовка на текст на Предлог – закон за посредување во прометот со недвижностите. Во работната група формирана од Управата за имотно правни работи при МФ, покрај претставници од стопанските комори, учествуваа и претставници на МП, економија, транспорт и врски, УФР и УЈП.

Врз основа на се погоре наведеното, по однос на легислативата во рамки на секторот, состојбата во секторот останува непроменета од извештајот за проценка на ризикот од ПП/ФТ од 2020 година. ²⁴⁰

Во рамки на овој сектор, согласно податоците од Централниот регистар, **регистрирани се 152 правни лицасо вкупен приход за 2023 год. од 369.867.342 денари или 6.014.103 евра и**

²⁴⁰ Извадок од НРА2020: Во периодот март – април 2017 година, Работната група координирана од Управата за имотно правни работи при Министерството за финансии, дефинираше и усогласи Предлог Закон за посредување во прометот со недвижностите, меѓутоа сè уште не е одредено кое министерство ќе биде носител на активностите за донесување на овој Закон.

вкупно 243 вработени во секторот. Од друга страна, само 7 (седум) правни лица коишто се занимаваат со посредување во промет на недвижности учествуваат со вкупно 64% во рамки на вкупниот приход на сите правни лица коишто се занимаваат со посредување во прометот на недвижности и истите се во Скопскиот регион.

Кај вкупно регистрирани 152 правни лица од областа на агенциите за посредување во прометот со недвижности, **од вкупно 173 физички лица регистрирани во регистарот на вистински сопственици, 161 се домашни физички лица - резиденти.** Сопственичката структура е генерално едноставна во рамки на секторот на посредувањето со прометот на недвижности од причина што само 12 нерезидентни физички лица се јавуваат како вистински сопственици и тоа: 3 од Чешка, по еден вистински сопственик од Обединето Кралство и Косово кои остваруваат индиректна сопственост, додека пак само 7 лица остваруваат друг облик на контрола над агенциите за посредување во промет со недвижности. Во поглед на потеклото на вистинските сопственици истите потекнуваат од Албанија, Бугарија, Чешка, Германија, Франција, Обединето Кралство, Грција, Хрватска, Пакистан, Србија, САД и Косово. Вкупно седум (7) друштва од рамки на секторот агенции за посредување во промет со недвижности сочинуваат 64% од приходите во секторот, а гледано согласно сопственичката структура, односно потеклото на вистинскиот сопственик 2 физички лица – директни сопственици на правни лица со дејност во секторот потекнуваат од соседни држави (Србија и Албанија).

Согласно бројот на вработени, 29 правни лица немаат ниту еден вработен, од 1 до 3 вработени имаат вкупно 111 правни лица, од 3-5 вработени имаат вкупно 18 правни лица, од 5-10 вработени 7 правни лица додека само 2 правни лица имаат над 10 вработени заклучно со податоците од 2023 година.

Значењето на оваа категорија на ДНФБП за економијата по однос на : бројот на припадници, бројот на вработени и вкупниот годишен приход во категоријата **е ниско.**

За целите на Проценката на ризикот и утврдување на ранливостите на секторот, беа вклучени и претставници на приватниот сектор. Врз основа на доставен прашалник до правните лица коишто се занимаваат со посредување во промет на недвижности и врз основа на нивните одговори, направена е анализа на една третина од целокупниот сектор врз основа на остварените приходи за 2023 година. Од податоците и информациите добиени од субјектите може да се утврди дека агенциите за посредување во промет на недвижности имаат генерално едноставна сопственичка структура и без носители на јавни функции коишто се појавуваат во сопственичките и контролните структури и генерално не ја промениле сопственичката структура во изминатите 3 години. Агенциите за посредување во промет на недвижности коишто се предмет на анализа воспоставиле деловен однос односно извршиле трансакција со вкупно 1.513 клиенти, од кои 610 физички лица и 903 правни лица, со што може да се забележи дека во клиентското портфолио доминираат резидентните правни лица. Кај правните лица во рамки на клиентското портфолио, доминираат правни лица со едноставна сопственичка структура. Процентот на нерезидентни физички лица - клиенти на агенциите за посредување во промет со недвижности е незначителен, додека пак онаму каде што субјектите утврдиле инхерентно повисок ризик во врска со клиенти - правни лица, генерално се должи на клиенти коишто во сопственичката структура имаат физички и правни лица кои потекнуваат од Република Турција, како и на останати држави кои имаат стратешки недостатоци во системите за СПП/ФТ согласно ФАТФ. **Сепак, агенциите за**

посредување во промет со недвижности коишто беа предмет на оваа анализа немаат доставено СТР до УФР во анализираниот период.

Врз основа на анализата на доставените одговори констатирано е дека субјектите во целост имаат воспоставено програми за управување со идентификуван ризик од ПП/ФТ, имаат назначено овластено лице за СПП/ФТ, како и ги применуваат мерките и дејствијата за СПП/ФТ по однос на анализата на клиентите. Сепак, може да се констатира дека постојат одредени предизвици кај секторот при механизмите за верификација на идентитетот на носителите на јавните функции - физички лица и вистинските сопственици, како и во делот на разбирањето и проценувањето на ризиците од ПП/ФТ со кои се соочуваат, профилирањето на клиентите врз основа на ризик и примена на мерките и дејствијата согласно утврдениот ризик.

Во периодот од 2019 до 2023 година, агенциите за посредување во промет со недвижности немаат доставено СТР. Во УФР е отворен 1 (еден) случај во кој е инволвирана агенција за посредување во промет со недвижности.

Согласно ЗСППФТ надзорот над правните и физичките лица коишто вршат посредување во промет со недвижности го вршат УЈП и УФР и постои простор за проширување и унапредување на капацитетите за ефективна и ефикасна контрола на примената на мерките и дејствијата за СПП и СФТ.

Приказ на надзори спроведени над агенциите за посредување во прометот со недвижности

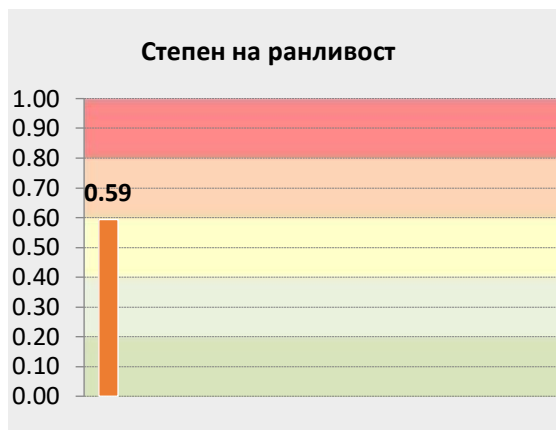
Вид на субјект	Год.	Вкупен број на надзори	Субјекти кај кои со надзорот се констатирани неправилности	Порамнување	Прекршочни постапки пред надлежен суд	Корективни мерки ²⁴¹	Вкупно наплате на глоба во ЕУР
Агенции за посредување во промет со недвижности	2019	0	/	/	/		/
	2020	4	/	/	/		/
	2021	7	/	/	/		/
	2022	0	/	/	/	/	/
	2023	6	/	/	/	/	/
Вкупно		17					

7.2 ПРИРЕДУВАЧИ НА ИГРИ НА СРЕКА ВО ИГРАЧНИЦА (КАЗИНО)

Степенот на ранливост од перење пари кај приредувачите на игри на среќа во казино согласно податоците, показателите, информациите и извршената анализа изнесувао **59 (среден степен на ранливост)**.

Приказ на степенот на ранливост

²⁴¹ Воведени согласно ЗСППФТ од 2022 година

Вовед, правна рамка, основање и лиценцирање на казината

Со Законот за игрите на среќа и за забавните игри („Службен весник на Република Македонија“ бр.24/11, 51/2011, 148/11, 74/12, 171/12, 27/14, 139/14, 61/15, 154/15, 23/16, 178/16 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр.251/22) се регулирани видовите игри на среќа и забавни игри кои може да се приредуваат согласно законот, како и постапките за добивање на решенија, дозволи и лиценци за игри на среќа.

МФ води евиденција за сите издадени решенија, лиценци и дозволи за игри на среќа, како и за надоместоците и посебните давачки за приредување на игрите на среќа. Согласно службената евиденција на МФ во анализираниот период активно работат четири трговски друштва со издадени шест (6) лиценци за приредување на игри на среќа во играчница казино.

Лиценцата за приредување на игри на среќа во казино се издава за период од шест години. За добивање на лиценца за казино се плаќа надоместок во износ од 600.000 евра во денарска противвредност. Лиценцата за казино се однесува само на една деловна просторија.

Според податоците на Централниот регистар на РСМ за 2023 година, во категоријата приредувачи на игри на среќа во играчница (казино), **заклучно со 31.12.2023. активно работат четири трговски друштва со 1.125 вработени. Вкупните приходи во 2023 година изнесуваат 4.494.321.313,00 денари односно 73.078.395 евра.**

Значењето на оваа категорија на ДНФБП за економијата по однос на : бројот на припадници, бројот на вработени и вкупниот годишен приход во категоријата **е средно.**

За целите на Проценката на ризикот и утврдување на ранливостите на секторот, беа вклучени и претставници од казината. Врз основа на доставен прашалник до сите 6 приредувачи на игри на среќа во казино и врз основа на нивните одговори, направена е анализа на целокупниот сектор.

Во вкупниот капитал земајќи ги во предвид сите 6 казина доминира мешовит капитал. Процентот на домашен капитал изнесува 16,66% и 83,34% е странски капитал. Во сопственичката структура на сите 6 казина нема носители на јавни функции (домашни или странски). Во поглед на потеклото на вистинските сопственици истите потекнуваат од Австрија, Шведска, Туркије и РСМ, односно во однос на сопственичката структура кај две (2) казина утврдени се нерезидентни физички лица од

Австрија кои се јавуваат како вистински сопственици преку индиректна сопственост, кај 1 казино нерезидентно физичко лице од Туркије кој се јавува како вистински сопственик преку индиректна сопственост, кај 1 казино нерезидентно физичко лице од Шведска кој се јавува како вистински сопственик преку индиректна сопственост и кај две (2) казина утврдено е физичко лице - резидент кој се јавува како вистински сопственик преку директна сопственост.

Вкупен број на клиенти со кои сите 6 казина имаат воспоставено деловен однос за периодот од 2019-2023 година изнесува 477.125 клиенти. Од нив вкупниот број на клиенти физички лица нерезиденти со кои казината имаат воспоставено деловен однос за истиот период изнесува 341.902 клиенти или околу 71,64% од вкупниот број на клиенти. Бројот на клиентите по низок степен на ризик за сите 6 казина изнесува 59,11%, со среден ризик се 24,99%, и со висок ризик се 15,96%.

Во анализираниот период ниту едно казино нема доставено СТР до УФР. Во УФР е отворен 1 (еден) случај во кој е инволвиран приредувач на игри на среќа во казино.

Приредувачите на игри на среќа во играчница (казино), собраните податоци закупување или исплаќање на чипови или кредити во износ од 1.000 евра во денарска противвредност или повеќе според средниот курс на НБРСМ на денот на купување, односно исплаќање, без оглед далитрансакцијата се извршува како поединечна или преку неколку трансакции кои сеочигледно поврзани ги доставуваат до Управата во вид на извештај во електронска форманајдоцна во рок од три работни дена од денот на купувањето, односно исплаќањето. **Во целиот анализиран период до Управата доставени се вкупно 291.645 извештаи од казината.**

Застапени се сите можности на исплати на добивки, односно во готовина, на трансакциска сметка (по барање на клиентот), но процентуланиот износ на готовинските трансакции во однос на безготовинските изнесува 88% од вкупниот број, наспроти 12% безготовински трансакции.

Уплати во криптовалути – виртуелни средства не се пријавени од ниту едно казино.

Од анализата на регистрациите и реализирани посети на клиенти по држави во казината во РСМ за период од 2019 - 2023 година може да се констатира дека најголем број на регистрирани клиенти се од Република Грција (околу 70% од вкупниот број на регистрации) и истите имаат остварено најголем број на посети (околу 75% од вкупниот број на посети).

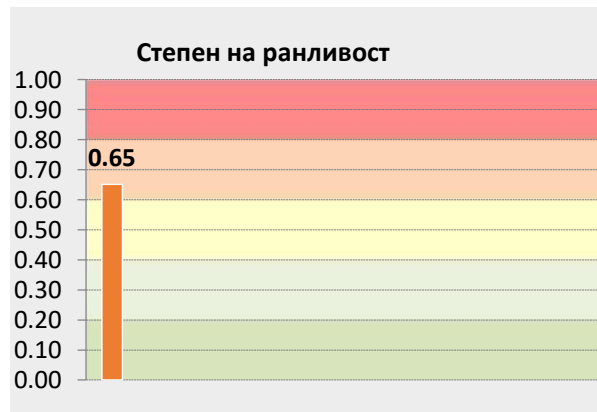
Надзорот над спроведувањето на мерките и дејствијата за СПП согласно ЗСППФТ го вршат : УФР и УЈП односно финансиски разузнавачи од УФР и инспектори од УЈП и нивниот капацитет е соодветен за контролирање на примената на мерките и дејствијата за СПП и СФТ.

Во анализираниот период извршени се два (2) надзори над казината и тоа во 2022 година. Извршените надзори беа заеднички помеѓу инспектори од УЈП и финансиски разузнавачи на УФР. Од извршените заеднички надзори над две казина не беа утврдени прекршоци или неправилности.

7.3 ПРИРЕДУВАЧИ НА ИГРИ НА СРЕЌА ВО АВТОМАТ КЛУБ

Степенот на ранливост од ПП кај приредувачите на игри на среќа во автомат клуб согласно податоците, показателите, информациите и извршената анализа изнесува **0.65 (средно висок степен на ранливост)**.

Приказ на степенот на ранливост

Вовед, правна рамка, основање и лиценцирање на приредувачите на игри на среќа во автомат клуб

Игри на среќа во автомат клуб се игри кои се приредуваат на автомати, електронски рулети и други апарати со повеќенаменска улога и добивка („мултиплеер“) и на системот на автоматите кој подразбира поврзување на поголем број автомати поради формирање на единствен џек-пот со исти и истовремени можности на сите учесници во играта. Автомати за игри на среќа со повеќенаменска улога и добивка („мултиплеер“) се механички, електронски или слични уреди на кои учесниците во игрите на среќа со уплата на одреден износ (жетон, метални пари или непосредна уплата на благајна, односно на автоматот) имаат можност за добивка.

Приредувачите на игри на среќа во автомат клуб се субјекти согласно одредбите од ЗСППФТ.

Лиценцата за приредување на игри на среќа во автомат клуб се **издава за период од шест години**. За добивање на лиценца за приредување на игри на среќа во автомат клуб се **плаќа надоместок во износ од 78.750 евра** во денарска противвредност по средниот курс на НБРСМ на денот на уплатата.

Автоматите за игри на среќа можат да бидат автомати за еден учесник во игрите на среќа и автомати на кои истовремено можат да учествуваат повеќе учесници во игрите на среќа (електронски рулет). Автоматите за игри на среќа мораат да бидат програмирани така што вкупниот број програмски комбинации да им исплатуваат на учесниците во игрите на среќа најмалку 87% од вредноста на уплатите за учество во игрите на среќа. Одлуката за добивката или загубата се одредува со електронска програма по пат на генератор на случајни броеви.

Според податоците добиени од страна на Централен регистар на РСМ, во категоријата приредувачи на игри на среќа во автомат клуб, заклучно со 31.12.2023 г. активно работат 25 субјекти, со 4138 вработен. Вкупните остварени приходи во 2023 година **изнесуваат 25.299.559.374 денари односно 411.374.949 евра**.

Значењето на оваа категорија на ДНФБП за економијата по однос на: бројот на припадници, бројот на вработени и вкупниот годишен приход во категоријата е **средно**.

За целите на Проценката на ризикот и утврдување на ранливостите на секторот, беа вклучени и претставници од приредувачите на игри на среќа во автомат клубови. Врз основа на доставен прашалник до 7 приредувачи на игри на среќа во автомат клуб и врз основа на нивните одговори констатирано е дека околу 61% од вкупниот број на вработени имаат директно учество во воспоставување на деловен однос со клиентите. Од вкупно 25 приредувачи на игри на среќа во автомат клуб, во регистарот на вистинските сопственици во ЦРМ, регистрирани се вкупно 36 вистински сопственици од кои 17 резиденти (12 остваруваат директна сопственост и 5 индиректна сопственост). Останатите вистински сопственици потекнуваат од Австрија, Германија, Обединето Кралство, Чешка Република, Канада, Туркије, Србија и Босна и Херцеговина. Врз основа на тоа, согласно географскиот ризик по однос на сопственичката структура не се констатирани вистински сопственици кои потекнуваат од држави со стратешки недостатоци во системите за спречување на перење пари и финансирање на тероризам согласно ФАТФ и ЕУ.

Преглед на вистинските сопственици на приредувачите на игри на среќа во автомат клуб и државите од каде потекнуваат

Држава	Директна сопственост	Индиректна сопственост	Физичко лице кое на друг начин остварува контрола на правното лице	Вкупно по држава
АВСТРИЈА		2	7	9
БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА	1			1
ГЕРМАНИЈА	1			1
КАНАДА		1		1
ОБЕДИНЕТО КРАЛСТВО	1	1		2
СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА	12	5		17
СРБИЈА		2		2
ТУРКИЈЕ		2		2
ЧЕШКА РЕПУБЛИКА		1		1
Вкупно	15	14	7	36

Врз основа на добиените одговори од страна на третина од лиценцираните приредувачи на игри на среќа во автомат клуб констатирано е дека вкупниот број на клиенти со кои имаат воспоставено деловен однос за периодот од 2019-2023 година изнесува 108.673 клиент. Од нив вкупниот број на клиенти физички лица нерезиденти со кои имаат воспоставено деловен однос за истиот период изнесува 816 клиенти или околу 0.75 % од вкупниот број на клиенти. Исто така, евидентирани се деловни односи со 134 клиенти од високоризични земји, односно тоа претставува 0.12% од вкупниот број на клиенти. Бројот на клиентите по низок степен на ризик за сите 7 автомат клубови изнесува 91.59%, со среден ризик се 6.75%, и со висок ризик се 1.65% земајќи ги податоците за целиот период опфатен со анализата.

Во анализираниот период приредувачите на игри на среќа во автомат клуб немаат доставено СТР до УФР. Во УФР е отворен 1 (еден) случај во кој е инволвиран приредувач на игри на среќа во автомат клуб.

Застапени се сите можности на исплати на добивки, односно во готовина, на трансакциска сметка (по барање на клиентот), но процентуланиот износ на готовинските трансакции во однос на безготовинските изнесува 99.98% од вкупниот број, наспроти само 0.02% безготовински трансакции.

Уплати во криптовалута – виртуелни средства не се пријавени од ниту еден приредувач на игри на среќа во автомат клуб.

Надзорот над приредувачите на игри на среќа во автомат клуб го вршат финансиски разузнавачи од УФР и инспектори од УЈП и нивниот капацитет е задоволителен за контролирање на примената на мерките и дејствијата за СПП и СФТ согласно ЗСППФТ.

Во периодот од 2019 до 2023 се извршени вкупно 9 надзори од страна на УФР над приредувачите на игри на среќа во автомат клуб, и тоа:

Приказ на надзори спроведени над приредувачите на игри на среќа во автомат клуб

Вид на субјект	Год.	Вкупен број на надзори	Субјекти кај кои со надзорот се констатирани неправилности	Порамнување	Прекршочни постапки пред надлежен суд	Корективн и мерки ²⁴²	Вкупно наплатена глоба во ЕУР
Приредувач на игри на среќа во автомат клуб	2019	4		НЕ	НЕ		/
	2020	4	1	ДА	НЕ		17.550
	2021	1		НЕ	НЕ		/
	2022	0		НЕ	НЕ	НЕ	/
	2023	0		НЕ	НЕ	НЕ	/
Вкупно		9	1				17.550

Од извршените надзори беа констатирани следните прекршоци:

- Недоставување податоци и информации до УФР согласно член 53 став 8 од Законот.

Во 2020 година, УФР спроведе постапка за порамнување со 1 субјект, приредувач на игри на среќа во автомат клуб. Вкупниот износ на наплатена глоба за сторен прекршок изнесува **17.550 евра односно 1.082.751,00 денари**, прикажан во горенаведената табела. На сторителите на прекршоците, УФР им предложи постапка за порамнување со издавање на прекршочен платен налог за правното лице и одговорното лице во правното лицеи да ги платат глобите во рок од осум дена од денот на приемот на прекршочните платни налози. Вкупно наплатената глоба од приредувачот на игри на среќа во автомат клуб и одговорното лице во субјектот изнесува 17.550 евра, односно 1.082.751,00 денари:

-13.500 евра, односно 832.883,00 денари за правното лице и

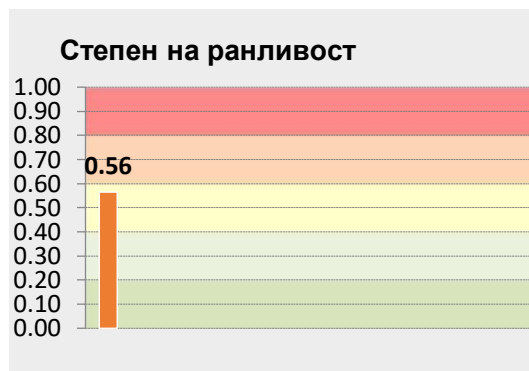
- 4.050 евра, односно 249.868,00 денари за одговорното лице во правното лице.

²⁴²Воведени согласно ЗСППФТ од 2022 година

7.4 ПРИРЕДУВАЧИ НА ИГРИ НА СРЕЌА ВО ОБЛОЖУВАЛНИЦА

Степенот на ранливост од ПП кај приредувачите на игри на среќа во обложувалница согласно податоците, показателите, информациите и извршената анализа изнесува **0.56 (среден степен на ранливост)**.

Приказ на степенот на ранливост

Вовед, правна рамка, основање и лиценцирање на приредувачите на игри на среќа во обложувалница

Игри на среќа во обложувалница се игри на среќа во кои учесникот во согласност со правилата на играта се обложува на идни реални настани или реални настани кои се во тек во времето на обложувањето и тоа настани кои се однесуваат на:

- спортски натпреварувања, трки и слично;
- танцови, пеачки, музички и слични натпреварувања и
- други натпреварувања.

Лиценцата за приредување на игри на среќа во обложувалница се издава за период од три години. За добивање на лиценца за приредување на игри на среќа во обложувалница **се плаќа надоместок во износ од 105.000 евра** во денарска противвредност по средниот курс на НБРСМ на денот на уплатата. Лиценцата за приредување на игри на среќа во обложувалница се однесува на приредување на игри на среќа обложување преку уплатно-исплатни места.

Според податоците на ЦРСМ, во категоријата приредувачи на игри на среќа во обложувалница, заклучно со 31.12.2023 **активно работат 8 субјекти, со 2.759 вработени**. Вкупните приходи во 2023 година **изнесуваат 14.928.382.295,00 денари односно 242.737.923 евра**.

Значењето на оваа категорија на ДНФБП за економијата по однос на: бројот на припадници, бројот на вработени и вкупниот годишен приход во категоријата **е средно**.

Во вкупниот капитал има 5 обложувалници со домашен капитал и 3 со странски капитал (2 од Србија и 1 од Албанија). Во сопственичката структура на сите 8 обложувалници нема носители на јавни функции (домашни или странски). Вкупно имаат 754 подружници (уплатно-исплатни места)

во 2023. Од 2019 година па наваму постои блага тенденција на зголемување на бројот на подружници до 2021 година, па потоа има намалување на бројот од 2022 до 2023 година.

За целите на Проценката на ризикот и утврдување на ранливостите на секторот, беа вклучени и претставници од приредувачите на игри на среќа во обложувалница. Врз основа на доставен прашалник до сите 8 обложувалници и врз основа на нивните одговори констатирано е дека од вкупно 2.759 вработени во секторот, 1.699 вработени или околу 61.5% од вкупниот број на вработени имаат директно учество во воспоставување на деловен однос со клиентите.

Врз основа на добиените одговори од страна на сите 8 приредувачи на игри на среќа во обложувалница констатирано е дека вкупниот број на клиенти со кои имаат воспоставено деловен однос за периодот од 2019-2023 година изнесува **583.468 клиент**. Од нив вкупниот број на клиенти физички лица нерезиденти со кои имаат воспоставено деловен однос за истиот период изнесува **28.079 клиенти или околу 4.8 % од вкупниот број на клиенти**. Исто така, не се евидентирани деловни односи со клиенти од високоризични земји. Бројот на клиентите со низок степен на ризик за сите 8 обложувалници изнесува 99 %, додека со незабележителен процент се клиенти со среден и висок ризик.

Во анализираниот период приредувачите на игри на среќа во обложувалница немаат доставено СТР до УФР. Во УФР се отворени 2 (два) случаи во кои се инволвирани приредувачи на игри на среќа во обложувалница.

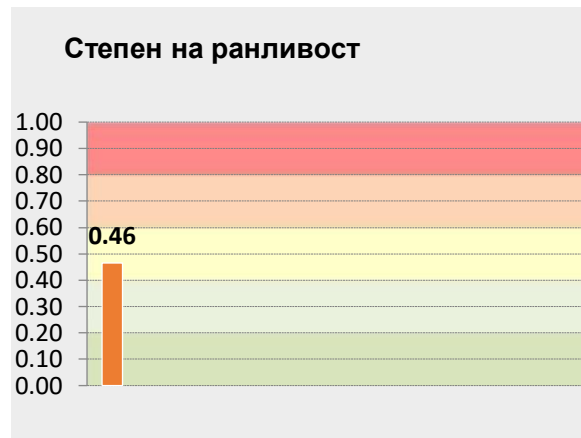
Застапени се сите можности на исплати на добивки, односно во готовина, на трансакциска сметка (по барање на клиентот), но **процентулниот износ на готовинските трансакции во однос на безготовинските изнесува 99.98% од вкупниот број, наспроти само 0.02% безготовински трансакции.**

Надзорот над приредувачите на игри на среќа во обложувалница го вршат финансиски разузнавачи од УФР и инспектори од УЈП и нивниот капацитет е задоволителен за контролирање на примената на мерките и дејствијата за СПП и СФТ согласно ЗСППФТ. Во периодот од 2019 до 2023 се извршени вкупно 2 надзори од страна на УФР над приредувачите на игри на среќа во обложувалница. Од извршените надзори не се констатирани неправилности односно прекршоци.

7.5 ПРИРЕДУВАЧИ НА ЕЛЕКТРОНСКИ ИГРИ НА СРЕЌА (ВИДЕОЛОТАРИЈА, ЕЛЕКТРОНСКО БИНГО И ЕЛЕКТРОНСКО КЕНО) И ИНТЕРНЕТ ИГРИ НА СРЕЌА (ИНТЕРНЕТ КАЗИНА)

Степенот на ранливост од ПП на приредувачите на електронски игри на среќа (видеолотарија, електронско бинго и електронско кено) и интернет игри на среќа (интернет казина) согласно податоците, показателите, информациите и извршената анализа изнесува **0.46 (среден степен на ранливост).**

Приказ на степенот на ранливост

Вовед, правна рамка, основање и лиценцирање на приредувачите на електронски игри на среќа и интернет игри на среќа

Согласно член 5 став (2) од Законот за игрите на среќа и забавните игри („Службен весник на Република Македонија“ бр.24/11, 51/2011, 148/11, 74/12, 171/12, 27/14,139/14, 61/15, 154/15, 23/16, 178/16 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр.251/22), електронски игри на среќа се:

- видеолотарија;
- електронско бинго и
- електронско кено.

Електронски игри на среќа се игри на среќа кај кои извлекувањето се врши по пат на електронски или механички генератор на случајноста и резултатот се пренесува електронски, при што фондот на добивки не мора однапред да биде одреден. Видеолотарија е електронска игра на среќа која се игра на електронски видеолотариски терминали (ВЛТ-терминали) кои се поврзани во електронски контролирана мрежа, при што резултатот од играта (одлуката за добивка или загуба) се генерира со помош на електронскиот или механичкиот генератор на случајноста (генераторот на случајни броеви) исклучиво на еден централен сервер (од страна на централата на приредувачот на играта на среќа). Електронско бинго и електронско кено се игри на среќа кај кои учесникот во играта на среќа ги добива потврдите за уплата во електронска форма на терминал или автомат и извлекувањето се врши од страна на централата по пат на електронскиот или механичкиот генератор на случајноста. Резултатот во согласност со правилата на играта електронски се пренесува и прикажува на терминалите. Интернет игри на среќа се игри на среќа во кои учесникот во игрите на среќа може да учествува по пат на глобалната интернет мрежа (ГИН).

Државна видеолотарија на Република Македонија - Касинос Аустрија ДОО Скопје (во понатамошниот текст: ДВЛРМ) е приредувач на електронски и интернет игри на среќа, каде што во сопственичката структура Акционерското друштво за приредување игри на среќа Државна лотарија на Македонија учествува во капиталот и во правото на одлучување во здружувањето со 51%.

Според податоците на Централен регистар на РСМ, во категоријата приредувачи на електронски игри на среќа и интернет игри на среќа, заклучно со 31.12.2023 год. **активно работи 1 субјект со 34**

вработени (сите имаат директно учество во воспоставување на деловен однос со клиентите). Вкупниот остварен приход во 2023 година изнесува **5.543.408.110,00 денари односно 90.136.717 евра**.

Значењето на оваа категорија на ДНФБП за економијата по однос на: бројот на припадници, бројот на вработени и вкупниот годишен приход во категоријата **е ниско**.

За целите на Проценката на ризикот и утврдување на ранливостите на секторот, беа вклучени и претставници од ДВЛРМ. Врз основа на анализата на доставените одговори од страна на ДВЛРМ констатирано е дека во анализираниот период 2019-2023 нема измени во сопственичката структура.

Врз основа на добиените одговори констатирано е дека вкупниот број на клиенти за анализираниот период **изнесува 26.908 клиент**. ДВЛРМ нема воспоставено деловен однос со клиенти физички лица нерезиденти и нема клиенти од високоризички земји. Сите клиенти се класифицирани во низок степен на ризик. Од клиентите не се евидентирани носители на јавни функции.

Во анализираниот период приредувачите на електронски игри на среќа и интернет игри на среќа немаат доставено СТР до УФР. Во УФР не се отворени случаи во кои се инволвирани приредувачите на електронски игри на среќа и интернет игри на среќа.

Застапени се сите можности на исплати на добивки, односно во готовина, на трансакциска сметка (по барање на клиентот), но **процентулниот износ на готовинските трансакции во однос на безготовинските изнесува 93.8% од вкупниот број, наспроти 6.2% безготовински трансакции**.

Уплати во криптовалути – виртуелни средства не се пријавени од приредувачите на електронски игри на среќа и интернет игри на среќа. ДВЛРМ има пријавено важни промени во деловните процеси како што се воведување на нови производи, нови практики, вклучување на нови дистрибутивни канали, воведување на нови технологии за новите и постојните производи, услуги или организациони измени.

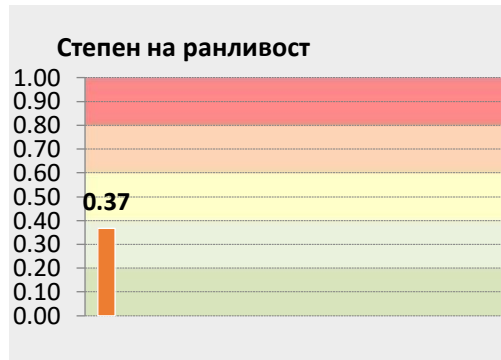
Надзорот над приредувачите на електронски игри на среќа и интернет игри на среќа го вршат финансиски разузнавачи од УФР и инспектори од УЈП и нивниот капацитет е задоволителен за контролирање на примената на мерките и дејствијата за СПП и СФТ согласно ЗСППФТ.

Во периодот од 2019 до 2023 не се извршени надзори од страна на УФР над приредувачите на електронски игри на среќа и интернет игри на среќа.

7.6 ПРИРЕДУВАЧИ НА ИГРИ НА СРЕЌА – ЛОТАРИСКИ ИГРИ НА СРЕЌА (ЛОТАРИЈА, ЕКСПРЕС ЛОТАРИЈА, ИНСТАНТ ЛОТАРИЈА, ТВ ТОМБОЛА - ТВ БИНГО, ЛОТО, КЕНО, СПОРТСКА ПРОГНОЗА – ТОТО, ФОНТО И ТОМБОЛА ОД ЗАТВОРЕН ТИП)

Степенот на ранливост од ПП на приредувачите на игри на среќа – лотариски игри на среќа (лотарија, експрес лотарија, инстант лотарија, ТВ томбола – ТВ бинго, лото, кено, спортска прогноза – тото, фонто и томбола од затворен тип) согласно податоците, показателите, информациите и извршената анализа изнесува **0.37 (средно – низок степен на ранливост)**.

Приказ на степенот на ранливост

Вовед, правна рамка, основање и лиценцирање на приредувачите на игри на среќа – лотариски игри на среќа (лотарија, експрес лотарија, инстант лотарија, ТВ томбола – ТВ бинго, лото, кено, спортска прогноза – тото, фонто и томбола од затворен тип)

Согласно член 5 став (2) од Законот за игрите на среќа и забавните игри („Службен весник на Република Македонија“ бр.24/11, 51/2011, 148/11, 74/12, 171/12, 27/14,139/14, 61/15, 154/15, 23/16, 178/16 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр.251/22), лотариски игри на среќа се:

- лотарија;
- експрес лотарија;
- инстант лотарија;
- ТВ томбола (ТВ бинго);
- лото;
- кено;
- спортска прогноза (тото);
- фонто и
- томбола од затворен тип.

Лотариските игри на среќа, освен томболата од затворен тип, Република Северна Македонија самостојно ги приредува со основање на трговско друштво за приредување на игрите на среќа во кое РСМ е содружник или акционер со најмалку 51% од основната главнина.

Акционерското друштво за приредување игри на среќа Државна лотарија на Македонија - Скопје е приредувач на лотариски игри на среќа (лотарија, експрес лотарија, инстант лотарија, ТВ томбола (ТВ бинго), лото, кено, спортска прогноза (тото) и фонто) и посебен вид на електронски игри на среќа (електронско бинго и електронско кено) на територијата на РСМ.

Според податоците на Централен регистар на РСМ, во категоријата приредувачи на игри на среќа – лотариски игри на среќа (лотарија, експрес лотарија, инстант лотарија, ТВ томбола – ТВ бинго, лото, кено, спортска прогноза – тото, фонто и томбола од затворен тип), заклучно со 31.12.2023 год. активно работи 1 субјект со 75 вработени. Вкупниот остварен приход во 2023 година изнесува 1.157.416.862,00 денари односно 18.819.786 евра.

Значењето на оваа категорија на ДНФБП за економијата по однос на: бројот на припадници, бројот на вработени и вкупниот годишен приход во категоријата е ниско.

Во анализираниот период приредувачите на игри на среќа – лотариски игри на среќа (лотарија, експрес лотарија, инстант лотарија, ТВ томбола – ТВ бинго, лото, кено, спортска прогноза – тото, фонто и томбола од затворен тип), немаат СТР до УФР. Во УФР не се отворени случаи во кои се инволвирани приредувачите на игри на среќа – лотариски игри на среќа (лотарија, експрес лотарија, инстант лотарија, ТВ томбола – ТВ бинго, лото, кено, спортска прогноза – тото, фонто и томбола од затворен тип).

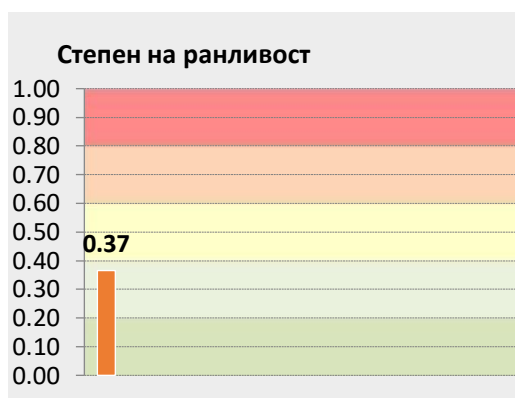
Надзорот над приредувачите на игри на среќа – лотариски игри на среќа го вршат финансиски разузнавачи од УФР и инспектори од УЈП и нивниот капацитет е задоволителен за контролирање на примената на мерките и дејствијата за СПП и СФТ согласно ЗСППФТ.

Во периодот од 2019 до 2023 не се извршени надзори од страна на УФР над приредувачите на игри на среќа – лотариски игри на среќа.

7.7 НОТАРИ

Степенот на ранливост од ППкајнотарите согласно податоците, показателите, информациите и извршената анализа изнесува **0.37 (средно – низок степен на ранливост)**.

Приказ на степенот на ранливост

Вовед, правна рамка и именување на нотарите

Нотарската служба е јавна служба која ја вршат нотари, кои се самостојни и независни носители на таа служба.

Нотарот е лице кое што врши јавни овластувања утврдени со закон, именувано од МП. Именувањето на нотарите е уредено во Законот за нотаријатот, на начин што изборот се врши врз основа на Конкурс за именување на нотари што го распишува Министерот, аго спроведува Комората, која за таа цел формира комисија составена од пет члена.

Нотарот нотарската служба ја врши како единствено професионално занимање, слободно, независно, самостојно, стручно и непристрасно врз основа на Уставот, закон, ратификуваните меѓународни договори, други прописи и општи акти засновани врз закон. Во РСМ нотарите вршат јавни овластувања и се именуваат во постапка утврдена со Законот за нотаријатот („Службен весник на РМ“ бр.72/16,142/16 и 233/18) и подзаконските акти донесени врз основа на истиот. Нотарската служба опфаќа составување и издавање на јавни исправи за правните работи во форма на нотарски акт, изјави и потврди за факти врз основа на кои се востановуваат права

или обврски, донесување решенија во постапка за издавање на нотарски платни налози, потврдување на приватни исправи (солемнизација), издавање на потврди, заверка на потпис и ракознак, на препис, на превод, примање на чување на исправи, на пари и на предмети од вредност заради нивно предавање на други лица или органи, како и вршење на доверени работи определени со закон.

Нотарите на територијата во РСМ се организирани во Нотарска комора. Седиштето на Комората е во Скопје.

Нотарите се субјекти согласно одредбите од ЗСППФТ, односно лица кои имаат обврска да ги преземаат мерките и дејствијата за откривање и спречување на перење пари и финансирање на тероризам.

Според податоците на Централниот регистар на РСМ, заклучно со 31.12.2023 г. во категоријата **активно работат 207 нотари со 803 вработени**. Вкупните остварени приходи во 2023 година **изнесуваат 1.414.349.582,00 денари односно 22.997.554 евра**. Значењето на оваа категорија на ДНФБП за економијата по однос на: бројот на припадници, бројот на вработени и вкупниот годишен приход во категоријата **е средно**.

Кај нотарите домашните клиенти се најзастапени додека незначително е учеството на странски клиенти.

Согласно член 53 став 1 од ЗСППФТ нотарите собраните податоци за составени нотарски акти, потврдени приватни исправи и заверени потписи на договори со кои се стекнува имот во вредност од 15.000 евра или повеќе, во денарска противвредност според средниот курс на НБРСМ на денот кога се составени нотарските акти, потврдени приватните исправи и заверени потписите, наведени во договорот, ги доставуваат до УФР во рок од три работни од денот на заверката односно од денот на потврдувањето или составувањето на нотарските акти во електронска форма.

Приказ на доставени извештаи за составени нотарски акти до УФР со кои се стекнува имот во вредност од 15.000 евра или повеќе

Година	Доставени извештаи за составени нотарски акти со кои се стекнува имот во вредност од 15.000 евра или повеќе
2019	19.577
2020	29.387
2021	25.044
2022	26.547
2023	25.952
ВКУПНО	126.507

Во анализираниот период нотарите имаат доставено 206 СТР-и до УФР. Во истиот период во УФР не се отворени случаи во кои се инволвирани нотарите.

Година	Доставени СТР	Број на отворени предмети во УФР во кои се инволвирани нотарии
2019	17	0
2020	21	0
2021	54	0
2022	91	0
2023	23	0
ВКУПНО	206²⁴³	0

²⁴³Зголемениот број на СТР, од страна на нотарите во 2022 година се должи на изречените мерки против нотарските канцеларии, што резултираше со преземање дефанизвен пристап и пријавување на извештаи за сомнителни трансакции и доколку само еден индикатор е исполнет. Истото тоа беше надминато преку зачестена комуникација со Нотарската комора, тренинзите и обуките врз нотарите.

Доставените СТР-и од страна на нотарите претежно се однесуваат на пријавената разлика во цена помеѓу продажната цена на недвижноста наведена во купопродажниот договор и пазарната цена определена во каталогот на пазарни цени на недвижноста во УЈП. По извршените проверки од страна на УФР, во најголем број на случаи не се констатирани сомневања за перење пари. Бројот на доставени СТР-и од страна на нотарите до УФР, соодветствува во однос на големината на секторот. Квалитетот на доставените СТР-и од страна на нотарите до УФР е подобрен споредбено со периодот 2016 – 2018 година.

За целите на Проценката на ризикот и утврдување на ранливостите на секторот, беа вклучени и претставници од нотарите и Нотарската комора. Врз основа на доставен прашалник до 25 нотари (10 големи, 10 средни и 5 мали нотари, селектирани врз основа на остварените приходи во 2023 година и географската локација на истите) и врз основа на нивните одговори констатирано е дека во анализираниот период 2019-2023 год. во вкупниот број на клиенти, физичките лица учествуваат со 83.5% додека правните лица со 16.5%. Исто така, утврдено е дека процентот на клиенти нерезиденти се движи помеѓу 2 – 2.5%. Бројот на клиенти кои потекнуваат од високоризични земји е незначителен а исто така и бројот на клиенти кои се носители на јавна функција се движи помеѓу 0.2 – 0.5 % од вкупниот број на клиенти.

Надзор над примената на одредбите од ЗСППФТ вршат УФР и Комисија за надзор на нотарите при Нотарската комора составена од пет члена, која се избира од Собрание на Нотарската комора, а членовите се од редот на нотарите и нивниот капацитет е соодветен за контролирање на примената на мерките и дејствијата за СППФТ согласно законот.

Приказ на надзори спроведени од страна на УФР над нотарите

Вид на субјект	Год.	Вкупен број на	Нотари кај кои со надзорот се констатиран	Порамнување	Прекршочни и постапки пред	Едукација	Вкупно наплатена глоба во ЕУР
----------------	------	----------------	---	-------------	----------------------------	-----------	-------------------------------

		надзо ри	и неправилнос ти		надлежен суд		
Нотари	2019	10	5	1	5	4	6.600
	2020	2	0	0	0	0	/
	2021	6	2	0	2	0	/
	2022	4	0	0	0	0	/
	2023	8	0	0	0	0	/
Вкупно		30	7	1	7	4	6.600

Резултати од надзорот – најчести идентификувани прекршоци:

Во 2019 година, извршени се вкупно 10 надзори од страна на УФР над нотари, од кои 5 редовни и 5 вонредни. При вршењето на надзорот кај 5 нотари констатирани се прекршоци. УФР спроведе постапка за порамнување со 1 нотар. Вкупниот износ на наплатена глоба изнесува **6.600 евра**. Исто така, УФР спроведе едукација за отстранување на неправилностите утврдени при вршењето на надзорот кај 4 (четири) нотари. Имено, по претходно извршен надзор, УФР утврди неправилности за кои е предвидена едукација. По спроведената едукација, УФР изврши контролни надзори и констатирано е дека нотарите постапиле во целост по решенијата на УФР при што неправилностите констатирани со редовните надзори се отстранети.

Во 2019 година УФР поднесе барања за поведување на прекршочна постапка пред надлежните судови против 5 нотари. Имено, по извршен редовен/вонреден надзор, констатирани се следните прекршоци:

- не доставување до УФР податоци, информации и документи согласно член 54 став(1) а в.в со член 55 од ЗСППФТ;
- не спроведување засилена анализа на клиентот согласно чл.33 а в.в со чл.36 од ЗСППФТ;
- не вршење идентификација на вистинскиот сопственик и не потврдување на неговиот идентитет во согласност со член 18 од ЗСППФТ и
- не одбил воспоставување на деловен однос или вршење трансакција или не го прекинал деловниот однос со постоечки клиент во согласност со член 39 став (1) од ЗСППФТ.

УФР им предложи постапка за порамнување со издавање на прекршочни платни налози за лице кое врши јавно овластување и да ги платат глобите во рок од осум дена од денот на приемот на прекршочните платни налози. Бидејќи горенаведените нотари, сторители на прекршоците не ги платија глобите наведени во прекршочните платни налози, УФР поднесе барање за поведување на прекршочна постапка пред надлежните судови.

Во 2020 година, извршени се 2 редовни надзори од страна на УФР над нотари при што не се констатирани неправилности.

Во 2021 година, извршени се вкупно 6 надзори од страна на УФР над нотари, од кои 4 редовни и 2 вонредни. УФР во 2021 година поднесе барања за покренување на прекршочна постапка пред надлежните судови против двајца нотари. Имено, по извршен вонреден надзор над 2 (двајца) нотари, констатирани се прекршоци според член 165 став (1) алинеја 2 и член 164 став (1) алинеја 4 од ЗСППФТ (Службен весник на РМ бр. 120/18 и Сл. весник на Р. Северна Македонија бр. 275/19 и 317/20), односно недоставување до УФР податоци, информации и документи кога се сомневаат или имаат основи за сомневање дека било или е извршено ПП/ФТ или е направен обид или се прави обид за ППФТ, без оглед на износот на трансакцијата; имотот е принос од казниво дело; имотот е поврзан со финансирање на терористички акт, терористичка организација или терорист или лице кое финансира тероризам согласно член 54 став (1) а во врска со член 55 од Законот за што се предвидени глоби за лица кои вршат јавно овластување во износ од 30.000 до 40.000 евра во денарска противвредност и не изготвување проценка на ризикот од перење пари и финансирање на тероризам во согласност со чл. 10 од ЗСППФТ, со цел идентификување, проценување и намалување на ризиците од перење пари и финансирање на тероризам при воспоставување на деловен однос и во текот на времетраење на деловниот однос со клиентите за што се предвидени глоби за лица кои вршат јавно овластување во износ од 12.000 до 15.000 евра во денарска противвредност. На сторителите на прекршоците, УФР им предложи постапка за порамнување со издавање на прекршочен платен налог за лице кое врши јавно овластување и да ги платат глобите во рок од осум дена од денот на приемот на прекршочните платни налози. Бидејќи сторителите на прекршоците не ги платија глобите наведени во прекршочните платни налози, УФР во законски утврден рок, поднесе барање за поведување на прекршочна постапка пред надлежен суд а согласно член 171 од ЗСППФТ.

Во 2022 година, извршени се 4 редовни надзори од страна на УФР над нотари при што не се констатирани неправилности.

Во 2023 година, извршени се вкупно 8 надзори од страна на УФР над нотари, од кои 7 редовни и 1 вонреден и не се констатирани неправилности.

Приказ на надзори спроведени од Комисијата за надзор над нотарите

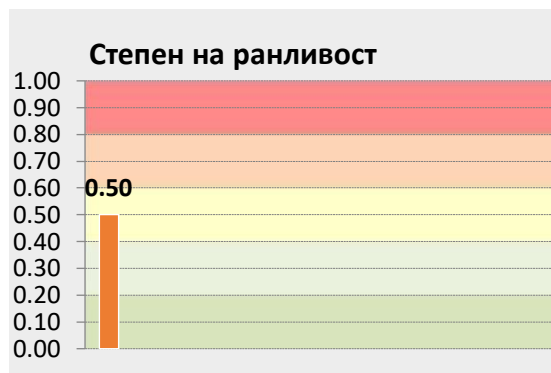
	2019	2020	2021	2022	2023
Број на извршени надзори	55	28	30	16	12
Број на констатирани неправилности	11	3	0	4	4

За сите констатирани неправилности од страна на надзорната комисија за спречување перење пари и финансирање тероризам при Нотарската комора, на нотарите над кои што е извршен надзорот даден е рок за отстранување на неправилностите и благовремено истите се отстранети при што од нотарите до комисијата се доставени докази за отстранување на констатираните неправилности.

7.8 АДВОКАТИ И АДВОКАТСКИ ДРУШТВА

Степенот на ранливост од ППкајадвокатите и адвокатските друштва согласно податоците, показателите, информациите и извршената анализа изнесува **0.50 (среден степен на ранливост)**.

Приказ на степенот на ранливост

Вовед, правна рамка и именување на адвокатите

Адвокатурата е самостојна и независна јавна служба што обезбедува и дава правна помош и врши јавни овластувања во согласност со закон.

Правната помош се состои во давање на правни совети, застапување во водење преговори, давање правна помош во деловен протокол, составување на исправи за правни дела, составување на договори за основање, партнерство, соработка и слични акти во врска со основањето или работењето на деловните субјекти, составување на поднесоци во судски и други постапки, застапување на странките пред судовите, државните органи, органите на единиците на локалната самоуправа и други правни и физички лица, одбрана на осомничени и обвинети лица и вршење на други работи на правна помош. Адвокатската дејност е уредена и функционира врз основа на Законот за адвокатурата, Статутот на Адвокатската комора како и другите акти на Адвокатската комора.

Адвокатската дејност ја вршат адвокати, кои положили заклетва и се запишале во Именикот на Адвокатската комора. Адвокатите ја вршат адвокатската дејност како адвокати поединци и адвокати здружени во адвокатско друштво. Адвокатите поединци се запишуваат во Именикот на адвокатите, а адвокатските друштва се запишуваат во Именикот на адвокатските друштва, коишто се водат во Адвокатската комора. Во Именикот на адвокатите може да се запише лице, кое ги исполнува условите пропишани во Законот за адвокатурата. По уписот во Именикот на адвокати на Адвокатската комора на упишаниот адвокат му се издава лиценца за работа. Содржината и начинот на издавање и одземање на лиценцата за работа се уредуваат со Статутот на Адвокатската комора.

Според податоците на Централниот регистар на РСМ, заклучно со 31.12.2023 год. во категоријата активно работат **1.843 адвокати поединци и 75 адвокатски друштва²⁴⁴, со 2.697 вработени**. Вкупните остварени приходи заклучно со 2023 година изнесуваат **3.716.176.243,00 денари**

²⁴⁴ Во вкупниот број опфатени се 1869 адвокати поединци и 75 адвокатски друштва (согласно податоците добиени од Адвокатската комора на Република Северна Македонија заклучно со 31.12.2024 год.).

односно 60.425.630 евра. Значењето на оваа категорија на ДНФБП за економијата по однос на: бројот на припадници, бројот на вработени и вкупниот годишен приход во категоријата **е високо.**

Согласно со законските одредби во РСМ, адвокатите се обврзани да поседуваат фискален систем на опрема во случај на прием на готовински плаќања.

Во анализираниот период адвокатите и адвокатските друштва имаат доставено **19 СТР-и до УФР.** Во истиот период во УФР **се отворени 2 случаи** во кои се инволвирани 1 адвокат и 1 адвокатско друштво.

Година	Доставени СТР од страна на адвокати и адвокатски друштва	Број на отворени предмети во УФР во кои се инволвирани адвокати и адвокатски друштва
2019	6	0
2020	3	0
2021	7	2
2022	1	0
2023	2	0
ВКУПНО	19	2

Надзорот над адвокатите и адвокатските друштва го вршат УФР и Комисијата за вршење надзор над адвокатите во рамките на АКРСМ (5 финансиски разузнавачи од УФР и 5 членови - адвокати од Комисијата на адвокатите во рамките на АКРСМ) .

Приказ на надзори спроведени од УФР над адвокатите и адвокатските друштва

Вид на субјект	Год.	Вкупен број на надзор и	Адвокати и адвокатски друштва кај кои со надзорот се констатирани неправилности	Порамнување	Прекршочни постапки пред надлежен суд	Вкупно наплатена глоба во ЕУР
Адвокати и адвокатски друштва	2019	4	4	0	4	/
	2020	9	0	0	0	/
	2021	26	0	0	0	/
	2022	19	1	0	1	/
	2023	13	0	0	0	/
Вкупно		71	5	0	5	

Резултати од надзорот – најчести идентификувани прекршоци:

Во 2019 година, извршени се вкупно 4 надзори (2 адвокати поединци и 2 адвокатски друштва) од страна на УФР над адвокатите и адвокатските друштва, од кои 3 редовни и 1 вонреден надзор. При вршењето на надзорот кај сите 4 адвокати и адвокатски друштва констатирани се прекршоци. Во

2019 година УФР поднесе барања за поведување на прекршочна постапка преднадлежните судови против сите 4 адвокати и адвокатски друштва. Имено, по извршен редовен/вонреден надзор, констатирани се следните прекршоци:

- не доставување до УФР податоци, информации и документи согласно член 54 став(1) а в.в со член 55 од ЗСППФТ;
- не спроведување засилена анализа на клиентот согласно чл.33 а в.в со чл.36 од ЗСППФТ;
- не вршење идентификација на вистинскиот сопственик и не потврдување на неговиот идентитет во согласност со член 18 од ЗСППФТ и
- известување на клиентот или трето лице спротивно на член 61 став (1) од ЗСППФТ.

УФР им предложи постапка за порамнување со издавање на прекршочни платни налози за лице кое врши јавно овластување и да ги платат глобите во рок од осум дена од денот на приемот на прекршочните платни налози. Бидејќи горенаведените адвокати и адвокатски друштва, сторители на прекршоците не ги платија глобите наведени во прекршочните платни налози,УФР поднесе барање за поведување на прекршочна постапка пред надлежните судови.

Во 2020 година, извршени се 9 надзори од страна на УФР над адвокати и адвокатски друштва од кои 8 редовни и 1 вонреден надзор при што не се констатирани неправилности.

Во 2021 година, извршени се вкупно 26 редовни надзори од страна на УФР над адвокати и адвокатски друштва при што не се констатирани неправилности.

Во 2022 година, извршени се 19 надзори од страна на УФР над адвокати и адвокатски друштва од кои 18 редовни и 1 вонреден надзор. При вршењето на надзорот кај 1 адвокат констатиран е прекршок. Во 2022 година УФР поднесе барање за поведување на прекршочна постапка преднадлежниот суд против 1 адвокат. Имено, по извршен вонреден надзор, констатирано е следниот прекршок:

- не доставување одговор на барање од УФР согласно член 115 став (2) одЗСППФТ (Службен весник наРМ бр. 120/18 и Сл. весник на Р. Северна Македонија бр. 275/19 и 317/20).

УФР предложи постапка за порамнување со издавање на прекршочен платен налог за лице кое врши јавно овластување и да ја плати глобата во рок од осум дена од денот на приемот на прекршочниот платен налог. Бидејќи горенаведениот адвокат, сторител на прекршокот не ја плати глобата наведена во прекршочниот платен налог,УФР поднесе барање за поведување на прекршочна постапка пред надлежниот суд.

Во 2023 година, извршени се вкупно 13 надзори од страна на УФР над адвокати и адвокатски друштва од кои 12 редовни и 1 вонреден надзор при што не се констатирани неправилности.

Приказ на надзори спроведени од Комисијата за надзор на адвокатите при АКРСМ

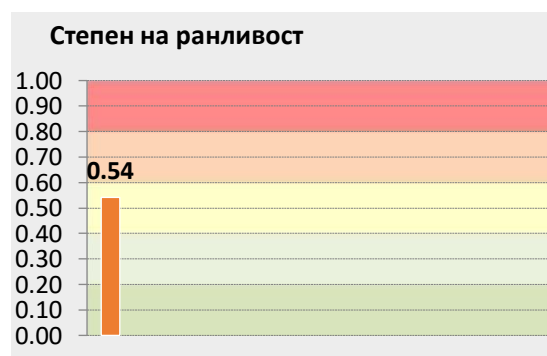
	2019	2020	2021	2022	2023
Број на извршени надзори	56	20	22	33	30
Број на констатирани неправилности	0	0	0	0	0

По извршените надзори над адвокатите од страна на Комисијата за надзор на адвокатите при АКРСМ, не се констатирани неправилности.

7.9 ПРАВНИ И ФИЗИЧКИ ЛИЦА КОИ ВРШАТ СМЕТКОВОДСТВЕНИ УСЛУГИ И ПРАВНИ И ФИЗИЧКИ ЛИЦА КОИ ДАВААТ СОВЕТИ ОД ОБЛАСТА НА ДАНОЦИТЕ

Степенот на ранливост од ППкај правните и физичките лица кои вршат сметководствени услуги и правните и физичките лица кои даваат совети од областа на даноците согласно податоците, показателите, информациите и извршената анализа изнесува **0.54 (среден степен на ранливост)**.

Приказ на степенот на ранливост

Вовед, правна рамка, основање и лиценцирање на сметководителите

Правна рамка за лиценцирање на сметководителите е Законот за вршење на сметководствени работи („Службен весник на РСМ“ бр. 173/22). Со Законот за вршење на сметководствени работи меѓу другото се уредуваат и условите за стекнување статус на сметководител и овластен сметководител, како и условите на вршење на сметководствени работи. Согласно Законот, основан е Институт на сметководители и овластени сметководители на РСМ (во натамошниот текст: ИСОСРСМ), кој меѓу другото е надлежен и за издавање на уверение за сметководител и овластен сметководител, како и за издавање и одземање на лиценци за работа на Трговец поединец (ТП) сметководители, ТП овластени сметководители и на друштвата за вршење на сметководствени работи. Уверенијата и лиценците за работа Институтот ги издава согласно условите пропишани во Законот. Надзор над работењето на Институтот согласно Законот врши СУНСПРСМ основан од Владата на РСМ како самостојно и независно тело со јавни овластувања.

Сметководствени работи се идентификување, сортирање и обработка на податоци врз основа на сметководствени документи и водење на трговски/деловни книги за финансиските трансакции на обврзник за водење на сметководство, нивно анализирање, евидентирање и составување на годишна сметка и/или финансиски извештаи во согласност со закон.

Сметководителите се субјекти согласно одредбите од ЗСППФТ.

Според податоците на Централниот регистар на РСМ, заклучно со 31.12.2023 г. во категоријата **активно работат 2.017 друштва за сметководство со 4.731 вработени**. Вкупните остварени приходи во 2023 година **изнесуваат 4.442.390.590,00 денари односно 72.233.993 евра**.

Значењето на оваа категорија на ДНФБП за економијата по однос на: бројот на припадници, бројот на вработени и вкупниот годишен приход во категоријата **е високо**.

Според податоците на Централниот регистар на РСМ, заклучно со 31.12.2023 г. најголем број на друштвата за сметководство се регистрирани во Скопскиот регион односно 818 друштва или 40.6% од вкупниот број. Овие 818 друштва за сметководство со седиште во Скопје, во вкупните остварени приходи во 2023 година учествуваат со 3.318.509.793,00 денари или 74.7% односно во вкупниот број на вработени учествуваат со 2.398 вработени или 50.7%.

Список на регистрирани друштва за сметководство по градоови

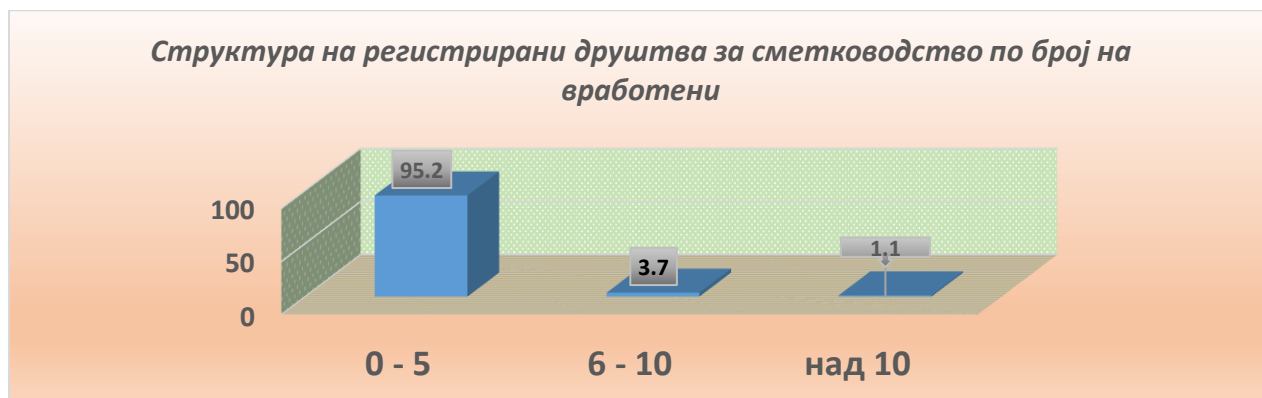
Град	Регистрирани друштва за сметководство	% од вкупниот број на регистрирани
Скопје	818	40.6
Тетово	131	6.5
Струмица	105	5.2
Битола	104	5.2
Куманово	92	4.2
Гостивар	75	3.7
Охрид	71	3.5
Прилеп	71	3.5
Останати	550	27.7
ВКУПНО	2017	0

Согласно бројот на вработени, од 1 до 5 вработени имаат вкупно 1921 друштво за сметководство односно 95.2% од вкупниот број, од 6-10 вработени имаат вкупно 74 друштва за сметководство односно 3.7%, додека само 22 друштва за сметководство имаат над 10 вработени заклучно со податоците од 2023 година.

Структура на регистрирани друштва за сметководство по број на вработени

Број на вработени	Вкупно друштва за сметководство	% од вкупниот број на регистрирани
0 - 5	1921	95.2
6 - 10	74	3.7
над 10	22	1.1
ВКУПНО	2017	100

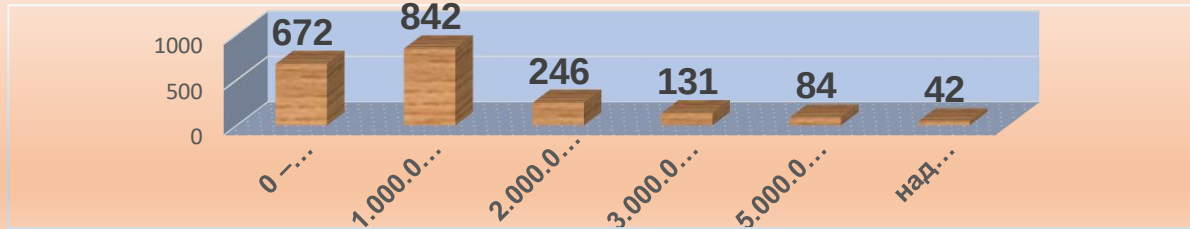

Според остварените приходи заклучно со 31.12.2023 година констатирано е дека 672 друштва за сметководство или 33.3% од вкупниот број на регистрирани друштва, имаат остварено приходи од 0 – 1 милион денари, 842 или 41.8 % од вкупниот број на регистрирани друштва имаат остварено приходи од 1 – 2 милиони денари додека 246 или 12.2% оствариле приходи од 2 – 3 милиони денари што значи дека околу 90 % остваруваат приходи од 0 – 50.000 евра во денарска противвредност.

Структура на регистрирани друштва за сметководство по приходи

Остварени приходи во 2023 год. во денари	Вкупно друштва за сметководство	% од вкупниот број на регистрирани
0 – 1.000.000	672	33.3
1.000.001 - 2.000.000	842	41.8
2.000.001 – 3.000.000	246	12.2
3.000.001 – 5.000.000	131	6.5
5.000.001 – 10.000.000	84	4.1
над 10.000.001	42	2.1
ВКУПНО	2017	100

Структура на регистрирани друштва за сметководство по приходи (во денари)

Во анализираниот период сметководителите немаат доставено СТР до УФР. Во УФР не се отворени случаи во кои се инволвирани сметководителите.

За целите на Проценката на ризикот и утврдување на ранливоста на секторот, беа вклучени и претставници од сметководителите. Врз основа на доставен прашалник до 50 друштва за сметководство²⁴⁵(селектирани врз основа на остварените приходи во 2023 година и географската локација на истите) и врз основа на нивните одговори констатирано е дека во анализираниот период 2019-2023 год. во вкупниот број на клиенти, процентот на клиенти кои во нивната сопственичка структура имаат нерезиденти се движи помеѓу 2 – 5%. Бројот на клиенти кои потекнуваат од високоризични земји е незначителен а исто така и бројот на клиенти кои се носители на јавна функција се движи помеѓу 0.2 – 0.5 % од вкупниот број на клиенти.

Надзорот над друштвата за сметководство го вршат финансиски разузнавачи од УФР а нивниот капацитет е делумно задоволителен, имајќи во предвид големината на секторот, за контролирање на примената на мерките и дејствијата за СПП согласно ЗСППФТ. Со ЗСППФТ кој стапи на сила од 07.07.2018 година, само УФР врши надзор над друштвата за сметководство.

Приказ на надзори спроведени од УФР над друштвата за сметководство

Вид на субјект	Год.	Вкупен број на надзори	Друштва за сметководство кај кои со надзорот се констатирани неправилности	Порамнување	Прекршочни постапки пред надлежен суд	Вкупно наплатена глоба во ЕУР
Друштва за сметководство во	2019	10	2	2	0	50.050
	2020	14	0	0	0	/
	2021	40	0	0	0	/

²⁴⁵Изборот на 50 друштва за вршење на сметководствени услуги е направен во соработка со Институтот за овластени сметководители и врз основа на претходно утврдена методологија врз база на приходи и географско подрачје. Имајќи предвид дека кај друштвата коишто вршат сметководствени услуги, материјалноста на субјектот игра огромна улога, во доставените прашалници избрани се друштва коишто имаат поголем број на клиенти. Сите 50 друштва доставија одговори на прашалникот.

	2022	14	0	0	0	/
	2023	17	1	0	0	/
Вкупно		95	3	2	0	50.050

Резултати од надзорот – најчести идентификувани прекршоци:

Во 2019 година, извршени се вкупно 10 редовни надзори од страна на УФР над друштвата за сметководство. При вршењето на надзорот кај 2 (две) друштва за сметководство констатирани се прекршоци. Имено, од извршениот редовен надзор над друштво за сметководство констатирано е дека истата нема доставено податоци и информации до УФР согласно чл.54 ст.1 а во в.в сочл.55 од Законот со што е сторен прекшок според чл.160 ст.1 ал.7 од ЗСППФТ (Сл. весник на РМ бр. 120/18) за што е предвидена глоба за правното лице во износ од 80.000 евра во денарска противвредност. Според чл.170 од ЗСППФТ, а во врска со член 39 од Законот за прекршоците (Сл. весник на РМ бр.124/15), за одмерување на висината на глобата според критериумите наведени во член 39 став (1) алинеја 1, 2 и 3, против друштвото за сметководство изречена е глоба во износ од 56.000 евра во денарска противвредност. Исто така, покрај изречената глоба на друштвото за сметководство, изречена е прекршочна санкција и за одговорното лице во друштвото за сметководство во износ од 30% од одмерената глоба за друштвото за сметководство, односно 16.800 евра во денарска противвредност. На друштвото за сметководство му беше понудена постапка за порамнување од страна на УФР и да ги платат глобите во рок од осум дена од денот на приемот на прекшочните платни налози. Вкупно наплатената глоба од друштвото за сметководство и одговорното лице во друштвото за сметководство изнесува **36.400 евра, односно 2.238.418,00 денари:**

- 28.000 евра, односно 1.721.860,00 денари за друштвото за сметководство и
- 8.400 евра, односно 516.558,00 денари за одговорното лице во друштвото за сметководство.

Исто така, од извршениот редовен надзор над друштво за сметководство констатирани се следните прекршоци:

- не врши идентификација на вистинскиот сопственик и не го потврдува неговиот идентитет во согласност со член 18 од ЗСППФТ и
- известување на клиентот или трето лице спротивно на член 61 став (1) од ЗСППФТ,

со што се сторени прекршоци според член 162 став (1) алинеја 9 и член 162 став (1) алинеја 3б од ЗСППФТ (Сл. весник на РМ бр. 120/18) за што се предвидени глоби за друштвото за сметководство во износ од 30.000 евра во денарска противвредност. Според чл.170 од ЗСППФТ, а во врска со член 16 и член 37 од Законот за прекршоците (Сл. весник на РСМ бр. 96/19), за одмерување на висината на глобата според критериумите наведени во член 39 став (1) алинеја 1, 2 и 3, против друштвото за сметководство изречена е глоба во износ од 21.000 евра во денарска противвредност. Исто така, покрај изречената глоба на друштвото за сметководство, изречена е прекршочна санкција и за одговорното лице во друштвото за сметководство во износ од 30% од одмерената глоба за друштвото за сметководство, односно 6.300 евра во денарска противвредност. На друштвото за сметководство му беше понудена постапка за порамнување од страна на УФР и да ги платат глобите во рок од осум дена од денот на приемот на прекшочните платниналози. Вкупно

наплатената глоба од друштвото за сметководство и одговорното лице во друштвото за сметководство изнесува **13.650 евра, односно 839.290,00 денари**:

- 10.500 евра, односно 645.605,00 денари за друштвото за сметководство и
- 3.150 евра, односно 193.685,00 денари за одговорното лице во друштвото за сметководство.

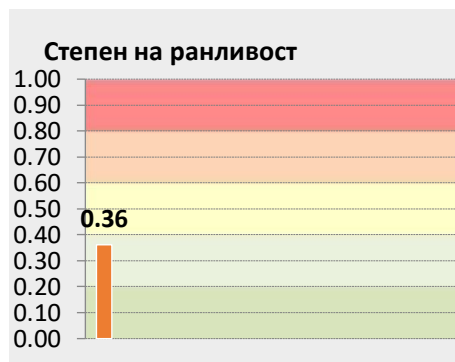
Во 2020, 2021 и 2022 год. извршени се вкупно 68 надзори од страна на УФР над друштвата за сметководство. При вршењето на надзорот не се констатирани прекршоци.

Во 2023 година извршени се 17 надзори над друштвата за сметководство. При вршењето на надзорите, кај 1 (едно) друштво за сметководство констатирани се неправилности во работењето кои немаат одлики и елементи на прекршок но претставуваат несоодветно или нецелосно спроведување на мерките и дејствијата за СППФТ. Согласно член 165 и 166 од ЗСППФТ, за горенаведените констатирани недостатоци и неправилности во работењето на друштвото за сметководство **се изречени корективни мерки со препораки за отстранување на недостатоците и неправилностите**. Истото е задолжено во рок од десет (10) дена од денот на потпишување или прием на Записникот за извршен редовен надзор, да ги отстрани утврдените недостатоци и неправилности. Врз основа на член 167 од Законот, по истекот на рокот од десет (10) дена од денот на потпишување или прием на Записникот за извршен редовен надзор, се изврши контролен надзор над друштвото за сметководство. Од увидот на доставената документација, констатирано е дека друштвото за сметководство **постапил по изречените корективни мерки во целост со што недостатоците се отстранети**.

7.10 ДРУШТВА ЗА РЕВИЗИЈА (ДР) И ОВЛАСТЕНИ РЕВИЗОРИ – ТРГОВЦИ ПОЕДИНЦИ (ОР-ТП) КОИ ВРШАТ РЕВИЗОРСКИ УСЛУГИ

Степенот на ранливост од ПП кај ДР и ОР-ТП кои вршат ревизорски услуги согласно податоците, показателите, информациите и извршената анализа изнесува **0.36 (средно – низок степен на ранливост)**.

Приказ на степенот на ранливост

Вовед, правна рамка, основање и лиценцирање на ДР и ОР-ТП

Ревизијата е независно испитување на финансиските извештаи, консолидираните извештаи или финансиските информации, со цел да се изрази мислење во врска со нивната вистинитост, непристрасност и нивната усогласеност со прифатената рамка за финансиско известување.

Законски и договорни ревизии во РСМ може да врши само ревизор кој поседува лиценца за овластен ревизор и е член на Институтот на овластени ревизори на РСМ (во понатамошниот текст: ИОРРСМ). Ревизија можат да вршат друштва за ревизија или овластен ревизор - трговец поединец под услови и на начин утврдени во Законот за ревизија. Ревизорите при вршење на ревизија ги следат ревизорските постапки согласно Меѓународните стандарди за ревизија.

Заради унапредување и надзор над вршењето на ревизијата, Владата на РСМ на предлог на министерот за финансии основа СУНРРСМ како самостојно и независно регулаторно тело, со јавни овластувања утврдени во Законот за ревизија.

Меѓу другото, Советот е надлежен за издавање и одземање на лиценците за овластен ревизор и лиценците за работа на друштвата за ревизија и на овластен ревизор трговец поединец, согласно условите пропишани во Законот.

Со Законот за ревизија е утврдена постапката или процесот на лиценцирање (стекнување на уверение за ревизор по пат на полагање на испит), на ревизорите со исполнување на значителни услови во согласност со регулативата и со меѓународната практика.

Изречените мерки против ревизорите се објавуваат на веб страната на СУНРРСМ и ИОРРСМ.

Според податоците на Централен регистар на РСМ, заклучно со 31.12.2023 год. во категоријата активно работат **45 друштва за ревизија од кои 31 друштва за ревизија и 14 овластени ревизори – трговци поединци**. Вкупните остварени приходи во 2023 година **изнесуваат 894.630.327,00 денари односно 14.546.835 евра, со вкупен број на вработени - 412 лица**. Значењето на оваа категорија на ДНФБП за економијата по однос на: бројот на припадници, бројот на вработени и вкупниот годишен приход во категоријата **е ниско**.

Од вкупно 31 друштво за ревизија кои имаат обврска за регистрирање на податоци и информации во регистарот на вистински сопственици, истите регистрирале вкупно 39 физички лица – вистински сопственици, од кои 37 – резиденти кои остваруваат директна сопственост и 2 нерезидентни физички лица со потекло од Чешка и Полска кои остваруваат друг облик на контрола, согласно индикаторите.

За целите на Проценката на ризикот и утврдување на ранливостите на секторот, беа вклучени и претставници од друштва за ревизија и овластените ревизори – трговци поединци. Врз основа на доставен прашалник до 10 субјекти (8 друштва за ревизија и 2 овластени ревизори – трговци поединци, селектирани врз основа на остварените приходи во 2023 година и географската локација на истите) и врз основа на нивните одговори констатирано е дека во анализираниот период 2019-2023 год. бројот на клиенти кои потекнуваат од високоризични земји е незначителен а исто така и бројот на клиенти кои во нивната сопственичка структура имаат физички лица кои се носители на јавна функција се движи помеѓу 0.5 – 1 % од вкупниот број на клиенти.

Генерално услугите што ги нудат ревизорските друштва се достапни за сите клиенти.

Во РСМ нема податоци за инволвираност на ревизорската професија во случаи на ПП или ФТ.

Ревизорските фирми не вршат готовински трансакции или користењето на готовина кај ревизорите е незначително.

Во периодот од 2019 г. до 2023 година, друштвата за ревизија имаат доставено еден (1) СТР до УФР. Во УФР во периодот од 2019 г. до 2023 година нема отворено случаи во кои се инволвирани друштвата за ревизија.

Надзорот над друштвата за ревизија го вршат финансиски разузнавачи од УФР а нивниот капацитет е соодветен за контролирање на примената на мерките и дејствијата за СПП согласно ЗСППФТ. Со ЗСППФТ кој стапи на сила од 07.07.2018 година, само УФР врши надзор над друштвата за ревизија.

Приказ на надзори спроведени од УФР над друштвата за ревизија

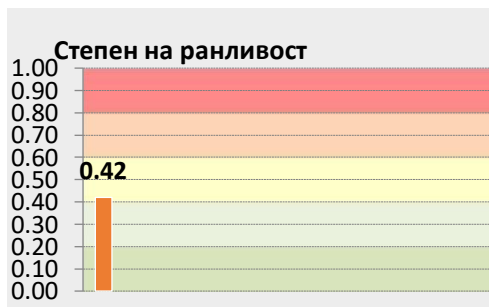
Вид на субјект	Год.	Вкупен број на надзори	Друштва за ревизија кај кои со надзорот се констатирани неправилности	Порамнувањ е	Прекршочни постапки пред надлежен суд	Вкупно наплатена глоба во ЕУР
Друштва за ревизија	2019	0	0	0	0	/
	2020	1	0	0	0	/
	2021	6	0	0	0	/
	2022	0	0	0	0	/
	2023	2	0	0	0	/
Вкупно		9	0	0	0	

Во периодот од 2019 до 2023 год. извршени се вкупно 9 редовни надзори од страна на УФР над друштвата за ревизија. При вршењето на надзорот не се констатирани прекршоци.

7.11 ПРАВНИ ЛИЦА КОИ ПРИМААТ ВО ЗАЛОГ ПОДВИЖНИ ПРЕДМЕТИ И НЕДВИЖНОСТИ (ЗАЛОЖУВАЛНИЦИ)

Степенот на ранливост од перење пари на правните лица кои примаат во залог подвижни предмети и недвижности (во понатамошниот текст: заложувалници) согласно податоците, показателите, информациите и извршената анализа изнесува **0.42 (среден степен на ранливост)**.

Приказ на степенот на ранливост

Вовед, правна рамка и основање на заложувалници

Заложувалниците се регистрираат согласно одредбите предвидени во Законот за трговски друштва („Службен весник на РМ“ бр. 28/2004; 84/2005; 25/2007; 87/2008; 42/2010; 48/2010; 24/2011;

166/2012; 70/2013; 119/2013; 120/2013; 187/2013; 38/2014; 41/2014; 138/2014; 88/2015; 192/2015, 6/2016 и 61/2016).

Исто така, заложувалниците се субјекти согласно одредбите од ЗСППФТ, односно имаат обврска да ги преземаат мерките и дејствијата за откривање и спречување на перење пари и финансирање на тероризам.

Со залогот се обезбедуваат парични и друг вид побарувања, чија вредност е изразлива во пари, што доверителот ги има во однос на својот должник од одреден облигационен однос. Побарувањата обезбедени со залог, ако не бидат исполнети во рокот на нивната пристигнатост, заложниот доверител нив може да ги намира од вредноста на предметот на залогот или под услови и начини предвидени со Законот за договорен залог за да се стекне со право на сопственост врз предметот на залогот.

Предмет на рачниот залог може да биде подвижна ствар, хартија од вредност, одредено имотно побарување или друго право, а предмет на хипотеката, одредена недвижност, односно предмет изедначен со недвижноста.

Правото на хипотека се стекнува со склучување на договорот за хипотека и со запишување на хипотеката во јавна книга на начин и под услови пропишани со закон.

Договорот за залог има својство на извршна исправа доколку е потврден од нотар и доколку содржи изјава од договорните страни дека се согласни нивниот договор за залог да има својство на извршна исправа.

При намирувањето од вредноста на предметот на залогот, право на првенство, во однос на другите доверители на должникот има заложниот доверител. Кога врз ист заложен предмет има повеќе залози, првенството во намирувањето зависи од времето во кое се засновани залозите.

Заложниот регистар е вид на основен регистар во состав на Централниот регистар на РСМ, без својство на правно лице, во кој задолжително се запишува невладетелскиот залог врз подвижна ствар, хартии од вредност, побарување и други права.

Според податоците на Централниот регистар на РСМ, заклучно со 31.12.2023 г. во категоријата активно работат **12 правни лица** кои примаат во залог подвижни предмети и недвижности **со 20 вработени**. Вкупните остварени приходи во 2023 година **изнесуваат 23.305.180,00 денари односно 378.946 евра**. Значењето на оваа категорија на ДНФБП за економијата по однос на: бројот на припадници, бројот на вработени и вкупниот годишен приход во категоријата **е ниска**.

Во анализираниот период, заложувалниците немаат доставено СТР-и до УФР. Во УФР нема отворено случаи во кои се инволвирани заложувалници.

Надзорот над заложувалниците го вршат финансиски разузнавачи од УФР и инспектори од УЈП и нивниот капацитет е соодветен за надзор над примената на мерките и дејствијата за СПП согласно Законот.

Во периодот кој што е предмет на извештајот, не се извршени надзори над заложувалниците.

7.12 ПРАВНИ ЛИЦА ЧИЈА ДЕЈНОСТ Е ГРАДЕЖНИШТВО И ФИЗИЧКИ ЛИЦА ИНВЕСТИТОРИ ВО ОБЛАСТА НА ГРАДЕЖНИШТВОТО

Поимот градење опфаќа изведување на претходни работи, изработка на проектна документација, вршење на подготвителни работи, изградба на нова градба, доградба и надградба на постојна градба, реконструкција и адаптација на постојната градба што опфаќа земјени работи, изведување на градежна конструкција, вршење на градежно-инсталатерски работи и градежно-завршни работи, вградување постројки или опрема и други работи со кои се оформува целината на градбата. Градба е се што настанало со изградба и е поврзано со земјиштето, а претставува физичка, техничко-технолошка и градежна целина заедно со изградените инсталации, односно опрема. Правните лица чија дејност е градежништво се основаат и регистрираат согласно одредбите предвидени во Законот за трговски друштва и Законот за градење.

Компаниите од градежниот сектор за да можат, согласно Законот за трговските друштва да се регистрираат за вршење на определени градежни работи, треба согласно Законот за градење да поседуваат лиценци за работа како на пример: лиценца за проектирање треба да поседува правното лице за проектирање на градби, лиценца за ревизија треба да поседува правното лице за вршење на ревизија на проекти за градби, лиценца за изведувач треба да поседува правното лице за изведување на градби и лиценца за надзор треба да поседува правното лице за вршење на надзор на изградба на градби.

Најголем тренд на пазарот во РСМ е купување на станови новоградби.

Најголем дел од купопродажните договори за станови новоградба, купувачите ги прават директно со инвеститорите на објектите, со градежните или инвеститорските фирми. Овие зделки се најзастапени и се спроведуваат преку продажните одделенија на градежните и инвеститорските фирми уште во фаза на градба. Правните лица чија дејност е градежништво имаат свое Здружение на градежништвото, градежните материјали и неметалите при Стопанската комора на РСМ. Дел од заложбите на Здружението се континуирано следење на законската регулатива и предлагање конкретни решенија за унапредување на состојбите во градежната област уште во најраната фаза на изготвување на законите.

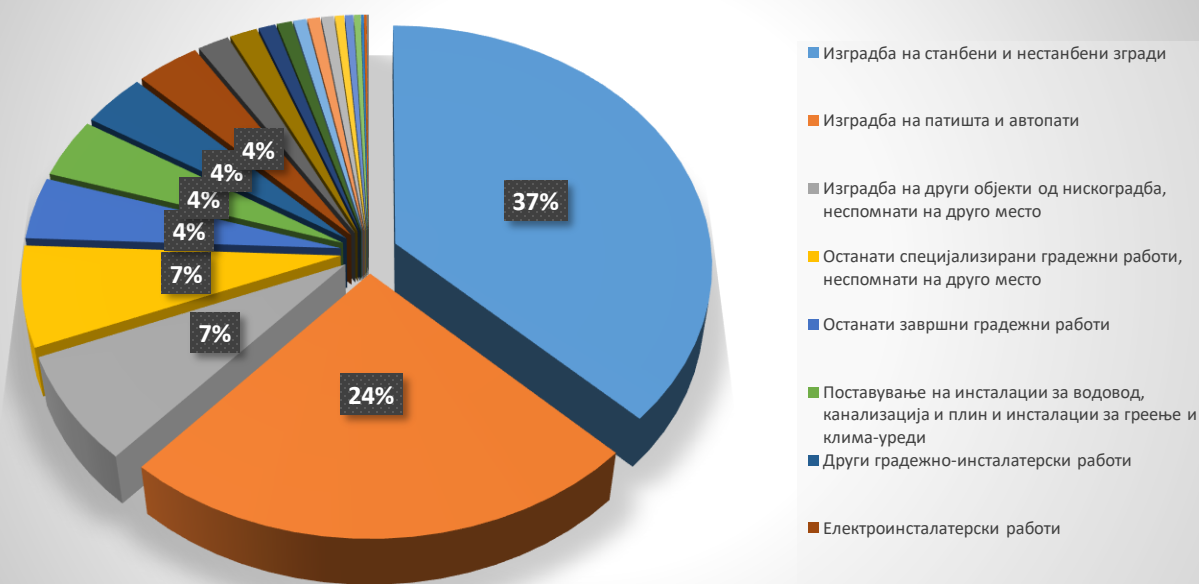
Според податоците на Централен регистар на РСМ, заклучно со 31.12.2023 год. во категоријата активно работат 7.863 (6.9% од вкупниот број на активни правни лица регистрирани во надлежен регистар) што претставува раст за 1279 правни лица во врска со претходно анализираниот период од НРА 2020 (вкупно 6.584 правни лица заклучно со 31.12.2018 година) чија дејност е во рамки на целокупниот сектор на градежништво. Правните лица во овој сектор бележат просечно број на вработени во 2019-30.767 вработени, 2020 – 30.342, 2021 – 31.175, 2022 – 29.778 и 2023 – 29.778 вработени и бележат пад на бројот на вработените.

Вкупните остварени приходи заклучно со 2023 година во целокупниот сектор Градежништво изнесуваат **144.755.613.474,00 денари или околу 2.353.749.812 евра** што претставува пораст во споредба со 2018 година (1.482.013.867 евра согласно НРА 2020). Порастот на приходите на правните лица во секторот Градежништво во анализираниот период, меѓудругото се должи на порастот на цените на градежниот материјал и цените на процесот на градење односно цената на чинење.

Значењето на овој сектор за економијата по однос на: бројот на припадници, бројот на вработени и вкупниот годишен приход во категоријата **е високо**.

Учество на градежништвото во БДП просечно изнесува 5,5% во годините од анализираниот период. Приходите од правните лица во секторот градежништво коишто се во рамки на осум (8) дејности учествуваат со 91% во рамки на вкупните приходи во целокупниот сектор градежништво. Најзначајни групи во секторот градежништво претставуваат **Изградба на станбени и нестанбени згради** и **Изградба на патишта и автопати** кои учествуваат со 61% од вкупните приходи во целокупниот сектор градежништво.

Дистрибуција на приходи во Секторот Градежништво

Според податоците, најголем дел од деловните субјекти во градежништвото се микро претпријатија со 1 – 9 вработени. Малите претпријатија со 10 – 19 вработени учествуваат со 6,2 %, додека, пак, оние со 20 - 49 вработени учествуваат со 3,7 %. Средните компании, кои вработуваат до 249 лица, се застапени со 1,1 %, додека, пак, големите компании, кои имаат над 250 вработени, имаат најмало учество од само 0,2 %.

Иако со најмало учество во структурата, големите градежни компании се најголеми вработувачи, со најголем придонес кон новосоздадената вредност во домашниот бруто-производ (БДП), како и носители на техничко-технолошките иновации во областа на градежништвото.

7.12 – 1 Сопственичка струкутура и организационен облик на правните лица во секторот Градежништво

Согласно податоците од централниот регистар од вкупно 7.863 активни правни лица во секторот градежништво како вистински сопственици се јавуваат вкупно **8.293 физички лица**. Од вкупниот број на физички лица, **7576 лица** се запишани во регистарот на вистински сопственици по критериумот „директна сопственост“ што укажува на фактот дека целокупниот сектор нема

комплексна сопственичка структура. Само 246 физички лица се запишани во регистарот како лица коишто остваруваат индиректна сопственост врз правното лице, а 471 лица се запишани во регистарот на вистински сопственици преку индикаторот на „друг облик на контрола“.

Во поглед на потеклото на вистинските сопственици, **96% се резиденти на РСМ, а 4% се нерезидентни физички лица кои потекнуваат најчесто од Туркије, Албанија, Германија, Бугарија, Белгија, Косово, Хрватска, Грција и Србија.**

Од горенаведеното можеме да заклучиме дека градежниот сектор согласно сопственичката структура и географскиот фактор не е генерално изложен на странска сопственост. Во поглед на организационите облици на правните лица доминираат Друштвата со ограничена одговорност на едно лице (5605 за 2022 година) и Друштвата со ограничена одговорност (ДОО 1305 за 2022 година. Од друга страна, 167 правни лица во секторот градежништво се подружници на странски правни лица.

Според определени информации добиени од Здружението на градежништвото, градежните материјали и неметалите при Стопанската комора на РСМ трансакциите кај правните лица чија дејност е градежништво се претежно безготовински преку банкарскиот систем и незначителни готовински трансакции во граници на дозволеният законски лимит за продажба во готово. Во категоријата градежништво каде како инвеститори може да се јават правни субјекти или физички лица во текот на градбата може да се јават еден или повеќе изведувачи кои ангажираат други подизведувачи.

Во РСМ физичките лица инвеститори во областа на градежништвото се значајни учесници во дејноста на изградбата и прометот со недвижности при што се јавуваат голем број физички лица како инвеститори во градежништвото и воедно како продавачи на ново изградените објекти.

Во доставените СТР-и доминираат физичките лица, а во поглед на учеството на правните лица од секторот градежништво во рамки на вкупно пријавените правни лица, во 2019 година , 15% се правни лица од секторот градежништво, во 2020 година – 18,92 % , во 2021 - 19,46 % , во 2022 - 9,7% и во 2023 - 17,6% изнесува учеството на правни лица од секторот градежништво во рамки на вкупно пријавените правни лица.

Активности/ Сектори на пријавените правни лица	2019		2020		2021		2022		2023	
	Бр.на правн и лица	%	Бр.на правни лица	%	Бр.на правни лица	%	Бр.на правни лица	%	Бр.н а прав ни лица	%
Градежништво	38	15	35	18,9 2	36	19,46	13	9,7	19	17,6

7.12 – 2 Легализација на дивоградби и Законот за постапување со бесправно изградени објекти како ранливост на националниот систем

Законот за постапување со бесправно изградени објекти како основен закон, со кој се уредуваат прашањата од областа на легализација на бесправно изградените објекти е донесен во

2011 година, кој закон треба да се применува до март 2021 година и истиот заклучно со 2017 година е повеќе пати менуван и дополнуван.

Имено, со измените и дополнувањата на овој закон, неколку пати е продолжуван рокот за доставување на барање со потребната документација, нивно решавање, така што со последната измена од 2017 година поднесувањето на барање за утврдување на правен статус на бесправен објект е заклучно до 31.12.2018 година, а неговата важност е со рок од десет години од неговото донесување односно до март 2021 година. Во извршувањето на своите надлежности, ДЗР²⁴⁶ констатира дека при постапување по предметите надлежните институции ќе се соочат со проблем од аспект на рокот на важење на законот, март 2021 година, имајќи го предвид дека постојат голем број на тековни предмети за утврдување на правен статус на бесправни објекти поднесени во претходно предвидените законски рокови кои се во постапка и за кои сеуште не се донесени решенија за утврдување на нивниот статус поради повеќе причини (некомплетна документација, ненавремено постапување поради недоволни човечки ресурси, времен прекин на спроведување и донесување урбанистички планови).

²⁴⁶Согласно годишната програма за работа на Државниот завод за ревизија за 2020 година, изврши ревизија на усогласеност на спроведување на Законот за постапување со бесправно изградени објекти во општините Струга и Охрид со што во мај 2021 година, на интернет страницата на ДЗР објавени се, „Конечен извештај за извршена ревизија на усогласеност на спроведување на законот за постапување со бесправно изградени објекти во Општина Струга и Конечен извештај за извршена ревизија на усогласеност на спроведување на законот за постапување со бесправно изградени објекти во Општина Охрид достапни на следните линкови:
https://dzt.mk/sites/default/files/2021-06/54_RU_Sproveduvanje_na_Zakonot_za_postapuvanje_so_bespravno_izgradenite_objekti_vo_opstina_Ohrid_2020.pdf
https://dzt.mk/sites/default/files/2021-06/53_RU_Sproveduvanje_na_Zakonot_za_postapuvanje_so_bespravno_izgradeni_objekti_opstina_Struga_KOMPLET_2020.pdf

Согласно наодите на Државниот завод за ревизија, не е предвидена обврската за изработка и донесување на стратешки документи во врска со постапување со бесправно изградените објекти во делот на утврдување на правен статус, во кои ќе се утврдат одделни активности, надлежните институции носители на активностите, со рокови за нивна реализација и ресурси за нивно остварување. ДЗР истакнува дека клучните предуслови за реално согледување на состојбата со бесправно изградените објекти и утврдувањето на правниот статус на бесправно изградените објекти е донесување на акт/стратегија со кој за период од повеќе години ќе се одредат насоките и целите за управувањето со бесправно изградените објекти, земајќи ги при тоа во предвид оцената за влијанието врз животната средина и врз културното наследство.

ДЗР утврдило исто така дека во пропишаниот начин на водење на евиденцијата, покрај потребните податоци кои се однесуваат на деловоден (управен) број со датум на поведената постапка по барањето, податоци за барателот, вид на бесправен објект и забелешка, **отсутвуваат податоци кои се однесуваат на локацијата, на метри квадратни на бесправно изградениот објект кои се предмет на легализација, со што би се утврдила и реалната вредност на очекуваните приходи во буџетот на општината, понатаму податоци за статусот на барањето, за бројот на барања за кој е започната постапка, до која фаза се барањата, која е причината што постапката е прекината, одбиена и што треба да сепрезме понатаму.**

Врз основа на Законот за бесправно изградени објекти и прописите донесени врз негова основа, надзор над примената треба да врши органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на уредувањето на просторот односно Министерството за транспорт и врски согласно член 27. Исто така, не е предвидено носење на подзаконски акт со кој би се утврдиле надлежностите на министерството за транспорт и врски при вршење на надзор врз општините. Од друга страна министерството за транспорт и врски не врши надзор над законитоста на постапување на единиците на локална самоуправа во постапката за легализација на бесправно изградените објекти, што создава ризик од потврдување на навремено, целосно и доследно спроведување на надлежностите на сите државни органи и други правни лица опфатени со законот.

Врз основа на гореизнесеното, недостатокот на јасна евиденција за бројот на дивоградби на територијата на државата, како и евиденции на легализација на бесправно изградени објекти коишто ја вклучуваат квадратурата на објектот како и локацијата, и невозможноста за пресметка на средства коишто се слеваат во општините, а со тоа и вкупната вредност на легализацијата преставува сериозна ранливост на системот за спречување перење пари и финансирање на тероризам од причина што овие објекти можат да бидат изградени како со средства од легитимни извори, така и од нелегитимни извори со што значително се придонесува до зголемување на ризикот од перење пари и финансирање на тероризам во рамки на секторот градежништво.

Согласно податоците на државниот завод за статистика, за периодот 2019-2023 година регистрирани се вкупно 3,732²⁴⁷ бесправно изградени објекти од кои во просек над 96% се објекти во приватана сопственост кои вклучуваат надградби и доградби, деловни објекти, гаражи и слично. Врз основа на тоа може да се заклучи дека овие бројки се значително поголеми во споредба со поднесените кривични пријави во врска со член 244-а – Бесправно градење од страна на надлежните што може да укажува на сериозна ранливост на националниот систем ако се земе предвид дека бесправното градење преставува средна закана од перење пари и финансирање на тероризам согласно оваа проценка.

7.13 НЕДОСТАТОЦИ КАЈ СЕКТОРОТ НА ДНФБП И ПРЕДЛОГ РЕШЕНИЈА

Од извршената анализа на секторот на ДНФБП се утврдени недостатоци и слабости кај одредени категории и соодветни предлог решенија за отстранување на недостатоците и слабостите со кои треба да се придонесе за намалување на степенот на ранливост и ризикот од ПП кај секоја категорија на ДНФБП посебно а со тоа и кај Секторот на ДНФБП како целина.

Приказ на недостатоците и предлог решенијата се претставени подолу во Табелата

Категорија или вид на ДНФБП со шифра на НКД (национална класификација на де	Недостатоци	Предлог решенија
I.68.31-Правни и физички лица кои вршат посредување во промет со недвижности (агенции за недвижности)	1.Непостоење на законската регулатива за: основање, лиценцирање и работење на агенциите за посредување во промет со недвижности, 2.Констатирана е потреба од подобро разбирање на ризиците од ПП/ФТ кај агенциите за посредување во промет на недвижности како истите можат да бидат злоупотребени за целите на ПП/ФТ, познавање на типологии и трендови во рамки на секторот и водење на евиденции со податоци и информации за целите на подобро разбирање и управување со идентификуван ризик од ПП/ФТ, 3.Непријавување на СТР-и од страна на агенциите за посредување во промет со недвижности до УФР споредено со вкупниот број на агенциите за посредување во промет со недвижности припадници во категоријата.	1.Донесување на соодветна законска регулатива за: основање, лиценцирање и работење на агенциите за посредување во промет со недвижности. 2.Применување мерки за : - анализа на клиентите и нивните трансакции; - употреба на два или повеќе специфични индикатори за препознавање на сомнителни активности и трансакции во процесот на анализата и - независност на овластеното лице за СПП и давање директен пристап до сите податоци потребни за анализа на клиентите и трансакциите. 3.Континуирана едукација поврзана со ризиците од ПП/ФТ кај секторот посредување во промет со

²⁴⁷Државен завод за статистика, „Соопштение: Бесправно изградени објекти“ достапно наследниот линк: <https://www.stat.gov.mk/PrethodniSoopstenijaOblast.aspx?id=66&rbrObl=20>

		недвижности, како и подигнување на свеста кај субјектите и разбирање на ризиците од ПП/ФТ кои произлегуваат од секторот особено во делот на клиентите - правни лица.
II. 92.00 Приредувачи на игри на среќа во играчница (казино)	1. Недоставување на извештаи за сомнителни трансакции/активности/клиенти од страна на казината до УФР споредено со бројот на припадници во категоријата, структурата на клиентите, бројот на готовинските трансакции пријавени до УФР и др; 2. Отсуство на механизми за надзорните органи односно органот кој издава лиценца, подобност на управителите, сопствениците и вистинските сопственици со кои ќе се осигура дека истите немаат негативна репутација или нивните соработници немаат негативна репутација, во смисла истите да не се осудени со правосилна судска пресуда на безусловна казна затвор над шест месеци, сè додека траат правните последици од пресудата и/или има соработник којшто е осуден со правосилна судска пресуда на безусловна казна затвор над шест месеци, сè додека траат правните последици од пресудата; 3. Во процесот на регистрација или лиценцирање на казината не се бараат податоци и информации за вистинските сопственици на истите.	1. Измена на законот за игри на среќа со цел зајакнување на fit&proper критериумите за сопствениците, вистинските сопственици, управителите, членовите на Управен одбор и акционерите со квалификувано учество, на начин што предвидува дека во прроцесот на издавање на лиценца или дозвола за работа ќе се цени и репутацијата на соработниците на членовите на управен одбор и акционерите со квалификувано учество. 2. Применување мерки за : - анализа на клиентите и нивните трансакции; - употреба на два или повеќе специфични индикатори за препознавање на сомнителни активности и трансакции во процесот на анализата и - независност на овластеното лице за СПП, на неговиот заменик и на одделот и нивен директен пристап до сите податоци потребни за анализа на клиентите и трансакциите.

III.92.00 Приредувачи на игри на среќа (автомат клуб)	1. Недоставување на извештаи за сомнителни трансакции/активности/клиенти од страна на автомат клубовите до УФР споредено со бројот на припадници во категоријата, структурата на клиентите, бројот на готовинските трансакции пријавени до УФР и др; 2. Отсуство на механизми за надзорните органи односно органот кој издава лиценца, подобност на управителите, сопствениците и вистинските сопственици со кои ќе се осигура дека истите немаат негативна репутација или нивните соработници немаат негативна репутација, во смисла истите да не се осудени со правосилна судска пресуда на безусловна казна затвор над шест месеци, сè додека траат правните последици од пресудата и/или има соработник којшто е осуден со правосилна судска пресуда на безусловна казна затвор над шест месеци, сè додека траат правните последици од пресудата; 3. Во процесот на регистрација или лиценцирање на автомат клубовите не се бараат податоци и информации за вистинските сопственици на истите.	1. Измена на законот за игри на среќа со цел зајакнување на fit&proper критериумите за сопствениците, вистинските сопственици, управителите, членовите на Управен одбор и акционерите со квалификувано учество, на начин што предвидува дека во процесот на издавање на лиценца или дозвола за работа ќе се цени и репутацијата на соработниците на членовите на управен одбор и акционерите со квалификувано учество. 2. Применување мерки за : - анализа на клиентите и нивните трансакции; - употреба на два или повеќе специфични индикатори за препознавање на сомнителни активности и трансакции во процесот на анализата и - независност на овластеното лице за СПП, на неговиот заменик и на одделот и нивен директен пристап до сите податоци потребни за анализа на клиентите и трансакциите.
IV.92.00 Приредувачи на игри на среќа во обложувалница	1. Недоставување на извештаи за сомнителни трансакции/активности/клиенти од страна на обложувалниците до УФР споредено со бројот на припадници во категоријата, структурата на клиентите, бројот на готовинските трансакции пријавени до УФР и др; 2. Отсуство на механизми за надзорните органи односно органот кој издава лиценца, подобност на управителите, сопствениците и вистинските сопственици со кои ќе се осигура дека истите немаат негативна репутација или нивните соработници немаат негативна репутација, во смисла истите да не се осудени со правосилна судска пресуда на безусловна казна затвор над шест	1. Измена на законот за игри на среќа со цел зајакнување на fit&proper критериумите за сопствениците, вистинските сопственици, управителите, членовите на Управен одбор и акционерите со квалификувано учество, на начин што предвидува дека во процесот на издавање на лиценца или дозвола за работа ќе се цени и репутацијата на соработниците на членовите на управен одбор и акционерите со квалификувано учество. 2. Применување мерки за : - анализа на клиентите и нивните трансакции;

	месеци, сè додека траат правните последици од пресудата и/или има соработник којшто е осуден со правосилна судска пресуда на безусловна казна затвор над шест месеци, сè додека траат правните последици од пресудата; 3. Во процесот на регистрација или лицензирање на обложувалниците не се бараат податоци и информации за вистинските сопственици на истите.	-употреба на два или повеќе специфични индикатори за препознавање на сомнителни активности и трансакции во процесот на анализата и -независност на овластеното лице за СПП, на неговиот заменик и на одделот и нивен директен пристап до сите податоци потребни за анализа на клиентите и трансакциите.
V.92.00 Приредувачи на електронски игри на среќа (видеолотарија, електронско бинго и електронско кено) и интернет игри на среќа (интернет казина)	1. Идентификацијата без физичко присуство не се врши на начин пропишан како со Законот за спречување перење пари и финансирање на тероризам, односно не се користат средства за електронска идентификација издадени во рамки на регистрирана шема за електронска идентификација на високо ниво на сигурност; 2. Недоставување на извештаи за сомнителни трансакции/активности/клиенти од страна на приредувачите на електронски игри на среќа и интернет игри на среќа до УФР споредено со бројот на припадници во категоријата, структурата на клиентите, бројот на готовинските трансакции пријавени до УФР и др.	1. Вршење на идентификација на клиенти без физичко присуство во согласност со Законот за спречување перење пари и финансирање на тероризам; 2. Применување мерки за: -анализа на клиентите и нивните трансакции; -употреба на два или повеќе специфични индикатори за препознавање на сомнителни активности и трансакции во процесот на анализата и -независност на овластеното лице за СПП, на неговиот заменик и на одделот и нивен директен пристап до сите податоци потребни за анализа на клиентите и трансакциите.
VI.92.00 Приредувачи на игри на среќа – лотариски игри на среќа (лотарија, експрес лотарија, инстант лотарија, ТВ томбола – ТВ бинго, лото, кено, спортска прогноза – тото, фонто и томбола од затворен тип)	1. Недоставување на извештаи за сомнителни трансакции/активности/клиенти од страна на приредувачите на игри на среќа – лотариски игри на среќа до УФР.	1. Применување мерки за: -анализа на клиентите и нивните трансакции; -употреба на два или повеќе специфични индикатори за препознавање на сомнителни активности и трансакции во процесот на анализата и -независност на овластеното лице за СПП, на неговиот заменик и на одделот и нивен директен пристап до сите податоци потребни за анализа на клиентите и трансакциите.

VII.69.10/2 Нотари	1.Несоодветен квалитет на доставените СТР-и од страна на нотарите до УФР.	1.Решенија за подобрување на квалитетот на доставените СТР-и до УФР и тоа: – Постојано следење на воспоставените деловни односи, активности и трансакции на клиентите од страна на нотарите, – Анализа и засилена анализа (по потреба) на клиентите и нивните трансакции; – Применување на два или повеќе специфични индикатори за препознавање на сомнителни активности и трансакции; – Редовна и стручна обука од областа на спречување и откривање на перење пари и финансирање тероризам за сите вработени во нотарската канцеларија.
VIII.69.10/1 и 69.10/4-Адвокати и адвокатски друштва	1.Недоволно ниво на практична едукација на адвокатите и адвокатските друштва за примена на одредбите на Законот за спречување перење пари и финансирање на тероризам; 2.Мал број на извршени надзори од страна на Комисијата за надзор на адвокатите при АКРСМ во однос на вкупниот број на адвокати, 3.Доставените СТР-и до УФР од страна на адвокати и адвокатски друштва се со незадоволителен квалитет.	1. 1. Зајакнување на капацитетот на Комисијата за надзор на адвокати при АКРСМ и донесување на Годишен план за надзор над адвокатите од страна на АКРСМ адекватно на вкупниот број адвокати и на утврдениот ризик. 2. Интензивирање на обуките за адвокатите за ефикасна примена на мерките за СППФТ (а поврзани со анализа на клиентите, анализа на трансакции; идентификување на сомнителни активности, употреба на два или повеќе специфични индикатори за препознавање на сомнителни активности и трансакции во процесот на анализата, доставување на СТР преку безбедните канали на УФР и др).

IX.69.20Правни и физички лица кои вршат сметководствени услуги и правни и физички лица кои даваат совети од областа на даноците	1.Недоволен број на вршители за надзор над сметководителите за примената на мерките и дејствијата за СППФТ. УФР е единствен супервизорен орган кој врши надзор над друштвата за сметководство; 2.Не доставување на СТР-и до УФР; 3.Во Советот за борба против перење пари и финансирање на тероризам, нема претставник од Советот за унапредување и надзор над сметководствената професија на РСМ;	1.Зајакнување на кадровски, материјални и технички капацитети на УФР, односно назначување на доволен број на вршители на надзор над примената на мерките и дејствијата за СППФТ кај сметководителите; 2.Применување мерки за : – анализа на клиентите и нивните трансакции; – употреба на два или повеќе специфични индикатори за препознавање на сомнителни активности и трансакции во процесот на анализата и – независност на овластеното лице за СПП и давање директен пристап до сите податоци потребни за анализа на клиентите и трансакциите. 3.Назначување на член на Советот за борба против перење пари и финансирање на тероризам од Советот за унапредување и надзор над сметководствената професија на РСМ, потребни за анализа на клиентите и трансакциите; 4.Спроведување на континуирани обуки од страна на Институтот на сметководители за младите сметководители и практикантите, како би се запознале и подготвиле за практична работа и квалитетно и законско давање на сметководствени услуги.
X.69.20 Правни и физички лица кои вршат ревизорски услуги (друштва за ревизија)	1.Контрола на извршените законски и договорни ревизии кај правните лица од јавен интерес, која согласно	1.Донесување на новиот Закон за ревизија;

	одредбите од новиот Предлог на Закон за ревизија, кој е во фаза на подготовка треба да премине во СУНРПСМ; 2.Несоодветен кадровски, материјални и технички капацитет на СУНРПСМ со цел ефикасна и ефективна контрола на ревизорските извештаи а заради подобрување на бизнис климата во државата и борба против корупцијата и перењето пари; 3.Не доставување на СТР-и до УФР; 4.Во Советот на СУНРПСМ нема претставник од УФР; 5.Во Советот за борба против перење пари и финансирање на тероризам, нема претставник од СУНРПСМ; 6.Непочитувањето на обврската за годишна ревизија на финансиските извештаи од страна на правните лица согласно Законот за трговски друштва во РСМ.	2.Зајакнување на кадровски, материјални и технички капацитет на СУНРПСМ; 3.Назначување на член на Советот на СУНРПСМ од страна на УФР; 4.Назначување на член на Советот за борба против перење пари и финансирање на тероризам од СУНРПСМ; 5.Координирање на активности врзани за достава на ревизорските извештаи помеѓу УФР, Централниот регистар и СУНРПСМ; 6.Применување мерки за : — анализа на клиентите и нивните трансакции; — употреба на два или повеќе специфични индикатори за препознавање на сомнителни активности и трансакции во процесот на анализата и — независност на овластеното лице за СПП и давање директен пристап до сите податоци потребни за анализа на клиентите и трансакциите.
XI.64.99Правни лица кои примаат во залог подвижни предмети и недвижности (зложувалници)	1.Непостоење на законската регулатива за: основање, лиценцирање и работење на зложувалниците, 2.Непријавување на СТР-и од страна на зложувалниците до УФР,	1.Донесување на соодветна законска регулатива за: основање, лиценцирање и работење на зложувалниците. 2.Применување мерки за : - анализа на клиентите и нивните трансакции; - употреба на два или повеќе специфични индикатори за препознавање на сомнителни активности и трансакции во процесот на анализата и

		- независност на овластеното лице за СПП и давање директен пристап до сите податоци потребни за анализа на клиентите и трансакциите.
XII.41.10; 41.20; 42.11; 42.13; 42.21; 42.22; 42.91; 42.99; 43.11; 43.12; 43.13; 43.21; 43.22; 43.29; 43.31; 43.32; 43.33; 43.34; 43.39; 43.91 и 43.99 - Правни лица чија дејност е градежништво и физички лица инвеститори во областа на градежништвото	1.Анализираните типологии укажуваат на употреба на готовина и трансакции помеѓу правните лица и нивните основачите како и поврзани правни лица на градежните компании; 2.Не постои единствен јавен регистар на издадени градежни дозволи во кој ќе бидат вклучени и приватните инвеститори-физички лица; 3.За да се намали ризикот од преценување или потценување на потрошувачката на материјали за градба, потребно е да се создаде единствена методологија за утврдување на нормите на потрошувачка на материјали во градежништвото, со што би се намалил и ризикот од набавка на материјали во готовина; 4.Постапката за легализација на дивоградбите може да биде предмет на злоупотреба од лица/обвинети инвеститори или сопственици на објекти кои се изградени спротивно на законот за градење, сепак се предмет во постапка на легализација пред надлежен орган, а се со цел да се оствари понатамошен промет на градење преку оваа постапка, со легализирање на објектот, бидејќи при донесување одлука за легализација на објект не се врши контрола на потеклото на средствата вложени во изградбата на таквите објекти.	1.Зголемување на бројот на контроли од страна на УЈП примената на забраната за готовински плаќања од страна на физичките лица инвеститори и правните лица од секторот градежништво; 2.Основање на единствен јавен регистар на издадени градежни дозволи во кој ќе бидат вклучени и приватните инвеститори-физички лица; 3.Создавање на единствена методологија за утврдување на нормите на потрошувачка на материјали во градежништвото, со што би се намалил ризикот од набавка на материјали во готовина; 4.Изготвување на анализа и формирање на работна група за разгледување на можностите и механизмите за контрола на потеклото на средствата вложени во изградбата на дивоградбите во постапките за легализација на истите пред надлежен орган.